OROSZLÁNSZÍVŰ RICHARD KERESZTES HADJÁRATA

A

ZARÁNDOKOK ÚTJA ÉS RICHARD KIRÁLY TETTEI

CÍMŰ KRÓNIKÁBÓL

Az ATTRAKTOR kiadásában megjelent:

Kiss Sándor
ELFELEDETT ÉVSZÁZADOK
(Az angolszász Anglia története)

ARTHUR KIRÁLY HISTÓRIÁJA
Geoffrey of Monmouth:
Britannia királyainak története
című krónikájából

Kiss Sándor
AZ ARTHUR KIRÁLY MONDAKÖR

Bárány Attila
BRITEK, ANGOLSZÁSZOK, VIKINGEK
(Észak-Nyugat-Európa a korai középkor századaiban)

Bárány Attila
A NORMANN HÓDÍTÁSTÓL A MAGNA CARTÁIG
Anglia a Normannok és Plantagenetek korában
(1066–1216)

Bárány Attila – Laszlovszky József
ANGOL-MAGYAR KAPCSOLATOK A KÖZÉPKORBAN

Thomas Carlyle
EGYKOR ÉS MOST

OROSZLÁNSZÍVŰ RICHARD KERESZTES HADJÁRATA

A

ZARÁNDOKOK ÚTJA ÉS RICHARD KIRÁLY TETTEI

CÍMŰ KRÓNIKÁBÓL

ATTRAKTOR

Máriabesnyő

2013

A fordítás az alábbi kiadás alapján készült:
The chronicle of the third crusade. The Itinerarium Peregrinorum et Gesta Regis Ricardi.
Translated by Helen J. Nicholson.
Aldershot, 2001.

Fordította, jegyzetekkel ellátta és az utószót írta: Kiss Sándor

Címlapterv: CsumP Stúdió
Műszaki szerkesztés: Monobit Nyomda Kft.

ISBN 978-615-5257-22-3

Felelős kiadó az Attraktor Kft. ügyvezetője.
A nyomdai munkákért felel a Monobit Nyomda Kft. ügyvezetője.

Itinerarium peregrinorum et gesta regis Ricardi

A zarándokok útja és Richard király tettei

Második könyv

IV. [1189] Henriknek, Anglia királyának halála megakadályozta, hogy teljesítse keresztes esküjét, melyet már akkor elnapolt, amikor még jó egészségnek örvendett. Mint olyan esküt, amelyet teljesen önként fogadott meg, mindenképpen be kellett volna tartania. Az, akit önként letett eskü kötelez, minden bizonnyal elkárhozik, ha gondatlanságból azt nem teljesíti, hisz annak megfogadása sem volt kötelező.

Tehát Henrik király Normandiában halt meg a Szent Péter és Pál apostolok ünnepe utáni nyolcadik napon [július 6.], Urunk megtestesülésének 1189. évében, temetésére Fontevrault-ban került sor.

V. Richardot, Poitou grófját Anglia királyává koronázzák.

Ugyanezen évben Richard, Poitou grófja, miután apja halála után két hónapot ügyei rendezésével töltött Normandiában, átkelt Angliába. Szent Egyed napján [szeptember 1.] ünnepélyes körmenettel fogadták Westminsterben, majd a harmadik napon, azaz Szent Gergely pápa felszentelésének napján [szeptember 3.] - vasárnap - ünnepélyesen királlyá kenték fel. Hivatalánál fogva Baldwin érsek koronázta meg, nagyszámú segédpüspöke segítségével. Fivére, János [Mortain grófja] és anyja, Eleonóra [Aquitania hercegnője] jelenlétében koronázták meg - ez utóbbit Henrik király halála után fia, Richard, a leendő király parancsára kiengedtek az őrizetből, amelyben nagyjából 10 évig tartották. Jelen voltak earlök, bárók, lovagok és mások, megszámlálhatatlanul sokan. Richard királyt megerősítették királyságában.

Richard király felkenetett Urunk 1189. évében, szeptember 3-án, vasárnap, amikor a szökőév utáni első évben a vasárnap betűje az 'A' volt.[1]

Sokan sokfélét jövendöltek, mert a kalendáriumban ezt a napot szerencsétlennek jelölték, és természetesen szerencsétlen és keserű nap volt ez a londoni zsidóknak, hisz ekkor pusztultak el. Ugyanezen esztendő folyamán az Anglia különböző területein letelepült zsidók is sok gonoszságot voltak kénytelenek elszenvedni.[2]

A három napon át tartó fejedelmi lakoma után, a westminsteri királyi palotában Richard – királyhoz illő bőkezűséggel – mérhetetlen számú és értékű ajándékot osztott szét vendégei között, azok rangjának megfelelően. Tetteivel és páratlan felsőbbrendűségével minden alattvalóját megörvendeztette. A Mindenség Ura nagylelkű személyiséggel áldotta meg, és oly erényekkel ruházta fel, amelyek már a régebbi korokban is ritkák voltak. A mostani időkben, amikor a világ öregszik, ezen erények aligha jelennek meg akárkiben is, mert olybá tűnik, mintha mindenki csupán üres porhüvely volna, így ha azok feltűnnek az emberekben, akkor azok csodálatosak és említésre méltóak. Richard királyban benne volt Hektór vitézsége, Akhilleusz hősiessége, nem volt alábbvaló Nagy Sándornál, sem kevésbé derék, mint Roland. Nem, ő sok tekintetben könnyedén felülmúlta korunk legdicsőbb alakjait is. Mint második Titus, *„jobbját segítségre emelte"*. Emellett, – ami szokatlan a lovagok között – Nesztór ékesszólása és Odüsszeusz bölcsessége lehetővé tette számára, hogy minden tekintetben kiemelkedjen mások közül, szóban és cselekedetben egyaránt. Képességei és tapasztalata lehetővé tették számára, hogy beteljesítse bármilyen vágyát; céljai elérésében sosem hagyta cserben gyakorlottsága vagy jártassága.

Ha valaki is úgy gondolná, hogy vádolható volna hirtelen cselekedetekkel, tudnia kell, hogy szelleme fékezhetetlen volt, nem viselte a bántást vagy a sérelmet, és vele született nemes jelleme rákényszerítette saját, illő igazának keresését. Tehát ezt jogosan meg kell neki bocsátani. A siker lehetővé tette számára, hogy bármit megtegyen, mivel *„merni tudó szíveké a világ"*,[3] mert az élet, bár úgy cselekszik, ahogy kedve tartja, Richard királyt *„mégsem boríthatta el ellenséges hullámaival"*.[4]

Magas volt és jó kiállású, haja vörös és arany színekben játszott, végtagjai hajlékonyak és egyenesek. Meglehetősen hosszú karjai voltak, melyek különösen illettek a kard kivonásához és igen ügyes forgatásához. Hosszú lábai illettek egész testének arányaihoz. Jeles személyiségével és jó szokásaival kiegészülve, alakja méltó volt a kormányzásra.

A legnagyobb dicsőítés illeti meg, nem is annyira nemes születéséért, hanem inkább az erényekért, amelyek ékesítették. De miért is munkálkodom számtalan dicsérettel felmagasztalni egy ily hatalmas embert? *„Nincs szüksége dicsérőre, habár azt teljesen megérdemli: a hírnév együtt jár a tettel."* Messze felülmúlt másokat mind kiváló jellemével, mind fizikai erejével. Emlékezetes volt katonai vitézsége miatt, nagyszerű tettei beárnyékolják mindenki másét – függetlenül annak dicsőségé-

től. Emberi vonásokban gondolkodva, igazán szerencsésnek gondolnánk, ha nem lettek volna ellenségei, akik irigyek voltak nagyszerű tetteire. Gyűlöletük egyedüli indoka az ő kiválósága volt, hisz semmivel sem tudsz jobban kínozni egy irigy embert, mint ha az erényt szolgálod.

VI. Richard király rendbe teszi királysága ügyeit, és a karácsonyt Normandiában, Lyons-ban ünnepli. A francia királlyal kötött egyezség szerint találkozik vele Vézelay-nál Keresztelő Szent János napján [június 24.].

Tehát, amikor a koronázási ünnepség véget ért – ahogyan már azt korábban említettem, Richard király elfoglalta atyja helyét, és szokás szerint fogadta az ország lordjainak alattvalói hűségesküjét.[5] Ezután elhagyta Londont és körbeutazta az országot, majd Szent Edmund ünnepének közeledtével [november 20.] elzarándokolt Bury St. Edmundsba. Innen Canterburybe ment.

Korábban már megüresedett némely püspökség, amelyeket atyja tartott a kezében. Richard király parancsára püspököket választottak, akik az ő beleegyezésével foglalták el helyüket. A kincstárnok, Richard [fitz Neal] lett London püspöke, Godfrey de Luci Winchesteré, Hubert Walter Salisbury-é, William Longchamp Ely-é. A király ez utóbbit kancellárjának és egész Anglia *justitiarius*-ának[6] tette meg. A király hasonló módon más megüresedett püspökségek élére is főpapokat állított.

Elkészülvén az utazáshoz szükséges dolgokkal, és – amennyire a rövid idő engedte – rendbetéve Anglia királyságát, késlekedés nélkül visszatért Normandiába [1189. december 11.], s a karácsony ünnepét Lyons[-la-Forêt]-ban töltötte. Mivel folyton nyomasztotta esküje, hogy zarándokútra menjen és teljesítse azt, úgy ítélte meg, veszélyes a késlekedés, ezért írt Franciaország királyának, hogy a maga részéről mindent előkészített az utazásra, és apja példájából tanulva, ő is sietve készüljön el, mert annak, *„ki készen van, dolgát halogatni veszélyes”*.[7]

Így az 1190. évben, amikor a vasárnap betűje a 'G' volt, a királyok találkoztak Dreux-nél, hogy megvitassák utazásuk megkezdését. Hirtelen megjelent egy hírnök, aki jelentette, hogy [Izabella] Franciaország királynéja meghalt. E szomorú hír szörnyű csapásként sújtotta a francia királyt. Annyira feldúlt lett, hogy szinte már kész volt felhagyni keresztes tervével. És hallga! Még több szörnyű hír érkezett: Vilmos, Apulia királya szintén eltávozott! Nagyon sok embert megrázott a rájuk zúduló szerencsétlenség. Mintha valamiféle rossz ómenek babonás félelme tartotta volna vissza őket, húzódoztak vállalkozásuk folytatásától, lángoló buzgalmuk teljesen elhidegült.

A jámbor vállalkozás, mely annyi tervezést és annyi ünnepélyes intézkedést élt meg, most bevégződni látszott, és ami a dicsőség elnyerését tehette volna lehetővé, romlásba és szégyenbe fordult. Most mégis, Isten

sugallatára, ki lépteinket vezérli,[8] s akinek a királyok szívei kezében vannak,[9] visszanyerték erejüket és rávették magukat a vállalkozás folytatására és az útrakelésre, így nem lehet majd őket azzal vádolni, hogy lusták és gyávák volnának. Megállapodtak, hogy Keresztelő Szent János születésének napján [június 24.] indulnak el, így a két király és kíséretük az azt követő nyolcadik napon Vézelay-nél találkozik majd.

Ezért nem sokkal később Fülöp, Franciahon királya a szükséges felszereléssel elhagyta Párizst, amely a királyság fővárosa. Elment Szent Dénes sírjához, ahol a szent imáiba és kegyébe ajánlotta magát. Így hatalmas sokaság kíséretében megkezdte zarándoklatát, vele együtt indult útnak [III. Hugó] Burgundia hercege és [Philip d'Alsace] Flandria grófja. Lehetetlen volna elbeszélni mindjük menetét, kinek-kinek saját seregével. Mindenfelől láthatnád egybesereglení és összegyűlni az embereket, miként sok seregből egyet alakítanak. A menetelők könnyeket hullattak szeretteikkel, rokonaikkal és barátaikkal, akik szeretettel eltelve nézték indulásukat. Amint barátaik elmentek, már nem tudták visszatartani magukat, és a szeretet vagy a bánat hatására könnyekre fakadtak.

VII. Toursban Richard király parancsba adja a flottának, hogy menjen előre a szorosokon keresztül, hajózza körbe Spanyolországot, és Messinában várjon rá.

Richard király Toursban tartózkodott lovagjai válogatott seregével. A város és annak környéke zsúfolásig telt az emberek hatalmas sokaságával, így a tömegek egymásba ütköztek, lévén az utak és utcák túl szűkek a sok ezer embernek.

Uralkodói parancsra a királyi flotta gyorsan összegyűlt, s elrendeltetett, hogy kellő rendben hajózzon ki. 108 hajóból állt, nem számolván azokat, amelyek hamarosan követték. A flotta a király kérésére kihajózott. Kedvező széljárással, szoros alakzatban haladva, a hajósok sértetlenül elkerülték a fenyegető homokzátonyokat, a szörnyen veszélyes sziklákat és Afrika viharos szorosait [Gibraltár], valamint a tenger sok más veszélyét. Amint a szelek kedvezővé váltak, kikötöttek választott céljuknál, Messinában. Ahogyan a király parancsolta, ott vártak érkezésére, mialatt ő seregével a szárazföldön utazott.

Amikor a király a bajtársaival elindult Toursból, a nagy sokaság morajától megrázkódott a környék. Ki tudná leírni a sereg méretét, a fegyverek sokféleségét, a nemesek kíséretét vagy a kiváló harcosokat? És ki tudná leírni a gyalogság erőit, a számszeríjászok sokaságát? Akik nézték őket, ahogy harcrendben útra keltek, oly mély érzéseket éltek át, hogy könnyekre fakadtak. Siratták és éljenezték új urukat, a királyt. Siratták, mert bár még csak most kezdte meg uralkodását, nem ízlelhette meg a nyugalom édességét, azonnal és teljesen oda kellett hagynia minden mást.

És éljenezték, mert roppant vitéz férfi volt, aki magára vette eme nehéz, de szükségszerű vállalkozás terhét, e dicséretes kalandot, mintha csak maga Isten választotta volna ki rá.

Óh, mily megindító sóhajok hangzottak indulásánál! Óh, hogyan sóhajtoztak, ölelvén és búcsúztatván az útnak indulókat! Óh, könnyekkel telt szemek! Mialatt a hozzátartozók beszélgettek, szavaikat zokogások és csókok szakították meg, a barátok csak nehezen tudtak elszakadni egymástól és sehogy sem bírták abbahagyni a búcsúzkodást. Az indulók mind egyformán viselkedtek: azt tettették, hogy szellemük erős, habár szívük bánatos volt. Hosszan elnyúló beszédeket tartottak, mintha csak szükséges lett volna nekik még többet mondani. Gyakran mondtak Istenhozzádot, tovább beszélgettek, és mintha csak az indulás idejét tolnák ki vele, magukat ismételgették. Ezért úgy tűnt, mindig van mit mondaniuk. De végül elléptek azoktól, kik nekik minden jót kívántak, elszakadtak az őket tartó kezektől, és tovaindultak.

VIII. A két király megegyezés szerint találkozik Vézelay-nél. Tehát a koronázása utáni első évben Richard, Anglia királya zarándoklatra indult Toursból. Toursból Azay [le Rideau]-ba ment, onnan Montrichard-ba, onnan Selles [sur Cher]-be, majd onnan Chapelle d'Angillon-ba, majd onnan tovább Donzy-ba és Vézelay-be, ahol a két király a seregeik gyülekezőhelyét kijelölve megegyezett hadaik összegyűjtésében.

A végtelen tömeg megszámlálhatatlan volt. A hegyeket és völgyeket beterítették felvert sátraik és szerte mindenütt ellepték a föld felszínét. A tábor elnyúlt a síkság megművelt földjeire is, így egy bizonyos távolból egy új városnak látszott a sokféle formájú, alakú és színű sátrak lenyűgöző változatossága.

Láthattad volna a különböző vidékekről összegyűlt harcias ifjak seregét, készen a háborúra. Úgy tűnt, könnyedén leigáznák az egész földkerekséget, legyőznék minden nemzet országát és mindenkit foglyul ejtenének, aki előlük visszavonul. Elismerted volna, hogy sem a nyers föld, sem a harcias ellenség nem győzheti le őket, és sosem hagynak semmilyen sérelmet megtorlatlanul, amíg egy emberként, egyesített erővel és kölcsönös segítséggel egymást támogatják. Mert bár lehet egy hadsereg nagy száma miatt dicsőséges, fegyverekkel védve és szenvedéllyel fűtve, ha belül viszály támad, vagy a barátok összevesznek, az megfutamodik és legyőzettett. A katonai fegyelem és közös cél egyben tartja a hadsereget, így külső ellenségei nem győzhetik le, de amikor a közös összetartás megszakad, teljesen eltiporják, saját tagjai szaggatják darabokra, mivel *„minden ország, melly maga ellen meghasonlik, elpusztul”.*[10]

IX. Vézelay-ben a királyok egyezséget kötnek és ígéretet tesznek, hogy Messinánál megvárják egymást. Így mindketten egyszerre érték el Lyon sur Rhône-t.

Itt mindkét király szerződésben kölcsönösen biztosította a másikat, hogy megbíznak egymásban és a háború jogán nyert minden zsákmányt egyenlően osztanak szét. Továbbá megegyeztek abban is, hogy aki elsőként éri el Apulia fővárosát, Messinát, ott türelmesen várakozni fog, hogy utolérhessék egymást.

Ezután hazamentek azok, akik a zarándoklatra induló családtagjaikat és barátaikat kísérték el. A királyok elindultak kíséretükkel, és megkötötték egyezségüket az utazáshoz. Gyakran fejezték ki tiszteletüket egymás iránt bőséges adakozással, kölcsönös megbecsülést és tiszteletet mutatva. Az egész sereg egy emberként vonult. Buzgón és élvezettel, panasz vagy viszály nélkül teljesítették napi szakaszaikat.

Amint keresztülhaladtak városokon és falvakon, a helyieket lenyűgözte a hatalmas sokaság látványa, a rengeteg felszerelés, a fegyverek zajos csörgése és a sokfelől jött emberek egységei, s hogy azok milyen rendben vonultak. „Lám! – mondták – Mire fel ez a sokaság, ez az erős sereg? Ki állhat ellen egy ilyen hadnak? Mily gyönyörű társaság, mily jóképű fiatalok! Óh, boldog szülők, kiknek ilyen szép gyermekeik vannak! Biztosan elszomorította őket, hogy elmenni láthatták azokat. Mely országból származik ennyi szép ifjú? Hol fogantatnak ily megnyerő fiatal katonák? Szerinted ki irányíthatja eme hatalmas sokaságot? Mely hatalom képes ily vitéz légióknak parancsolni?"

Ilyen és ehhez hasonló dolgokat mondtak, és áthaladtuk közben jókívánságokkal látták el őket. Rajongásukat azzal is kifejezték, hogy bármi tőlük telhető segítséget megadtak, vizes edényeket ajándékoztak nekik mindenféle fajtából: nagyon szíves fogadtatás az ilyen az utazásban elfáradtaknak!

A különböző napi szakaszokon a csapatok rendben haladtak előre. Vézelay-ből gyorsan a Corbigny-ban lévő St. Leonardba mentek, onnan Moulins-Engilbert-be, majd Mont Escot-ba, onnan Toulon [sur Arroux]-ba, majd le Bois Ste Marie-be, onnan Béleville-be, majd Villefranche [sur Saône]-ba és onnan Lyon sur Rhône-ba.

A folyó sodrása és ismeretlen mélysége megnehezítette az átkelést, pár napig pihenőt tartottak, hogy a megérkezett sereg átkelhessen, és bevárják a lemaradtakat, hogy azok felzárkózhassanak. Végül, amikor átkeltek a folyón, a királyok felállíttatták sátraikat a túlparton, és a szabad ég alatt tartózkodtak. A sereg egy része a városban szállásolta el magát, annyian, amennyit az csak be tudott fogadni, a többiek a külvárosokban és a nyílt mezőn táboroztak le. Láthattad volna a számtalan sok embert a különféle helyekről özönleni, szétválva a sátraik helye és fegyvereik típusa szerint! Úgy vélték, már ekkor több mint százezren voltak, és később még többen érkeztek.

Amikor a francia király és kísérete elindult Genovába, Anglia királya egy rövid távon elkísérte, hogy ezzel barátságát és megbecsülését mutassa felé. Franciahon királya már sokkal korábban megállapodott a genovaiakkal, hogy vigyék át a tengeren, mivel ők nagyon képzett tengerészek. Ahogy korábban azt már mondottam, a királyok elhatározták, hogy aki korábban ér a szicíliai Messina városába, az ott megvárja a másikat.

X. A francia király Genovába távozása után a Rhône feletti híd összeomlik az emberek súlya alatt. Richard király hajóra száll Marseille-ben és megérkezik Messinába.

Még mindig minden irányból özönlött a zarándokok nagy sokasága. Sietségükben rázúdultak a Rhône-on átívelő keskeny hídra. Ez balgaságnak bizonyult, mivel a híd összeomlott a súlyuk alatt, maga alá temetve a rajta lévőket. A híd nagyon magas volt, és több mint száz ember zuhant róla a mélybe. A folyó olyan erős és sebes, hogy aki ily magasról esik bele, csak kevés eséllyel éli túl a zuhanást. De azok, akik beleestek, hangosan ordítottak, segítségért kiáltottak, és hihetetlen módon kiemelkedtek a vízből, így sértetlenül kihúzták őket. Csak ketten fulladtak meg. Testük elpusztult, de lelkük tovább él Krisztussal, kinek szolgálatát magukra vették.

A mögöttük lévők teljesen összezavarodtak. Mindannyian aggódva tudakolták, hogy hol, vagy hogyan tudnának átkelni a Rhône-on, mivel lehetetlen volt átjutni az összeomlott hídon. Teljesen kifogytak az ötletekből. Richard király, aki a bátor tettekre mindig készen állt, megsajnálta őket. Amint hírét vette a balesetnek, gyorsan hidat veretett erősen egymáshoz rögzített kis hajókból, ez volt a legjobb lehetőség ilyen nyomasztó körülmények közt. Így valamilyen módon át tudtak kelni ezeken a hajókon, habár csak lassan és csak nehézségek közepette. A király és a sereg három napig késlekedett ezen baleset miatt. Egy részük a legközelebbi kikötőbe, Marseille-be ment, mások Velencébe, megint mások Genovába, Barlettába vagy Brindisibe. Sokan indultak rögvest Messina kikötőjébe, ahova a két király is tartott.

Három nappal később a király elhagyta Lyont, és aznap a hidat lebontották. Lyonból továbbmentünk[11] Viarián keresztül Hauterives-be, onnan La Motte de Galaure-ba, onnan St. Bernards-ba, onnan Valenciába, onnan Loriolba, aztán Paleys-ba, onnan St. Paul de Provence-be [Trois-Châteaux]. Aztán átkeltünk Mondragonon és onnan Orange-ba mentünk, eztán átkeltünk Sorgues-on és Bonpas-nál időztünk, Avignon közelében. Onnan Sénas-ba mentünk, majd Salon [de Provance]-ba, aztán a tengerparti Martigues-be. Martigues-ből Marseille-be mentünk, ahol három hétig maradtunk. Ott hajóra szálltunk Nagyboldogasszony napja után, a Richard király koronázása utáni első évben [1190. augusztus 16.].

Elhaladtunk két sziget között, az egyik jobb felől Szardínia volt, a másik bal felől Korzika. Nagyon keskeny szoros van csak közöttük. Innen

elhajóztunk két hegy között, melyek állandóan égnek, az egyiket Vulkánnak, a másikat Strombolinak hívják. Aztán keresztülhajóztunk a Farón [Messinai szoros], amely nagyon veszélyes hely. Eztán megérkeztünk Messinába. Richard király flottája már ott volt; mivel – ahogyan azt már mondtuk – előre küldte őket.

XI. Messina városa; Richard király húga, a szicíliai királyné, az ő hozománya és Tankred.

Hallhattál már róla, hogy Messina városa bővelkedik a jó dolgokban, kellemes és nagyon ideális helyen fekszik Szicíliában, Reggióhoz közel, amit – mint mondják – egyszer a híres Agolandnak adományoztak szolgálataiért.[12] Messina városa Szicília bejáratánál fekszik, bővelkedik minden jó és hasznos dologban, de lakói kegyetlenek és a legrosszabb fajtából valók. Királyuk, Tankred gazdagon meg volt áldva mindenféle jóval, melyet ősei halmoztak fel, akik Guiscard Róbert óta uralják Szicíliát.

Ezidőtájt Apulia királynéja [Johanna] Palermóban tartózkodott. Éppen megözvegyült férjétől, Vilmos királytól. Mivel Vilmos király utód nélkül halt meg, a megözvegyült királyné és az ő hagyatéka felett az említett Tankred király őrködött, aki Vilmost követte a trónon. Ez az özvegy királyné Richard király testvére. Mivel Richard törődött vele, kényszerítette Tankred királyt, hogy a hozzá méltó hozományért teljes elégtételt adjon a királynénak.

XII. A sértések, amiket a király érkezése előtt a messinai *griffon*-ok[13] követtek el embereinken.

Ahogy fentebb mondatott, a gyakran emlegetett királyi flotta Messinában várta Richard érkezését. Döbbenetes volt a flotta hajóinak száma és felszereltsége. Azt mondták, soha nem láttak még itt ilyesmit: olyan nagy volt és olyan sok munkába tellett a felszerelése. Emellett sokféle ember volt beosztva a flotta ellátására. Ők a tengerparton mindenféle sátrakban táboroztak. Mielőtt a király megérkezett volna, kerülték a városban tartózkodást az istentelenek arcátlansága miatt.

A polgárok gonosz társaság voltak, egyszerűen csak *griffon*-okként ismerték őket. Sokuk szaracén ősöktől származott, és teljességgel szemben álltak és ellenségesek voltak embereinkkel. Naponta követtek el ellenük gazságokat, kinyomták szemüket, büdös kutyáknak hívták és sok más módon gúnyolták őket. Emellett titokban sokakat öltek meg közülünk és holttestüket a csatornába dobták – ezért a bűnért később számosan meglakoltak.

Így és sok más módon gúnyolták embereinket, mély gyűlöletet mutattak irántuk, s amíg csak merték, kiélték gonoszságukat. Embereink dühbe jöttek, de ha próbáltak visszavágni és bármi módon megtorolni a gazságot, kitoloncolták őket a városból, mivel többen voltak, és a zarándokok

gyengébbnek bizonyultak. De az ellenség meggondolatlanul cselekedett, mivel megfeledkeztek arról, hogy királyunk hamarosan megérkezik.

XIII. Az először érkezők pompája, Franciahon királyának majd Anglia királyának Messinába jövetele.

Bevett szokás, hogy ha esetlegesen egy király, vagy valamely ország fejedelme úton van, menete annyira legyen egyedi és pompás, és annyi hatalmat mutasson, amekkorával az valóban bír. Nem tűnhet magánál kevesebbnek, megjelenésének igazodnia kell valódi hatalmához. A király pompájának tükröznie kell fejedelmi hatalmát, külső megjelenésének ki kell mutatni belső erényeit. Ahogyan mondani szokták, *„amit látok, arra számítok”*.[14] Továbbá a megjelenés a személyiségtől függ. Akármilyen is az uralkodó személye, az természetszerűleg megmutatkozik a külső megjelenésben.

A francia király híres férfi, parancsának oly sok fejedelem és számos nemzet engedelmeskedik, így amikor Messina városában bejelentették, hogy a kikötőbe tart, a helyiek korra, nemre és egészségi állapotra való tekintet nélkül felugrottak, hogy láthassanak egy ilyen neves uralkodót. De ő csak egyetlen hajóval érkezett, és mintha el akarta volna kerülni az emberek figyelmét, titkon a vár kikötőjébe vitette magát. Akik a parton várták jöttét, félénkséggel vádolták és kigúnyolták, mondván, ez a király nem fog dicső tetteket véghezvinni, ha már az emberek figyelmét sem állhatja. Szóval csalódván reményükben, hogy megpillanthatják őt, felháborodottan visszatértek otthonaikba.

Aztán elterjedt a híresztelés, hogy Anglia nemes királya közeledik: ekkor az emberek tömegekbe verődve rontottak ki látására, kiözönlöttek a partra és küzdöttek a nézőhelyért. Lám, a messzi távolban a tengert elborította a megszámlálhatatlanul sok gálya, a harci trombiták hangja visszhangzott a fülekben, harsonák zengtek tisztán és áthatóan. Ahogy a flotta közeledett, látták rendben evezni a mindenféle fegyverekkel ékesített és megrakott gályákat. A lándzsák hegyén számtalan zászló és szalag lobogott a szélben, gyönyörű rendben. A gályák orra mind különféle színűre volt festve, napfényben ragyogó pajzsok lógtak le róluk. Olybá tűnt, mintha a tenger forrana, amikor az evezőlapátok felkavarták a vizet. A bámészkodók fülei megremegtek a közkeletűen *trompes*-nek nevezett harci trombiták zúgásától, s a különféle zenebona közeledtével mind megborzongtak az örömtől.

Ekkor lásd a dicső királyt! – A vitorlázó gályák legénységével, mint kísérettel, kiállt a hajóorrba, amely magasabb és díszesebb volt a többinél, mintha ismeretlen dolgokat akarna látni, vagy azt akarná, hogy az ismeretlenek lássák. Szándékosan megmutatta magát mindenkinek, mialatt a sűrűn ellepett part felé haladtak.

Elegánsan öltözve lépett a fövenyre, ahol találkozott az előreküldött tengerészekkel, akik más szolgáival együtt vártak rá. Örömmel fogadták, s elébe vitték csataménjeit és nemes lovait, amelyek szállítását rájuk bízta. A helyiek mindenfelől özönlöttek, hogy embereihez csatlakozzanak és elkísérjék szállásáig. Letaglózó pompájáról a köznépben így beszéltek maguk között: „Ez az ember biztos méltó a hatalomra! Megérdemli, hogy emberek és királyságok felett uralkodjon. Hallottuk már nagy hírét, de a valóság, amit látunk, messze túlszárnyalja azt."

Ezalatt trombiták szólaltak meg szinte egyszerre, összhangba vegyítve különböző dallamokat, így a zajló harmóniát sorba rendezték.[15] Megszólaltattak egy elnyújtott, dallamos, egyenletes hangot, amelyen valaki valami módon mindig alakított, így kitűnt más variációkból, s ezzel létrehoztak egy állandó dallamot.

XIV. A sérelmek, amelyeket a messinai lombardoktól szenvedtek el zarándokaink.

Amikor a *griffon*-ok látták a király lenyűgöző partraszállását, gőgjük alábbhagyott. Rácszméltek, hogy a király sokkal erősebb és dicsőbb náluk. De a lombardok arcátlanul zúgolódtak, gúnyolódással és sértegetéssel szüntelenül provokálták embereinket. Azzal fenyegettek, hogy megtámadják táborunkat, megölik társainkat és elveszik értékeinket. A féltékenység vezérelte őket, mert néhány zarándok beszédbe elegyedett feleségeikkel. De ezt ők inkább csak azért tették, hogy férjeiket bosszantsák, mintsem azért, mert házasságtörésen járt volna az eszük.

Ezzel a kifogással, a rosszindulat felbujtására a lombardok és a város köznépe,[16] amikor csak tudta, háborgatta embereinket. Főként azért gyűlölték őket, mert kiderítették felmenőiktől, hogy egykoron népünk[17] alávetettjei voltak. Így hát olyan nehézségeket okoztak embereinknek, amilyeneket csak tudtak, és jobban megerősítették a város körüli tornyokat, valamint körben mélyebb árkokat ástak. Eztán, hogy még jobban felbőszítsék őket, állandóan sértésekkel és megszégyenítésekkel provokálták és gyalázták őket.

XV. Harc köztünk és a lombardok között egy kenyérért, amit egy nő árult.

Egy nap [1190. október 3.] történt aztán, hogy egyik emberünk egy friss egész kenyéren alkudozott, amit egy nő árult. Amint egyezkedtek, társunk megszabott egy bizonyos árat. Ekkor a nő hirtelen indulatos lett, mert ez az ajánlat kisebb volt, mint amit ő kért, és sértések áradatával a férfire támadt, alig tudta visszafogni magát, hogy ököllel meg ne üsse, vagy ne tépje ki a haját. Ekkor a viszálykodás hangjára összegyűlt a polgárok egy csoportja, akik durván rátámadtak a zarándokra, kegyetlenül ütlegelték, haját tépték, és miután számos más módon is bántalmazták, gyakorlatilag agyontaposták.

Felzúdulás tört ki, de Richard király próbálta helyreállítani a békét és megőrizni a jóindulatot. Biztosította őket róla, hogy békével jött és pusztán csak azzal a céllal, hogy beteljesítse zarándoklatát. Addig esedezett szüntelenül a békéért, amíg mindkét fél meg nem fogadta, hogy megtartja azt és nyugodtan visszatérnek otthonaikba.

XVI. A lombardok Richard király embereire támadnak, ekkor a király megostromolja, feldúlja és elfoglalja a várost, zászlóit a tornyokra tűzi. A francia király féltékeny lesz, ezért megsegíti a lombardokat.

De az emberiség ősi ellenségének mindig is célja volt, hogy feldúlja a békét és nyugtalanságot szítson. Uszítására a következő napon [október 4.] a városlakók és zarándokok között újból kirobbant a harc, és a megújult viszály még veszedelmesebb lett.

A két király éppen Szicília bíráival és a város vezető polgáraival tárgyalt egy egyezségről, hogy elérjék a kölcsönös békét és biztonságot. Ekkor jelentették, hogy a helyiek meggyilkolták az angolok királyának néhány emberét. A király egy vállrándítással elintézte a dolgot, és ezt főleg a lombardok miatt tette, akik biztosították róla, hogy ez a hír nem igaz. Ekkor egy másik hírnök is jött, mondván hogy a helyiek rátámadtak a zarándokokra. A lombardok maguk is az összecsapásból jöttek, de hazugságokkal akarták elkábítani a királyt. Tovább győzködték, hogy mindez nem igaz, amikor egy harmadik hírnök is megjelent ina szakadtával rohanva, és hangosan azt ordította, hogy gonosz béke az, amikor már a nyakunknak szegezték a kardokat. Ekkor a király rögvest kirohant a megbeszélésről és lóra ült, hogy útját állja a viszálynak és megbékítse a résztvevőket.

Volt két roppant cseles és csalárd lombard, akik felbujtották a város csőcselékét a zarándokok megtámadására. Fortélyukat hazugságokkal leplezve biztosították a királyt, hogy épp a városból jönnek, és ott nem is követtek el semmiféle gonoszságot. Ezek nevei Jordan del Pin és Margarit voltak.[18]

Amikor Richard király odaért, látta, hogy az emberek mindenfelől gyülekeznek és kölcsönös ütések alatt nyögnek. Most már nem csak szavakkal harcoltak, hanem ököllel és botokkal is. Amint a király félbe akarta szakítani a harcot, a feldühített és dacos lombardok sértések özönét zúdították rá. Rá sem hederítve gúnyolódásukra, felöltötte páncélzatát, megragadta fegyvereit, bezárta őket városukba és a meglepetés erejével megostromolta azt.

Ezalatt a franciák, nem tudván, hogy uruk, a király mit szándékozik tenni, a keresésére siettek, miközben ő sietve elhagyta a tanácskozás helyét és a lakhelyéül szolgáló kastélyban lelt menedéket!

Az egész város fel volt bolydulva. Mindenki azt a fegyvert ragadta meg, ami a keze ügyébe került, és azzal harcoltak, amit fel tudtak kapni.

A lombardok elmentek a francia királyhoz, könyörögtek és esdekeltek neki, hogy segítse és védje meg őket. Ők és övéik alávetik magukat hatalmának és akaratának, még a várost is átadják neki, ha elhárítja Anglia királyának könyörtelen ostromát. A francia király fegyvert ragadott. Azok alapján, amit olyasvalaki mondott nekünk, aki tudatában volt az igazságnak, sokkal inkább akart a lombardoknak segíteni, mint az angol király csapatainak, habár korábban esküvel kötötte magát és szavát adta, hogy őt segíti, és mindenütt megtartja vele szembeni hűségét.

A városkapukat elzárták és őröket állítottak a városfalak bástyáira. Hangos ordítások, zaj és zűrzavar uralkodott a támadók és a védők oldalán is. Minden ember sietett fegyvert ragadni. A hirtelen ösztönzéstől felbujtva mindenki felvértezte magát, „*keservében lázad, köveket dobat, üszköt*".[19] A franciák szövetkeztek a lombardokkal. Közös elhatározásra cselekedtek, és egybegyűltek, mintha egy nép volnának. Akik kinn voltak, nem tudták, hogy szövetségeseikből ellenfelek lettek.

Kezdetben, amikor a városkapukat még nem zárták be, néhány lombard kirohant, hogy megtámadja Hugh le Brun [la Marche grófja] szállását. Folyamatosan támadva nyomultak előre, de amikor Richard király észrevette, hogy mi történik, gyorsan rájuk rontott! Amikor látták közeledését, mindannyian azonnal hátat fordítottak és menekültek: abban a pillanatban úgy szétszaladtak, mint ahogy a bárányok menekülnek a farkas elől, s felhagytak fenyegetésükkel és sértegetésükkel. Menekülésük közben a király üldözte őket. A fal egy hátulsó kiskapuja felé tartottak, nem merészeltek még hátra nézni sem, közülük egyetlen egy sem mert harcolni, habár a királynak még húsz embere sem volt, amikor először rájuk rontott - legalábbis ezt mondják. Amint beléptek a hátsó kapun, a király kitaszította néhányukat a nyeregből és végzett velük. Ez volt az utolsó alkalom, hogy zarándokokra támadtak.

Felismervén, hogy a helyzet kezd komollyá válni, és a támadás igazán kemény lett, a lombardok minden erejükkel ellenálltak. A városfal bástyáit feltöltötték, köveket hajítottak, nyilakat lőttek és számszeríjak lövedékei záporoztak, úgy harcoltak ostromlóikkal, ahogyan csak tudták, hogy megfékezzék támadásukat, vagy legalább visszafogják annak erejét. Kezdetben pár emberünknek sok sérülést okoztak, oly hevesen védekeztek. Néhányan halálos sebet kaptak, mások zúzódásokat szereztek, megint másoknak karja, lába tört. A repülő dárdák, nyilak, kavicsok és kövek sűrű felhője közepette többek között három lovagot veszítettünk: Pierre Triepreie-t, Matthieu de Sauley-t és Raoul de Roverei-t.

Ha a lombardoknak igaz hite lett volna Krisztusban és tisztelték volna az igazságot, hatalmas mészárlást rendezhettek volna embereink között, és nagyobb létszámuknál fogva legyőzhettek volna minket. Ehelyett önteltségük és kegyetlenségük miatt, amely arra vezette őket, hogy ártatlan embereinket jogtalan sértésekkel s károkat okozva bántalmazzák, teljes mértékben megérdemelték az elnyert szenvedést.

Összeszámolták, hogy a városlakók és más városvédők összesen több mint 50.000-en voltak. Látnod kellett volna a legvadabbul támadó férfiakat, ahogy számos módon próbáltak betörni a városba: némelyek nyilakat lövöldöztek nagy bátran, mások kapukat szakítottak be; az ellenség hol itt, hol ott hátrált meg. Gályáink megpróbálták elfoglalni a várral szembeni kikötőt és a tenger felől ostrom alá venni a várost, de ezt a francia király megakadályozta, s néhányan, akik mégis bejutottak és nem vonultak vissza, nyilak által haltak. A szárazföldön ott volt a leghevesebb a támadás, ahol éppen Anglia királya tartózkodott. Páratlanul járatos volt a hadászatban. Serege egy része megkísérelte elvágni a kapuk csigáit, de amikor nem jártak sikerrel, egy, a város melletti magas dombra másztak fel és a hátsó kapuhoz mentek, amely Anglia királya szerint elkerülte a városlakók figyelmét. Az érkezése utáni második napon figyelt fel rá, amikor két társával a város körüli tájat kémlelték, mintegy elővigyázatosságból a jövőbeni szükség esetére. Bátran vad rohamot intéztek eme kapun keresztül és bejutottak a városba. Betörték a városkapukat és így lehetővé tették, hogy a sereg többi része bejuthasson. Elfogtak vagy megöltek bárkit, aki útjukat állta vagy ellenszegült, és együtt elözönlötték a várost. Sokan estek el a lombardok és a mieink közül is eme konfliktus során.

A városlakók nem mertek szemtől-szemben harcolni a mindenfelől beözönlőkkel, akik már majdnem teljesen elfoglalták a várost. Így hát minden erejükkel lövedékeket lőttek rájuk a házak tetejéről, tornyokról, bástyákról és felsőbb szobákból, küszködtek a támadók visszaszorításával, ahogyan csak bírtak, de a város addigra már elesett.

A győztesek a király vezetésével végigsöpörtek a városon, ő volt az első minden támadásnál, ő jutott be elsőnek a városba, mindig az élen járt, bátorságával példát mutatott katonáinak és megfélemlítette az ellenséget. Nagyjából tízezer ember követte őt keresztül a városon, mindent felprédálva. Hallhattad volna a szörnyű siránkozást és hangzavart; itt a mieink vitáztak egymással a zsákmány felett, ott a lombardok menekültek sikítva a félelemtől. Az embereink megkétszerezték csapásaikat és kardélre hánytak mindenkit, akit találtak, miként sarló vágja a búzát. Amikor a mieink elfoglalták a házakat, a lombardok leugrottak a tetőkről és a felsőbb emeletekről. Jobban féltek ellenfeleik fogságába esni, mint szerencsétlenül lezuhanni, mert tudták, milyen kegyetlenek lesznek velük és tudták, hogy nem nyerhetnek irgalmat, hisz megérdemelték a büntetést. A zarándokok gyorsan és határozottan foglalták el a várost, nyoma sem volt, hogy bárki is ellenállásra mert volna gondolni.

Mi mást mondhatnék még? Richard király a háború jogán egyetlen ostrommal elfoglalta Messinát, gyorsabban, mint ahogy egy pap elénekli a hajnali zsolozsmát.

Sokkal több városlakó halt volna meg, de az irgalomtól megindítva a király elrendelte a megkímélésüket. Ki tudná megbecsülni, mennyi pénzt

is veszítettek? Minden arany és ezüst és más értékes dolgok, amikre rátaláltak, a hódító sereg tulajdona lett. Továbbá felgyújtották és porig égették gályáikat is, így akadályozták meg szökésüket, nehogy visszanyerhessék erejüket. A győztesek elvették maguknak a legnemesebb asszonyokat. Amikor a nagy vállalkozás bevégeztetett, a franciák mindenütt Richard király zászlóit és jelvényeit látták a városfalakon és tornyokon. A francia királyt ez oly szörnyen megrázta, hogy egy életre gyűlölet ébredt benne Anglia királya iránt. *„És csinált magának halálos fegyvereket"*[20] egy alkalmas pillanatra, amit később fel is fedett, mikor Normandiára támadt.[21]

XVII. Franciaország királya féltékeny volt, amiért csak az angol király zászlói vannak a tornyokon, ezért Anglia királya megalázkodott és beleegyezett, hogy mindkettőjük zászlóit helyezzék el.

A francia király irigykedett az angol király sikereire. Elviselhetetlennek találta nemes személyiségét, és sajnálta, hogy nem lehetett része a dicsőségben, melyet a másik saját gyötrelmével és kiváló tulajdonságaival nyert el. Dacára a közöttük lévő egyezségnek, nem nyújtott segítséget Anglia királyának a könyörtelen ellenséggel szemben, habár a szerződésük pontjai kötelezték volna rá; még akkor sem, amikor már saját emberei voltak veszélyben, és szeme láttára folyt a kegyetlen mészárlás. Ehelyett összes katonájával visszavonult. Esküjének szemtelen megsértésével mindenáron feltartóztatta őt, nehogy elfoglalhassa a város kapuját, amely éppen az ő és emberei szálláshelyénél volt. Miután a város elesett és az angol király lobogóit elhelyezték a falakon, ahogy korábban azt már leírtam, a francia király tanácsadói támogatásával utasítást küldött Richard királynak, hogy vegye le zászlóit a falak ormairól, és az övéit állítsák fel, magasabb rangjának kijáró tiszteletből.

Eme parancson felháborodva, Richard király visszagondolt az eseményekre, mérlegelte a társak jogait egy szövetségen belül, és még válaszra sem méltatta a francia királyt. Nem kívánta feladni azt, amit elnyert vagy győzelmével megszerzett, egy olyan embernek a kedvéért, aki nemcsak lusta volt, de esküjét is megszegte és ellene cselekedett.

Közvetítők jártak közben közöttük, és végül Richard király lecsillapította felháborodását, a sértő szavak abbamaradtak. Nem állt ellen társai rábeszélésének, habár ellenfelei támadásával szemben legyőzhetetlen volt. Elfogadta Franciahon királyának követelését, hogy adja át az általa elfoglalt tornyokat, és megosszák a foglyokat addig, amíg a tárgyban Tankred király nem dönt. Így hát ő, aki erős és hajthatatlan volt a fenyegetésekkel és kérkedő szavakkal szemben, meghajolt a hízelgésnek és könyörgésnek! Egyelőre mindkettőjük zászlóit felállították a falakon, de ezzel Richard király próbára tette a francia király megbízhatóságát és barátságát.

XVIII. Hírnököket küldenek Tankredhez, jóvátétel fizetésére utasítva őt a sérelmekért és a királyné hozományának kompenzálásáért. Titokban a francia király ezzel ellenkező utasításokat küldött.

Közös tanácskozás után eldöntötték, hogy hírnököket kellene küldeniük Tankredhez, Szicília királyához, hogy fizessen jóvátételt alattvalói gaztetteiért, és hogy kiderítsék, mi a véleménye a közelmúltban történtekkel kapcsolatos teendőkről. Emellett Richard király utasította Tankred királyt, hogy kellő hozománnyal gondoskodjon az ő testvéréről, Szicília királynéjáról, és fizesse ki neki férje, a megboldogult király kincstárának ráeső részét, mely jogilag őt illeti. Szó volt egy arany asztalka egyenlő elosztásáról is. Ez ügyben a hírnökök Burgundia hercege, Robert de Sabloell és mások voltak, akik nevét nem őrizte meg az emlékezet.

Ezalatt Franciaország királya még mindig forrongott és emésztette az irigység Richard király nemes jelleme és sikere miatt. Kifogásokat emelt a város elfoglalásakor szerzett zsákmány kapcsán, és az egyezség szerint a részét követelte. Amikor Richard király nem akart engedni a követelésnek, erős szavakkal megfenyegette és sértéseket vágott fejéhez. Alattomos gyanúsítgatásokkal és hencegő gúnyolódásokkal próbálta felbosszantani, s megkísérelte úgy beállítani a dolgokat, mintha Richard király sértette volna meg egyezségüket és barátságukat.

Inkább felháborodva, mint megtörve, Richard király elhatározta, hogy nem tűri tovább ennek az álnok embernek a társaságát, ezért elrendelte, hogy hívják össze hajóit és rakodják fel csomagjait, álljanak készen az indulásra. Jobban szerette volna egyedül, csak saját seregével bevégezni a zarándoklatot, hogy egyedül csak Isten legyen az ő vezetője és irányítója, mintsem egy féltékeny emberrel együtt; ahogy a közmondás is tartja, *„jobb egyedül lenni, mint rossz társaságban"*.

Amikor a francia király tudomást szerzett erről, a viszályt közvetítők útján próbálta megoldani. Még egyszer újra szövetkeztek a barátság átvághatatlan kötelékében, megesküdve a jövőbeli mindenkori szerzemény egyenlő elosztására [1190. október 8.].

XIX. Tankred király kétértelmű választ ad, ami felbőszíti az angol királyt. A lombardok megakadályozzák, hogy emberei élelemhez jussanak.

Ezalatt a hírnökök utasításaik szerint teljesítették küldetésüket és kikérték Tankred király válaszát. De a király kétértelműen beszélt, hiszen biztosította őket afelől, hogy a királyok jóvátételt fognak kapni mindenért, amelyről az ő és az ország mágnásainak tanácsa előtt beszámolnak, de csak azután, hogy eldöntik, mikorra, hová és hogyan hívják azt össze. Azt mondják, Franciaország királya levelet küldött Tankred királynak és megparancsolta, hogy ne adjon helyet az angol király követeléseinek, de álljon ellen keményen és mindenben védje meg jogait. Teljesen biztos lehet benne, hogy a francia király hűséges lesz hozzá és nem hagyja cser-

ben Richard király ügyének érdekében. Az igazság kedvéért van egy meggyőző bizonyíték a történtekre: Tankred király a francia király követeit elhalmozta mindenféle értékes ajándékkal, de az angol királyéinak még egy tojást sem adott.

Amikor a követek visszatértek és jelentést tettek a királyoknak, Richard azt mondta: „Nincs szükség hosszú diskurzusra és elnyújtott beszédekre. Ha Tankred király nem akar elégtételt fizetni saját magától, akkor nekem kell saját erőmmel igazságot szolgáltatnom."

Szóval minden zavaros volt. A francia király támogatása felbátorította a helyieket, így azok annyira sanyargatták Richard királyt és embereit, amennyire csak tőlük telhetett. Megakadályozták, hogy annyi ételt vegyenek, amennyi szükséges volna egy ilyen nagy seregnek és kihirdették, hogy semmit sem lehet árulni: a helyi hatalmak így kényszerítették őket behódolásra.

XX. Mategriffun építése és a két király nézeteltérése.

Richard király rengeteg munkát és figyelmet szentelt egy vár építésének, amelyet Mategriffunnak[22] hívott. A *griffon*-ok nagyon felháborodtak, mert arra akarta ezt az épületet használni, hogy őket elpusztítsa. Az elkészült építmény egy alkalmatos dombon helyezkedett el a város mellett. Mivel a *griffon*-ok, amennyire csak tudták, megtiltották, hogy bármi ételt is el lehessen adni, a sereg nehéz helyzetbe került volna, ha nem tudott volna arra támaszkodni, amit a flotta szállított számára. Minden gyűlöletüket latba vetették a zarándokok ellen. Próbáltak annyit ártani nekik, amennyit csak tudtak. Éjjel őrök őrködtek a városban, míg a másik oldalon a zarándokok állítottak őrséget és tettek elővigyázatos lépéseket azok támadásai ellen.

Ezalatt a két király egy nézeteltérés miatt eltávolodott egymástól, Franciaország királya nyíltan kezdte támogatni Richard király ellenfeleit. Sok nemes keményen dolgozott a kettejük közötti béke helyreállításán, oda-vissza jártak a palota és Mategriffun között, próbálták enyhíteni a két király haragját. De hiába. Egymást okolták és azt állították, hogy jó sok okuk van a sértődöttségre. Egyikük sem volt hajlandó engedni a másiknak: a francia király úgy érezte, lealacsonyítaná magát, ha egy alsóbbrendű bíráskodására bízná rá magát, míg Richard király úgy vélte, méltatlan volna, ha megadná magát egy olyan embernek, akinek tettei nem oly lenyűgözőek, mint az övéi.

XXI. Tankred király békét köt Richard királlyal. 40.000 uncia aranyat fizet ki a királyné hozományáért és Arthur házasságáért. A király és a városlakók szintén békét kötnek.

Minden bizonytalanul váltakozott, és Tankred király felismerte a kibontakozó veszélyét annak, ha a viszály így folytatódik tovább, mivel megtanulta már, hogy Richard király addig sohasem adja fel, amíg meg nem

szerzi, amit akar. Így hát nemes hírnököket küldött, hogy békét ajánljon és barátságát keresse. Kellően meggyőző módon biztosította, hogy amenynyire rajta múlik, nem akar tovább dühíteni egy ilyen hatalmas embert, mivel azzal saját népét sodorná veszélybe. Ehelyett készen állt pénzt ajánlani neki, hogy megkössék a barátsági egyezményt, már ha ő is úgy akarja: 20.000 uncia aranyat adna Szicília királynéjának hozományáért, aki Richard király testvére volt, és további 20.000-et a lánya hozományaként, aki tehetséges és vonzó, ha Richard király hozzá akarná adni unokaöccséhez, Bretagne-i Arthurhoz.

Richard király beleegyezett ezen feltételekbe, és mindkét oldal küldönceinek rengeteg munkája után megoldódott a probléma. A pénzösszeget, azaz a 40.000 uncia aranyat átvették, és a királynét feltétel nélkül átadták fivérének, Richard királynak. A szilárd béke megköttetett és írásban is megerősíttetett, minden nézeteltérés megszűnt [1190. november 11.].

Amikor Richard király látta, hogy a kívánt jóvátételt átvették, önszántából úgy határozott, hogy a Tankred királytól kapott pénzösszeget egyenlően el kell osztani közte és a francia király között. Habár a szövetség feltételei nem kötelezték arra, hogy a testvére hozományáért kapott pénzt elossza, ő pusztán szabad akaratából cselekedett így. Ez dicsőséget és helyeslést hozott számára, és bizonyos mértékben eltörölte ellenfelei rosszindulatát.

A tiszteletreméltó Walter tanácsára, aki Rouen érseke volt, kihirdették, hogy minden aranyat, ezüstöt és mindenféle pénzt, amelyet a győztes sereg a városlakóktól zsákmányolt, teljes mértékben vissza kell juttatni az egyház átkának terhe mellett, így minden helyreállt és béke köttetett, legalábbis külsőleg ez így látszott. A városiak örvendeztek a biztonságnak, a zarándokok a békének és a nyugalomnak. Biztosították, hogy a városnak nem eshet bántódása, és törvényeket hoztak a béke megsértői ellen. A városlakók és a zarándokok sértés vagy viszálykodás nélkül jártak ki-be a városba. Mindenhol helyreállt a nyugodt egyensúly. Mindenki örvendezett. Most már újból lehetett valós áron árulni az embereknek és lovaknak szükséges élelmiszereket. A királyok békéje újból virágzott, és az igazság közvetítése által a kölcsönös jóindulat helyreállt. És bár a francia király külsőleg szeretetet mutatott, a halhatatlan rivalizálás, amely a szívében fogant, tovább élt benne. Féltékeny volt Richard király nagyszerű tetteire, *„őrzi a régi ravasz rókát romlott szíve alján”*.[23]

XXII. Tankred király és Richard király Catania városában találkoznak [1191. március 1.].

Palermóban tartózkodva Tankred király nagyon elámult azon, amit Richard király nagyságáról és dicső tetteiről hallott, ezért aztán nemes hírnököket küldött hozzá, hogy megkérje, személyesen is találkozzanak

Cataniában, mondván, igencsak óhajtaná szemtől szemben látni, mert korábban nagyon lenyűgözték a jelentések, melyeket kiváló személyéről és kivételes vitézségéről hallott. Catania városa félúton fekszik Messina és Palermo között.

Richard király beleegyezett, és elindult a választott helyen találkozni vele, útjára legnemesebb hercegeinek dicső csapata kísérte el. Amikor a megegyezés szerint találkoztak, kölcsönösen megörültek a másik érkezésének, és már-már fáradtságos volt kimutatni minden megbecsülésüket a másik iránt. Kölcsönösen egyezséget és békét kötöttek egymással szeretetről és szövetségről, melyet minden tisztelettel az örökkévalóságig megerősítettek. Ekkor az uralkodók fejedelmien bőkezű ajándékokat adtak és kaptak. Amikor mindez megtörtént, illő ünnepélyességgel sietve búcsút vettek. Tankred király visszament Palermóba, Richard király pedig Messinába.

XXIII. Richard bőkezű ajándékokat ad a lovagoknak és a messinai késlekedés miatt pénzszűkében lévőknek [1191. február].

Az egész nyár folyamán a lovagok komoly költségekbe verték magukat az említett nyugtalanság és zavargás okán, s bosszúsak voltak a hosszú, hasztalan késlekedés miatt. Tiltakoztak, hogy amíg a testvéreik Krisztusban folyamatosan Akkon ostrománál küzdenek, addig ők Messinában csak feleslegesen elfecsérlik az időt. Már majdnem mindenüket felélték, amijük volt, de hasztalanul, mivel vissza kellett adniuk azt, amit a háború jogán prédául szereztek a város elfoglalásakor és kifosztásakor.

Megindíttatván a széles körben elterjedt panaszoktól, Richard király minden várakozást felülmúlt fejedelmi bőkezűségével: a szükségben lévőknek rangjukhoz illően annyi ajándékot adott, hogy az több mint elég volt. A lovagokat roppant mód megvigasztalta a nagylelkű ajándékosztás aranyból, ezüstből és más dolgokból. Nemes palesztin[24] asszonyok, özvegyek és szüzek, akik megfosztattak örökségüktől és száműzettek hazájukból, szintén bőséges javakat kaptak. Ezen tettével Richard király elnyerte mindenki elismerését és szeretetét. Valóban, legalább 100 shillinget adományozott még a gyalogosoknak és alacsonyabb beosztású fegyvereseknek is! Példája arra indította a francia királyt, hogy ő is számos ajándékot adjon embereinek. Így hát újból kivirágzott az öröm az emberek között, és azok, akiket összetört a bánat, felvidultak a kellemetes bőkezűségtől.

XXIV. Richard fényes ünnepséggel tartja meg a karácsonyt. Meghívja Mategriffunba egy lakomára Franciaország királyát és minden embert, majd ott nagylelkűen ajándékokat oszt.

Közeledett karácsony nemes ünnepe, melyet oly kitüntetett ünnepéllyel kellene megtartani, hisz lényegesen fontos szerepet játszott az emberiség megváltásában. Az ünnepség fényét növelendő, Richard király

tiszteletteljesen vacsorára hívta a francia királyt. Egy kikiáltón keresztül minden lelket elhívott, hogy töltsék vele a nagy napot örömben és boldogságban.

Kérésére eljött a francia király is, bárók nagy sokaságával. Rengeteg ember érkezett. Mit mondhatnék még? Nem nehéz erőltetni azt, amire egyébként is van hajlandóság! Akart-e volna bárki is szándékosan távol maradni Richard király lakomájától? Tisztességesen fogadták őket Mategriffunban, a helyiek támadása ellen épült várban, és rangjuknak megfelelően mind asztalhoz ültek. Ki tudná felsorolni a sokféle fogást, az italok fajtáit, vagy a szépen öltözött szolgák hadát? Ha tudni akarod, becsült fel magadban Richard király nemes személyét és következtesd ki belőle, mily fenséges lakoma is volt az! Nem láthattál semmi oda nem illőt vagy nem helyénvalót, minden drága és csodálatos volt. A kupák és tálak, melyekben az ételt és italt hozták be, mind arany és ezüst, az összes edény arany és ezüst, gyönyörűen tekervényes dombormívekkel díszítve, vagy emberek és állatok alakjaival finomat metszve és vésve, drágakövekkel kirakva. Ezen túl „*mindenekfelett a boldog arcok közelsége*" biztosította a vendégek általános kényelmét.

Mit lehetne még mondani azon kívül, hogy mindenki nagyon jól érezte magát az ételek és italok bőséges választékában és a szolgák vidám tréfái közepette?

Amikor a bőséges lakoma véget ért, Richard király sokféle kivételes és értékes kincset osztott szét. A francia király felé mutatott tiszteletből barátságosan arra kérte őt, válassza ki magának a legértékesebb kincset. Hovatovább, hogy az ünnepélyt tökéletesen fejezze be, Richard király rangjuknak megfelelően minden embernek ajándékokat adott, megszámlálhatatlan értékben. Úgy tartotta, hogy elpazarolja azt a napot, amikor semmit sem adományoz. Nagylelkűsége csak Titus császáréhoz hasonlítható, ki „*jobbját segítségre emelte*".

XXV. A pisaiak és genovaiak megtámadják az őröket Richard király hajóin.

Ugyanezen a napon a pisaiak és a genovaiak lerészegedtek a tiszta bortól, és Richard király hajóin az őrökre támadtak. Kemény támadást indítottak, vad rohamuk mindkét féltől sok áldozatot követelt. A következő nap felidézték az előző napi mészárlást és mintha bánták volna, hogy nem fejezték be a munkát, szándékosan újból megtámadták a király embereit. Amint kegyetlenül gyilkolták egymást, Richard király rájuk rohant. Nagy nehezen sikerült megfékezni könyörtelen dühöngésüket, és szétválasztani őket.

XXVI. Eleonóra királynénak és Berengariának, Richard király leendő feleségének érkezése. Először Franciahon, majd Anglia királya távozik a Szentföldre.

Urunk 1191. évében, mikor a vasárnap betűje az 'F' volt, az emberek már örvendeztek a nappalok meghosszabbodásának a havas és unalmas téli hónapok után. Hosszú messinai tartózkodásuk során belefáradtak a tétlenségbe, de csak most lett alkalmas az idő a kihajózásra. A király az egész sereggel, ahogyan az már elmondatott, Szent Mihály napjától egészen Nagyböjt végéig tartózkodott Messina városában.

Tanácskoztak az átkelésről, állítván, hogy a további késlekedés több okból is hátrányos lenne. Csendesebb időjárás jön; ha tovább maradnak, készleteik is kifogynak; tétlenek, és így nem valósítanak meg terveikből semmit. Rokonszenveztek azokkal, akik az ostromban viaskodnak, és most is azon sajnálkoznak, hogy ilyen sokat késlekedik a segítség.

Amíg elrendezték a dolgokat az utazás megkezdéséhez, követek jöttek futva, hogy tájékoztassák Richard királyt: anyja, Eleonóra királyné utána siet. Nagy távolságot tett már meg, és most közel ért, s magával hozott egy nemes ifjú hölgyet, Navarra királyának [VI. Sancho] leányát. A neve Berengaria volt, és ő volt a király jövendőbelije. Méltóságteljes viselkedése és királyi születése miatt Richard már akkor is, mikor még csak Poitu grófja volt, vonzódott hozzá és vágyott rá. Ezért hát atyja, Navarra királya Richard király anyjára bízta őt, hogy el tudja vinni Richardhoz, aki a tervezett tengeri utazás előtt feleségül vehetné. Érkezése mindenkit felvidított.

Ezalatt Franciaország királya előkészületeket tett utazásához és minden felszerelésének elszállításához. Kedvező szélnél teljes flottájával kihajózott a Gyümölcsoltó Boldogasszony napja utáni szombaton [1191. március 30.]. Amikor kifutott, Richard király és legrangosabb nemesei elkísérték őt egy darabig. Ugyanakkor Richard király még nem állt készen az indulásra: még nem gyűjtötte össze minden hajóját, hogy rájuk rakodja lovait és csomagjait, még nem volt meg az összes szükségesnek vélt utánpótlás, és mint már mondtuk, híreket kapott, hogy anyja és a fentebb leírt fiatal leány jön hozzá. Így, miután a francia király békében távozott, átkelt a Farón Reggio városába, mivel megtudta, hogy anyja, a királyné és Berengaria már ott várja. Nagy örömmel fogadta és magával vitte őket Messinába.

Rövid ott tartózkodás után hazaküldte anyját, a királynét, és megkérte, hogy legyen királyságának gondnoka az erényes Walter roueni érsekkel együtt, akiről már szóltam. Gilbert de Gascuil is visszatért velük. Gilbert árulásának volt köszönhető, hogy a francia király később megszerezte Gisors híres várát, amely egy komoly erősség volt Franciaország és Normandia határán, s az ő őrizetére volt bízva. De Richard király a fent nevezett ifjú hölgyet, mintha már a felesége volna, magával vitte.

Eleonóra királyné egy uszállyal Salernóba ment, majd onnan folytatta útját Normandiába.

Minden szükséges dolgot előkészítve az utazásra, Richard, amilyen gyorsan csak tudta, sietve követte Franciaország királyát, ahogyan arról megegyeztek. Robert de Thornham-et [Turnham] nevezte ki a flotta irányítására és felügyeletére. Eztán említett menyasszonyát és megözvegyült testvérét, Szicília királynéját előreküldte a hajók első sorába, melyeket közkeletűen *dromond*-oknak hívtak. Egyenesen kelet felé vitorláztak. A hölgyek védelmére és szolgálatára számos lovagot és temérdek szolgát nevezett ki. Ezek a hajók súlyuk miatt lassabbak a többinél, de erősebb felépítésűek.

A gályák nagy sokasága nem indult meg, amíg azt a király nem engedélyezte, mivel elővigyázatos volt a problémákkal szemben. Ekkor, búcsút intve a helyieknek, az egész sereg indulásra felkészülten fedélzetre szállt. Amikor a rengeteg hajó készen állt, az evezősök meghúzták a lapátokat és kifutottak az óceánra, átadták magukat a kedvező szeleknek és hullámoknak. Messina városa egyedüliként és jogosan dicsekedett azzal, hogy soha korábban ilyen nagy flotta nem hagyta el partjait, és talán soha többé nem is fogja.

Franciaország királyának távozása után a tizenhetedik napon, azaz a Virágvasárnap utáni szerdán [1191. április 10.] Richard király hatalmas hajóflottájával követte őt. A szél fújása szerint váltakozva vitorláztak és eveztek, áthaladtak a Faro közepén, és kijutván a nyílt tengerre, próbálták maguk előtt látótávolságban tartani a *dromond*-ok egyenes vonalát. A király leszögezte, hogy amíg csak lehetséges, a hajók nem válhatnak szét, kivéve, ha a vihar szétszórja őket. Ezért a gályák szándékosan lassítottak, hogy a lassabb teherhajók flottillája mellettük maradhasson a többség védelme és a gyengébbek kényelme érdekében.

XXVII. A szelek eleinte csendesek, majd felkavarják a tengert. A veszélyek, melyeket Richard király flottájának át kellett vészelnie Krétáig, majd Krétától Rhodosig.

Majd hirtelen úgy éreztük, a szél abbamarad, így hát lehorgonyoztunk és egy helyben maradtunk Calabria és Mont Gibel [Monti Iblei] között. Következő nap, Nagycsütörtökön [április 11.] Ő, aki *„kihozza a szelet az ő rejtekhelyéből”*,[25] egész nap fúvó szellőt küldött nekünk, de ez oly gyenge volt, hogy a flotta csak nagyon lassan haladt. A következő éjszaka teljes csend volt. Nagypénteken [április 12.] viharos ellenszél támadt bal felől, és *„az örvénylő tenger mélyéből felkavart”* hosszú hullámokat keltett. Mindenki megrémült az ütköző hullámok törésétől, és a viharos szélben a hajódeszkák ropogásától. A tengerészek teljesen kimerültek a széllökésekkel szemben, mert a kormányrúddal nem tudták irányítani a hánykódó hajót. A hajók sora megtört és különféle irányokba szóródtak,

nem tudván, hogy merre tartanak. Ekkor egyedül Istenre bízták a kormányzást, mivel úgy vélték, itt ember már nem segíthet. A Megváltó kedvéért, aki önszántából elviselte érettünk a meg nem érdemelt szenvedést eme napon, elhatároztuk, hogy türelmesen viselünk mindent, amíg azt az emberi gyöngeség engedi.

Ahogy a messze szóratott hajók külön sodródtak, a hánykolódás miatt az emberek rosszullétet kezdtek érezni gyomrukban. A tengeribetegség miatt alábbhagyott elővigyázatosságunk! Amint eljött az este, a szél ereje és a haragos tenger fokozatosan lecsillapodott. Ami szellő még maradt, az kedvező volt, így a tengerészek visszanyerték erejüket, és próbálták egyenesen folytatni az utat.

Mindezen zűrzavarban a király rendületlen maradt. Sosem hagyott fel mások bátorításával és arra ösztökélte őket, hogy legyenek magabiztosak és bízzanak a körülmények javulásában. Az volt a szokása, hogy hajóján egy mécsesben hatalmas gyertyát tartott meggyújtva, amit a magasba helyezett, hogy fényt adjon mindenkinek és a tengerészek számára mutassa az utat. Nagyon tapasztalt hajósai voltak, akik, amíg az embertől telik, ellenálltak a szélnek. Így hát mindahányan, amíg csak bírták, küzdöttek, hogy a király égő fényétől vezérelve kövessék hajóját.

A királyi bárka mozdulatlan maradt és arra várt, hogy a viharban szétszóródott flotta a fényt látva köréje gyűljön. Úgy törődött ő a flottával, mint a kotlós a csibéivel!

A következő éjjel kedvező széllel vitorláztunk, anélkül hogy veszedelembe vagy akadályokba ütköztünk volna. Ugyanez volt a helyzet Húsvét szombatján [április 13.] és Húsvét ünnepének szent napján, majd onnantól egészen szerdáig [április 17.]. Ezen a napon pillantottuk meg Kréta szigetét. A király oda tartott, hogy pihenhessen és összevárja a flottát. Mind összegyűlt 25 hajó kivételével, ami miatt a király roppant dühös lett. Kréta szigetének meredek hegyei között van egy csúcs, amely magasabb a többinél, és Camelnek hívják [Idhi Óros avagy Ida hegy]. A tengerészek, akik ismerik ezeket a vizeket, azt mondják, a sziget eme pontja félúton van a szicíliai Messina és a palesztinai Akkon városa között.

Következő nap, csütörtökön [április 18.] a király és a teljes sokaság visszatért a hajókra. Vitorlát bontottak és folytatták az utat, de amikor leszállt azt est, a szél felerősödött. Habár nem túlzottan, de azért elég erősen tolta előre a bárkákat, megdagasztotta a vitorlát és kissé meggörbítette az árbocrudat, hogy úgy nézett ki az egész flotta, mint repülő madarak serege. Ilyen szél fújt egész este, s hajnalra leeresztett vitorlákkal az egész hajóhadat gyorsan a Rhodos nevű szigetre repítette.

Nem volt számunkra kikötő, melybe bekormányozhattuk volna hajóinkat, mivel még egészen a part közelében is mély volt a víz. Mégis üdítően pihentünk itt, mely pihenés édes volt, hisz oly régen vártunk már rá. A rhodosi partraszállást követő hétfőig [április 22.] itt maradtunk.

Rhodos városa egykor hatalmas lehetett, majdnem annyira, mint Róma. Szinte lehetetlen elképzelni, milyen is volt, mert oly sok romos ház és torony áll itt még most is; és sok más figyelemreméltó és csodás mívességgel készített fal és épület romja is megtalálható. Pár kolostor még megmaradt, de nagyrészt már elhagyatottak, bár a régi korokban sokan éltek bennük. A várost mostanra már lerombolta az idő, de hatalmas kiterjedése bizonyítja, hogy valaha nagyon sokan lakták. Néhány lakót még lehet találni, de csak nagyon keveset, ők a szükséges élelmiszereket adták el nekünk.

Mivel a király beteg volt, pár napig itt maradtunk. A király várt az elvesztett és eltévedt hajók és gályák érkezésére, melyek korábban mindig kísérték őt. Kérdezősködött Ciprus barbár, zsarnok császáráról, aki fel szokta tartóztatni a szigetén partraszálló zarándokokat.

XXVIII. Richard király az öblön keresztül elhagyja Rhodost. A királynék érkezése Ciprusra.

Rhodos gazdag és termékeny sziget. Miután tíz napot töltöttünk itt, visszatértünk a flottához és folytattuk utunkat május első napján. Kifeszített vitorlákkal az egész tenger legveszélyesebb helyére jutottunk, melyet Satalea-öbölnek hívnak [Antalya-öböl]. Négy tenger találkozik itt állandó harcban, és összeütközésükkor egymást szorítják vissza. Be akartunk hajózni az öbölbe, de ekkor szembeszél támadt és visszatolt bennünket a kiindulópontig! A szél állandóan változtatta irányát, s ekkor szinte azonnal hátulról zúdult ránk, még erősebben és félelmetesebben, mint korábban, és erős fuvallattal az öbölbe juttatott minket. Erejétől tartva, amennyire tőlünk tellett, azon voltunk, hogy gyorsan átjuthassunk ezen a veszélyes helyen és a tomboló hullámokon. Mindig a királyi hajó járt elől, ami változatlanul tartotta az útvonalat.

Amikor az idő lecsillapodott, a király fürkészni kezdte a tájat, és a nyughatatlan tengeren keresztül látta, amint egy hatalmas hajó tart felé. Olyan volt, amelyet *buss*-nak[26] hívnak. Jeruzsálem földjéről tért vissza. Kíváncsian, hírekre szomjazva követeket küldött a hajó legénységéhez Akkon ostromával kapcsolatos kérdésekkel. Faggatásukra azt felelték, hogy a francia király biztonságban megérkezett az ostromhoz és buzgón hozzákezdett az ostromgépek készítéséhez, miközben várja az angol király érkezését. A francia király Akkon kikötőjében szállt partra a Húsvét utáni szombaton [április 20.], és nagy elhivatottsággal rengeteg figyelmet és erőfeszítését fordított a város bevételére. Kőhajítókat állíttatott szembe az Átkozott Toronnyal[27] – a francia király emellett a torony mellett rendezte be szállását – és a falak lerombolására más ostromgépeket is állíttatott. A város körüli árkokat feltöltötték földdel, az ostromgépeket a falakhoz vitték, a kőhajítók folyamatosan lőnek, és ezért a fal részben már leomlott. De a törökök visszavágtak és nem sokkal később sikerült

felgyűjtaniuk a kőhajítókat. Amikor a *buss*-on utazó hajósoktól Richard király ezt megtudta, mély boldogság töltötte el. Eztán figyelmét más nyomasztó dolgokra fordította. Küzdenie kellett az alkalmankénti kedvezőtlen szélrohamokkal. Mégis, némi idő és némi erőfeszítés múlva flottája már nem tudott előrehaladni az ellenkező irányból fújó szelek miatt, a folyton hömpölygő hullámokkal szemben. Hullámokon hánykódva viszszakényszerültek a mélyebb vizekre. Mégis a Lyonból indult *buss*, amelyen a királynék utaztak, már partot ért Limassolnál Ciprus szigetén. Még nem szálltak partra, de lehorgonyoztak és a nyílt tengeren várakoztak.

XXIX. A sok szerencsétlenség, amely a Szentföldön esett. A Ciprus császára által okozott sérelmek.

Jeruzsálem földje valamiben bűnös lehetett, hogy így kiérdemelte a szenvedést és a szörnyű büntetést. Annak kellene lennie, hisz oly sok akadály hátráltatja segítőit és késlelteti jóakaróit. Ennél viszont sokkal inkább hihető, hogy védői gonoszsága okozza a hosszú késést, és tartóztatja fel oly sokáig a megváltást. Tiszta bizonyíték van rá, hogy az isteni segítséget megtagadják e földtől *„azon a földön lakó népnek gonoszságáért”*.[28] Ennek eredményeként a kiváló férfiak, akiktől a támogatást várták, valamilyen módon mindig elvonattak tőlük. Mihez kezdhetnénk Németország hatalmas császárának halálával, kinek dicsőséges indulását megszégyenítette idő előtti halála? Vagy ki tudná leírni a dicső és roppant gazdag angol Henrik király halálának szomorúságát? Az ő pénzével Tyros városa sértetlenül megőriztetett volna, és arra is lett volna remény, hogy a Szentföldet visszaszerezze bölcsességével és okosságával. Mit mondhatnánk Vilmos, a nagy szicíliai király haláláról? Miután mindennel elkészült zarándoklatára, és számos alkalommal küldte el az oly sokszor áhított segítségét, a váratlan halál elragadta őt. Mindezen dolgok, s ezek mellett sok más is, csak fokozták a Szentföld visszaszerzésének nehézségét. Ezek már magukban is elég rosszak lettek volna.

Egy dolog azonban túltett ezeken. Ezalatt Ciprus szigetét értem, amelytől Jeruzsálem földje évente nem csekély jótéteményhez jutott. De most a zsarnok miatt, aki a szigeten a császári hatalmat bitorolja, ledobták az engedelmesség igáját és megtagadták, hogy bármit is adjanak. Ezt az embert Cursacnak hívják [Kur Isaac azaz Izsák úr, Komnénosz Dukász Izsák] és a gonosz emberek között ő volt a leggonoszabb. Hitetlenségében felülmúlta Júdást, árulásban Ganelont.[29] Szégyentelen elhatározással mindenkit üldözött, aki a keresztény vallást vallotta. Úgy mondták, barátkozott Saladinnal [Ṣalāḥ ad-Dīn Yūsuf ibn Ayyūb], és szövetségük jeleként és tanúbizonyságaként ittak egymás véréből, mintha a vér külső összekeverése belsőleg is összekapcsolná őket. Később tiszta bizonyítékok kerültek elő arra, hogy ez valójában meg is történt. A szövetség által

megnőtt a zsarnok magabiztossága és minden rá vonatkozó engedelmességet megtagadott, jogtalanul bitorolva a császári címet. El szokta fogatni a zarándokokat, akik a szigetre jönnek, akár önszántukból tették azt, akár a viharos szelek vetették oda őket, és a gazdagokért váltságdíjat követel, a szegényeket pedig szolgaságba veti.

Továbbá, amikor tudomására jutott, hogy ismeretlen flotta ért a partokhoz, elhatározta, hogy akik a fedélzeten vannak, azokat elfogja, rabságba veti és szokása szerint pénzüket is elrabolja.

XXX. A hajótörés és azok a szerencsétlenségek, amelyeket közülünk szenvednek el néhányan. Elfogják és bebörtönzik őket, de kitörnek és győzelmet aratnak a ciprusi szigetlakók felett.

Szent Márk evangélista napjának előestéjén [1191. április 24.], nem sokkal napnyugta előtt sötét felhők lepték el az eget. Hirtelen viharos szél támadt, a vitorlázó hajókra rontott és óriási hullámokat vetett. Richard király hajói közül néhányat szétszórt a viharos szél, melyek ezután megpróbáltak partra jutni Cipruson, de nem tudták elérni a partot és a viharos szél visszavetette őket, így a szikláknak csapódtak. Bár a tengerészek megpróbáltak minden erejükkel ellenállni a tomboló szélnek, a király három hajója nem messze a szárazföldtől összezúzódott a hullámok rohamában, és a rajtuk lévők közül néhányan meg is fulladtak. Mások valahogyan képesek voltak megragadni a hajó felszereléséből néhány darabot, őket a hullámok vagy inkább a vihar partra vetette, szétzúzva, kimerülve, mezítelenül és pénz nélkül.

A megfulladtak között volt Roger Malchiel, a király pecsétőre, a nála tartott pecsét pedig elveszett, de később a kavargó hullámok partra vetették Roger holttestét, és valami közember megtalálta a pecsétet is, majd elvitte a sereghez, hogy ott eladhassa. Visszavásárolták, és így visszajutott a királyhoz.

A helyiek örömmel hagyták a hajótörésből megmenekülteket partra szállni, és úgy tettek, mintha szándékaik békések volnának. Úgy mutatták, hogy megsajnálták őket szerencsétlenségükért, és egy környékbeli várba vitték őket, hogy felgyógyuljanak. Azoktól, akik biztonságban és épségben szálltak partra, elvették fegyvereiket és hasonlóképpen őrizetbe vették őket. Azt állították, hogy az ő érdekükben cselekednek így, mert ha felfegyverkezve jönnek, kémeknek és hódítóknak látszanak. A *griffon*-ok felszólították őket, hogy ne merészeljenek semmit sem csinálni, míg ők nem beszéltek a sziget császárával.

Nemeseink sajnálták a hajótörött, fogságban tartott társainkat, ezért ruhákat és más szükséges dolgokat küldtek nekik. Stephen de Turnham [Thornham], a király udvarmestere és kincstárnoka szintén rengeteg szükségleti cikket küldött nekik, de amikor az elérte a vár kapuját, ahol tartózkodtak, mindent, amit a fogvatartottaknak küldtek, a *griffon*-ok

és városőrök felprédáltak, holott ellenségességüket még nyíltan ki sem mutatták. Hízelgéssel és álnok szavakkal becsapták őket, mondván hogy nem távozhatnak addig, amíg a történtekről nem értesítették a császárt, és álnok módon azt ígérték, hogy ez idő alatt ellátják őket mindennel. A tartomány bárói egybegyűltek és eldöntötték, hogy csalárd módon annyi zarándokot ejtenek fogságba, amennyit csak tudnak, majd megölik őket.

Amikor a mieink erről tudomást szereztek, önszántukból bezárkóztak a várba, hogy ott keményen védekezhessenek. A helyiek megölték néhányukat és megostromolták a várat. A zarándokok, mérlegelve a fenyegető veszélyt, tanácskozást tartottak és úgy döntöttek, inkább vállalják a csata kockázatát, mintsem hogy éhezzenek vagy a kereszténység ellenségeinek kezei közé jussanak. Így csapatokba rendeződve kitörtek a várból a mezőre. Fegyvertelenek voltak, a helyiek körbevették és elkezdték lemészárolni őket. Ekkor a keresztények a kétségbeesésükből bátorságot kovácsoltak és minden tőlük telhető módon igyekeztek ellenállni. Nem tudtak nagy öldöklést véghezvinni támadóikon, mivel mindösszesen csak három íjuk volt, melyeket a helyiek tudtán kívül tartottak maguknál.

Ezek egyike volt Roger de Harcourt, egy roppant vitéz lovag. Megülte egy kancát,[30] amit éppen ott talált, és azonnal szétverte és megfutamította a *griffon*-ok tömegét. A normann Guillaume du Bois úgyszintén: ő roppant gyakorlott íjász volt, fáradhatatlanul nyilazott és repítette a lövedékeket minden irányba, s így megfutamította az ellenséget.

Amikor a hajón lévő lovagjaink tudomást szereztek a történtekről, felfegyverkeztek és a segítségükre siettek. A *griffon*-ok sokféle módon próbálták akadályozni a partraszállást: íjakkal és számszeríjakkal lövöldöztek. Ekkor a zarándokok Isten védelme alá helyezték magukat, kirohantak a hajókból és veszteség nélkül elérték a kikötőt. Társaink ekkor törtek ki az említett várból. Folyamatosan védvén magukat elértek a kikötőbe, ahol már a mi embereinket találták, akik éppen a hajókból rohantak ki és minden erejükkel a *griffon*-ok ellen harcoltak. Két seregünk egyesítette erejét, megfutamították a helyieket és elfoglalták a kikötőt.

Ott állt a királyné *buss*-a, mint már az fentebb elhangzott. A *buss* még a király érkezése előtt biztonságosan megérkezett Limassol kikötőjébe, de a fedélzeten lévők nem mertek partra szállni, mert nem ismerték az ország állapotát, valamint féltek a császár kegyetlenségétől és árulásától.

XXXI. Richard király érkezése Ciprusra.

Ahogyan közeledett az aznap este – mindez csütörtökre esett –, és a zarándokok megszöktek az említett várból, ahogyan azt már korábban elmondtam, Ciprus császára megérkezett, mert hírét vette a zarándokok jövetelének [május 2.]. Amikor a zarándokok panaszkodni kezdtek

neki az őket ért sérelmekről és a tőlük elvett pénzről, a császár megígérte nekik, hogy teljesen új ruhákat kapnak és a hajótöröttek pénzét visszaadja nekik. Biztosítékként, hogy állja a szavát, négy túszt is adott. A feltételek szerint a zarándokok szabadon járhattak ki-be Limassol városába. Ezalatt a császár összehívta egész birodalma összes harcosát, és így egy nagyon erős hadsereg állt rendelkezésére.

Az érkezése utáni napon a császár barátságos, de csalárd szavakat fogalmazva, üzenetet küldött a királynéknak. Értesítette őket, hogy biztonságban partra szállhatnak, szavát adja, és biztosak lehetnek benne, hogy embereitől nem szenvednek el semmiféle bajt vagy sérelmet, ám elutasították az ajánlatát. Következő nap a császár sok ajándékot küldött nekik, irántuk tanúsított megbecsülése jeléül: kenyeret, koshúst és kiváló ciprusi bort, amelyről azt mondják, hogy a legjobb a világon.

Harmadik nap, vasárnap újból megpróbálta hízelgéssel és csalással behálózni a királynékat, akik szorult helyzetben voltak. Habozni kezdtek és aggódtak, ha engednek a császár rábeszélésének, fogságba ejtik őket, másrészről attól tartottak, hogy ha állhatatosan visszautasítják, rájuk fog támadni – még nem tudtak a király érkezéséről és a királyi flotta sikeréről. Annak érdekében, hogy időt nyerjenek a császártól, diplomatikus választ adtak és biztosították róla, hogy a következő napon partra szállnak, és magukat a császár ítéletére bízzák. Az ígéretet hallva a császár megnyugodott.

Mialatt a királynékat égetően gyötörte az aggodalom, Isten hamarosan segítséget küldött nekik. Ugyanezen vasárnap, mialatt szomorúan tárgyalták és siratták helyzetüket egymás között, valamint a tengert vizslatták, két hajó tűnt fel a távolban, feléjük vitorlázva, apró varjakként hánykódva a tajtékzó csúcsok és tornyosuló hullámok közepette. A királynék és kíséretük nem tudták eldönteni, hogy mik volnának azok, de ekkor még több hajót pillantottak meg. A rengeteg bárka közvetlenül az előbb feltűnteket követte nagy sebességgel, és egyenesen a kikötő felé haladtak. Gondolván, hogy ez a királyi flotta, nagyon megörültek, annál is inkább, mert azoknak a legszívesebb a segítség, akik éppen rászorulnak.

Tehát annyi kellemetlen próbatétel után, Isten vezérletével Richard király Ciprus szigetére ért. Olajban főtt Szent János ünnepén [május 6.] a király egész kíséretével megérkezett Limassol kikötőjébe, habár még a fedélzeten maradt.

XXXII. Richard király és hada megfutamítja a császárt és seregét, először egy tengeri összecsapásban, majd egy szárazföldi csatában.

Amikor a király megtudta, hogy a hajótöröttek milyen veszélyben voltak, és hallott más, ezidőtájt történt dolgokról is, igencsak elszomorodott. A következő napon, azaz hétfőn két lovagot küldött követként a csá-

szárhoz. A maga és emberei számára minden elszenvedett rosszért jóvátétel gyanánt a császár barátságát kérte és azt, hogy a hajótöröttek javait teljes mértékben juttassák vissza nekik. A császár roppantmód felháborodott ezen. Mintha a lehető legnagyobb sértést ejtették volna rajta, káromló szavakban tört ki. „Pfúj, uraim!" – mondta gúnyosan a király hírnökeinek: Anglia királya egy senki volt a számára. Roppant büszke volt bitorolt császári rangjára, és oly soká tartó büntetlenségében olyannyira elbizakodott, hogy most már azt hitte, bármit megtehet.

A követek jelentették a választ a királynak, aki feldühödve a császár gőgjén, a sértő válaszon és a saját embereit ért veszteségen, minden emberének kihirdettette a parancsot: „Fegyverbe!" Ők azonnal engedelmeskedtek.

Amint felfegyverkezett, ő és harcosai kis hajókon, melyeket *snekák*nak neveztek, előrementek, hogy elfoglalják a kikötőt. Amint partra szálltak, a császár nagy sereggel fogadta őket. Minden módon lehetetlenné akarta tenni, hogy a kikötőbe jussanak, mindenféle akadályokat és gátakat emelt a kikötő bejárata köré. Házak ajtait és kitört ablakokat, hordókat, cölöpöket, padokat, padlódeszkákat és hosszú fadarabokat fektetett keresztbe. Voltak ott mindenféle pajzsok és régi gályák, más ódon, elhagyatott és rothadásnak indult lehorgonyzott hajók s mindenféle eszközök. Röviden, a *griffon*-ok a partraszállás megakadályozására összegyűjtöttek a parton minden mozdítható dolgot fából vagy kőből, amit Limassol városában találtak.

A császár teljes fegyverzetben, seregével együtt fel-alá masírozott a parton. Mily szépen voltak a császár katonái felszerelve – fegyverzetük igazi mestermunka; ruházatuk sokféle színű, a legdrágább anyagokból; habzó csataméneken lovagoltak, amelyek csak úgy rágták a zablát, s gyönyörű öszvéreik is voltak. Csatára készen fel-alá vonultak számtalan zászlóval, a drága szalagok csak úgy lobogtak a szélben. Ennek a bemutatónak vagy az volt a célja, hogy elrettentsék embereinket a továbbnyomulástól, vagy az, hogy sokkal hatásosabban bocsátkozhassanak velük csatába. Amint a mieink felkészültek a partraszállásra, szörnyű, kutyák ugatásához hasonló kiáltásokkal próbálták összezavarni őket. Mocskolódásokat zúdítottak ránk, mintha ebek lennénk, és azzal gúnyoltak bennünket, hogy a lehetetlenre vállalkoztunk.

Volt a parton néhány számszeríjászuk, íjászuk és öt jól felszerelt gályájuk, tele tengeri csatában járatos fiatal harcosokkal. Úgy tűnt, a mieink nem érnek fel velük: keményen eveztek, hogy elfoglalhassák a lezárt kikötőt, így apró törékeny csónakjaikban kitették magukat az ellenség támadásának, és komoly hátránnyal is indultak, mivel fáradtak voltak a hosszú és folytonos tengeri hánykódástól, és emellett nem voltak lovaik, fegyvereik cipelése pedig nehéz és fárasztó volt. Másrészről a helyiek a saját földjükön harcoltak és úgy rendeztek el mindent, ahogyan akartak.

Így hát, amint a mieink rendben közeledtek csónakjaikon, elhatározták, hogy a legközelebb esőket támadják, azaz a számszeríjászokat és íjászokat, akik a gályákból lőttek rájuk. A mi számszeríjászaink megcélozták őket. Hosszasan nyilazták egymást, így nagyon sok *griffon*-t megöltek, a többi pedig visszavonult, mert nem bírta elviselni támadásunk súlyát. A röpködő nyilak sűrű felhője alatt, hogy elkerüljék azokat, hárman vagy négyen feladták a küzdelmet és a tengerbe ugrottak, alámerültek és a hullámokba vesztek, valamint menekülés közben egymást tiporták.

Embereink elfoglalták a gályáikat, s eközben hajóink is elérték a szárazföldet. Ekkor számszeríjászaink és íjászaink első sikerükön felbátorodva nyilakat zúdítottak a kikötő őrzőire. A *griffon*-ok nem állhatták a mieink támadását, azonnal visszavonultak és biztosabb talajt kerestek a lábuk alá. Az ő és a mi számszeríjászaink is szüntelenül és kegyetlenül repítették nyilaikat és lövedékeiket, oly sűrűn, hogy úgy tűnt, az ég elsötétül tőlük és a nyílzápor a fényes nappalból éjszakát csinál. Az egész város kavargott az emberektől, az egész térséget ellepték a számszeríjászok csapatai, akik könyörtelenül lövöldöztek. Viktória bizonytalankodott, nem tudta, hogy melyik felet kedveli jobban. Embereink minden erejüket megfeszítve küzdöttek, hogy csapásra csapással feleljenek, de nem jutottak vele semmire.

Ekkor a király, látva hogy harcosaink nem tudják elhagyni a csónakokat és partra szállni, magához ragadta az irányítást, kiugrott csónakjából a tengerbe és bátran a *griffon*-okra támadt. A mieink követték példáját, mindkét oldalon csatlakoztak a királyhoz, s igyekeztek megfutamítani az ellenálló *griffon*-okat. Ahogyan embereink rájuk rontottak, seregük menekülni kezdett és szétszabdaltatott.

Láthattad volna a repülő lövedékek záporát és a magukat földre vető, menekülő görögöket, hallhattad volna a harcolók kiáltását, az elesettek hörgéseit, a menekülők sikolyát! Embereink üldözték a menekülő görögöket, sorra gyilkolták, akit utolértek, s először a városba, majd a városból a szomszédos mezőkre érve tovább folytatták üldözésüket.

Miközben a király hajszolta a menekülő császárt, zsákmányolt egy gebét vagy valamilyen igáslovat, aminek nyerge mögött egy csomag is volt. Gyorsan felült a nyeregbe, amit nem is szíjak, csak szalagok rögzítettek. Ekkor sietve a császárra támadt, és ezt ordította: „Császár, párbajra hívlak téged!” - de a császár nem is figyelt rá, csak menekült.

Így a király elfoglalta Limassol városát, kikísérte a *buss*-okból a királynékat, és a városban szállásolta el őket, ahol a tenger megpróbáltatásai és kegyetlensége után békében és biztonságban pihenhettek.

XXXIII. Ismételt harc a király és a császár között; a király győzelmet arat, a császár Nicosiába menekül.

Ezen éjjel a király a sátrában maradt. Kivezettette lovait a *sneckák*ból. Ugyanakkor a császár nem félt tőle, mivel azt gondolta, nincsenek is lovai. Két *league*-ra[31] megközelítette a királyt, majd az éjszakát egy sátorban töltötte.

Következő nap a kilencedik órában [május 7, kb. 15 óra] a király kilovagolt, és nem messze táborától talált pár görögöt, akik tündökletes zászlaikat kitűzve az út melletti olajfaültetvényben pihentek. Azonnal menekülőre fogták, ám a király üldözőbe vette őket, de mivel lovai még nem épültek fel abból, hogy egy hónapon keresztül folyamatosan állniuk és hánykódniuk kellett a tengeren, ezért hogy kímélje őket, komótos tempóban volt kénytelen lovagolni. Végül a távolban megpillantotta a császár seregét, ami a szomszédos völgyben töltötte az éjszakát. Amikor meglátták őket, a mieink abbahagyták az üldözést és megálltak, a görögök pedig szörnyű zsivajt keltettek, kiáltoztak és sértéseket vágtak embereinkhez.

A zaj felverte álmából a császárt, lóra ült, majd egész seregével lassan a mieink felé vonult. A legközelebbi dombig jött, ahonnan még tisztán láthatta az ütközetet. A görögök íjakkal és számszeríjakkal lőttek, mindeközben ordítottak embereinkre, akik viszont mozdulatlanok maradtak. Egy felfegyverkezett írnok jött a királyhoz, akinek neve Hugh de la Mare volt.

„Uram, királyom - mondta - jelen pillanatban tanácsosnak vélném elkerülni az összecsapást egy ilyen nagy és erős ellenféllel."

„Írnok uram - válaszolt a király -, szakmádhoz az illik, hogy az irományokkal foglalkozz, hagyd ránk a harcot és próbálj kimaradni annak forgatagából."

Ugyanakkor mások is azt tanácsolták a királynak, hogy ne bocsátkozzon csatába egy ilyen nagy sereggel szemben, mivel nagyjából csak ötven lovag volt vele, de izgatottságuk csak még inkább felbátorította. Megsarkantyúzta lovát, az ellenségre rontott, áttörte és szétszórta hadrendjüket, mindenfelől pusztította őket. Sokukat megfutamította egy pillanat alatt.

Amikor ellenfelei rájöttek, hogy csapatainak összegyűjtésével serege csak egyre nagyobbra nő, bátorságuk elillant és menekülni kezdtek. Akiknek gyors, biztos lábú lovai voltak, elvágtattak, de az egyszerű gyalogosok, akik nem tudtak olyan könnyen elrohanni, nem menekültek tovább, így amikor a király megérkezett, mindenfelől tömegével mészárolták le őket. Miközben a császár harcra bőszítette és bátorította embereit, a király utána jött, megsarkantyúzta lovát és kopjájával kivetette a császárt lova nyergéből. Az azonnal kapott egy másik lovat, vágtatva a tömegbe menekült, de néhány társát így is elvesztette.

Mily sok nemes lovat láthattál ott leölve; mennyi páncéling és sisak hevert a földön kardok és lándzsák társaságában; zászlók és sokféle jelvény, mind elhajítva, és láthattad volna a számtalan vérbe fagyott holttestet vagy azokat, akik még az utolsókat sóhajtották!

A császár ráébredt, hogy embereink milyen bátrak, és látta, hogy az övéi menekülnek. Rájött, hogy ő az egyetlen túlélő, hát nem is késlekedett lóhalálában vágtatni, nagyon gyorsan a hegyekbe menekült. A király átdöfte lándzsájával a császár zászlóhordozóját, és parancsba adta, hogy ezt a nemes jelvényt megtartja magának. Lovasságunk olyan közelről üldözte a menekülő görögöket, amilyen közelről csak tudta, mintegy két mérföldön keresztül. Eztán visszafordultak és nyugodt tempóban békésen visszatértek. Az emberek fosztogatni kezdtek, sok zsákmányt szereztek: fegyvereket és drága selyemruhákat. Megszerezték a császár sátrát is és mindent, ami benne volt: arany és ezüst tálakat, a császár pompás ágyát és minden ágyneműjét; vérteket, sisakokat, kardokat, a lovak és öszvérek legjavát, valamint hatalmas nyájakat és gulyákat: marhákat és ökröket, birkákat és kecskéket, kancákat és jó csikókat, disznókat, tyúkokat és szárnyasokat. Találtak még válogatott borokat és nagymennyiségű ételt is. Emberek hatalmas tömegét ejtették foglyul – valójában már megunták a fosztogatást, mert túl sok mindenük volt. Röviden: mindenki megtömte magát zsákmánnyal, és mindenki annyira meg volt telve, hogy még arra sem tudott ránézni, amit kínáltak neki, bármilyen értékes is volt az.

Amikor ennek vége szakadt, a király közhírré tétetett egy rendeletet. Minden békés szándékú helybéli szabadon ki-be járhat, emberei nem fogják feltartóztatni, és élvezhetik a biztosított szabadságot. Ha bárki ellenségként tekintene a királyra, legyen figyelmeztetve, hogy ők nem a foglyai, mivel kinyilvánította, hogy csak azoknak lesz ellensége, akik rá is úgy tekintenek. Úgy viszonyul hozzájuk, ahogyan ők viszonyulnak hozzá.

Ezt követően a császár sokszor ütközött meg csatákban a királlyal és seregével, és minden alkalommal súlyos veszteségeket volt kénytelen elszenvedni. Végül szomorúan, s megzavarodva attól, hogy nem teheti azt, amit akar, egy nagyon erős várban lelt menedéket, amit Nicosiának hívnak.

XXXIV. Guido király érkezése Ciprusra.

A következő szombaton [május 11.] messzi a tengeren három gálya tűnt fel. Mindenki azon tanakodott, mit akarhatnak és honnan jönnek. A király, aki bármikor bármire készen állt, hogy ne mondhassák gondatlannak, kihajózott egy kis evezős hajóval, hogy találkozhasson az érkezőkkel, megérdeklődvén, kik ők és honnan jöttek.

Amikor azt válaszolták, hogy ők Guido de Lusignan, Jeruzsálem királyának hajói, Richard király azonnal sietve visszatért és elrendelte, hogy

késlekedés nélkül készítsenek vacsorát közeledő vendégének. Így amikor Guido király partra szállt, a legnagyobb tisztelettel fogadta és roppant szívélyesen üdvözölte.

Guido azért jött Richard királyhoz, hogy tanácsát és segítségét kérje, mert a francia király elhatározta, hogy a márki [Montferrati Konrád] – akiről már korábban szólottunk – legyen Jeruzsálem királya és Guido királyt fosszák meg trónjától. Richard király szívesen fogadta és ajándékokkal tisztelte meg, mintha szegény és nélkülöző volna. 2000 ezüst márkát adott neki és húsz kupát 105 márka értékben, melyből kettő színarany volt.

XXXV. Richard király és Berengaria esküvője.

A következő napon, vasárnap, Szent Pongrác ünnepén [május 12.] Richard király és Berengaria, Navarra királyának leánya Limassolban összeházasodtak. Az ifjú hölgy igen bölcs és kiváló jellemű volt. Királynévá koronázták. Bordeaux érseke Évreux püspökével, Bayonne püspökével, valamint sok más báróval és nemessel együtt volt jelen a ceremónián. A király boldog volt és örült, alázatosnak és megértőnek mutatkozott mindenkivel szemben.

XXXVI. A király gályái megérkeznek.

Miután az esküvőt ünnepélyesen és fejedelmi módon megülték, egy nap alatt minden gálya a kikötőbe ért. A király már türelmetlenül várt rájuk. Tetszetősen voltak felszerelve, fegyverekkel védték őket, szóval senki sem látott még ezeknél jobb vagy biztonságosabb hajókat. Hozzájuk sorolta azt az öt, korábban említett gályát is, melyeket a császártól zsákmányolt. Így a királynak negyven felfegyverzett bárkája volt, melyek felértek bárki más hatvan gályájával.

XXXVII. Tanácskozás a király és a császár között; miként született meg a béke.

A király felbátorodott, mert minden jó úton haladt, és azt hitte, rámosolygott a szerencse. Sürgette seregét és megparancsolta katonáinak, hogy szerelkezzenek fel és álljanak készenlétben. Így aztán, hogy a császár váratlanul rajtuk ne üthessen, éjjelre őröket állított és őrséget szervezett a tábor védelmére. Seregével mindenhová üldözni akarta a császárt, amíg el nem fogja vagy megadásra nem bírja. Ekkor a Jeruzsálemi Ispotályos Lovagrend nagymesterének [Garnier de Nablus] közbenjárása és komoly erőfeszítései után úgy döntött a király és a császár, hogy megvitatják az ügyet maguk között. A császárt nagyon aggasztotta az embereit ért veszteség és az, hogy a király elől menekülve szégyenteljesen Nicosiában kellett bujdosnia. A király üldözése miatti félelmét csak tovább növelte, hogy nem tudott a helyiektől kapott segítségre támaszkodni, mivel azok gyűlölték őt.

A király érkezése előtt hatalmas embertömeg gyűlt össze mindkét fél részéről egy széles síkságon a tenger és a királyi út között, Limassol városa mellett. A király csak később jelent meg fejedelmi öltözetben. A spanyol ló, amit megült *„természetétől fogva tüzes szívű volt”*. Alakja nemes volt, termete nagyon nagy, fülei csapottak, marja magas, nyaka hosszú, melle széles, lábai erősek, patái szélesek, s vonalai is oly szépek voltak, hogy festő még nehéz munkával sem tudná tökéletesen visszaadni. Nyugtalan volt, mintha vágtatni készülne, méltóságon alulinak tartotta, hogy *„tétlenül tartsák aranykantáron”* és ellentétes rendben, mellső lábaival ugrott fel először, ezért úgy látszott, mintha hátrafelé haladna.

A király felugrott lovára és az arannyal festett, ragyogó nyeregbe ült, mely vörösben és sok más színben csillogott. A nyereg hátulján egy pár vicsorgó arany oroszlán nézett szembe egymással, mindkettő előre nyújtotta mancsait a másik felé, mintha darabokra akarnák tépni egymást. A király aranysarkantyúkat viselt, rózsamintás tunikát hordott, felette köpenyt, melyen kis félholdak voltak ezüstsávokkal elválasztva, valamint napokként fénylő korongok is díszítették.

Ily módon ékesítve jelent meg a király. Arany markolatú vitéz karddal volt fölövezve, amely selyem keresztövről lógott alá. A hüvely ügyes mestermunka volt, szélein ezüst bevágásokkal. Skarlátszín sapkát hordott, melyre ügyes kezek hímezték rá aranyfonálból különböző madarak és állatok alakjait. Egy pálcát is tartott a kezében, minden gesztusával kifejezvén, hogy ő egy kivételes lovag. Öröm volt őt látni.

Sokan álltak elő javaslattal mindkét oldalon, majd a császár azt ajánlotta, megesküszik, hogy a király hűséges embere lesz mindenben, s rendelkezésére és kívánságára Isten szolgálatára magával visz Jeruzsálem földjére ötven lovast. Hogy a királyban ne maradjon kétség megbízhatósága felől, biztosíték gyanánt minden várát és erődítményét királyi gondnokság alá helyezte, továbbá 3500 márkát adott jóvátételként a király embereinek elvesztett pénzükért és azért, amit elvettek tőlük. Ha majd a király úgy ítéli meg, hogy a császár hűségesen harcolt embereivel a szolgálat véghezvitele közben, illően a megállapított feltételekhez, földjeit, várait és erődítményeit visszaadja neki, és onnantól kezdve kölcsönös barátság lesz kettejük között.

A király az emberei elé tárta a tervezett békefeltételeket, hogy ítéljék meg, valami módon megsértik-e a királyi méltóságot egy ilyen egyezménnyel, és hogy mindegyikük elfogadhatónak találja-e azt. Azt válaszolták, teljesen illő egy király méltóságához és minden tekintetben meg voltak vele elégedve. A király értesítette a császárt jóváhagyásukról. Az ekkor azonnal megesküdött a királynak, hogy hűségesen megtartja a fentebbi feltételeket, és a békecsókkal köszöntötték egymást. Így kötöttek tehát szövetséget.

Amikor feloszlott a tanács, a király visszatért. A béke és szeretet jeleként azonnal visszaküldte a császár sátrát, melyet az említett csatában

szereztek meg. Emellett visszaküldte a tálat is, amit a sátorból zsákmányoltak. A császár még egyszer felállította azt a tanácskozás helyszínén.

XXXVIII. Az éjjel a császár Famagustán keresztül Candairába menekül. A király elfoglalja Nicosiát.

Következő éjjel, a sötétség leple alatt a császár egy kiváló pej lovon elmenekült. Az említett Pagan de Cayphas [Haifa ura] egy hazug lovagjának felbujtására tette ezt, aki azt állította, hogy ezen az éjszakán Richard király el akarja fogni és láncra akarja veretni őt. A császár megriadván otthagyta sátrait, kiváló csataménjeit, udvartartásának minden holmiját, és az éj leszálltával egy Famagusta nevű városba menekült.

Amikor a király ezt meghallotta, gályákon követni kezdte őt, kinyilvánítva, hogy a császár megszegte esküjét és hűtlenné vált. Guido királyt bízta meg a szárazföldi sereg Famagustáig történő vezetésével, aki a harmadik napon oda is érkezett, de azt elhagyatottan találta. A császár ráébredt, hogy itt nem képes biztonságosan kiállni egy ostromot, körbevennék, így nem maradna menekülési útvonala; ezért hát elrejtőzött a zord, erdős vidéken, hogy rajtaüthessen az arrafelé elhaladó embereinken.

Richard király három gályával érkezett meg Famagustába. Elrendelte, hogy szigorúan őrizzék a kikötőt és így elfoghassák a császárt, ha menekülni próbálna. Három napig maradt itt. Eközben követek jöttek Richard királyhoz a francia királytól, név szerint: Beauvais püspöke és Drogo de Merlo, egy híres és nemes férfi. Azért sürgették, hogy siessen és keljen át a tengeren Akkonhoz, mert az ő érkezéséig a francia király nem kezd bele az ostromba. Hasonló modorban folytatva, sértően hozzátették: ahelyett, hogy sietne seregével, inkább felhagy a szükséges ügyekkel és haszontalan foglalatosságokra pazarolja erejét; gőgösen ártatlan keresztényeket gyötör, holott nem messze onnan még sokezer szaracén van, akiket támadnia kellene; s bár oly merésznek látszott, most, amikor a szaracénokkal kellene megütköznie, gyávának mutatkozik. A király felháborodott és olyan szavakkal válaszolt, amelyeket nem illendő lejegyezni. Minden erőfeszítésük, amit az eltántorítására szántak – bár keményen győzködték – hiábavalónak bizonyult. Jó okkal kívánta megtámadni a görögöket, mivel Ciprus szigetének leigázása az általános érdekeket szolgálta, hiszen az nélkülözhetetlen Jeruzsálem földjének megtartásához.

Így aztán figyelmen kívül hagyta a hírnököket és seregével Nicosiába vonult. Mindenki maga vitte az ellátmányát, mert ez egy elhagyatott térség volt. Csatarendben haladtak előre, mivel tudomást szereztek arról, hogy a császár elrejtőzött, azzal a szándékkal, hogy rajtuk üthessen. A király a hátvéddel vonult, hogy elháríthasson bármilyen esetleges, hirtelen támadást. Ekkor váratlanul a császár és majdnem 700 görög ugrott elő rejtekéből! Számszeríjászaik nagy erővel zúdították nyilaikat előőr-

sünkre, de embereink harci rendben együtt maradtak és nem szóródtak szét. A császár fokozatosan haladt előre oldalról, mintha sorainkat akarná kikémlelni, majd rendezetlen rohamot indított, remélvén, hogy láttára csatasoraink önszántukból felbomlanak, vagy legalább megláthatja a királyt és lelőheti. Amikor rátalált az utolsó sorban, két mérgezett nyilat is kilőtt rá. Ez szörnyű haragra lobbantotta Richardot. Megsarkantyúzta a lovát és a császárra rontott azzal a szándékkal, hogy keresztüldöfje lándzsájával. Mégis, az kitért támadója elől és nagyon gyors vágtában a Candaira [Kantara] nevű várába menekült, roppant szomorúan és dühösen amiatt, hogy terve nem járt sikerrel.

A király nem üldözte sokáig. Biztosra vette, hogy nem tudja utolérni, mert annak olyan gyors és kitartó pej lova volt, hogy még soha nem láttak ahhoz hasonlót, lett légyen a többi bármilyen fürge. Így hát a király és serege visszafordult Nicosia felé, számos nemesembert foglyul ejtve, akik legyőzettek a csatában. Nicosia összes polgára kivonult a király üdvözlésére, és elismerték őt uruknak. Richard békével fogadta őket, de a sziget feletti uralma jeleként leborotváltatta szakállaikat.

Ennek hallatán a császár dühbe gurult. Összeszedett a mieink közül annyi embert, amennyit csak el tudott fogni, és vagy az egyik szemüket nyomatta ki, vagy az orrukat vágatta le, vagy a karjukat és lábukat csonkíttatta meg, olyan bosszút követelve meg, amilyet csak tudott, hogy enyhíthesse gyűlöletét. A királynak hűbéresküt fogadtak a legnemesebb görögök, akik önszántukból hajlandóak voltak levetni a császár igáját. A király kissé rosszul érezte magát, ezért Nicosiában maradt, hogy pihenjen és visszanyerje erejét.

IXL. Három vár elfoglalása, melyek egyikében megtalálták a császár lányát és kincstárát.

Ezalatt a király három részre osztott seregével Guido király megostromolt három várat: Cherinast [Kyrenaia], Didimust [Dieu d'Amour, St. Hilarion] és Buffaventót. Az első kettőt gyorsan elfoglalta, maga irányítván a műveleteket, mivel ismerte az utakat és a zord tájat. Cherinast keményen ostromolta a sereg rá osztott része, szárazföldről és tengerről egyaránt. A benne lévők a segítség reménye nélkül átadták a várat Guido királynak. Ott rátalált a császár ott élő lányára, akit atyja minden teremtett léleknél jobban szeretett. A császár kincstárát is itt őrizték. Amikor ez a császár tudomására jutott, annyira elöntötte a gyászos bánat, hogy majdnem megőrült.

Guido király kitűzette Richard király lobogóit a tornyok fokaira és őrséget állított. Eztán egy másik, Didimus nevű várba vezette a sereget. Ez nagyon jól védhető helyen feküdt, s teljesen bevehetetlen volt. A benn lévők felkészültek a védelemre, napokig csak köveket dobáltak és nyilaztak az ostromlókra, amíg a császár parancsára át nem adták a várat Guido

királynak. Ő ide helyezte a császár leányát és őröket rendelt mellé arra az esetre, ha ki akarnák szabadítani. Innen visszatért a sereggel Nicosiába, ahol Richard király betegeskedett, ahogyan az már fentebb elmondatott. Amint felépült, megostromolta a Buffevento nevű várat, ami szintén bevehetetlennek tűnt.

XL. A császár Candairából Nicosiába jön, a király lábai elé veti magát, és átadja neki Ciprust.

Jaj a nagy császári vagyonnak! Jaj a földnek, mely oly bőséges volt minden jóval! Jaj az átadott váraknak, melyek oly erősen álltak és bevehetetlennek tűntek minden ostromgép számára, hacsak árulás vagy éhség meg nem lepte őket!

A császár rájött, hogy a végzet ellene munkálkodik: egyetlen leánya, aki élete értelme volt, fogságba esett, erődjei elfoglaltattak vagy megadták magukat, és alattvalói annyira elhúzódtak tőle, hogy inkább csak megtűrték, mint szerették. Rájött, hogy nincs már remény az ellenállásra, így akaratán kívül, de szükségszerűségből úgy döntött, hogy békét és irgalmat kér.

Így hát hírnököket küldött Richard királyhoz, hogy képviseljék ügyét és indítsák irgalomra a király szívét, aztán követte őket a candairai erődből, gyászruhákba öltözve, leszegett fejjel. A királyhoz érve megalázkodott és a lábai elé vetette magát. Térden állva kijelentette, hogy teljesen a király könyörületességére bízza magát: nem tart meg sem földet, sem várat, s innentől kezdve Richard király legyen az ura, csak cserébe ne verjék őt láncra. Az irgalomtól megindulva a király felállíttatta őt, maga mellé ültette és színe elé hozatta a leányát. Amikor a császár meglátta, eltöltötte az öröm. Szeretettel megölelte, telhetetlenül csókolgatta újra és újra, miközben bőven folytak a könnyei. Ez a Szent Augustinus ünnepe utáni szerdán történt [május 31.], ami éppen Pünkösd előtt volt. A király tehát nem vasra, hanem ezüstláncra verte a császárt.

XLI. A király meghódítja Ciprust és rendbe teszi ügyeit. Elkészül az utazásra, seregét visszaküldi Limassolba.

Így a király tizenöt nap alatt elnyerte Ciprus szigetét, ahol embereket telepített le. Látta, hogy a tornyokat megerősítették; a várakat sok kinccsel, mindenféle javakkal teletömve találta: aranykupák és tálak, tálcák és ezüst edények, üstök és hatalmas hordók, aranynyergek, kantárok és sarkantyúk, mind-mind rendkívül pompás ékkövekkel kirakva. Talált skarlátszín ruhákat és selyemöltözeteket, mind csodálatosan tervezett és nagyon értékes volt. Röviden, annyi sokféle jót, amennyit magának Krőzusnak tulajdonítanak. Richard király legalább is úgy találta, a császár legalább olyan sokat halmozott fel: minden szükséges dolgot összegyűjtött. Mert a lehetőség soha nem hagyja el a nagylelkűeket, míg a bőség elhagyja azt, aki álnok természetű.

Amikor mindezeket megcselekedte, a király visszaküldte seregét Limassol városába, ahol a királynék és udvartartásuk már várakoztak a málhával. Elrendelte, hogy minden erővel a hajók megjavításán kell dolgozni, készülvén a tengeri átkelésre. Richard a császárt Guido király őrizetére bízta. Lányát, aki még kisgyermek volt, királynéja mellé rendelte, hogy az viselje gondját és nevelje szokásaikra.

XLII. Miközben a király flottája Ciprusból Akkonba evez, észrevesznek egy hatalmas szaracén hajót, teletömve minden jóval. A király azonnal elfoglalja [június 7.].

Amikor ezt megtette, a király a gyors tengeri átkelésre fordította figyelmét. Kedvező szelek fújtak, és amikor a csomagokat elrendezték, a flotta elhagyta a partokat. A királynék és kíséretük a *buss*-okon haladtak a nyílt tenger felé. A király szorgos embereket hagyott hátra Ciprus gondozására és védelmére azzal a paranccsal, hogy később küldjenek neki szükséges élelmiszereket: búzát, árpát és mindenféle állatok húsát, amelyekben Ciprus oly gazdag.

Szárnyra kelt a híresztelés, s egyre több és több hír érkezett, hogy Akkont mindjárt elfoglalják. Amikor a király ezt hallotta, mélyen és szívből jövően így sóhajtott: „Isten nem engedi, hogy Akkont az én jelenlétemben nyerjük el - mondta -, mert oly sokáig ostromolták már és Isten akaratából most oly dicső lesz a diadal."

Eztán gyors előkészületeket tett, és az egyik legjobb és legnagyobb gályájának fedélzetére szállt Famagustánál. Türelmetlenkedve a késlekedés miatt - ahogyan szokott -, mindig az élre ment. Az illőn felszerelt többi gálya két oldalról követte. Mindenki jogosan félt volna összecsapni egy ilyen flottával.

Ahogy nagy sebesen keresztülvágtak a tengeren, először pillanthatták meg Jeruzsálem szent földjét. Az első vár, amit a szem meglátott, Margat [Marquab] volt, majd azt követte a tengerparti Tortosa, aztán Tripoli, Nephin és Botron. Nem sokkal később Gibeleth [Jubail] magas tornya jelent meg. Eztán egy hajó tűnt fel a távolban Sidonia Bejrút felőli részén, tele szaracénokkal [június 7.].

Ezen szaracénok voltak a pogányság színe-java, és Saladin küldte őket az ostromolt akkoniak megsegítésére. Amikor rájöttek, hogy nem juthatnak be szabadon Akkonba, mert a keresztény sereg figyeli őket, egy kissé visszahúzódtak a tengerre *„és várták a percet és az órát"*, amikor gyorsan, akadály nélkül a kikötőbe siethetnek. A király észrevette a hajót és magához hívta egyik tengerészét, Pierre des Barrest, s megparancsolta neki, hogy evezzenek gyorsan és kérdezzék meg, ki a hajó parancsnoka. Az a válasz érkezett, hogy a francia király. A király égető sebességgel közelítette meg, de nyomát sem találta a francia nyelvnek, sem bármilyen keresztény jelképnek vagy zászlónak, hogy így bizonyosságot nyerjen a válaszról. Közelről vizsgálva a hajót, megdöbbent hatal-

mas méretén és óriási tömegén, a szilárdan rögzített tetőzeten, a három roppant magas árbócrúdon. Az egyik oldalon zöld *tarpaulin*-nal[32] volt borítva, a másik oldalon sárgával. Mindenütt oly ügyesen volt megépítve, hogy annál már nem is lehetett volna jobban, és meg volt rakodva mindenféle étellel.

Valaki később azt mondta, Bejrútban volt, amikor a hajót feltöltötték egy halom dologgal, száz teve hordott bele mindenféle fegyvereket, rengeteg számszeríjat, íjat, lövedéket és nyilat. Hét szaracén emír, 800 válogatott török harcos volt a fedélzetén és tömérdek mennyiségű mindenféle étel, már-már megszámlálhatatlanul. Volt rengeteg görögtűz-fiolájuk és 200 biztosan halálos mérgű kígyójuk, mind a keresztények elpusztítására. A király másokat is küldött, hogy szerezzenek biztos információkat. Most már megváltoztatták történetüket és azt válaszolták, hogy genovaiak és Tyros felé tartanak. Senki sem tudta, hogy mit kezdjenek ezzel a válasszal. Valaki a gályánkon bizton állította, hogy ez egy szaracén hajó. A király kérte, hogy magyarázza ezt meg. „Üttesse le fejem – válaszolta – vagy köttessen fel engem a bitóra, ha szeme láttára nem bizonyítom be, hogy ez szaracén hajó! Már gyorsan elhaladtak, ezért küldjön utánuk egy másik gályát sebesen, amelynek evezősei ne üdvözöljék őket, ekkor láthatjuk majd, mi az igazi szándékuk és igazi vallásuk!"

A király parancsára egy gálya gyorsan a hajó után evezett és mellette haladt anélkül, hogy üdvözölte volna tengerészeit. A hajón lévők azonnal lőni kezdtek rájuk íjakkal és számszeríjakkal. Ezt látva, a király azonnal elrendelte a hajó megtámadását. Lövedékek záporoztak erre is és arra is. Ekkor a szaracén hajó evezősei csökkentették az iramot és sokkal lassabban mozogtak, mert a szél sem fújt elég erősen. Így tengerészeink többször sebesen körbeevezték a hajót, de vizsgálódásuk során nem találtak támadásra alkalmas pontot. A hajó nagynak látszott és masszív szerkezetű volt, rendkívül erős anyagból építették, és emellett egy helyőrségnyi harcos védte, akik keményen védekeztek, szüntelenül lövöldözve a mieinkre.

Embereink képtelenek voltak felállni a magas hajóról leadott lövések miatt. A védőket természetes körülmények is támogatták, mivel könnyebb a lövedékeknek az alattuk lévőket sebezni, hiszen azok természetesen előbb érnek célba. Zavarukban és kétségbeesésükben a mieink csendesen azt kérdezték egymástól, mit gondol a helyzetről a legyőzhetetlen, nemes lelkű Richard király. Ezt kiáltotta katonáinak: „Ugye nem hagyjátok ezt a hajót sértetlenül távozni? Szégyelljétek magatok! Gyávák és lusták lettetek a sok győzelem után? Nem a pihenés ideje az, »amikor a végzet az ellent szabadon kínálja nektek«. Az egész világ tudni fogja, hogy kereszten kellene lógnotok, vagy a legsúlyosabb büntetést elszenvednetek, ha ezeket hagyjátok elmenekülni."

Így tengerészeink erényt kovácsoltak a szükségből, buzgón a tengerbe vetették magukat, lebuktak a hajó alá és kötelekkel összekötözték a kormánylapátot, hogy megfordítsák a hajót és feltartóztassák haladását. Mások nagy ügyességgel és állhatatossággal felmásztak, kötélhágcsókat ragadtak meg és a hajóra ugrottak. A törökök eltökélten összecsaptak velük és amint azok a fedélzetre jutottak, szétszabdalták őket. Itt egy kezet, ott egy lábat, másutt fejeket vágtak le, a testeket a tengerbe dobálták. Amint ezt a többiek látták, forrtak a dühtől és bosszúvágytól. Bátorságot gyűjtve, sokkal keservesebben támadtak, a hajó korlátján átmászva a törökökre zúdultak, lemészárolták őket, miközben azok bátran ellenálltak. A törökök vitézséget kovácsoltak kétségbeesésükből és minden erejükkel próbáltak ellenállni a támadó tengerészeknek, hol egy lábat, hol egy kezet és nagyon sok fejet vágva le. Végül a tengerészek minden erejükkel rájuk rohantak és visszaszorították a szaracénokat a hajóorrba, de újabbak özönlöttek ki a hajó rakteréből és egy emberként álltak ellen, választván hogy vagy bátran meghalnak, vagy eltökélten visszaűzik az ellenségüket.

Természetesen voltak itt figyelemreméltó fiatal törökök is, jól fegyverkezve, harcra készen. Sokáig viaskodtak, s mindkét fél részéről számosan estek el. A szaracénok keményen tartották magukat, minden erejükkel ellenálltak, és végül egyesített erővel rákényszerítették a mieinket, hogy visszavonuljanak és elhagyják a hajót.

Ekkor a tengerészek visszatértek a gályákra, köröztek a hajó körül, s figyelmesen keresték a támadásra legalkalmasabb helyet. A király viszont rájött, hogy ez veszélyes az emberei számára, és nehéz feladat volna elfogni a fegyveres törököket, megszerezni az ételt és minden más egyebet, ami a hajón volt, annak elpusztítása nélkül. Így hát megparancsolta az egyik gályának, hogy rongálja meg a hajót az ösztökéjével, azaz a hajóorrban lévő vasalt vágósarkantyúval. A gályák visszahúzódtak, majd sok evezőcsapással előre lódultak, hogy kilyukasszák a hajó oldalát. Meglékelték, és amint utat nyert a hullám, víz tört be és az elkezdett süllyedni. Hogy elkerüljék a halált, a törökök a vízbe ugrottak. Itt mindenképp meghaltak, ha másért nem, mert az embereink fegyverrel sújtottak le rájuk, így végezvén egy részükkel, másik részük pedig megfulladt. Mégis a király 35-öt élve fogott el, azaz az emíreket és azokat, akik értettek az ostromgépek készítéséhez, a többiek eltűntek, fegyvereik elvesztek, a kígyók megfulladtak, és a tenger hullámai szétszórták őket.

Ha ez a hajó biztonságban elérte volna Akkon ostromát, a keresztények sosem lettek volna képesek elfoglalni a várost. Isten azért hozta erre a zarándokokat, hogy Richard király szolgálata által elpusztítsa a hitetleneket és segítse a keresztényeket, akik Őbenne bíznak. A kedvező szerencse segítségével háború dolgában a király mindig elérte a célját.

Látván, hogy mi történt, és hogy a szaracénok elpusztultak, a messzi hegyekben értesítették Saladint [június 11.]. A hírek hallatán őrjöngő dühében megtépte haját és szakállát. Később felsóhajtott és ezen szavakban tört ki: „*Oh Alla, kibir ychalla*!", ami azt jelenti: „Óh, hatalmas és erős isten! Most vesztettem el Akkont és válogatott, szeretett csapataimat, amelyekben oly sok reményem volt! Összemorzsolt a keserves végzet!" Azok szerint, akik ezt látták, a szaracén seregben könnyeztek és jajgattak. Nagyon megsiratták ezt a szerencsétlenséget. Bánatukban tincseket vágtak ki hajukból, megszaggatták ruháikat és átkozták az órát és a csillagállást, amely alatt Szíriába jöttek, mivel ezen a hajón az összes kitűnő harcosuk elpusztult, akikbe minden bizodalmukat helyezték.

Vége a második könyvnek, kezdődik a harmadik.

Harmadik könyv

I. Richard király érkezése Akkonba.

Így, amikor a hajó elpusztult és minden terv sikerült, Richard király és teljes kísérete örömmel és mohón Akkon felé sietett, ahová vágya vezérelte. Háta mögött kedvező széllel a flotta a következő éjjelen Tyros előtt horgonyzott le. Reggel a hajók felhúzták a horgonyt, vitorlát bontottak, majd rövid utazás után megjelent a láthatáron Scandalion, melyet korábban már említettünk. Miután elhaladtak Casal[33] Imbert [al-Zīb] mellett, a távolban láthatóvá vált Akkon városának magas tornya, és később apránként a város többi erődítése.

Akkont hatalmas ostromló sereg vette körül. Minden keresztény nép fiai, *„kik az ég alatt lakoznak"*,[34] jelen voltak; a keresztény népek legjobbjai álltak ott harcra készen, szakadatlanul munkálkodva. Ekkorra már régóta ostromolták Akkont, sok megpróbáltatáson és gyötrelmen mentek keresztül; állandó volt az élelemhiány és számos más nehézséggel küzdöttek, melyek közül sokat már korábban leírtam.

A keresztény sereg mögött láthatóvá vált a török is. Végtelen nagy sereg volt, sokféle színű és különféle formájú sátraik ellepték a hegyeket, völgyeket, dombokat, síkságokat.

Látták magának Saladinnak a sátrát is, és mellette fivére, Saphadin [al-Malik al-`Ādil Saif al-Dīn Abū Bakr Ahmad ibn Ayyūb] és [unokaöccse] Takieddin [al-Malik al-Muhaffar Taqī al-Dīn `Umar ibn Shāhanshāh Ayyūb] sátrait is, akik mind a pogányság hirdetői. Ő őrizte a partot és a kikötőt, gyakori csapásokat mért és nagyon komoly támadásokat indított a keresztények ellen. Richard király felbecsülte, végigtekintette egész seregüket.

Amikor híre ment, hogy megérkezett a kikötőbe, Franciahon királya és a teljes helybéli sereg bárói, nemesei és vezérei kivonultak, hogy találkozzanak vele. Régóta vártak már érkezésére, örömmel, örvendezve fogadták.

II. Az öröm, a dalok és a felvonulás, amely Richard király érkezését köszöntötte.

Richard király a kíséretével a Szent Barnabás apostol ünnepe előtti szombaton, Pünkösd hetében szállt partra Akkonban [1191. június 8.], és a föld megremegett a keresztények örvendezésétől. Az egész nép vigadott és trombitaszóval áldották jószerencséjüket. Örömmel jöttek ki[35] és mindenkinek nagy vigasságban volt része, mert a „*háznak dicsősége*"[36] megérkezett. Másfelől az ostromlott törökök megrémültek, és érkezésére elhagyta őket a remény, mert felismerték, hogy a király gályáinak nagy száma miatt nem tudnak többé ki-be járni a városba.

A királyok örömmel kísérték ki egymást a kikötőből, minden tiszteletet és megbecsülést megadva egymásnak. Ezután Richard király visszavonult a sátrába, melyet neki készítettek elő, és terveket kovácsolt, hogyan lehetne az ostromot levezényelni. Mély gondossággal tanakodott azon, miként lehetne a várost a leggyorsabban elfoglalni: milyen eszközök, milyen cselek, milyen ostromgépek kellenek hozzá.

El nem mondható, le nem írható, mennyire örültek megérkezésének. Az éjszaka nyugodt volt és a levegő szokatlanul tiszta, mintha még az is rámosolygott volna. Emitt trombiták szóltak, amott kürtök, itt síposok játszottak, máshol dobokat vertek és *troiná*-k[37] zengettek mély harmóniában, s a különféle hangok elbűvölő szimfóniát alkottak. Nehezen lehetett olyan embert találni, aki nem magasztalta őt és nem örvendezett, kiki a maga módján. Egyesek népszerű dalok éneklésével fejezték ki szívük örömét, mások régen élt hősök cselekedeteiről szóló ősi meséket idéztek, mintegy ösztönzésül a maiaknak, hogy azokat utánozzák. Voltak, akik drága kupákban vittek bort az énekeseknek, megint mások hoszszas tánccal töltötték az estét, és rangtól függetlenül mindenki egybegyűlt, közemberek és hatalmasok egyaránt.

Örömüket tovább növelte, hogy Ciprus Richard király fennhatósága alá került, mert a sziget oly jövedelmező - és nélkülözhetetlen is -, hogy nagy hasznára lehet még a seregnek.

Hogy a szívüket eltöltő örömöt kimutassák, gyertyákat és fáklyákat gyújtottak mindenütt, eloszlatandó az éj árnyait. A fények pazar bőségének ragyogásával olybá tűnt, nappal váltja fel az éjszakát, és a törökök úgy gondolták, hogy az egész völgy tűzben izzik.

III. A pisaiak behódolnak Richard királynak. A törökök csatába hívják embereinket.

A pisaiakat csodálattal töltötte el Richard király nagysága és dicsősége, elé járultak, hódolatukat és hűségüket ajánlották neki; saját megfontolásukból alávetették magukat fenségének és a szolgálatába álltak.

Ekkor a csalárd törökök megneheztelték a király jó hírére. Talán ravaszságból tettették azt, hogy érkezése újból felbátorította őket, vagy lehet, hogy egy gyors összecsapást akartak kiprovokálni. Vasárnap reggel [június 9.] néhány török azzal tette ki magát egy támadás veszélyének, hogy a város körül kóboroltak és céltalanul lövöldözték nyilaikat, mintha csak gyakorolnának. Időről időre közelebb jöttek, és úgy tűnt, a mély árkon akarnak átkelni. Arcátlan szemtelenségükkel vakmerően zaklatták és ingerelték a mieinket.

IV. Az ajándékok, amelyeket a két király osztott a rászoruló lovagoknak. Richard király beteg.

Mindkét király teljes kísérete felállt és az egész keresztény tábor egyetlen sereggé alakult. A francia király a Húsvét utáni nyolcadik napon érkezett, vele jött Flandria grófja [Philip d'Alsace], St. Pol grófja [IV. Hugo], Guillaume de Garlande, Guillaume des Barres, Drogo d'Amiens, Guillaume de Merlo és Perche grófja [III. Rotrou]. Más emberek is visszatértek velük, akiket korábban már említettünk, így a márki, akinek birtokában volt Tyros, és aki Jeruzsálem trónjára vágyakozott. De miért sorolnám fel őket egytől egyig? Nem volt olyan hatalmasság vagy ismert ember Franciaországban, aki vagy most, vagy később el nem jött Akkon elfoglalására.

Eztán a következő Pünkösdkor - ahogyan elmondatott - Richard király eljött egy harcias, vitéz sereggel. Később megtudta, hogy a francia király minden lovagnak havonta három aranyat fizetett, és ennek eredményeként elnyerte mindegyikük szeretetét és megbecsülését. Richard király nem akarta, hogy nála bárki is hatalmasabbnak látsszék, vagy bárhogyan is vele egyenlőnek tűnjön. Elrendelte, hogy hirdessék ki az egész seregben: négy aranyat fizet havonta minden lovagnak, aki az ő szolgálatába akar állni, nemzetiségétől vagy származásától függetlenül.

Richard királyt ezért mindenki dicsőítette. Kijelentették, hogy nemcsak nagylelkűségében és kegyességében, de az adott ajándékokban és nemes jellemében is mindenkit felülmúl.

„Ennek az embernek az érkezésére vártunk már oly rég óta - mondták. - Mikor lesz hát az összecsapás? A világ legkiválóbb királya jött meg, aki sokkal járatosabb a háború dolgában, mint bármely más keresztény. Végezzük el Isten akaratát!"

Mindenki Richard királyba helyezte reményét, mégis amikor már három napja itt tartózkodott, egy nagyon súlyos betegséget szerzett, melyet

közkeletűen *arnoldia*-nak[38] hívnak. Ez az ismeretlen időjárásnak volt tulajdonítható, amely nem kedvezett az ő alkatának. Ennek ellenére felállította kőhajítóit és mangoneljeit[39] a városkapuval szemben. Minden figyelmét a megépítésüknek és elrendezésüknek szentelte.

V. Amíg Richard király beteg, a francia király keményen megostromolja a várost. De Saladin megtámadja a külső árkokat és a városban lévő törökök is erősen ellenállnak, felgyújtják a király ostromgépeit, ezért a király belebetegszik a bánatba.

Franciahon királya, megunván a hosszú várakozást az ostromlás megindítására, üzenetet küldött Richard királyhoz, hogy elérkezett az idő a támadásra, és hirdessék ki az erre vonatkozó parancsot a seregnek. Így a Keresztelő Szent János ünnepe utáni hétfőn [július 1.] a francia király felállíttatta ostromgépeit és fegyverbe hívta embereit. Láthattad volna a fegyveres harcosok megszámlálhatatlan sokaságát illően felszerelve, a sok ragyogó páncélinget, a sok csillogó sisakot, a sok nemes, nyerítő lovat és rajtuk a sok fehér leplet! Láthattad volna a sok kiváló lovagot, hogy úgy vélnéd, korábban ilyet sosem láttak! Olyan sok, nagyon vitéz és bátor fegyveres volt ott, oly sok zászló, oly sok különféle jelvény, mind-mind mestermunka!

Megegyeztek, hogy közülük néhányan ott maradnak a külső árkok védelmére Saladin egy esetleges támadása és a [külső] török sereg fenyegetése ellen. Eztán a fegyveres csapatok megközelítették a városfalat és rendkívül heves támadást indítottak ellene; számszeríjakkal és ostromgépekkel szüntelenül lövedékeket és köveket zúdítottak rá. Amikor az ostromlott törökök látták jövetelüket, olyannyira fújták trombitáikat a Mennyhez fohászkodva, hogy olybá tűnt, az ég viharral és villámokkal felel rá. Néhányuknak az volt az egyedüli feladatuk, hogy a dobokat és a tamburinokat üssék, doboljanak és mindenféle más módon zajt keltsenek, s emellett tűzzel füstöltek, ezzel adva jelet Saladinnak és a városon kívüli seregnek, hogy siessenek megsegítésükre.

Amikor a kívül lévő törökök látták és hallották ezt, együtt előre rohantak, magukkal víve sokféle anyagot az árok feltöltéséhez, hogy könnyebben átkelhessenek és a mieinkre támadhassanak. Ezt mégsem voltak képesek véghezvinni. Geoffroy de Lusignan, egy különlegesen bátor lovag erősen ellenállt nekik és visszaverte őket a barikádokról, amelyet már-már elfoglaltak tőlünk. A kezében forgatott fejszével több mint tízet ölt meg, és akikre rásújtott, azok közül senki sem maradt életben; oly önbizalommal bírt és olyan gyors volt, hogy mindenki azt mondta róla, Roland és Oliver kora óta egyetlen lovag sem volt hozzá hasonlóan méltó a megannyi dicséretre. Hatalmas erőfeszítéssel és roppant nehézségek árán visszafoglalta a barikádot.

A törökök hordája megállás nélkül özönlött, és a küzdelem kimenetele sokáig egyenlő esélyű volt. Oly heves ütközet és oly kibírhatatlan összecsapás volt, oly szörnyű csapásokkal és a harcolók oly hangos kiáltásaival, hogy azok, akik a városfalat támadták, visszaszoríttattak és teljesen felhagytak a támadással, mivel nem volt elég erejük a város ostromához, mert egyszerre kellett hogy védjék magukat a külső oldalon is a törökök támadásától.

Sok franciával végeztek a számszeríjlövedékek, a kövek, a nyilak vagy a görögtűz. Eztán nagy sírás és zokogás támadt az emberek között.

„Óh, miért vártunk oly soká a király érkezésére? - siránkoztak. - Milyen értelmetlen volt a reménykedés! Most megérkeztek, de mégsem boldogulunk; valójában sokkal rosszabb a helyzetünk, mint korábban. Amire vártunk, az sokkal rosszabb annál, mint amit reméltünk."

Amíg franciáink nem forgatták fegyvereiket, a törökök csúfos gúnyolódásokat és sértéseket zúdítottak embereinkre, mert nem tudták véghezvinni azt, amibe belekezdtek. Emellett görögtüzet dobáltak s lassanként romba döntötték a francia király ostromgépeit és más harci szerszámait, amelyeket oly nagy odafigyeléssel építtetett. Azt mondják, a francia király annyira dühösen őrjöngött, hogy szinte belebetegedett a bánatba. Úgy megzavarodott, hogy még a lovát sem volt képes megülni.

VI. A sereget elhagyja a remény a királyok betegsége miatt, de a sok *snecka* megérkezésével megnyugodnak.

A sereg lelkesedése egyre jobban alábbhagyott. Az emberek reményvesztettek és bánatosak lettek a királyok betegségei miatt, mivel nem maradt olyan fejedelem vagy herceg, aki vezesse *„az Úrnak hadát"*.[40] Hogy a szomorúság csak tovább növekedjen, Flandria grófja idő előtti halált halt [június 1.]. A sereget ez nagyon nyugtalanította, de a sok *snecka* érkezése valamennyire megnyugtatta őket. Számos püspök és báró érkezett a keresztények megsegítésére, mindegyik a saját kíséretével. Ezek az ő neveik:

Évreux püspöke; Roger de Toony [Tosni] és számos híve és rokona de Corneby néven; Robert de Newburgh; Jordan de Hommet; Tancarville kamarása [Normandia kamarása, II. William of Tancarville]; Robert, Leicester earlje; Gerard Talbot; Raoul Tiasson; a Torolen nevű lovagok; [Raoul] Châteaudun algrófja; Bertram de Verdun; Roger de Harcourt; a des Préaux család lovagjai; Warin Fitz Gerald; a de la Mere-ek; Henry Fitz Nicolas; Ernald de Grandeville és a Stuteville-ek; William Marcel; Guillaume Malet; Guillaume Bloez; Chotard de Loreora; Roger de Saty; André de Chavigny; Hugues le Brun [de Lusignan]; Geoffroy de Rancon; Raoul de Mauleon; Guillaume de Roches; Geoffroy de la Celle; Hugues de la Fierté - ő részt vett Ciprus elfoglalásában, és onnan jött Akkonhoz.

A két király még mindig rosszul volt, de az Úr biztonságban tartotta őket, hogy megsegíthessék a keresztényeket és elfoglalhassák a várost.

VII. A két király és a hívek seregének kőhajítói összezúzzák és lerombolják az Átkozott Tornyot és vele a fal hosszú szakaszát.

A francia király gyorsan felépült betegségéből, az ostromgépek készítésére koncentrált és az arra alkalmas helyekre kőhajítókat állított. Utasításba adta nekik, hogy éjjel és nappal megállás nélkül lőjenek. Volt egy kiváló gépe, amelyet Rossz Szomszédnak [*Malvoisine*] hívott. A másik oldalon a törököknek is volt egy szerkezete a városban, amelyet Rossz Rokonnak [*Mal Cousine*] hívtak, s amelynek kegyetlen lövéseivel gyakran lerombolták a Rossz Szomszédot. A király folyton újjáépíttette mindaddig, amíg állandó bombázásával lerombolta a fő városfal egy részét és megrázkódtatta az Átkozott Tornyot. Egyik oldalról Burgundia hercegének kőhajítója járt nagy sikerrel, a másik oldalról a templomosok kőhajítója végzett látványos pusztítást, mialatt az ispotályosok sem hagytak alább a lövésekkel, hogy rémületben tartsák a törököket.

Ezek mellett volt egy kőhajító, amelyet közös költségből építettek és Isten Kőhajítójának neveztek. Egy pap, egy feddhetetlen jellemű ember mindig mellette állt, hogy prédikáljon és pénzt gyűjtsön az állandó javításokra és harcosok felfogadására, akik köveket gyűjtenek lövedékeknek. Végül ez a gép lerombolta az Átkozott Torony melletti falat, nagyjából két *perche*[41] hosszan.

Flandria grófjának volt egy kiváló kőhajítója, amely halála után Richard királyé lett, és volt egy másik is, amely nem volt annyira jó. Ez a kettő folyton bombázta a kapu melletti tornyot, amit a törökök gyakran használtak, amíg az félig le nem omlott. Ezek mellett Richard királynak volt két új is, jó anyagból, amelyek figyelemre méltó mestermunkák voltak, és mindig eltalálták a kiválasztott célpontot, függetlenül attól, milyen messze is volt az. Építtetett egy másik, nagyon erős szerkezetű gépet is, rajta fokokkal, hogy fel lehessen rá mászni. Közkeletűen csak Haranglábnak hívták. Szorosan be volt burkolva bőrlapokkal, kötelekkel volt összekötve, és nagyon kemény fadeszkái voltak, így nem lehetett lerombolni sem hajítógép-lövedékkel, sem görögtűzzel, sem megrongálni bármi mással. Elrendelte két mangonel építését is. Az egyik olyan gyors és erős volt, hogy lövései elértek a város húspiacának belső utcáiig is.

Richard király kőhajítói éjjel és nappal megállás nélkül lőttek. Bizton állítható, hogy egyszer az egyik egyetlen kővel tizenkét embert ölt meg. A követ Saladinhoz vitték, és a hírnökök azt mondták, hogy a sátáni angol király Messinából, az általa elfoglalt városból hozott a tengeren át simára csiszolt lövedékeket a szaracénok megbüntetésére. Semmi sem állhatott ellen csapásaiknak, mindent szétromboltak vagy porrá zúztak.

A királynak ágyban kellett még maradnia, mert sajnos súlyos láza volt. Látta, hogy a törökök dölyfösen kihívják és egyre gyakrabban támadnak rá az embereinkre, de ő a betegsége miatt nem tudott velük csatába bocsátkozni. Jobban szenvedett a török csapásoktól, mint az égető láztól.

VIII. Amíg a francia király támadja a várost, a törökök görögtűzzel felégetik az összes ostromgépet, az ostrommacskát és a francia király *cercleiá*-ját.[42]

Akkon városa olyan kedvező helyen fekszik, és az törökök válogatott csapatai olyan gondosan védelmezték, hogy nagyon nehéznek tűnt ostrommal elfoglalni. A franciák már eddig is sok gondot fordítottak ostromgépek és ostromszerkezetek készítésére a falak lerombolásához, de mindhiába. A franciák bármit is alkottak nagy költségek árán, a törökök lerombolták, vagy váratlanul görögtüzet folyattak rá, vagy valami más gyújtószerkezetet használva elpusztították.

A sokféle ostromgépen és szerkezeten kívül, amelyeket a francia király a városfal lerombolására készíttetett, gyártatott egy olyat is, amely fel tudott mászni a falra. Macskának hívták, mert macskaként tudott a falhoz tapadni, amikor felkapaszkodott rá. Egy másik eszközt is készíttetett, nagyon szilárd szerkezettel, kemény nád vázból, melyet *cercleiá*nak hívtak. Ez az alkotmány nyersbőrrel volt borítva. A király maga szokott alatta ülni egy számszeríjjal a kezében, készen arra, hogy lelője a fal tetején feltűnő törököket. Így, ahogyan várfokok között felbukkannak, váratlanul, könnyen le tudja őket nyilazni.

Aztán egy nap, amíg a franciák a falhoz próbálták rögzíteni a Macskát, a törökök vad eltökéltséggel száraz fát dobáltak le a falról, felhalmozva azt a Macska tetején! Ezután rögtön görögtüzet öntöttek rá. Más eszközökre is öntöttek, melyeket a franciák oly sok munkával építettek meg, és mindennek a tetejébe egy kőhajítót is felállítottak, hogy lője őket. Hirtelen minden hamuvá égett vagy a kőhajító lövedékeitől pusztult el!

Erre a francia király borzalmas dühbe gurult. Istenkáromló módon minden, parancsnoksága alatt álló embert átkozni kezdett, sértegette őket és azt mondta, megszégyenültek, mert nem álltak illő bosszút a szaracénokon a rajtuk elkövetett sérelmekért. Amikor a nap már estébe fordult, még mindig őrjöngött dühében, és megparancsolta egy kikiáltónak, hogy tegye közzé: következő nap támadást indítanak.

IX. A francia király serege aláaknázza a falakat. Az árkokban álló keresztények derekasan visszaverik a törököket, akik kívülről nagyon hevesen támadnak rájuk [július 3.].

Így hát reggel mind felfegyverezték magukat. Elővigyázatosságból bármilyen veszély vagy váratlan szaracén támadás ellen, jeles és kivéte-

lesen bátor válogatott harcosokat állítottak a külső árkokba. Saladin már kérkedett vele, hogy ezen a napon át fog kelni az árkokon és a keresztények elpusztításával végre megmutathatja vitézségét. Mégsem tartotta meg szavát: nem ő maga jött el, hanem Takieddin vezetésével egy kegyetlen és rendíthetetlen sereg. Egy emberként özönlöttek be az árokba, és vadul keresztülküzdötték maguk rajta. A franciák nem voltak restek ellenállni, és próbálták visszaszorítani őket; nem csekély mészárlás folyt mindkét oldalon. A törökök odahagyták lovaikat, így gyalog harcolva nem tudtak olyan hatásosan ellenállni. Elkeseredett harc folyt: kézitusát vívtak, kivont kardokkal, tőrökkel, kétélű fejszékkel és tollas buzogányokkal. Az egyik lecsapott, a másik elesett; ezek ordítottak, amazok hörögtek, tömegével hullottak el. Az elszánt törökök támadtak, a bátor keresztények visszaverték őket, ez ekkor még hatalmas erőfeszítésbe telt, hisz oly sok török nyomult be és oly kegyetlenül. Perzselte őket a kettős hőség, mivel nyár volt.[43]

A sereg másik részét a város megtámadására küldték. Lövedékeket lőttek, vagy megpróbálták aláaknázni a falat, hajítógépek állandó lövéseivel pusztították azokat, vagy felmásztak rájuk. Eltökéltségüktől megrendülve a városban lévő török felállították Saladin zászlaját. Ez jelt adott a kívül lévő törököknek, hogy siessenek a megsegítésükre, vagy legalább támadják meg a franciákat és így csalják el őket.

Amikor ezt látták, Takieddin és a törökök, akik kinn voltak, még elszántabban támadtak, minden erejükkel a mieinkre rontva. Lázasan töltötték fel az árkot, miközben embereink ugyanolyan erővel visszavágtak: Isten segedelmére bízván magukat, falként álltak ellen a támadóknak és visszaszorították őket.

Ezalatt a francia király árkászai földalatti járataikkal fokozatosan haladtak előre. Ásás közben elérték a fal alapjait, és a keletkezett rést feltöltötték fával. Eztán felgyújtották. Ekkor a tűz felégette a fát, amely a falat alátámasztotta, így a fal nagy része megrogyott, kissé megdőlt, de nem omlott össze. Számos keresztény rohant előre, hogy bejuthasson, miközben a törökök siettek visszaverni őket. Mennyi zászlót láthattál ott, mennyi sokféle lobogót! Az ördögi törökök görögtüzet lőttek embereinkre. Mivel a fal nem omlott össze teljesen, a franciák ostromlétrát állítottak fel és próbálták megmászni azt, miközben a törökök a túloldalon állítottak fel létrákat, hogy a hasadékot védeni tudják.

X. Aubrey Clements egy létrával megmássza a falat, de a törökök megölik.

Egy emlékezetre méltó tett is történt, amely felett nem mehetünk el szótlanul. Volt egy vitézségéről és nagy harci tapasztalatairól ismert ember, név szerint Aubrey Clements. Megfigyelte, hogy a franciák vesződve verejtékeznek még azért is, hogy egy kissé előrejussanak. Szenvedély-

től fűtve a tettek mezejére lépett: „Ma vagy meghalok - mondta -, vagy Isten akaratából bejutok Akkonba!” - így szólván bátran megmászott egy létrát és felért a fal tetejére, ahol sok törököt megölt, akik minden irányból rárontottak. A franciák követték őt, de annyian voltak, hogy a létra nem bírta el a súlyukat, és ők mind a földre zuhantak. Néhányan halálra zúzódtak, míg másokat súlyos sebesülésekkel húztak ki. A törökök közhírré tették katasztrófájukat, örömüket csak növelte a franciák szerencsétlenségének súlyossága.

Aubrey Clements egyedül maradt a fal tetején, ahol a törökök körülvették és lövedékeikkel halálra zúzták. Így hát állítása megerősítést nyert: ahogyan megjósolta, ezen a napon mártírhalált halt, mivel nem tudott bejutni Akkonba, miután minden segítség elhagyta őt. Az egész sereget feldúlta elvesztése, ezért felhagytak a támadással, hogy halálát sirassák és gyászolják. Természettől fogva nagyhatalmú ember volt egy fényes famíliából, és kivételesen bátor természettel áldatott meg.

XI. Amíg a franciák kívülről jutnak be az Átkozott Toronyba, addig a törökök belülről, az aknászok ellen dolgozva teszik ezt.

Nem sokkal később a francia vájárok kiástak egy földalatti átjárót, éppen az Átkozott Torony alatt. A boltozatot farönkökkel támasztották alá, miközben a törökök egy másik utat ástak a föld alatt, és ugyanazon a helyen érték el az alapokat. Ott mindkét fél békét kötött: a törökök sértetlenül távozhattak és beleegyeztek, hogy szabadon engednek néhány keresztény foglyot, akiket eddig láncra verve tartottak. Amikor a városban lévő szaracénok ezt megtudták, nagyon felháborodtak, és azzal zárták el a földalatti járatokat, amit onnan kiástak.

XII. Habár Richard király még mindig rosszul van, amikor embereivel megtámadja a várost, sokakat megöl saját kezében tartott számszeríjával. Aknászai és kőhajítói leomlasztják a tornyot [július 5.].

Richard király még nem épült fel teljesen betegségéből, mégis tettre kész volt, hogy elfoglalhassa a várost. Így hát elrendezte erőit a város ostromára, hogy talán isteni gondviseléssel beteljesítheti kívánságát. Volt egy fonott szerkezete, melynek neve *cercleia* volt, és amit nagy gonddal készítettek. Elrendelte, hogy vigyék ki a városfalon kívüli árokba. Legtapasztaltabb számszeríjászai álltak a szerkezet alatt. Elrendelte, hogy őt magát is vigyék ki oda egy selyemágyon, hogy jelenlétével megrémisszе a szaracénokat és a sajátjait harcra bátorítsa. Használta számszeríját, amellyel gyakorlottan bánt, és nyilait kilőve sokakkal végzett.

Az ő árkászai is ástak egy földalatti járatot a torony alapjai alá, amelyre kőhajítói is lőttek. Faanyagokkal töltötték fel a járatot, majd felgyújtották. Ezzel és hajítógépei folytonos lövéseivel a tornyot csakhamar leomlasztották, s az összedőlt.

XIII. Richard király harcosai derekasan ostromolják a várost, miközben a törökök bátran elhárítják támadásukat. Richard király számszeríja végez egy emberrel, aki Aubrey Clements fegyverzetét viseli.

A király számba vette a nehézségeket, amellyel találkoztak: mennyire harcra kész az ellenség és milyen bátorság szükséges a kritikus helyzetekben. Elhatározta, hogy a legjobban úgy keltheti fel a lelkesedést az ifjakban, ha jutalmat ígér, mintsem ha parancsokkal utasítgat, hiszen mindenkit vonz a pénz szaga. Elrendelte, hogy egy kikiáltó közzétegye: mindenki, aki az említett torony melletti falból elhoz egy követ, a királytól két aranytallért kap. Később hármat, végül négyet ígért: így hát akárki hozott is követ, darabjáért négy aranyat kapott fizetségül. Láthattad az ifjakat előre ugrani, roppant bátor harcosokként a falhoz rohanni és lelkesen húzni ki a falból a köveket, mind mohón dicsőségre és pénzszerzésre áhítozva. Még az ellenség dárdáinak zápora között is bátran nyomultak előre a falat pusztítva. Sokuk megsebesült és abba kellett hagynia a munkát, míg mások azért adták fel, mert féltek a halálos veszélytől. Néhány török derekasan visszaverte őket a falról - pajzsaik és vértjeik nem tudták megvédeni őket. A fal nagyon magas és vastag volt, mégis a bátor lelkű emberek felülkerekedtek a veszélyen és sok követ hoztak el.

A törökök egy emberként rontottak le rájuk, küzdöttek, hogy lelökjék őket a falról. Annyira igyekeztek visszaverni ellenfeleiket, hogy megfeledkeztek saját maguk fölfegyverzéséről, és balga módon majdnem teljesen védtelenül tették ki magukat ellenségeik lövéseinek. Az egyik török felöltötte magára az említett Aubrey Clements fegyverzetét és gonosz módon abban mutogatta magát, hencegve a fal legmagasabb pontjára állt, hogy a mieinket felbőszítse. Richard király számszeríjának egyetlen halálos lövésével éppen a mellkasa közepén találta el.

Halálától elszomorodva a többi török vakmerően előrerohant, hogy megbosszulják. Úgy vélték, bánatuk csökken, ha így cselekednek. Különösen merésznek mutatták maguk, mintha sem dárdáinktól, sem lövedékeinktől nem félnének. Támadtak, előrenyomultak és vadállatokként zúdultak embereinkre. Nem volt kiválóbb harcos és jobb védő ezeknél, bármiben higgyenek is. Az elmét ámulatba ejti és megdöbbenti tetteik emléke. A szörnyű összecsapásban még a legerősebb vértezet, kettős sodronyú pánceling, vagy dupla lemezvért sem tudott erős számszeríjlövéseiknek vagy dárdáiknak ellenállni. Ez idő alatt a törökök kiástak egy alagutat a városból és megfutamították árkászainkat. Eztán, mivel elérték céljukat, hangosan ordítani kezdtek.

XIV. Fegyverhordozóink és a pisaiak derekasan felmásznak a toronyra, mely már összeomlott, hogy betörhessenek a városba. A törökök fegyvereket és görögtüzet használva bátran visszaverik őket.

Végül az említett torony a folytonos kőhajító-lövésektől és a kövek elmozdításától a földre omlott. Richard király vájárai abbahagyták az aláaknázást, és a rajtaütés befejeződött. Ekkor fegyverhordozóink[44] fegyvert ragadtak. Vágytak a dicsőségre és a győzelemre, készek voltak a harcra. Leicester earljének, André de Chavignynak és Hugues le Brunnak a zászlói is ott voltak. Salisbury püspöke is beszállt az ütközetbe, illően felszerelve, ahogyan sokan mások.

A harmadik óra körül [9 óra], azaz a főétkezés órájában vitéz férfiak és kiváló fegyverhordozók az említett torony megtámadására indultak. Azonnal bátran felmásztak rá. Amikor a törökök meglátták őket, kiáltozni kezdtek és felzavarták az egész várost! Magukhoz ragadván fegyvereiket, sűrű csoportokban a falra rohantak és a fegyverhordozókra zúdultak, akik fürgén másztak felfelé. A fegyverhordozók harcoltak, hogy betörhessenek a városba, a törökök pedig vissza akarták őket űzni. Mindkét fél egymásnak rohant, kézitusát vívtak. Jobb kéz jobb kezet ragadott, kard kardra sújtott. Néhányan megragadták egymást, mások előre rohantak, páran épp lesújtottak, megint mások elestek. Kevés fegyverhordozó volt, viszont a törökök száma folyamatosan nőtt. Még görögtüzet is dobtak rájuk. Mivel az ifjú fegyverhordozók nem tudtak tovább állni a tűzben, végül visszavonulni kényszerültek.

Lerohantak a toronyból. Néhányukkal fegyverrel végeztek, másokat a veszedelmes tűz égetett halálra. Ekkor a pisaiak dicsőségre és bosszúra szomjazva teljes erővel a toronyra másztak, de a törökök fenevadként támadtak rájuk. Olyan vadul őrjöngtek, hogy bár a pisaiak kiválóan tartották magukat, nem voltak képesek továbbra is ellenállni nekik, és a tornyot elhagyva vissza kellett vonulniuk.

Nem volt harcban járatosabb nép a törököknél. Ezen a napon el kellett volna foglalni a várost és befejezni a küldetést, ha a keresztények hallgattak volna a bölcs tanácsra, és a teljes sereg egyesített erejével indultak volna a küzdelembe. Mivel ez idő alatt a sereg nagy része éppen étkezett, a hadműveletet gyorsan leállították, így nem jártak sikerrel.

XV. A városban lévő törökök dicsérete. Még kétségbe sem estek, amikor már elküldték Mestocot és Caracoist a királyainkhoz, hogy időhöz juthassanak, amíg meg tudnak egyezni Saladinnal. Sikertelenül térnek vissza [július 4.].

Mit mondhatnánk a hitetlenekről, akik a várost védték? Harci bátorságuk és becsületességük természetesen csodálatra méltó. Ha még az igaz hitet is felvették volna, senki sem lehetne jobb náluk – az emberi gondolkodás szerint. Mégis félték a mieink eltökéltségét, és jó okkal, mivel

a keresztény világ válogatott erőit látták elpusztításukra érkezni. Továbbá a falak részben már leomlottak vagy ledőltek, és seregük nagy részét már megcsonkították, megölték, vagy a sebek tették a harcra alkalmatlanná.

A városban még legalább 6000 török volt, valamint vezetőik, Mestoc [Saif al-Dīn `Ali ibn Ahmad al-Mashtūb] és Caracois [Bahā'al-Dīn al-Asadī Qara-Qūsh]. Már felhagytak a segítség reményével. Felismerték, hogy a keresztény sereget feldúlta Aubrey Clements, fiaik és rokonaik halála, akik a csatában estek el, és készek vagy bátran meghalni, vagy a törököket leigázni; de ezek mellett a maguk részéről semmi egyebet nem voltak képesek fontolóra venni.

Közös tanácskozás után az ostromlottak arra jutottak, hogy tájékoztatják Saladint az állapotukról, mivel ő korábban megígérte nekik, hogy vagy gyors segítséget küld, vagy lehetetlenné teszi, hogy tisztességgel hagyják el a várost, és erre meg is esküdött a pogány babona rítusa szerint. Hogy ennek engedelmeskedjenek, a két legnemesebb, és pogányok között leghíresebb szaracén, Mestoc és Caracois királyaink elé járultak azzal az ígérettel, hogy feladják a várost, ha Saladin nem küld nekik sürgősen segítséget. Az egyetlen feltétel az volt, hogy az összes török, aki az ostromlott városban volt, szabadon távozhasson fegyvereivel és minden tulajdonával, és oda mehessen, ahová csak akar.

A francia király és majd minden francia elfogadta ezt a feltételt, de Richard király teljes mértékben elutasította. Azt állította, hogy elfogadhatatlan, mivel egy ilyen hosszú és fárasztó ostrom után egy olyan városba jutnának be, amely minden értékétől meg van csupaszítva. Megismervén Richard király véleményét, Caracois és Mestoc visszatértek a városba, küldetésük kudarcot vallott. Közben Saladin hallotta, hogy az ostromlottak követeket küldtek, és utasította őket, hogy állhatatosan tartsanak ki s derekasan védjék tovább a várost, ahogyan eddig is, mivel biztosak lehetnek benne, hogy hamarosan nagyon hasznos segítség fog érkezni. Azt állította, követek tájékoztatták, hogy nemsoká nagyszámú sereg fog jönni Babilóniából [Egyiptom][45] hajókon és gályákon, melyeket korábban gyűjtött össze. Utasította Muleinát,[46] hogy nyolc napon belül érjenek oda, bármilyen kifogásra való tekintet nélkül. Ha ezek az erők nem érkeznek meg a megbeszéltek szerint, esküvel fogadta meg, hogy a keresztényektől a lehető legkedvezőbb békefeltételeket harcolja ki, és feltétlen engedélyt a város elhagyására.

Meghallgatván őt, a követek visszatértek a városba, ahol elismételték Saladin ígéreteit és rávették az ostromlottakat az ellenállás folytatására. Így az aggódó törökök bizonytalanságban maradtak a segítség érkezésére várva.

XVI. Mialatt a mieink derekasan támadják a várost, kétségbeesésében sok török elmenekül onnan.

Eközben a keresztények kőhajítói folyamatosan lőtték a falakat, éjjel és nappal egyaránt. Az ostromlottak ettől megzavarodtak, *„megrettentek és hanyatt-homlok estek"*.[47] Utat engedve félelmeiknek, az éjszaka folyamán néhányuk, mintegy menekülés gyanánt, nagy rémületében levetette magát a falról.

Sokan közülük könyörögtek, hogy adják meg nekik a megkeresztelkedés szentségét. Jogosan lehet megkérdőjelezni érdemesültségük mértékét, mivel inkább azért kérték, mert menekülést jelentett számukra az őket fenyegető veszélyből, sem mint az isteni gondviselés sugallta volna; habár sok út vezet a megváltáshoz.

Ahogyan követek jártak fel-alá, egyre nyilvánvalóbbá vált Saladin számára, hogy túl veszélyes lenne tovább tartani a várost, mivel nem tudják azt megvédeni a keresztényekkel szemben.

XVII. A békepontok, melyekben Saladin tanácsára az ostromlottak és a keresztények megállapodnak [1191. július 12.].

Felismervén, hogy a késlekedés veszélyes lehet, Saladin végül úgy döntött, hogy jóváhagyja az ostromlottak kérését. Emírjei, szatrapái[48] és nagyhatalmú barátai voltak azok, akik a legbefolyásosabban ösztökélték erre, és akik rokonai, szülei és barátai voltak az ostromlottaknak. Azt állították, mivel Saladin a mohamedán törvények követőinek rítusa szerint esküt tett az ostromlottaknak, kötelezte magát, hogy a szabadság tisztességes feltételeit kieszközli számukra e szörnyen nehéz helyzetben. Máskülönben háború jogán[49] elfogják őket, szégyenteljes halálnak teszik ki, s ezzel a mohamedán törvényt - melyet ősei, amíg csak tehették, mindig gondosan figyelembe vettek - értéktelenné tenné. Saját nagysága és támogatottsága szintén nagyban sérülne, ha azok, akik Mohamedet tisztelik, keresztény kezekbe kerülnének.

Arra is kérték Saladint, hogy cselekedjen ez ügyben, mert ezen kiváló török csapatok minden kérésének engedelmeskedtek és oly sokáig kitartottak az ostromban, hosszan védvén neki a várost. Emlékezhet az ostromlottak feleségeire és irgalomra méltó családjaira, akik nem látták őket már idestova három éve, mióta az ostrom elkezdődött. Azt is mondták, hogy jobb lenne feladni a várost, mint ilyen sok embert elveszíteni.

Ilyen és hasonló érvelésekkel a hercegek megnyerték Saladint. Így helyzetük nem lehet *„gonoszabb az elsőnél"*.[50] Ígéretet tett, hogy a lehető legkedvezőbb békefeltételeket fogja kiharcolni számukra. Így hát megvitatták és előkészítették a pontokat, melyeket a legmegfelelőbbnek találtak.

Amikor a követek visszavitték Saladin és a szatrapák döntését, az ostromlottakat öröm töltötte el. Vezetőik királyaink elé járultak, és tol-

mácson keresztül Akkon feltétel nélküli megadását ajánlották, a Szent Kereszt visszaadásával és 250, fogságban tartott keresztény nemes kiadásával együtt! Amikor szembesültek vele, hogy a mieink ezt nem tartják kielégítőnek, 2000 nemes keresztényt és 500 alacsonyabb rendű foglyot ajánlottak; Saladinnak minden birtokán sokáig kellett volna keresnie, hogy ennyit találjon. Amikor elhagyják a várost, a törökök csak azokat az ingeket vihetik magukkal, amik épp rajtuk vannak, fegyvereiket és minden mást hátrahagynak, köztük az élelmiszereket is. Továbbá életükért cserébe 200.000 szaracén talentumot kell a két királynak fizetniük. Biztosítékul, hogy a feltételeket betartják, a város legnemesebb és legkiválóbb törökjeit adják túszul.

Királyaink tanácskozást tartottak legbölcsebb embereikkel, hogy döntsenek a feltételek elfogadásáról. Végül mindenki beleegyezett, hogy az ajánlatot a pontok szerint el kellene fogadni. Amikor megesküdtek az egyezség megtartására, a feltételeket írásban rögzítették és túszokat adtak; a városból üres kézzel vonulhattak ki.

XVIII. A törökök túszokat adnak annak biztosítékául, hogy egy hónapon belül átadják a keresztet, a pénzt és a foglyokat. Ezután elhagyják a várost, és a keresztények birtokba veszik azt. A királyok mindent egyenlően osztanak el.

A Szent Benedek áthelyezését[51] követő szerdán [július 12.] túszokat adattak és fogadtak a leghatalmasabb és legnemesebb emírek közül. A Szent Kereszt visszaadására és a foglyok felkutatására egyhónapos határidőt rögzítettek. Amikor a történtek híre elterjedt, s mindenki tudomást szerzett a város megadásáról, a bolond közemberek dühösek voltak. A bölcsebbek mégis jogosan örültek annak, hogy a várost gyorsan és veszélyek nélkül nyerték el, mivel korábban még hosszú ostrom után sem voltak képesek elfoglalni.

Egy kikiáltó közzétette, hogy senki sem merészelhet tenni vagy mondani semmilyen sértőt vagy provokálót a törököknek. Sem a városfalra, sem a bástyákon látott törökökre nem nyithatnak tüzet.

A keresztények kíváncsian fürkészték a törököket, akik a város elhagyásának napján a falakon álltak. Csodálták ezeket a kiváló és híres harcosokat, akik lenyűgözően vitézek, kivételesen bátrak, erőtől duzzadóak, harcban járatosak és kiváló tetteikről híresek voltak. Amikor szinte üres kézzel jöttek ki a városból, a keresztényeket ámulatba ejtette jó tartásuk és megjelenésük, mely még a szerencsétlenségben is változatlan maradt. Még a nagy szükség is csak nehezen vitte volna rá őket, hogy kegyelemért esedezzenek. Most, hogy legyőzöttként kell kijönniük sem emésztette őket aggodalom értékeik elvesztése miatt. Arckifejezésük elszánt maradt; tüzes megjelenésükről úgy tetszett, mintha ők arattak volna győzelmet. Mégis, babonás rítusaik és bálványimádásuk bűne megrontotta ezeket az erényeket.

Végül, amikor minden török kijött, a kapukat kinyitották, és a két király vezetésével a keresztények szabadon beléptek a városba, táncoltak, örültek, örvendezve kiáltoztak, dicsőítvén az Urat, mivel Isten kimutatta népének nagy kegyelmességét,[52] meglátogatta és *„megváltoztatta az Ő népét”*.[53] A királyok lobogóit kitűzték a falak és tornyok csúcsaira. A várost egyenlően osztották fel a két király között, és egyenlő részben osztották el a talált fegyvereket és élelmiszereket is. A foglyokat összeszámolták, s jussuk szerint szétosztották. A nemes Caracois egy csapat emberrel a francia királyé lett, Mestoc és a többi Richard királyé. Továbbá a francia király kapta meg a templomosok nemes palotáját a hozzá tartozó összes ingósággal együtt, míg Richard király a királyi palotát kapta, melyben elhelyezte a királynékat, hölgyeiket és szolgálólányaikat, így mindenki békésen megkapta a maga részét.

A sereg szerte a városban tanyázott. A hosszú ostrom oly nagyon elnyújtott agóniája után szabadnak érezhették magukat és felfrissülhettek az annyira várt pihenéstől. Az Akkonba való bevonulásunkat követő éjjel, mivel félt embereinktől, Saladin visszavonult seregével korábbi pozíciójából és egy távolabbi hegyet foglalt el [Shafar`am].

XIX. A törökök hitvány és szégyenletes módon bántak szent dolgainkkal, amíg övék volt a város.

Amikor a város megadta magát, már négy év telt el azóta, hogy a szaracénok elfoglalták [1187. július 9. - 1191. július 12.]. Mint említettük, a Szent Benedek áthelyezésének ünnepét követő napon adta meg magát. Szörnyű volt észrevenni a városban lévő templomok állapotát, és még most is iszonytató visszagondolni az ott látott megrázó dolgokra. Hiszen mely hithű ember tudna száraz szemmel nézni magának Isten fiának keresztre feszített képére, vagy valamely szentére, amely el van torzítva vagy meg van becstelenítve. Ki ne borzongana bele abba, hogy a kegyetlen törökök hogyan pusztították gyalázkodva az oltárokat, hányták földre a szent kereszteket, és mily megvetéssel törték össze azokat. A szentségek helyére mecseteket állítottak, az emberiség megváltásának és a keresztény vallásnak minden jelét eltávolították, mindent bemocskolva muzulmán babonaságukkal.

XX. Vita a két király között a márkiról és Guido királyról, és hogy miként jött létre közöttük a béke.

Ahogyan múlt az idő, a két király között heves vita támadt az említett márki felett. Franciahon királya kegyelte őt és elhatározta, hogy neki adja mindenből azt a részt, amit a Szentföldön szerez, és jogot biztosít a jövőbeni szerzeményekhez is. Megindítván Guido király állapotától, Richard király nem volt hajlandó beleegyezni ebbe az engedménybe, mivel ez kárára lett volna Guidónak. Emiatt egy ideig viszály támadt a királyok között.

Végül hercegeik és vezéreik közvetítésével békét kötöttek az alábbi pontok szerint: annak elismeréséül, hogy a márki feleségül vette a királyság örökösét, illetve az ostrom alatt mutatott segítsége fejében örökletesen birtokába jut Tyros grófsága, azaz Tyros, Sidon és Bejrút. Geoffroy de Lusignan, Guido király testvére kapja kemény munkájáért és erőfeszítéseiért Joppa grófságát, azaz Joppát és Ascalont. Ha Guido király előbb halna meg a márkinál, akkor a márkit kell megkoronázni a királyi diadémmal és ő követi Guido királyt a trónon, mivel feleségül vette a királyság örökösét; habár nagyon gonoszan és erőszakosan cselekedett annak reményében, hogy király lesz - ahogyan fentebb az már elmondatott. Mégis, ha Guido király, a márki és felesége együtt szólíttatnak el az emberi világból, amíg Richard király a térségben van, akkor kívánsága szerint rendelkezzen és ítélkezzen a királyság felett. Ezekkel a feltételekkel a súlyos viszály véget ért [július 27.].

XXI. Amikor a város megadta magát, a francia király felkészült a hazatérésre. Mindenki csodálkozik, próbálja lebeszélni róla, vagy átkozza miatta.

Hát így álltak a dolgok: a város megadta magát, és júliusnak, annak a hónapnak a vége közeledett, amely alatt a törökök ígéretet tettek a Szent Kereszt visszaadására a túszok elengedéséért cserébe. Ekkor szárnyra kelt egy híresztelés a seregben, hogy a francia király, akibe az emberek a reményüket helyezték, haza óhajt menni és komoly készületeket tett utazásához [július 22.]. Mily gyalázatos! Mily felháborító! El akar menni, mikor annyi sok tennivaló van még! Az ő feladata volt, hogy a keresztesek sokaságát vezesse és a keresztényeket bátorítsa a jámbor munkában, s biztosítsa egy ilyen fáradságos vállalkozás előmenetelét! Mi haszna volt buzgó eltökéltségének a hosszú út megtételére, mikor ily gyorsan visszatér? Milyen különös módja az egy eskü alól való felszabadulásnak, amikor nagy nehezen eléri az országot és gyors győzelmet arat a török felett?

Mit mondhatnék még? A francia király kijelentette, hogy betegsége miatt döntött a zarándoklat mellett, és fogadott esküjét már teljesítette. Mégis, mivel egészségesnek és üdének tűnt, amikor Henrik királlyal Trie és Gisors között felvette a keresztet, nincs olyan bizonyíték, amely ezt az állítást alátámasztaná. A francia király jó hírét mégsem kellene teljesen befeketíteni. Súlyos erőfeszítéseket tett és komoly kiadásokat vállalt a város ostroma során. Segítséget és támogatást biztosított sok embernek, miközben személyének nagy tekintélye sokkal gyorsabbá és könynyebbé tette a nehéz vállalkozás véghezvitelét! Mint a leghatalmasabb és legtekintélyesebb keresztény király, természetesen azt akarta, hogy a várost elfoglalják. Mivel nagyobb ereje és presztízse volt másoknál, nagyobb felelősséget is vállalt az elhagyatott, segítségre szoruló, pogányok által

elfoglalt és beszennyezett ország felépítésében. Szent Gergely szavaival élve: *„Amikor nagyobb ajándékot adnak, az ajándékozás oka is megnő”*[54] és *„a kinek sokat adtak, sokat kívánnak el ő tőle”*.[55]

Amikor mindenki megtudta, hogy a francia király hajthatatlanul haza akar menni, és nem enged emberei óhajának vagy könnyes esedezésének, a franciák szívük szerint megtagadták volna engedelmességüket az ő irányában, és nem ismerték volna el többé uralmát maguk felett, ha ez lehetséges lett volna. Minden szerencsétlenséget és bajt kívántak a távozni készülőnek, amik embert csak sújthatnak nyomorult élete során, mégis a király, amilyen gyorsan csak tudott, előkészületeket tett utazásához, és az országban Burgundia hercegét és vele számos embert tett meg képviselőjéül. Egy kérést küldött Richard királynak, hogy adja neki kölcsön két gályáját; Richard király szándékosan úgy rendelte, hogy a két legjobbat adják oda. Később azonban a francia király megmutatta, hogy menynyire nem hálás ezért a szívességért.

XXII. A francia király megesküszik Richard királynak, hogy megtartja a békét népeik és földjeik között, amíg Richard király haza nem ér.

Richard király úgy vélte, hogy a francia királynak egyezséget kellene kötnie vele a kölcsönös jóhiszeműség és biztonság megtartására. Atyáik módján ők is enyhe gyűlölséggel viseltettek egymás felé, de azt szeretetbe bújtatták, mivel úgy hitték, így sosem fog félelmet kelteni leszármazottaikban. Ezen félelemtől ösztökélve Richard király követelte, hogy a francia király tegyen esküt a jóindulat megtartására, és sem akarva, sem akaratlanul ne szegje meg szavát azzal, hogy embereire vagy földjeire támad, amíg ő a zarándoklaton van. Ha netán Richard királyt lehetne hibáztathatónak találni ugyanezen ügyben, miután visszatér saját földjeire, negyven napon belül egyezségre törekszik majd a franciákkal arról, hogy milyen mértékben kell orvosolni az okozott sérelmet, még azelőtt, hogy a francia király jóvátételt követelne tőle.

A francia király megesküdött Richard királynak, hogy hűen szem előtt tartja ezeket. Túszokat adott, hogy adott szava biztosítékot nyerjen: Burgundia hercegét, Henriket [Champagne grófját] és még ötöt vagy még többet, akiknek nevét nem őrizte meg az emlékezet. Mindenki jól tudta, mily hűségesen tartotta meg esküjét és az egyezséget! Amint visszatért hazájába, fegyverbe szólította az országot, és Normandiát a káoszba taszította. Egy szó mint száz: miután a francia király eltávozott, csupán egy sereget hagyott Akkonban. Mindenki szerencsétlenséget kívánt neki, és áldás helyett átkot mondott rá.

XXIII. A francia király a túszokkal és a márkival Tyrosba megy. Burgundia hercege és sok francia Richard királlyal marad.

Vasas Szent Péter napján [augusztus 1.] a francia király hajóra szállt és Tyrosba vitorlázott, seregének nagyobb részét pedig Richard királlyal hagyta. A kimondhatatlanul gonosz márki vele ment Tyrosba. Magával vitte a fentebb említett Caracois-t és az összes szaracén túszt, akik a francia király jussát képezték. A király úgy számolta, hogy 100.000 aranyat vagy még többet is kaphatna értük váltságdíjként, ami egészen Húsvétig elláthatná itt maradt embereit. Az egyeztetett időpont elmúlt, és azok, akiknek a túszok kiszabadítása volt a felelőssége, úgy tűnt, nem foglalkoznak a váltságdíj kifizetésével. Valójában azok többsége már meghalt, és biztos volt, hogy nem fizetnek értük egy fillért, de még egy tojást sem. A túszok semmit sem vittek magukkal, és a városban talált élelmiszerekből még a részük felét sem kapták meg.

Ezért a franciák rendszeresen felhánytorgatták, hogy az értéktelen túszokon kívül semmi más fizetséget nem kaptak királyuktól. Ez nem kis vitát és összezördülést okozott közöttük, amíg Burgundia hercegének kérésére Richard király kölcsön nem adott neki 5000 márka ezüstöt, hogy kifizesse csapatait, cserébe biztosítékképpen a túszait kérte tőle.

Vége a harmadik könyvnek.

Negyedik könyv

I. Richard király megajándékozza a lovagokat és helyreállítja Akkon falait.

Mivel Richard király látta, hogy őrá hárul a vezér felelőssége az egész vállalkozásban, annak folytatásával, műveleteivel és költségeivel együtt, boldogan osztott szét nagy mennyiségű aranyat és ezüstöt a franciáknak és bármely más nemzetiségű idegeneknek, így többre is tellett nekik, mint szükségleteik fedezéséhez az szükséges volt, és kiválthatták a hitelezőiknek adott zálogaikat.

Amíg a francia király, ahogyan fentebb elmondatott, éppen hazafelé sietett, Richard király a város falainak helyreállítására fordította figyelmét, így azok magasabbak és jobbak lettek, mint lerombolásuk előtt voltak. Ő maga folyton fel-alá járkált, így buzdította a munkásokat és adott utasításokat a kőműveseknek. Minden erejét a munkába fektette, és fáradhatatlanul folytatta azt, hogy elfoglalhassa Isten örökségét.

II. Saladin nem tartja be az egyezséget az Úr keresztjének visszaadására és a pénzbeli fizetségre vonatkozólag, és nincs tekintettel a túszokra sem.

Richard király már várta a törökökkel megkötött határidő lejártát, ahogyan az már fentebb elmondatott. Ezalatt arra fordította figyelmét, hogy a kőhajítókat és mangoneleket előkészítse a szállításra. A szaracénoknak adott határidő lejártával, amikor a szerződés szerint a Szent Keresztet vissza kellett volna adniuk és a túszokat kiváltaniuk, a király további három hétig várt még, hogy lássa, Saladin betartja-e a szavát, vagy a szerződés kiötlője a saját egyezségét szegi meg. Azonban úgy tűnt, Saladin nem foglalkozik ezzel. Talán Isten rendelte úgy, hogy ezért vala-

mi sokkal kielégítőbbet kell kapnunk. Ennek ellenére a szaracénok követelték, hogy haladékot és időt kapjanak ígéreteik teljesítéséhez, és megkereshessék a keresztet.

Folyton azt hallhattad a keresztényektől, hogy hírek után kérdezősködnek: mikor érkezik meg a Szent Kereszt? Isten mégsem akarta, hogy a keresztet visszaadják a foglyok szabadon engedéséért cserébe. Az volt az Ő akarata, hogy inkább vesszenek el. Az egyik ember ezt mondta: „Most jön a kereszt." A másik azt: „Látták a szaracén seregben"; de mindketten hibáztak, mivel Saladin nem engedélyezte, hogy visszaadják, és a túszokkal sem foglalkozott, akiket érte cserébe a mieink visszaadni ígértek. Abban reménykedett, hogy jobb feltételeket nyerhet, ha a Szent Keresztet alku tárgyaként használja.

Ezalatt Saladin gyakorta küldött ajándékokat és követeket a királyhoz, álnok és csalárd szavakkal időt nyerve, de soha nem teljesítette egyetlen ígéretét sem. Az volt a célja, hogy számtalan fortélyával és kétértelmű szavaival kétségek közt tartsa a királyt, ameddig csak lehet.

III. Anglia királya kétszer küldött követeket Tyrosba, mielőtt seregünk visszaszerezné Saladin túszait a márkitól. Maga a márki megvetően elutasítja a visszatérést.

Ezalatt követeket küldtek Tyrosba [augusztus 5.], és utasították a márkit, hogy a sereg érdekében térjen vissza hozzájuk, magával hozva a francia király megőrzésre rábízott túszait. Eztán a francia királyhoz illő mennyiségben megkaphatja részét a váltságdíjból, azaz a fizetség felét. Akiket követségbe küldtek: Salisbury püspöke, Robert [Leicester earlje] és egy kiváló lovag, Pierre des Préaux voltak.

A márki dühös választ adott a három követnek. Állította, hogy semmi esetre sem fog jönni – mentségére azt hozta fel, hogy fél Richard király közelében tartózkodni. Emellett azzal kérkedett, hogy ha valaha visszakapjuk az Igaz Keresztet, annak felét elviszi a francia királyhoz, és addig nem mond le a túszokról, amíg ez meg nem történik.

Amikor ráébredtek, hogy a márki milyen konok, a követek hízelgéssel próbálták csillapítani, felajánlották: egyikük biztosítékként itt marad, hogy Richard királyhoz tett utazása és visszatérése biztonságos legyen. Semmilyen módon sem tudtak hatni rá, valójában esküvel fogadta meg, hogy nem fog eljönni. A követek üres kézzel tértek vissza, nem értek el semmit, és erről a helyzetről értesítették a királyt.

Ő roppant dühös lett. Kérésére egy másik követséget is küldtek Tyrosba, amely Burgundia hercegéből, Drogo d'Amiens-ből és Robert de Quency [Quincy]-ből állt. Azon voltak, hogy rábírják az említett márkit, jöjjön velük. Jelenléte természetesen létfontosságú volt ezen ügyek folytatásához. Arra vágyott, hogy a királyságot birtokba vegye, de vonakodott attól, hogy tegyen is azért, és mindeközben még a kikötést is megtagadta azok-

tól, akik a tengeren vittek élelmet Tyroson keresztül, és ehhez szabad útra volt szükségük.

Az említett követek megérkeztek Tyrosba és elmondták, mi járatban vannak. Richard király nevében erősen kérték a márkit, hogy jöjjön megsegíteni őket Szíriába, hiszen ő maga is meg akarja szerezni az ország irányítását. Durván és gőgösen felelt, kijelentette, hogy semmiféleképpen nem fog eljönni, de saját városáról gondoskodik majd. Egy ideig mindkét fél ellenezte a másik javaslatát és saját álláspontjukat támogatták. Végül a tárgyalások egyfajta megoldásra jutottak, miszerint a három követ visszaviheti a szaracén túszokat Richard királyhoz. Ennek ellenére képtelenek voltak érveléssel vagy rábeszéléssel rábírni a márkit, hogy felhagyjon makacs tétlenségével.

IV. Embereink megölik Saladin túszait.

Mivel a határidő már régen lejárt, Richard király biztosra vette, hogy Saladin megkeményítette szívét és nem törődik a túszok kiváltásával. Összehívatta a nagyok tanácsát, amely úgy döntött, ne pazarolják az időt bármire is várva, a túszokat le kell fejezni. Csak a leghatalmasabbakat és legnemesebbeket kellene megtartani, hogy kiválthassák vagy kicserélhessék őket más keresztény foglyokra.

Richard király mindig vágyott arra, hogy elpusztítsa a törököket, szétzúzza szégyentelen önteltségüket és megsemmisítse Mohamed törvényeit, így igazolva a kereszténységet. A Nagyboldogasszony napját közvetlenül követő pénteken [augusztus 16.] elrendelte, hogy 2700 török túszt megkötözve vezessenek ki a városból és fejezzenek le. Fegyveresek léptek elő a feladatra készen, és késedelem nélkül teljesítették parancsait. Boldogan tették ezt az isteni gondviseléssel összhangban, hogy így álljanak bosszút azon keresztények haláláért, akiket a törökök öltek meg íjaik és számszeríjaik lövéseivel.

V. Richard király előkészületeket tesz, hogy a sereg szárazon és vízen Ascalon ellen vonuljon.

Ahogyan leszállt az est, közzétették, hogy a következő nap a sereg továbbindul. Az Úr segedelmével, aki minden jónak adományozója, átkelhetnek Akkon folyóján és Ascalon felé vonulva menet közben elfoglalhatják a partmenti területeket. A parancsot követően tíz napra elegendő élelmet pakoltak a hajókra, amelyek a seregnek szállítják azt: kétszersültet, lisztet, húst, bort és bármilyen szükségesnek vélt élelmiszert. A tengerészeknek szigorú parancsba adták, hogy mindig a sereg mellett vitorlázzanak, feltöltött uszályaikkal és *snecká*-ikkal élelmiszerutánpótlást és fegyvereket szállítva, annak megfelelően, ahogyan az emberek a szárazföldön vonulnak előre. Így hát megegyeztek, hogy a sereget két részre osztva fognak vonulni: az egyik rész tengeren, a másik szárazföl-

dön halad. Nem lehetett másképp megszerezni a Szentföldet, mióta a törökök elfoglalták.

VI. Arról, hogy hány bárónk halt meg a másfél év alatt Akkon ostrománál.

Illő tudnunk, hogy már számtalan keresztény esett el a seregből. A had nagy veszteségek és hatalmas kiadások árán tudta csak elfoglalni Akkon városát, két télen és egy nyáron át, egészen ősz középig harcolva, amikor a fentebb leírtak szerint a törököket lefejezték. Isten és az emberiség szemében a törökök természetesen megérdemelték sorsukat a templomok lerombolása és az emberek megölése miatt.

Azoknak, akik ily rövid idő alatt meghaltak a seregben, teljes számát felsorolni elképzelhetetlen volna. Egy szerző szerint magukban a nagyurak így következnének, de azt is hozzáteszi, hogy a tömegben lehetetlen észrevenni minden veszteséget:

A seregben elesett:
A pátriárka és hatan az érsekek;
Püspökökből tizenketten;
Mellettük grófok negyvenen;
Ötszáz nagyszerű nemes;
S nagyszámú pap, klerikus, ember, kiknek száma nem ismeretes.

VII. Richard király a franciákat Akkon elhagyására kényszeríti, és sátrait a városon kívül veri fel.

Richard király most már visszanyerte korábbi jó egészségét. A török kivégzése után egész kíséretével elhagyta Akkont és elhatározta, hogy sátrait a városon kívüli mezőn veri fel. Mindenkit a város elhagyására kényszerített, azokat is, akik nem akarták ezt megtenni, így az egész sereg az árkokon kívül, az említett mezőn maradt azon parancs értelmében, hogy felkészüljön a menet indulására. Néhány franciát hízelgéssel, míg másokat imával, pénzzel, vagy erővel vett rá annak odahagyására.

A király elrendezte, hogy a nagyszámú gyalogság az ő pavilonjai körül lévő sátrakban legyen elszállásolva, és erősítsék meg az őrséget a törökök állandó támadásai ellen. Azok egész nap csak közeledtek, majd hirtelen a meglepetés erejével kihívást intéztek ellenük. Királyi szokás volt fegyveresen elsőként kilovagolni a törökök ellen, amikor azok támadtak, hogy amíg csak az isteni gondviselés engedi, megbüntethessék őket.

VIII. Egy magyar gróf és a király udvarmestere, akik a népünkre törő törököket üldözték, fogságba esnek.

Történt egy nap [augusztus 18.], hogy a törökök hirtelen rárontottak a mieinkre, és szokásuk szerint nagy zűrzavart keltettek. Táborunk összezavarodott, s amíg az emberek fegyverekért rohantak, a király gyorsan

felfegyverkezett és lóháton vonult ki a menekülő törököket üldözve, vele egy bizonyos fegyveres gróf Magyarországról és sok magyar. Tovább kergették őket, mint kellett volna. Habár kiválóan harcoltak, néhányukat elfogták és szégyenteljesen elbántak velük. A nagyon vitéz és híres magyar grófot a törökök elfogták és elhurcolták, ahogyan azt a poitoui lovagot is, akit Hugh-nak hívtak, és aki Richard király udvarmestere volt. Megfeledkezve saját biztonságáról, a király megsarkantyúzta lovát és minden erejével, vakmerően Hugh udvarmester megmentésére sietett, amennyiben az lehetséges; de a törökök sokkal gyorsabban menekültek, Hugh-t elszakították tőle és elhurcolták.

Oh, mily bizonytalan a csata sorsa! *„A rend felbomlik, a győztesek most legyőzetnek, és akik egyszer meghódoltattak, most hódítanak."* Így a lovagok csak azért űzték az ellenséget, hogy magukat pusztítsák el, amikor majd elfogják őket, és úgy üldöztetnek, ahogyan ők üldöztek korábban. Ami jog szerint dicsőséget hozott volna nekik, szertelenségbe fordult át, *„így vitéz tettük lett vesztük okozója"*.

Már most a törököket nem terhelte oly nehéz páncél, mint a mieinket, és mivel sokkal könnyebben voltak felvértezve, gyakran sokkal nagyobb sérülést és kárt tudtak okozni embereinknek. A törökök szinte teljesen vértezetlenek voltak, mindössze egy íjat, egy hegyes fogakkal tüskézett buzogányt és kardot hordtak. Volt vékony, vashegyű lándzsájuk és egy könnyű tőrük is. Ha hosszú távon állhatatosan üldözték őket, gyors lovaikon elmenekültek. Senki a világon nem volt náluk gyorsabb, legsebesebb vágtájukban olyanok voltak, mint a repülő fecskék.

Az a törökök szokása, hogy amikor észreveszik, hogy már nem üldözik őket tovább, ők is megállnak - mint az idegesítő légy, amely elszáll, ha zavarod, de ha abbahagyod, visszatér. Amíg üldözöd, menekül, amint megállsz, már újból ott van. A törökök is ilyenek. Amikor felhagysz az üldözéssel és visszafordulsz, akkor a törökök követnek, ha utánuk mész, menekülnek. Így amíg a király eltökélten üldözte őket, elfutottak, de amikor úgy döntött, hogy visszatér, hátulról fenyegették támadásukkal. Néha nem menekültek meg büntetlenül, ugyanakkor pár alkalommal ők is nagy károkat okoztak.

IX. Alig sikerül seregünket távozásra kényszeríteni a városból, mert a gyönyörök rabjaivá váltak. Végül átkelnek Akkon folyóján, miközben mindkét oldalról törökök zaklatják őket.

Richard király még a pavilonjaiban maradt arra várva, hogy a sereg kijöjjön a városból. Azonban csak lassan jöttek, és annál is inkább kelletlenül. A sereg létszáma csak nehezen növekedett, mivel még tömegek tartózkodtak a városban. Az egész had, beleértve azokat is, akik még nem hagyták el a várost, 300.000 főt tett ki.

Az emberek csak nagyon lassan vonultak ki, mert túlságosan hozzászoktak a henyeséghez és a könnyű élethez, hiszen a városnak oly sok

gyönyöre volt, azaz kiváló borai és gyönyörű lányai. Embereink közül sokan romlott életet éltek, nőkkel és borral foglalatoskodtak, így ostoba élvhajhászatukkal és falánkságukkal megrontották a várost. A bölcsebbeket elszomorította szégyentelen viselkedésük. Tanácskozás után megegyeztek, hogy ezen visszatetsző szégyenfolt eltüntetése érdekében egyetlen nő sem hagyhatja el a várost a sereggel együtt, ott kell maradniuk. Az egyetlen kivételt a gyalog haladó mosónők képezték, akik nem voltak a sereg terhére és a bűnnek sem voltak forrásai.

Végül az elrendelt napon kora reggel a sereg felfegyverkezett és illően elrendeződött. A király a hátvédben volt, így a támadó törökök, akik közelről fenyegették őket, nem tudták szétbomlasztani a sereget.

A napi utazás rövid volt. Amikor ez a borzasztó nép látta seregünk mozgását, tömegekben rontott le a hegyekből, akár csak a rohanó hullámok. Csapatokra oszlottak, itt húszan voltak, amott harmincan és így tovább, ilyen módon szétszóródva, így minden erejükkel nyomorgatták és pusztították seregünket, amennyire csak tudták. Nagyon elszomorította őket hozzátartozóik halála, mivel látták darabokra szabdalt testüket, ahogyan az fentebb elmondatott. Így hát sokkal bátrabban gyötörték seregünket, mint eddig, állandóan követték és szabdalták, ahogyan csak tudták.

Mégis, az isteni gondviselés segítségével, nem értek el semmit abból, amit akartak. Seregünk sértetlenül kelt át Akkon folyóján, és nem sokkal a folyón túl felverték sátraikat, miközben a teljes had összegyűlt. Ez Szent Bertalan éjszakájának péntekén történt [augusztus 23.]. Az ezt követő hétfőn volt két éve, hogy a keresztények először megostromolták Akkont.

X. Seregünk csatarendben halad. Bátran visszaverik a törököket, akik hevesen támadják őket. A Zászló leírása.

A Szent Bertalan napja utáni nap reggelén - ami vasárnap volt - a sereg az Úr nevében zászlóaljakba rendeződve vonult fel a part menti út megtételére készen. Ha csak azt láthattad volna, mily felkészült lovagok csapatai voltak ott! Nehéz volna találni náluk különb, ilyennyire kivételes, fiatal harcosokat. Válogatott nemzetségeket láttál volna: nagyon vitéz és bátor fegyvereseket, jól álló páncélzatokat, oly sok szalagot és lobogó zászlót és sokféle alakú jelvényeket, oly sok fehér hegyű lándzsát, csillogó vérteket és sisakokat! Szörnyű sereg állt csatarendbe az ellenséggel szemben.

Richard király vezette az első csatasort, ő volt a főparancsnok. A normannok őrizték a Zászlót. Úgy döntöttünk, idevágó volna a Zászló leírása, hogy azt jobban megismerhessék.

Egy nagyon hosszú rúd volt, olyan, mint egy árbóc, melyet erős deszkákra helyeztek négy keréken és ezeket csapok fogták össze. Vassal volt

beborítva, így sérthetetlennek tűnt kard, fejsze vagy tűz számára. A csúcsáról lógott alá a királyi zászló, amelyet közkeletűen a Zászlónak hívtak. Az a szokás, hogy a legkiválóbb lovagok erőit hívják össze ennek védelmére, különösen a harcmezőn, így aztán egy ellenséges támadás alkalmával nem törhetik le, vagy valamilyen kárból eredendően nem szenvedhet sérülést; mert ha egy esetleges baleset folytán ledőlne, akkor a sereg összezavarodna és szétszóródna, mivel nem lenne számára gyülekezőpont. Ha nem látnák a király zászlaját kitűzve, szívük megremegne és azt hinnék, hogy vezérük elesett – és amikor az emberek megrémülnek azon, hogy ez a tragédia megtörtént fejedelmükkel, hisz jelvényét lehajították, nem egykönnyen nyerik vissza erejüket és folytatják tovább a védekezést ellenfeleikkel szemben. Amennyiben a jelkép állva marad, az embereknek biztos menedéket nyújt, amely felé rohanhatnak; ide hozva ellátják a gyengéket és sebesülteket, és még azokat is ide szállítják, akik elestek a csatában, ha híres vagy előkelő férfiak voltak. Erősen van megépítve, hogy *„sok népeknek zászlójok”*[56] legyen, ezért Zászlónak hívják.

Bölcsen kerekekre volt szerelve, így előre lehetett húzni, ha az ellenség visszavonult, és visszahúzni, amikor támadott, mindig a csata állapotának megfelelően. A Zászlót normannok és angolok kísérték.

Burgundia hercege és a franciák adták a hátvédet. Mivel nem követték elég gyorsan a sereget és lemaradtak, nagyon súlyos veszélynek tették ki magukat. A had a tenger mellett haladt, mely a jobbjukon helyezkedett el, míg baljuk felől a hegyekből a törökök népe kísérte figyelemmel minden mozdulatukat. Hirtelen fenyegető felhők jelentek meg és ellepték az eget. Az út során a had egy szűk helyre ért, amely csak két, élelemmel megrakott igáslónak volt elég széles ahhoz, hogy átkeljen. Az út keskenysége miatt a vonulási rend megbomlott és szétszóródva, teljes zűrzavarban haladtak át eme keskeny sávon. Amikor a szaracénok ezt észrevették, hirtelen rárontottak a megrakott szekerekre és a kocsisokra, amely felkészületlenül érte a kereszteseket: velük és lovaikkal azonnal végeztek, poggyászuk nagy részét pedig felprédálták. A makacsul ellenállókat lerohanták, szétverték és egészen a tengerpartig űzték, közben mindvégig gyilkolták őket.

Nagyon elszánt összecsapás bontakozott ki, amelyben mindenki derekasan küzdött az életéért. Az egyik Everardnak, aki a salisbury-i püspök szolgálatában állt, a törökök levágták a jobb kezét, az abban tartott kivont karddal együtt. Rendületlen arccal kapta fel baljával a kardját, minden irányban forgatta és az őt támadó törökökre rontott, bátran védve magát.

A sereg utóvédjét igencsak megzavarta ez a támadás, szerencsétlenségükben teljesen eszeveszettek lettek. Ekkor John fitz Luke megsarkantyúzta lovát és értesítette a történtekről Richard királyt, aki eddig még semmit sem tudott a dolgokról. Gyors vágtában azonnal visszament egy

különítményével, hogy megsegítse a hátvéd csapatait. Villámként villogtatva kardját a törökökre rontott, jobbról és balról a földre taszította őket. Mint amikor a filiszteusok menekültek Makkabeus elől,[57] úgy szóródtak szét és rohantak a törökök Richard király elől a hegyek felé; habár néhányan a mieink között maradtak, mert fejüket vesztették. Az egyik francia, akinek neve Guillaume des Barres volt, korábban elhidegült Richard királytól valamely kettejük között támadt gyűlölködés miatt, de a küzdelemben tanúsított kiváló vitézségével visszanyerte a király barátságát és kegyét.

Saladin teljes seregével együtt a közelben tartózkodott. A törökök mégis feladták a reményt, hogy ez után a kudarc után elérhetnek akármit is, és visszatartották magukat attól, hogy tovább támadják embereinket. Ehelyett inkább a távolból figyeltek. Seregünk visszarendeződve tovább vonult egészen egy ott talált folyóig [Kishon] és a ciszternákig, melyeket megvizsgálva, azokat iható vizűnek találták. Itt felverték sátraikat és egy tágas mezőn letelepedtek, ahol látták, hogy korábban már Saladin is táborozott. A letaposott terület széles kiterjedéséből úgy számították, hogy a török sereg hatalmas lehet.

Isten úgy rendelte, hogy az első napon ez történjen seregünkkel. Így aztán sokkal elővigyázatosabban tenykedtek. Saját bőrükön tapasztalva egyszer és mindenkorra megtanulták, hogy olyan megelőző intézkedéseket kell tegyenek az utazás közben, amilyeneket csak tudnak, így védekezve a veszteségek ellen.

XI. Akkon folyójától indulva seregünk eléri Cayphast.

Saladin állandóan bajokat okozott seregünknek. Ő és a törökök rajtaütéseket készítettek elő azokon a hegyszorosokon, amelyeken seregünk keresztül akart haladni. Amint a mieink keskeny oszlopban haladva elérték a hágót, ők támadást indítottak ellenünk és vagy megölték és elfogták, vagy szétzavarták katonáinkat.

Hadunk az említett folyótól óvatosan, rendben haladt előre. Elviselhető szakaszokban utazva elérték Cayphast [Haifa], ahol felverték sátraikat, amíg az őket követő közemberekre vártak.

Seregünk a tenger és Cayphas városa között maradt két napig. Felforgatták és átvizsgálták poggyászukat, kidobták közülük azokat a dolgokat, amiket nélkülözhetőnek véltek, és amelyekről úgy gondolták, meg tudnak nélkülük lenni, ellenben megtartották a legszükségesebb eszközöket. Mivel a közemberek gyalog utaztak, nagyon meg voltak terhelve élelemmel, s különösen fegyverekkel. A fentebb említett csatában sokan bajlódtak ezeknek a cipelésével, miközben a szomjúság is gyötörte őket.

XII. Cayphasból indulva seregünk végigvonul a part mentén, ahol tövisek sebzik meg őket és vadállatokat is találnak, majd keresztülmennek Capharnaumon, elérik a Keskeny Utak *casal*-ját.

Kedden, azaz a cayphasi tartózkodás harmadik napján, a sereg zászlóaljakba fejlődve felkerekedett. Ezen a napon a templomosok alkották az előőrsöt, az ispotályosok a hátvédet. Mindőjük tetterősen cselekedett és nagy vitézséget tanúsított. Ezen a napon a sereg sokkal elővigyázatosabb volt, mint szokott. Az út nagy része még hátra volt, és a tövisektől, valamint a dúsan növő zöld növényzettől, melyek folyton az arcukba vágódtak, csak nehezen haladtak előre. Ezek különösen a gyalogosoknak okoztak gondot, ezért a többiek ezt figyelembe véve haladtak csak tovább. A part menti régiók sokkal dúsabb füvű és sűrű bozótos területein rengeteg vadon élő állatot láttak, amelyek lábaik előtt bukkantak fel. Így, hogy úgy mondjam, bőven fogtak állatokat, melyekre még csak vadászniuk sem kellett, hanem szinte felkínáltattak számukra.

A király menetben jött Capharnaumig [Bir-el-Keneishe], amelyet a szaracénok a földig romboltak. Leszállt lováról és evett, ezalatt a sereg várakozott, és aki kívánt, szintén evett. Eztán azonnal folytatták útjukat a Keskeny Utak *casal*-jáig [Casal Destroit vagy 'Atlīt]; az ösvény itt természetesen leszűkül. Ezen a helyen felverték sátraikat és pihentek. Minden este szokás volt a seregben, hogy mielőtt lefeküdtek volna, az erre kinevezett személy a sereg közepén hangosan elkiáltotta magát a népszerű imát mondva: „Szent Sír, segíts meg minket!" – erre mindenki együtt kiáltva elismételte ugyanezen szavakat, és kezüket az ég felé nyújtva könyörögtek Isten kegyelmének és segítségének bőséges könnyeiért. Ezután a kiáltó elismételte ugyanazt a mondatot, mint korábban: „Szent Sír, segíts meg minket!", s mindannyian ugyanezt tették. Hasonlóan kiáltott harmadszorra is, és mély bűnbánattal, könnyek közepette mindenki elismételte ugyanezen szavakat. Ki nem cselekedett volna így ilyen helyzetben? Ezen cselekedetnek még az elbeszélése is jámbor könnyekre bírja a hallgatókat. Úgy tűnt, ezzel az imával a sereg alaposan felfrissítette magát.

XIII. A *tarantulá*-król, amelyek mérges fullánkjaikkal megsebezték embereinket.

Az éjszaka közeledtével minden alkalommal kis férgek egész sora fenyegette a sereget. Rengetegen kúsztak a földön a legszörnyűbb marásokat okozva; közkeletűen csak *tarantulá*knak hívták őket. Nappal ártalmatlanok voltak, de amikor éjjel előjöttek, veszedelmes fullánkjaikkal felfegyverkezve mintha valóságos rajtaütéseket végeztek volna. Akiket megmartak, azokat azonnal átjárta erős mérgük és szörnyű agóniában kínlódtak. Ugyanakkor a nemesek és módosabbak képesek voltak csökkenteni a méreg terjedését és enyhíteni a fájdalmat, mivel azonnal *theriacá*-t[58] használtak, ami hatásos ellenszernek bizonyult.

Végül a legéberebbek észrevették, hogy a hangos zaj elűzi a fertőző férgeket. Így amikor a *tarantulák* közeledtek, elkezdtek hatalmas dübögést és csattogást kelteni, mindenki pajzsokon, sisakokon dobolt, azokat ütötte, vagy székeket, deszkákat, hordókat, flaskákat, kádakat, tálakat, főzőedényeket és bármilyen használati tárgyat vagy eszközt, vagy bútordarabot, amellyel zajt lehetett csapni és ami éppen kéznél volt, mivel a lárma elriasztotta a férgeket.

Mivel nagy volt a hely és táborverésre alkalmas, a sereg két napig az említett *casal*-ban maradt, amíg a várt hajók megérkeztek. Ezek a szükséges élelemmel megrakott uszályok és gályák voltak, vagyis azok a hajók, amelyek élelmet hordozva szárazföldi menetelésükkel párhuzamosan vitorláztak a tengeren.

XIV. Seregünk a Keskeny Utak *casal*-jából Merlába megy, onnan Caesareába, majd onnan eléri a Holt-folyót. A törökök megtámadják a mieinket, de miénk lesz a győzelem.

Őrizkedve a töröböktől, akik mindig az oldalunkban maradtak, a sereg egészen a Merla [al-Mallāha] nevű városig vonult, ahol a király az előző éjszakát töltötte. Itt megállapodtak abban, hogy baj esetére – mivel a törökök állandóan fenyegették őket, s közelebb és közelebb kerültek hozzájuk oldalról - a következő nap a király vezeti az előőrsöt és a templomosok alkotják a hátvédet.

Ezen a napon Richard király megsarkantyúzta lovát, a törökökre rontott, és tettéért a jól megérdemelt magasztalást és dicsőséget kellett volna elnyernie, ha bizonyos emberek restsége nem gátolta és szégyenítette volna meg az egész cselekedetet. Mivel a király messzire üldözte a törököket, néhány embere megállt és felhagyott a hajszával. Ezen az estén megfeddték őket viselkedésükért, ahogyan azt meg is érdemelték. Ha elkísérik a királyt, ahogyan kellett volna, és folytatják a törökök üldözését, nagyszerűen fejezhették volna be tettüket, mivel a király ekkor az összes törököt maga előtt űzte.

A tengerpart menti utazás nagyon nehéz volt az égető hőség miatt. Nemcsak meleg volt, de aznap nagyon hosszú utat is kellett megtenni. Sok közülünk kitikkadván, az éhségtől kimerülve, valamint a hosszú utazás miatt holtan esett össze; ott helyben temették el őket. Mégis, mivel megsajnálta állapotukat, a király elrendelte, hogy nagyon sokan, akik az úton elfáradtak, vagy betegek voltak, vagy valamilyen más gondjuk-bajuk volt, a napi állomásig a gályákon és a hajókon utazzanak.

A legnagyobb nehézségek közepette a sereg teljesítette a napi utat és elérte Caesareát [Qesari]. A törökök már jártak itt előttünk, lerombolták a falakat, a tornyokat és amennyit a városból csak tudtak. Embereink közeledésére elmenekültek. A mieink itt verték fel sátraikat, és a városhoz nagyon közeli folyó mellett töltötték az éjszakát, melyet a Kro-

kodilok folyójának [Nahr al-Zarqā'] hívnak, mert egyszer két itt fürdőző lovagot felfaltak a krokodilok.

Caesarea hatalmas kiterjedésű város, épületei lenyűgöző konstrukciójú mestermunkák. Krisztus gyakran látogatott el ide tanítványaival, és a csodákkal[59] híressé tette. A király utasította a hajókat, hogy itt csatlakozzanak a sereghez. Eközben kikiáltón keresztül parancsba adta Akkon városában, hogy a lusta emberek, akik csak lézengnek ott, királyi utasításra szálljanak fel az értük küldött hajókra, és Isten szeretetéből és Krisztus hite egyházának magasztalására csatlakozzanak a sereghez, hogy még teljesebben tarthassák be keresztes esküjüket. A király parancsára sokan jöttek az élelemmel jól ellátott Caesareába. Elrendelte, hogy a flotta a sereggel párhuzamosan haladjon.

Nagyon sok hajó összegyűlt, a sereg felfegyverkezett és csapatokba rendeződött. Aztán egy bizonyos napon [szeptember 1.] a harmadik óra körül [9 óra] elindultak Caesareából. Mérsékelt iramban haladtak a törökök mindennapos állandó fenyegetése miatt, és amikor azok látták a sereget felkerekedni a táborból, olyan közel rohantak hozzá, amennyire csak mertek, olyan bonyodalmakat és károkat okozva, amilyeneket csak képesek voltak. Ezen a napon sokkal kegyetlenebbül zaklatták a sereget, mint máskor, de Isten segedelmével sértetlenek maradtunk, és még egyik emírjüket is kénytelenek voltak odahagyni, akinek a mieink levágták a fejét. Ő nagyon merész, különösen bátor és híres férfi volt. Azt mondják, senki sem volt elég erős ahhoz, hogy kivethesse őt lova nyergéből, valójában még megtámadni sem merték. Lándzsája kétszer vastagabb volt a mieinknél. Aias Estoy-nak hívták [Ayāz al-Tawīl = a Magas Férfi]. A törököket annyira lesújtotta a gyász és a bánat az elvesztése miatt, hogy lovaik farkát levágták, és buzgón elvitték volna emírjük testét is, ha az lehetséges lett volna.

A mieink innen a Holt-folyóig [Nahr al-Mafijr] vonultak. A szaracénok érkezésünk előtt álcázták és elrejtették azt szemünk elől, így nem lehetett látni, és fennállt a veszélye, hogy embereink nem tudván róla, beleesnek, mégis Isten megőrzött bennünket: a folyót felfedezték, és embereink ittak belőle.[60] Itt maradtak két éjszakán keresztül.

XV. Seregünk elindul a Holt-folyótól. Mielőtt elérnék a Sós-folyót, rengeteg bonyodalmon kell átesniük, melyet a törökök okoznak, akik megölik lovainkat és embereinket.

A harmadik napon [szeptember 3.] a sereg a Holt-folyótól indulva lassan vonult az üres senkiföldjén keresztül. Ezen a napon rákényszerültek, hogy a hegyeken át meneteljenek, mivel a partmenti utat elzárta a dúsan növő vegetáció. Ahogyan a had haladt, a csapatok a szokásosnál közelebb kerültek egymáshoz. A parancs szerint a templomosok alkották a hátvédet. Ezen a napon rengeteg lovat veszítettek, mivel a törökök hátulról rajtuk ütöttek és folytonosan megzavarták őket.

St. Pol grófja szintén rengeteg lovat veszített. Ő olyan vitéz férfi volt, hogy bátran kitette magát a folyamatos török fenyegetéseknek. Fáradhatatlanul ellenállt, amikor csapatok rohantak rá, és erőfeszítéseinek köszönhetően a sereg többi része nyugodtan haladhatott tovább. Ekkor hálát és üdvözlést nyert mindenkitől.

A nap folyamán Richard király egy dárdától megsebesült az oldalán, miközben mészárlást végzett a törököket üldözvén. Habár sebesülése csak egy karcolás volt, ez mégis arra ösztönözte, hogy támadja meg az ellenséget, mivel mohón vágyott a seb által okozott fájdalom megbosszulására. Így hát egész nap megállás nélkül, sokkal erősebben harcolt, állandóan rárohant a törökökre, hogy visszavonulásra kényszerítse őket. Másrészről a törökök dühöngtek hajthatatlan gonoszságukban, haladása közben oldalról követték seregünket és azon voltak, hogy olyan sérelmeket okozzanak, amilyeneket csak tudnak. Dárdákat hajigáltak, nyilakat lőttek, melyek oly sűrűn hullottak, mint az eső. Sajnos sok ló pusztult el dárdával átdöfve, sok sebesült meg halálosan, majd pusztult el nem sokkal később. Látnod kellett volna a dárdák és nyilak oly sűrű záporát, hogy ahol a sereg keresztülhaladt, nem találtál volna a földön négylábnyi szabad helyet lezuhant lövedékek nélkül. Egész nap ez a szörnyű vihar fenyegette őket, míg le nem szállt az éj, és a törökök vissza nem vonultak sátraikba és szállásaikra. Embereink egy Sós-folyó nevű [Nahr al-Qasab] vízfolyás mellett verték fel sátraikat és itt töltötték az éjszakát. A Szent Egyed napja utáni kedden értek ide, és itt maradtak két napig [szeptember 3-4.].

Hatalmas sokaság gyűlt a sebeikbe belepusztult lovak tetemei köré. A közemberek nagy zűrzavart keltettek, mikor mohón küzdöttek, hogy húst szerezzenek, ami nem volt olcsó: még verekedtek is érte. Amikor erről a király tudomást szerzett, elhatározta, hogy kikiálttatja: mindenkinek ad egy élő lovat, aki halott lovát szétosztja azon vitéz fegyveresek között, akiknek húsra van szükségük. Úgy ették hát a lóhúst, mintha vadhúst ennének, és szószok helyett éhségükkel ízesítették azt. Finomnak találták.

XVI. A Sós-folyótól indulva seregünk keresztülhalad az Arsur-erdőn és biztonságosan eléri a Rochetailie-folyót.

A harmadik napon [szeptember 5.], a harmadik órában a sereg felkerekedett a Sós-folyótól. Csatarendbe fejlődött, mivel az a híresztelés járta, hogy a törökök az Arsur-erdőben [Arsūf] rejtőznek, hogy rajtuk üthessenek. Azt mondták, fel fogják gyújtani az erdőt, hogy így akadályozzák meg a keresztények keresztülhaladását, ennek ellenére harcosaink rendben és sértetlenül áthaladtak az erdőn és azon a helyen, amelyről azt állították, hogy ott rejtőznek a rajtaütést tervező törökök.

Elhagyván az erdőt, ráleltek egy kellemes síkságra, ahol felverték sátraikat, és az éjszakát a közkeletűen Rochetailie-nak [Nahr al-Fālik] nevezett folyó mellett töltötték. Felderítőket küldtek, hogy kikémleljék a dolgokat, és ezek azt jelentették, hogy a törökök már nem messze onnan várják érkezésüket. Seregük elborította a földet, megszámlálhatatlanul nagy volt, körülbelül 300.000-re becsülték; ugyanakkor a keresztények nem voltak még 100.000-en sem.

A keresztény sereg a Szűz Mária születésének napja előtti csütörtökön [szeptember 5.] érte el a Rochetailie-folyót, és a következő nap is ott maradtak.

XVII. A Rochetailie-folyótól Arsur felé indulva seregünk felkészül a csatára, amint felfedezik, hogy a törökök még aznap teljes erejükkel meg fogják támadni őket.

Szombaton, azaz Szűz Mária születése napjának előestéjén [szeptember 7.] hajnalhasadtával mindenki különös gondossággal felöltötte vértezetét, mivel már számítottak a törökök támadására. Már felfedezték, hogy a törökök az irányításuk alatt tartják az előttük lévő útszakaszt, így kemény ütközet vállalása nélkül nem tudnak majd kitérni a szaracénok sokasága elől. Azok már csatasorokba rendeződtek, hogy embereinkre támadjanak, és fokozatosan egyre közelebb jöttek. Közülünk mindenki figyelmesen megelőző intézkedéseket tett saját biztonsága érdekében, és egész seregünk sokkal körültekintőbben rendeződött el. Természetesen Richard király, aki háború dolgában a legtapasztaltabb volt, a sereget csapatokra osztotta és eldöntötte, kik a legalkalmasabbak az előőrs és a hátvéd irányítására. Tizenkét osztagot állított fel, melyeket arányosan öt zászlóaljba rendezett. A különlegesen harcias férfiak különböző egységeit a katonai fegyelem tartotta egyben. Nem lehet az ég alatt csatában eredményesebb harcosokat találni, amíg szívük megtartja a hitet Istenben, aki minden jó embert megsegít.

Ezen a napon a templomosok vezették a sereg első csataoszlopát, utánuk bretonok és anjouiak vonultak rendben; majd a harmadik zászlóaljban Guido király a poitouiakkal; a negyedikben a normannok és angolok, akiket a királyi Zászló őrzésére kijelöltek; az utolsó zászlóaljat az ispotályosok alkották. A hátvéd külön alakulatokra osztott válogatott lovagok csapatából állt. A különítmények oly közel álltak egymáshoz, hogy egy almát sem tudtál volna úgy közéjük ejteni, hogy míg a földre ér, ne érjen hozzá egy emberhez vagy egy lóhoz.

Seregünk a szaracénok hadától a tengerpartig nyúlt. Látnod kellett volna az egyéni zászlók sokaságát – különböző formájú lobogókat és számtalan, más-más alakú jelvényt –, s különösen a kemény népet, mely bátor, vitéz és harcra kész volt. Leicester earlje, Hugh de Gournay, Guillaume

de Borris, Walkelin de Ferrers, Roger de Toony, Jacques de Avesnes, Robert, Dreux grófja és testvére, Beauvais püspöke, Guillaume des Barres, Guillaume de Garlande, Drogo de Merlo és sok rokona is ott volt. Henrik, Champagne grófja őrködött a sereg hegy felőli oldalán, állandóan figyelve az oldalakat. Voltak gyalogos fegyveresek is. Az íjászok és számszeríjászok álltak fel mindközül a legutolsó sorba, a hátvédet alkotva.[61] A kocsisok meg az élelmet és a málhát szállító szekerek a sereg és a tenger között haladtak, így nem támadhatta meg őket az ellenség.

Így felállva seregünk nagyon lassan haladt, és nem válhatott szét, mert amikor a csatasorok nem maradnak elég közel egymáshoz, nem is tudják magukat oly hatékonyan megvédeni. Richard király és Burgundia hercege lovagok válogatott csapatával fel-alá lovagolt jobbra és balra, folyamatosan tekintvén minden oldalra, figyelmesen felmérve a törökök pozícióját és viselkedését, így a vonuló seregnek csak olyan utasításokat adtak, amelyeket szükségesnek láttak. Természetesen elővigyázatosságuk teljesen szükségszerű volt.

XVIII. Embereink nagy gonoszságot szenvednek el a törököktől, akik mindenfelől rájuk rontanak, de leginkább hátulról pusztítják őket. A hevesen dúló csatában gyengeség vesz erőt rajtuk, de hátra vonulnak és az isteni gondviselés megsegíti őket.

Ahogyan a harmadik óra elérkezett, hatalmas török sokaság - nagyjából 10.000-en - vágtában rontott rá embereinkre! A sírások zűrzavarában szörnyű lármát okozva bőszen dobálták dárdáikat s lőtték ki nyilaikat. Ezek után egy démoni faj tört előre, kiknek bőrszíne mélyfekete, s akiknek ezen okból volt egy nagyon találó neve: mivel feketék[62] voltak, négereknek hívták őket. Ott voltak azok a szaracénok is, akik a sivatagban vándorolnak, és közkeletűen beduinnak nevezik őket: barbárok és sötétebbek a koromnál, a legfélelmetesebb gyalogosok: íjakat, tegezeket és kerek pajzsokat hordtak. Nagyon gyors és fürge nép az övék. Ezek fenyegették hát szüntelen a seregünket.

Ezen túl láttad volna a nyílt vidéken keresztül közeledni a törökök tömött sorait. Jól rendezettek voltak, lándzsáikon sok lobogóval, sok különféle díszítésű szalaggal. A sok sor illően seregekre oszlott, a seregek századokra, amely találomra több mint 20.000, rendben közeledő töröknek látszott. Feltartóztathatatlan lovasrohammal rontottak rá embereinkre, villámként hajtott lovaik a sasoknál is gyorsabbak voltak. Sebes vágtájuk sűrűn felkavarta a port, mely sötét felhőként lepte el az eget.

Kijelöltek néhány embert, hogy trombitálva és harsonákat fújva az emírek előtt menjenek, mások kürtöket vittek, megint mások fuvolákat, tamburinokat, kereplőket, cimbalmokat, ismét mások más hangszereket, csak hogy zajt keltsenek. Az volt az egyetlen céljuk, hogy túlharsogják a kiáltásokat és szörnyű ordításokat. A föld mindenütt visszhangoz-

ta harsány bömbölésüket és dübörgésüket, még a mennydörgés sem lett volna képes túlharsogni a trombiták és kürtök hangját. Mindezzel az is volt a céljuk, hogy bátorságukat és vakmerőségüket növeljék: minél hangosabb a zaj, annál bátrabbak lesznek a katonák a harcban.

Így a gonosz török minden oldalról rázúdult seregünkre, a tenger irányából és a szárazföld felől is. Kétmérföldes körzetben nem volt még egy tenyérnyi szabad hely sem, amit ne borított volna el a törökök népe. Mily könyörtelenül támadtak! Kitartó rohamaikkal súlyos veszteségeket okoztak a mieinknek, mivel dárdáikkal és nyilaikkal kilőtték a lovainkat, s rengeteget megöltek közülük.

Milyen jó, hogy ott voltak azok a derék számszeríjászok és íjászok ezen a napon! Ezen állhatatos fegyveresek, akik a sereg hátvédjét alkották, állandóan záporozó lövéseikkel visszaverték a szüntelen török támadásokat, ahogyan az csak tőlük tellett. De ellenfeleik hamarosan nagyon megfélemlítették őket: hullámként zúdultak rájuk, egyre gyakrabban sújtottak le, és vad barbárokként tomboltak, így sok számszeríjász képtelen volt tovább elviselni a tragédia és a szörnyűség súlyát. Attól tartván, hogy bekerítik és levágják őket, eldobták íjaikat és számszeríjaikat, s berohantak a derékhad közepébe. A halálfélelem rávette őket, hogy utat engedjenek elviselhetetlenül szörnyű ellenségeiknek.

Mégis, vagy azért, mert a szégyen tiltotta meg nekik a megfutamodást, vagy mert a korona[63] elnyerése erőt adott nekik, a bátrabbak és vitézebbek kitartottak a szörnyűségek közepette. Nagy eltökéltséggel küzdöttek és fáradhatatlan vitézséggel hadakoztak, szembefordultak a hátulról fenyegető török csapatokkal. Így hát hátrálva vonultak, mintha csak visszavonulnának, mert másképp nem tudták kellően védeni hátukat. Valóban, a hátulról támadó törökök miatt hátrafelé figyelve vonultak előre a nap folyamán, minden lépésért megharcolva.

Óh, mily nagy bajban sínylődtek egész nap! Mily szörnyű kín! A legeltökéltebbekre is aggasztó halálfélelem tört. Senki sem volt olyan magabiztos vagy különlegesen bátor, hogy abban a pillanatban ne választotta volna inkább zarándoklata befejezését és a hazautazást, mintsem hogy remegő szívvel kivárja a csata kétes kimenetelét. Oly kevés emberre támadt mindenfelől oly rengeteg szaracén, hogy még ha akartak volna, sem tudtak volna sehová menekülni. Úgy tűnt, arra sincs elegendő emberük, hogy ilyen sokaságnak ellenálljanak. Nem; körülvették őket, olyanok voltak, mint birkanyáj a farkasok szájában, gonosz ellenségeiken kívül nem láttak semmi mást, csak az eget.

Uram Isten! Mi járhatott Krisztus ezen maroknyi nyájának fejében? Annyira összezavarodtak és olyan nehéz helyzetben voltak: az ellenség nagy erővel folyton rájuk rontott, mintha csak azon volnának, hogy egy szűrőn nyomják őket keresztül. Ki szülhetett ilyen barbár vadembereket? Volt-e valaha valaki is ilyen elhagyatott helyzetben? Láthattad volna

ott lovagjainkat, akik elveszítvén csataménjeiket a talpasokkal együtt gyalogoltak. Számszeríjakkal és íjakkal lőttek az ellenségre, csapásra csapással feleltek, ahogyan csak eszközeik és erejük megengedte. A törökök szüntelenül lőttek, mivel buzgón gyakorolták az íjászat és számszeríjászat művészetét; lövedékek záporoztak, nyilak repültek, zúgott tőlük a levegő. A lövedékek sokasága úgy elhomályosította a Nap fényét, mint télen a sűrű hófúvás. A lovakat dárdák és nyilak hegyei járták át. Mindenfelé oly sok lövedék borította a földet, hogy aki csak akarta volna, legalább húszat gyűjthetett volna össze egyetlen markolással.

A törökök annyira keményen támadtak, hogy majdnem áttörték az ispotályosok vonalait. Tájékoztatták Richard királyt, hogy már nem tudják tovább visszatartani az ellenség kemény támadásait, hacsak a lovagok ki nem rontanak rájuk. De a király ellene volt ennek, és utasította őket, hogy legyenek türelemmel és szorosan maradjanak együtt. Így kénytelenek voltak tovább kitartani, de oly nagy volt a veszély, hogy csak nehezen tudták elviselni a szörnyű kínokat. Mégis, minden lépésért megharcolva haladtak előre. Folyamatosan ordítottak, holott már lélegzethez is alig jutottak. Továbbá ezen a napon roppant meleg is volt, így hát kettős teher alatt nyögtek: üldözte őket a forróság és az ellenség is. Krisztus próbára tett mártírjai a kínok kínját állták ki. Szörnyen nehéz helyzetben voltak, el kellett viselniük a Nap hőségét,[64] valamint a pusztító és fenyegető, szüntelenül előrenyomuló nép nyomását, egyik a másikat a keresztények elpusztítására ösztönözte. Bárki jó okkal vélte volna helyzetünket kétségbeejtőnek, ingatagnak és balul végződőnek, hisz embereink kis csapatát ily hatalmas sokaság kerítette be. Ellenfeleink „*hosszú barázdát vontak*"[65] hátukon, már nem a távolból használták nyilaikat és dárdáikat, hanem egyre közelebb jőve lándzsákkal döfködték a mieinket, nehéz buzogányokkal sújtottak, kardokkal rohantak rájuk és kézitusát vívtak. Úgy visszhangzottak a törökök csapásai a kemény páncélokon, mint kalapácsok ütései az üllőn. Kínoktól gyötrődtek, de nem pihenhettek.

Az ispotályosok utolsó vonalánál volt legkeményebb a csata, annál is inkább, mivel nem volt szabad visszatámadniuk. Ha megsérültek, türelmesen tovább kellett állniuk; ha buzogányokkal sújtottak rájuk, csendben maradtak; ha rájuk csaptak, nem vágtak vissza és engedni voltak kénytelenek, de amiért nem tudtak elviselni ily hatalmas veszélyt és tartottak a halál fenyegetésétől is, a zűrzavarban engedtek az ellenség tomboló előrenyomulásának, menekülés közben rázúdultak az előttük álló egységre, miközben a törökök féktelen dühöngéssel hátulról támadtak rájuk.

Természetesen senki sem tudott volna visszavágás nélkül ellenállni egy ilyen hatalmas tömeg állandó és folytonos támadásának. A pogányság minden ereje összegyűlt itt Damaszkuszból és Perzsiából, a Földközi-

tengertől egészen Keletig. Nem volt olyan híres, erős férfi vagy bátor ember, vagy harcban gyakorlott merész nép, vagy bármilyen cselekvőképes személy, még a Föld legtávolabbi szegleteiben sem, akit Saladin ne hívott volna harcba a keresztények elpusztítására, vagy imával, vagy pénzzel, vagy azáltal, hogy alattvalói voltak. Remélte, hogy eltüntetheti a keresztényeket a föld színéről, de mindhiába, mert Isten akaratával szemben nem tudták teljesíteni kívánságát. Mert a kereszténység virágáért összesereglett kivételes ifjú harcosok és lovagok bátor csapata gyűlt össze ezen a helyen. Ahogyan a búzát választják el az ocsútól, úgy gyűltek ők egybe a világ minden részéről. Ha valaki legyőzte vagy halálra zúzta volna őket, kétségtelen, hogy senki sem maradt volna a Földön, aki továbbra is ellen tudott volna állni a pogányoknak.

XIX. Ugyanezen csatáról és a keresztények csodálatos győzelméről [arsufi csata, 1191. szeptember 7.].

Az ég elsötétült a portól, az utazók pedig verejtékeztek, különösen a meleg időjárás miatt. Ahogyan már elmondatott, egy nagyon harcias, büszke és dölyfös, démoni ösztönzésre konokká vált nép támadta őket hátulról, ugyanakkor a legvitézebb keresztények a biztos szabadság hitében biztonságban maradtak és fokozatosan haladtak előre. Az ellenség szakadatlanul támadta őket, hátul harcolt velük, de csapásaik lepattantak lovagjaink páncéljáról.

Sikertelenségük arra késztette a törököket, hogy nyögjenek és boszszúsan dörmögjenek, mivel támadásaik időpocsékolásnak bizonyultak. Eztán még szörnyűbb barbársággal tomboltak, mondván hogy embereink vasból vannak és sebezhetetlenek. Legalább 20.000 török intézett egy hirtelen, tömeges rohamot, buzogányokat és kardokat lóbálva. Rájuk támadva és különféle irányokból lesújtva kétszer annyi csapást mértek az ispotályosokra, így növelve tovább rajtuk a nyomást. Már majdnem győzedelmeskedett barbárságuk, amikor az egyik ispotályos, név szerint Garnier de Nablus testvér[66] hangosan így kiáltott: „Szent György, egyedüli a lovagok között, ugye nem hagyod, hogy legyőzzenek minket? A kereszténység elpusztul, ha nem támadunk vissza eme borzasztó nép ellen!"

Ekkor az ispotályok mestere a királyhoz ment. „Uram, királyom! – mondta. – Nagyon keményen támadtak meg minket. Örökös dicstelenség lesz osztályrészünk, ha nem támadhatunk vissza. Mindegyikünk elvesztette már lovát, miközben egyetlen ellenséget sem öltünk még meg. Mi mindent kell még elviselnünk?"

„Jó mester – válaszolta a király – tűrjétek még támadásaikat, mert senki sem lehet ott mindenhol."

Amint a mester visszatért csapataihoz, a törökök hátulról vagdalva őket újból rájuk rontottak. Nem volt olyan fejedelem vagy gróf, aki ne

vörösödött volna bele a szégyenbe. Ezt mondták egymásnak: „Miért nem sarkantyúzzuk meg lovainkat és rohamozzuk meg őket? Óh, jaj! Óh, jaj! Megérdemeljük, hogy tétlen gyávaságunkért örökké becsméreljenek minket! Történt valaha valakivel is ehhez hasonló? Soha ezelőtt ilyen nagy seregnek a hitetlenek nem okoztak még ilyen szégyent és dicstelenséget. Ha gyorsan nem védjük meg magunkat és nem rontunk rájuk, örök szégyen lesz osztályrészünk. Valójában az csak annál nagyobb lesz, minél tovább késlekedünk!"

Óh, mily vak az emberi végzet! Hogyan gördül előre masinaként csúszós csapokon, hogyan pördül bizonytalan kerekeken, meghatározhatatlan következményekkel kibontakoztatván az emberi élet folyamát! Ha a tervek szerint rendezetten vonultak volna előre, már számtalan törököt pusztítottak volna el. Mégis úgy hiszik, hogy bűneik miatt *„kipereg teli szívekből minden, mi fölösleg"*.[67] Mert bár embereink maguk között tanácskozták és egyhangú döntésre jutottak az ellenség megtámadásának ügyéről, mindent összezavart két lovag, akik nem tudtak tovább várni.

Közösen megegyeztek, hogy amikor a törökök berontanak, a sereg három különböző részén hat trombitát fújnak meg, azaz két trombitát a sereg elején, kettőt a végén és kettőt középen. Ez azért volt így, hogy a keresztények jelei kitűnjenek a szaracénokéi közül, és meg lehessen különböztetni a kettőt egymástól, amíg az ütközet tart. Ha erre odafigyeltek volna, minden törököt feltartóztathattak és megfutamíthattak volna, de a két említett lovag, akik túlzottan siettek és nem vették figyelembe az általános megegyezést, a közös vállalkozás sikerét tönkretették.

Elsőként törtek ki a sorokból és gyors vágtában a törökökre rontottak. Lándzsáikkal mindegyikük ledöfött és a földre taszított egy-egy törököt. Ezen lovagok egyike az ispotályosok marsallja volt. A másikat Baldwin de Carron-nak hívták, aki kiváló lovag volt és egy oroszlán erejével bírt. Ő Richard király egyik, a személyes kíséretébe tartozó fegyvertársa volt. A többi keresztény hallotta, ahogyan ezek ketten Szent György segítségét kérve bátran a törökökre rontottak, a megváltó Krisztus nevében megsarkantyúzták lovaikat és egy emberként rohamozták meg a szüntelenül támadó ellenséget.

Dacára annak, hogy nagy nyomás alatt voltak, az ispotályosok és egységeik lovaglás közben egész nap tartották a rendet, most azonnal vágtára ösztökélték lovaikat és bátran az ellenségre rontottak. Így most, hogy minden egység megfordította lovát és tartván az eredeti rendet az ellenségre rontott, úgy nézett ki a dolog, hogy akik menet közben az elő-őrsöt alkották, a támadás alatt a hátvéd lettek.

Vitéz csapatával Champagne grófja szintén előre rohant, ahogyan Jacques de Avesnes rokonaival és Robert, Dreux grófja és testvére, Beauvais püspöke is. Leicester earlje heves támadást indított a balszárnyról a tengerpart felé. Miért nevezzek meg mindenkit? Mindazok, akik

eredetileg a hátvédet alkották, együtt heves rohamra indultak. Utánuk a poitouiak, bretonok és anjouiak törtek gyorsan előre, és mindenki más is ugyanezt tette csapataival. Bátrak és vitézek voltak, merészen fogadták az előre nyomuló törököket, lándzsáikkal ledöfték és nyergeikből kitaszították őket. A zűrzavarban a kölcsönös csapások által felvert portól fekete lett az ég. A törökök óvatosan leszálltak lovaikról, hogy sokkal könnyebben nyilazzanak és dárdákat vessenek embereinkre, de mind elvesztették fejüket az összecsapásban: a lovagok a földre taszították, a gyalogosok pedig lenyakazták őket.

Amikor Richard király látta, hogy a sereg összezavarodott és kézitusába bonyolódott a törökökkel, megsarkantyúzta lovát és kíséretével gyorsan hátravágtatott, hogy megsegítse az elsőként támadó ispotályosokat. Nem lassította iramát, amíg közvetlenül az ispotályosok sorain túl nem haladt, s a jobbszárnyról villámként a török gyalogság megrettent sokaságába rohant. Az általa és serege által adott csapások erejétől megriadva a szaracénok szerteszét szaladtak. Látnod kellett volna a sok elesettet és a lovasok nélküli lovak halmait! Sokan sóhajtoztak és magukban mormolva gyászolták sorsukat, míg mások saját vérükben fetrengve az utolsókat nyögték. Sok fej nélküli tetemet tiportak lábuk alatt, tekintet nélkül arra, hogy az barát vagy ellenség.

Mily távoli, mily különböző a háború szörnyűségétől a szemlélődés és elmélkedés a kolostor oszlopai között! Richard király hevesen üldözte a törököket, rájuk rontott és szétszórta őket a földön. Senki sem menekült, akit kardja elért; akármerre is ment, kivont kardja széles ösvényt vágott mindkét oldalon. Nem lankadó csapásokkal úgy vágta eme szörnyű népet, mintha sarlóval aratná a búzát, folytatta az előrenyomulást, így az általa megölt törökök holttestei fél mérföldön keresztül mindenütt elborították a földet. A többi pánikba esett a halál látványától és még szélesebb ösvényt hagyott neki.

Hullottak a törökök, lovasok estek ki a nyergekből, és a sebesültek fetrengése felkavarta a port. Ez súlyos veszélyt jelentett embereinkre, mivel kifáradtak a mészárlásban és szívesen visszavonultak volna a csata fergetegéből, hogy levegőt vehessenek, de a nagy porfelhő miatt, ami felettük lebegett, nem ismerték fel egymást. Így hát véletlenszerűen törtek ki jobbra és balra, és mivel nem tudták beazonosítani sajátjaikat, mindenkit szétszabdaltak, ki útjukba került, mintha ellenség volna, hisz a por miatt a barátaikat sem ismerték fel.

Kardjaikkal folyamatosan vagdosva és csapkodva a keresztények kifárasztották a rémült törököket, de sokáig eldöntetlen maradt a csata. Mindenki ütötte a másikat, mindenki harcolt a győzelemért, az egyik vértől csatakosan vonult vissza, a másik holtan esett össze. Mily sok szalagot és sokféle zászlót, lobogókat és számtalan jelvényt láthattál a földre hullva! Sok mestermívű kard hevert szerteszét, sok vékony, vas-

hegyű lándzsa, sok jó török íj, sok szúrós hegyű buzogány. Húszszekérnyi, vagy annál is több vas nyílvesszőt és gerelyt, nyilakat és lövedékeket lehetett összeszedni a földről mindenhonnan. Láthattad volna ott heverni a sok, szakállas török fej nélküli tetemét! A kétségbeeséstől még jobban felbátorodva néhányan még egy darabig küzdöttek, ellenállva a mieinknek, de amint seregünk egyre erősödött, ők lóháton menekülni kezdtek, bokrok közé rejtőztek, vagy a fákra másztak fel, ahonnan lelőtték őket és szörnyű halálhörgéssel zuhantak a földre. Mások elhagyták lovaikat és csúszós, tekergős utakon a tenger felé menekültek, ahol fejest ugrottak a sziklákról, melyek talán tizennyolc láb magasak lehettek. Annyira teljes volt az ellenség veresége, hogy kétmérföldes körzetben csak rohanó embereket lehetett látni, akik korábban büszkeséggel és nagy hévvel eltelve oly kitartóak voltak, mégis Isten segedelmével most úgy elpusztíttatott a gőgjük, hogy nem hagytak alább a meneküléssel, ahogyan embereink sem az üldözésükkel, mivel a menekülőknek *„szárnyat font félsze a sarkán"*.[68]

Most zászlóaljakra oszolva seregünk a törökök után rohant. A normannok és angolok, akiket a Zászló őrzésével bíztak meg, lassan tartva a lépést fokozatosan haladtak előre oda, ahol a sereg megvívott a törökökkel. Nem messze a viaskodóktól álltak fel, így biztos menedéket jelentettek mindenkinek, hiszen nagyon nehéz lett volna a sereg helyzete, ha szétszóródnak.

Teljes volt a mészárlás, a törökök tovább menekültek, így embereink felhagytak az üldözéssel. Mégis, amikor észrevették, hogy a mieink viszszamennek, a szaracénok visszanyerték erejüket. Késlekedés nélkül több mint 20.000 kerekedett fel közülük üldözésünkre, és menet közben nehéz buzogányokat forgatva kezükben rárohantak a hátvédünkre, hogy megszabadíthassák azokat, akiket embereink a földre taszítottak. Akkor láthattad volna, hogy a mieink mennyire szörnyen tanácstalanok! – menekülés közben szintén dárdákat dobáltak és nyilaztak. Összezúzták a fejeket, karokat és lovasaink más testrészeit, így azok a súlyos csapások súlya alatt meggörnyedve, a nyeregfejre hajolva tétlenül kellett állják ütéseiket. Mégis gyorsan visszanyerték lelkesedésüket és erejüket. Boszszúra szomjazva, mint az oroszlán, amelytől ellopták kölykeit, még elszántabban rontottak az ellenségre és rohantak át rajtuk, mintha csak egy hálón törtek volna keresztül.

Akkor láthattad volna a megtekeredett nyergeket! Mikor a korábban menekülő törökök visszatértek és oly keményen támadtak a mieinkre, azok nem tudtak volna biztonságosan egy nyíllövésnyi távolságot sem megtenni, ha nem maradtak volna szoros, mozdíthatatlan egységben. Egy Takieddin [Taqī al-Dīn] nevű emír vezette a török hordát. Ő Saladin rokona volt és lenyűgöző harci lobogóval bírt, mely nadrághoz hasonló alakúra szabatott, és amely nagyon feltűnő jelképként szolgált erői szá-

mára. Ugyanez a Takieddin mindig nagyon vadul, hajthatatlan gyűlölettel üldözte a keresztényeket. Magával hozott több mint 700 kiváló katonát és nagyon sok törököt, akiket Saladin saját udvartartásának seregéből rendeltek mellé. A sáfrányszínű lobogót a többi különböző színű jelvénnyel együtt az egyik csapat előtt hordozták, amikor az egyenes vonalban vonult.

Erős rohammal, nagy ordítással és önteltséggel közeledve embereinkre rontottak, így azok egészen a Zászlóig vonultak vissza. A törökök rajtuk ütve s vékony dárdáikkal döfködve oly keményen támadtak rájuk, hogy rohamuk súlya még vezéreink magabiztosságát is megingatta. De embereink még mozdulatlanok maradtak, és a szükséges erővel visszaverték az ellenséget. Nagyon bátran küzdöttek, és ahogyan a csata keményebbé vált, megkétszerezték csapásaikat. Az egyik lesújtani igyekezett, a másik visszaverni, minden erejüket megfeszítették, mindahányan egyenlő elszántsággal küzdöttek a győzelemért.

Embereink nagyon kevesen voltak, sokkal nagyobb számú ellenféllel néztek szembe, és mivel a nagyszámú ellenség keményen rájuk támadt, a seregünk azon része, amely a törökökkel éppen harcolt, nehezen tudott csak visszajutni a Zászlóhoz. A barbároktól körülvéve a mieink elbizonytalanodtak, és csak kevesen mertek közülük szembenézni az ellenséggel. Durva dühvel tombolva, a törökök elviselhetetlen nyomást helyeztek harcosainkra, buzogányokkal és kardokkal sújtottak rájuk, így az ismételt ütésektől vérezni kezdtek. Észrevévén, hogy harcosaink csak tántorognak s már majdnem összeesnek, ez a kiváló lovag, Guillaume des Barres kitört a sorból, és csapatával egyenesen az ellenségnek rontott. Oly hatalmas erővel sújtott le rájuk, hogy azok, akik nem estek áldozatul kardjának, félelmükben menekültek előle.

A király nem különben, megülvén egy pej ciprusi lovat, melynek nem volt párja, válogatott csapataival a hegyek felé szökellt és szétzúzta a törököket, akikkel szembetalálkozott. Mindenfelől menekültek előle sisakokat csörgetve, szikráztak az egymáshoz csapódó vasak. Aznap oly nagy haragra gerjedt a török ellen, és oly sok halálos csapást mért rájuk, hogy rövid idő alatt a tarthatatlan összecsapásból az összes ellenség elmenekült s utat engedett seregünk vonulásának. Így végül embereink sérülten és sebesülten elérték a Zászlót. A sereg újból vonalakba rendeződött és kellő rendben vonult Arsurig, ahol a városon kívül felverték sátraikat.

Mialatt a sátrak felállításával voltak elfoglalva, egy hatalmas török alakulat támadta meg seregünk távoli hátvédjét. Hallván a sebesültek hangos kiáltásait, Richard király csatára bőszítette embereit, visszafordította kantárját és mindössze tizenöt társával bátran, gyors vágtában megközelítette az ellenséget, hangosan azt kiáltva: „Isten és Szent Sír, segíts meg!” Ugyanezt kiáltotta másodszor és harmadszor. Amikor a többi

ember is hallotta a hangját, sietve követték őt; megtámadták és azonnal szétzavarták a törököket. A szaracénok egészen az Arsur-erdőig menekültek, ahonnan korábban előjöttek. Nagyon sok szaracén esett el ekkor.

Végül a menekülő törökök mészárlásából a király és emberei visszatértek a táborba. Az oly sok megpróbáltatástól kifáradva csendesen pihentek az éjjel. Akik vágytak a javakra és össze akarták szedni a zsákmányt az ellenségtől, visszatértek a harcmezőre és jól megszedve magukat tértek vissza, megszerezvén, amit akartak. Akik később mentek vissza, azt jelentették, hogy harminckét halott török emírt számoltak össze aznap, legalábbis akiket úgy ítéltek meg nemes fegyverzetükről és drágább felszerelésükről, hogy nagyhatalmú és tekintélyes emberek lehettek. A törökök később előjöttek megkeresni az övéik közül azok tetemeit, akiket legérdemesebb embereik között tartottak számon, és elvitték őket. Ezeken és a sebesülteken kívül a becslések szerint 7000 halott török megcsonkított holttestét is elvitték, akik szétszóródva menekültek, de később összerogytak, valamint akiknek tetemei szerteszét hevertek a mezőn.

Mégis, Isten védelmének segedelmével a mi veszteségünk a csatában kevesebb, mint tizede volt a törökének, sőt, kevesebb a tized tizedénél is. Óh, mily keserves volt ez a nap! Lovagjaink próbára tétettek, mivel *„sok nyomorúsági vagynak az igaznak”*.[69] Óh, mily gyászos tragédia, mily szörnyű szenvedés! Mily nagynak kellett bűneiknek lenni ahhoz, hogy ily nagy tisztítótűz kell megtisztulásukhoz? De ők küzdöttek, hogy égető szükségüket felváltsák jámbor, hosszú kínnal, és egy szó tiltakozás nélkül, a lelkükben még mélyebben átélték szenvedésüket.

XX. Az említett harcban elesett Jacques de Avesnes, egy csodás lovag.

Jacques de Avesnes halála nagyon sajnálatos volt. A törökök hatalmas tömege összezúzta őt. Mialatt rendkívül bátran küzdött az elkeseredett összecsapásban, valamilyen szerencsétlen baleset folytán lova megbotlott és ő a nyeregből a földre zuhant. Rengeteg török vette körül, és súlyos erőfeszítések árán megölték. De azok, akik megkeresésére és testének megtalálására küldettek, azt állították, hogy mielőtt ereje elhagyta volna, körülbelül tizenöt törököt nyakazott le, akiket körülötte heverve találtak. Vele együtt holtan találták három rokonát is. Közülünk néhányan jelen voltak, de nem segítették meg, sőt inkább – szégyen kimondani – ott hagyták őket küzdeni a rájuk rohanó törökökkel. Ezután Dreux grófja és azok, akik vele voltak, de tétlenek maradtak, súlyos megszégyenülésben részesültek, ahogyan azt meg is érdemelték. Jaj, a megjósolhatatlan háborús balesetekért!

Mily nagy nyögések és sóhajtások estek az éjjel a seregben Jacques de Avesnes, a legkiválóbb lovag, a híres harcos hiányában! Mivel nem látták együtt a többiekkel, az a rossz előérzetük támadt, hogy meghalt.

Amikor nem jelent meg kíséretével, az egész sereg összezavarodott és megrökönyödött; elvesztése jóvátehetetlen szerencsétlenség volt.

A fentebb leírt csatát szombaton vívták, éppen Szűz Mária születésének napja [1191. szeptember 8.] előtt. Elhatározták, meg fogják keresni eme legnemesebb ember holttestét, hogy eltemethessék. Így az ispotályosok és a templomos lovagok felfegyverezték magukat, és magukkal vittek sok *turcopol*-t.[70] Sokan mások is velük mentek. Amikor a csatatérre értek, figyelmesen átkutatták azt, s végül megtalálták a testet bepiszkítva, rászáradt vérrel az arcán, és csak akkor ismerték fel, miután vízzel lemosták; mindenütt véres volt, sebek csúfították és nem hasonlított arra, amilyen életében volt. Illedelmesen felemelték a tetemet, és magukkal vitték Arsurba.

Lovagok nagy csapata vonult ki, hogy láthassa a testet, majd mindenki siránkozott eme nagyszerű ember halálán. Felidézték nagyságát, nagylelkűségét és sok erényét, amellyel oly ékes volt. Richard király és Guido király is jelen voltak a temetésén. A lelkét ünnepélyesen búcsúztató misét Úrnőnknek, magának a Mennyek Királynőjének templomában tartották, aki ezen a napon született; felajánláskor sokan adományt tettek. A mise után illően lefolytatták a temetési szertartást. A nemesek vállukon vitték a holttestet, a sírba helyezték, majd gondosan betakarták földdel, miközben mindenki sírt, könnyezett és gyászolta őt. Amikor a temetés véget ért, a klerikusok szorgalmasan elvégezték az illő szolgálatokat Szűz Mária ünnepe alkalmából.

XXI. A törökök összezavarodnak: korábban elteltek büszkeséggel, de most menekülnek és minden tulajdonukat maguk mögött hagyják a mezőkön, hogy azokat embereink felprédálhassák.

Az emírek és legnemesebb szaracénok, akiknek Saladin földet és javadalmakat adott, dicsekvő nyelvükkel és pompás szavaikkal mulattatták a szultán füleit. Az üres reményüket belé helyezték, mondván, hogy a csata napján Mohamed segítségével biztosan eltüntetik a keresztényeket a föld színéről. Mármost jóslatuk Mohamedről teljes mértékben tévesnek bizonyult, és dölyfös kérkedésüket el kellett fojtaniuk. A szemtanúk szerint a csata napján tisztán ki lehetett venni a törökök nyomait, mikor azok a hegyeken keresztül menekültek, mivel eldobálták zsákmányukat, és többszáz és többezer roppant nehéz bálával megrakott elpusztult teve és ló hevert az út mentén, hisz a török íjászok és számszeríjászok *„hátat adtak az ütközetnek napján"*,[71] s mindazzal, amijük volt, visszavonultak. A kétségbeesettek, akik siettek, hogy elmeneküljenek; s akik holtan estek össze, hihetetlen mennyiségű felszerelést dobáltak el. Ha az utolsó támadásban, amikor embereink oly nagy vadsággal rontottak a törökökre, egy kicsit több kitartással vonultak volna tovább, és kicsivel tovább üldözték volna őket, egyetlen török sem indíthatott volna újra háborút.

El lettek volna söpörve a föld színéről, hogy a szabadon maradt területet a keresztények lakhassák.

XXII. Saladin rendreutasítja és kigúnyolja a legyőzötteket. Richard királyt és seregét minden más lovagnál jobban dicsőítik.

Amikor a szultán megtudta, hogy válogatott katonái, akikbe erős bizalmát helyezte, legyőzettek és a mieink győzedelmeskedtek felettük, haraggal telt el. Összehívta emírjeit, és azt mondta nekik: „Nos! Mily hatalmas hőstettek és különleges teljesítmények ezek legbecsesebb harcosainktól! Annyira el voltak telve dicsekvéssel és elviselhetetlen gőggel, hogy oly gyakran és oly nagy ajándékokat adományoztam nekik érte. És most lám! Úgy utaznak keresztül a keresztények Szíria földjén, mintha nem is találkoznának ellenséggel vagy ellenállással! Hol vannak most katonáink hatalmas dicsőségei és briliáns hőstettei? Hol van most fenyegetésük, különleges lándzsadöféseik és a nagy dicsekvéssel ígért kardforgatás? Hol vannak a nagyszerű csatanyitó manőverek? Hol vannak a leírhatatlan seregek, amellyel úgy dicsekedtek, s amit a keresztények elpusztítására összegyűjtöttek? Lám! A várt csata elérkezett, de hol marad a dicső győzelem? Nemes őseinktől, kik oly sok fényes és máig emlékezetes győzelmet arattak a keresztények felett, győzelmeket, melyeket még naponta emlegettek nekünk, és akiknek emléke soha nem fog elhalványulni, napjaink emberei hogyan fajzhattak el így? Nehezen és szégyenletesen alakulnak a dolgok számunkra. Mekkora szégyen, amikor embereink a harcban a világ söpredékévé válnak! Semmik sem vagyunk őseinkhez képest. Annyit sem érünk, mint egy tojás!"

Az emírek csendben, lehajtott fővel álltak, miközben Saladin ilyen és ehhez hasonló szavakkal gúnyolta őket. Mégis egyikük, név szerint Aleppói Sanscun [Sonqor al-Halabī] így válaszolt neki: „Legszentebb szultán, soká éljen fenséged! Jogtalanul hibáztatsz minket, mivel sokáig keményen kitartva, minden erőnkkel támadtuk a frankokat,[72] abban a reményben, hogy elpusztítsuk őket, de nagyon kemény ellentámadást kellett elszenvednünk tőlük. Semmi sem állhatott útjukba, semmi sem hatott rájuk, vagy zavarta őket össze. Páncélzatuk nem olyan, mint a miénk, felmérhetetlen, áthatolhatatlan, nem enged át semmilyen lövedéket, sem dárdát, sem kardot, így teljesen eredménytelenül pazaroltuk erőinket, hiszen olyanok, mintha kőből volnának.

Emellett van valami csodálatos is az egyikükben. Embereinket összezavarja és elpusztítja. Nem láttunk még soha hozzá hasonlót, de még csak nem is ismerünk ilyen embert. Mindig mások előtt járt; minden ütközetben olyan, amilyennek a legvitézebb kiváló lovagnak lennie kell. Ő csonkította meg embereinket. Senki sem tudott kiállni vele szemben, és ha valakire rásújtott, az nem menekülhetett kezei közül! Saját nyelvükön *Melech* Richardnak hívják. Egy ily nagy vitézséggel megajándéko-

zott király, aki ilyen erővel képes földet foglalni magának, bizonyosan érdemes a kormányzásra. És mit is tehetnénk egy ilyen erős és legyőzhetetlen emberrel szemben?"

XXIII. Saladin lerombolta(t)ja minden erődítését, kivéve Jeruzsálemet, Cracot és Darumot.

Haragja hevében Saladin magához hívatta fivérét, Saphadint, és azt mondta: „Tájékoztatlak róla, hogy most azt akarom megtudni, eme jelen krízisben mennyi bizalmat helyezhetek embereimbe. Menj, és késlekedés nélkül döntsd a porba Ascalon falait és tornyait, ahogyan Gáza városát is; de hagyj egy helyőrséget Darumban [al-Dārūm, Deir el Belah], annak megőrzésére, hogy embereim átkelhessenek rajta. Galatiát [Qaratayyā] és Blanchegard-ot [Tel al-Sāfya], Joppát és a Síkságok *casal*-ját [Yāzūr] és *Casal* Maent [Bait Dajan], Szent Györgyöt [Lydda], Ramlát [Ramla] és Belmont-t [Suba], Toront [Toron des Chevaliers; al Naṭrūn, jelenleg Latrun], Ernald várát [Yalu], Bauvoirt [Kaukab] és Mirabelt [Majdal Yābā] pusztítsd el. Emellett pusztíts el minden hegyi erődöt! Szemed ne kíméljen sem várost, sem várat, sem *casal*-t! Pusztíts el mindent és rombold le porig, kivéve Cracot [Kerak] és Jeruzsálemet!"

Így Saphadin elindult és késlekedés nélkül véghezvitte Saladin minden parancsát.

XXIV. 15.000 fegyveres harcossal a törökök rátámadnak embereinkre az Arsur-folyón keresztül, de sikertelenül.

Ezalatt az egyik legismertebb és leghatalmasabb szaracén, névleg Caisac [`Alam al-Dīn Qaisar] beszédet tartott, arra buzdította Saladint, hogy küldjön kémeket Ramla síkjára a frankok mozgásának kikémlelésére.

„Úgy remélem, ha elég vitéz társaim volnának, elpusztíthatnánk a frankok többségét, ha itt át akarnak kelni. Olyan kevés helyet hagynánk nekik a távozáshoz, hogy ebben a szoros nyomásban csak kevesen menekülhetnének meg kezeink közül."

Ösztönzésére Saladin harminc híres és hatalmas emírt küldött az Arsur-folyó [Nahr al-`Aujā'] feletti ellenőrzés megszerzésére. Mindegyiküket majdnem 500 török harcos kísérte, mind a legerősebbek közül. Megfigyelésük alatt tartották a folyót, hogy a frankok ne tudjanak veszteségek nélkül átkelni rajta.

A fentebb leírt csata utáni harmadik napon, azaz Szűz Mária születésének napja utáni hétfőn [szeptember 9.] Richard király elindult a sereggel Arsurból. Ezen a napon a templomosok alkották a sereg hátvédjét. Tartván az ellenség hirtelen támadásaitól, rendben meneteltek, mégis amikor elérték az említett Arsur-folyót, semmit sem találtak, ami útjukat állta volna. A törökök, akik rejtőzködve várták, hogy rajtaüthesse-

nek a frankokon, mikor azok megérkeznek, közeledésükre dárdákat dobáltak és nyilaztak rájuk. Mégis, mivel nem sok mindent értek el, vagy talán semmit, emlékezvén a korábbi ütközetre, visszavonultak. Ekkor a mieink felverték sátraikat az Arsur-folyó mellett, és ott töltötték az éjszakát.

Reggel a gyalogos közemberek, akik nehezen tudták tartani az utazás tempóját, előrementek Joppába [Jaffa], s velük tartottak a szállásmesterek is. A várost annyira lerombolták a szaracénok, hogy a sereg nem talált szálláshelyet, csak a bal kéz felöli oldalon. Így hát felverték sátraikat egy gyönyörű olajfaültetvényben és ott maradtak, várván a sereg többi részének érkezését. Mit mondhatnék még? Három hét telt el a sereg Akkonból való távozása óta.

XXV. Hajóink ellátmányt hoznak Akkonból Joppába.

Így hát a sereg a Joppa városán kívüli kertekben táborozott, és felfrissült a sokféle különböző gyümölcstől. A fák ágai körülöttük tele voltak rengeteg szőlővel és fügével, gránátalmával és hatalmas mandulákkal. Ekkor Richard király flottája és számos más hajó a sereget követve Joppába érkezett. Szabadon jöttek és mentek Joppából Akkonba és vissza, különböző dolgokat és ellátmányt szállítva, amire a seregnek szüksége volt. A törököket ez nagyon zavarta, mert nem tudták megakadályozni a hajózást.

XXVI. Richard király tanácsot tart, hogy megmentse-e és újjáépítse-e Ascalont vagy sem, de a franciák rossz tanácsa eltántorítja ettől, és helyette Joppát állítják helyre, ahol bűnben és fényűzésben tobzódnak.

Ezalatt Saladin elrendelte Ascalon falainak lerombolását. Az éjjel folyamán néhány közember elmenekült onnan, és seregünkhöz jőve jelentette: a szaracénok folyamatosan rombolják a tornyokat. Embereink hihetetlennek találták, hogy kétségbeesésében Saladin elrendelte ezt, mivel nem tudta vagy nem merte védeni a tornyokat, pedig azt hitték róla, hogy nagyon erős és hatalmas. Így hát bárói tanácsára Richard király elküldte Geoffroy de Lusignant, Guillaume de l'Étang-t és velük sokan másokat egy nagyon erős gályán, hogy az üggyel kapcsolatban derítsék ki az igazságot. Ascalonba vitorláztak, a város előtt vesztegeltek, és közben felmérték a helyzetet. Amikor megtudták, hogy pontosan mi történik, gyorsan visszaeveztek és jelentették, hogy a korábban hallottak igazak.

Ekkor Richard király egybe hívta fejedelmeit és elöljáróit. Közös egyetértésre elhatározták, hogy megvitatják, mi lenne a jobb: mindenki vonuljon együtt Ascalonba és űzzék el a törököket, így a várost nem tudnák teljesen lerombolni, vagy vonuljanak Jeruzsálem felé. Sok érvet felsorakoztattak, és különféle véleményeket mondottak aszerint, ami a beszélő-

nek éppen az érdekében állt. Végül Richard király Burgundia hercege és a legfontosabb emberek előtt előállt véleményével:

„Úgy tűnik nekem – mondta –, hogy értelmetlen és céltalan különféle véleményen lennünk, mert Isten ments, ez súlyos tragédiát okozhat. A törökök, akik Ascalont pusztítják, nem mernek csatában megütközni velünk. Azt kell mondjam, a legajánlatosabbnak azt gondolom, hogy űzzük el a törököket Ascalontól és sértetlenül őrizzük meg a várost, mivel köztudott, hogy fontos a világ minden tájáról érkező zarándokoknak, akik keresztülhaladnak rajta. Mindannyiótoknak fel kell ismerni, hogy ez a legajánlatosabb számunkra."

Mégis a franciák konokul ez ellen érveltek, azt állították, jobb lenne felépíteni Joppát. Sokkal hasznosabb volna helyreállítani, mert a munkát kényelmesebben el tudnák végezni, és jeruzsálemi zarándoklatuk is rövidebb volna. Mit mondhatnék még? A sokaság ezt a tanácsot követte. Óh, a lustaság vak tanácsa! Óh, a restség pusztító konoksága! Minél inkább úgy tűnt számukra, hogy bölcs óvintézkedéseket tesznek, s kényelmesen elkerülik a munkát és kiadásokat, annál jobban bánták ezt később! Mivel ha akkor elűzték volna a törököket Ascalonból, az egész vidék megtisztult volna előttük.

Mégis a sokaság győzedelmeskedett, és úgy döntöttek, hogy Joppa újjáépítésére rendeznek gyűjtést.

Nagy gondossággal ügyködtek ezen, árkokat ástak és tornyokat javítottak. A sereg sokáig táborozott ott, szabadon pihenhetett és szórakozhatott. Ahogy teltek a napok, a különböző bűnök, vagyis a részegség és a bujaság megszaporodott, növekedett a seregben, mivel a nők visszatértek Akkonból a katonákhoz; ők a bűnök melegágyai és a gaz tettek magvai, megfertőzték az embereket, elterelték figyelmüket a zarándoklatukról, megvetették a vallásos áhítatot, melynek át kellett volna járnia őket.

XXVII. Richard király Joppába hozza azokat, akik visszamentek Akkonba és az ottani kocsmákban lézengtek. A sereg hét hétig marad Joppában.

Szeptember vége volt és a várost már részben helyreállították. Ekkor a sereg elhagyta városfalon kívüli táborát és Szent Habakuk *casal*-ja [Kafr Jinnis] körül verték fel sátraikat. A sereg száma nagyon lecsökkent, mivel sokan visszatértek a tengeren Akkonba, és a kocsmákban múlatták idejüket. Richard király, látván az emberek lustaságát és azt, hogy a zarándokok mily különösen fegyelmezetlenek lettek, megbízottjaként elküldte Guido királyt Akkonba, hogy buzdítsa fel és adja parancsba a zarándokoknak: térjenek vissza a Joppában tartózkodó harcoló sereghez. Csak nagyon kevesen jöttek. Ekkor Richard király maga hajózott el, és gondos kitartással ösztökélte őket; nagyon hatásos beszédet tartott a népnek a hitről és az Istenbe helyezett reményről, az elkövetett bűnök

megbocsátásáról, és figyelmeztette őket, hogy ők igazi zarándokok. Így sikerült sokukat, akik felbuzdultak beszédén, visszavinnie magával Joppába. A királynékat és szolgálólányaikat is arra utasította, hogy menjenek Joppába.

Úgy vélték, az a legjobb a seregnek, ha majdnem hét hétig Joppában maradnak [szeptember 10. - október 30.] annak érdekében, hogy összevárják a szétszóródottakat. Embereink mindenfelől gyülekeztek, és amikor végleg összegyűltek, a sereg sokkal nagyobb lett, mint korábban.

XXVIII. A pár társával elővigyázatlanul kilovagoló Richard királyt elfogták volna a törökök, ha nem lett volna Guillaume des Préaux, aki úgy tett, mintha ő volna a király, és helyette adta meg magát.

Ekkoriban történt, hogy egy nap Richard király kilovagolt, majdnem teljesen kíséret nélkül, udvartartásából mindössze csak pár embert vitt magával, hogy solymásszon és hogy kikémlelje a törökök helyzetét, s ha egyet is lát, váratlanul rátámadjon. Az utazás megtételétől fáradtan és terhesen elaludt. A törökök felfedezték és hirtelen rárontottak, hogy foglyul ejthessék. Közeledésük zajára felriadt a király, de alig maradt ideje arra, hogy felszálljon pej ciprusi lovára - társai is ekkor szálltak nyeregbe -, mielőtt a törökök rajtuk ütöttek volna és megpróbálták volna elfogni őt.

A király kivont kardjával rájuk csapott, erre azok egyszerre mind menekülést színleltek. Ő üldözte őket egészen addig a helyig, ahol a többi katonájuk rejtőzködött. Hirtelen rengeteg török rontott elő rejtekhelyéről, s azonnal körbevették a királyt és kicsiny kíséretét.

Miközben azok rárontottak, ő bátran forgatta kardját. Mindegyikük kinyújtotta karját a megragadására, de gyorsan vissza is húzták, merték féltek kardcsapásaitól. Az történt, hogy teljesen egyedül maradt, és a törökök el is fogták volna, csakhogy nem tudták, hogy ki ő. De ekkor a zavaros összecsapásban küzdve a király egyik társa, Guillaume des Préaux szaracén nyelven hangosan elkiáltotta magát, hogy ő a *melech*: ez azt jelenti, hogy király. A törökök hittek Guillaume-nak, azonnal elfogták őt, és seregük foglyaként elvezették.

A csatában a király kísérői közül szinte teljesen fegyvertelenül elesett egy kivételes lovag, Renier de Marun és az ő unokaöccse, Gautier, s rajtuk kívül Alan és Luc de l'Estable.

Elterjedt a hírc, hogy mi történt, és az egész sereg pánikba esett. Sietve öltötték fel fegyverzetüket, megsarkantyúzták lovaikat és a király keresésére indultak, de úgy találkoztak vele, ahogyan volt: úton visszafelé. Mély boldogság öntötte el őket, hogy biztonságban ráleltek, de ekkor ő megfordult és teljes vágtában a törökök üldözésére indult. Mivel azok már hosszú utat tettek meg, hiába is küszködtek, képtelenek voltak utolérni őket. A szaracénok gyorsan elmenekültek az említett Guillaume-

mal, mint foglyukkal, és abban a hitben örvendeztek, hogy a királyt fogták el. Mégis, Isten úgy rendelkezett, hogy a király biztonságban maradjon és sokkal fontosabb és lényegesebb ügyekkel foglalkozzék.

Mivel a törökök elég gyorsan távoztak, embereink visszatértek a sereghez, nagyon örvendezve az Úrban, hogy épen és egészségesen kapták vissza királyukat. Megkönnyebbülésük még nagyobb lett, hiszen a király majdnem eltűnt az oly veszélyes kaland során, mégis nagyon bánatosak voltak Guillaume des Préaux miatt, aki önszántából adta át magát oly hűséges nagylelkűséggel az ellenségnek, saját testével váltva meg urát, a királyt. Mily dicséretes hűség! Mily ritka áhítat, ha valaki önként vállalja magára a veszélyt, hogy azzal más valakit megmentsen.

A király udvartartásából néhányan, miközben bizonygatták az iránta érzett szeretetük mélységét, megfeddték őt gyakori nemtörődömségéért, és óva intették az ilyen viselkedéstől. Arra kérték, hogy a jövőben ne kószáljon magányosan, hiszen bármikor ellenséges rajtaütés áldozata lehet, meg aztán - mint mondták - mindenki más túlélése is az ő biztonságától függ. Emlékeznie kellene, hogy élete jó okkal értékesebb a seregben bárki másénál, és a törökök is jobban akarják, mint az összes többit.

„Amikor egy ilyen utazás szervezésére gondol - mondták -, bátor segítőket és vitéz harcosokat kellene magával vinnie, mivel társaságában nem mindig tartózkodnak ilyenek."

Legbizalmasabb, de egyben bátor hívei ilyen és ehhez hasonló szavakkal dorgálták meg. Ő ugyanakkor minden ütközetben szeretett elsőként támadni és annak végeztével utolsóként visszatérni. Mert hát kik tudnák megtagadni saját természetüket, még nyomás alatt is? Valójában vitézsége és az isteni gondviselés miatt majdnem mindig sikeresen teljesítette kötelességeit, sok törököt vitt vissza magával fogolyként, valamint összezúzta és lefejezte azokat, akik ellenálltak neki.

XXIX. Richard király és serege újjáépíti a Síkságok *casal*-ját és Maent, s gyakran gyilkolják a támadó törököket.

Miután a sereg felfrissült a pihenéstől és úgy tűnt, visszanyerte már korábbi erejét, egy királyi rendelet járt körbe, amely az Úr nevében mindenkit fegyverbe szólított. Elindultak, hogy újjáépítsék a Síkságok *casal*-ját, mivel úgy gondolták, hogy ez teljes mértékben szükséges azon zarándokutak biztosításához, melyek itt haladnak keresztül. Így hát a király őröket jelölt ki Joppa városába, megerősítette falait, és szigorú őrséget állított a kapuba, hogy senki se tudja azt elhagyni, kivéve az élelmet szállító kereskedőket. Ezen dolgok felügyeletére Évreux püspöke, Chalons grófja és Hugh Ribol volt kinevezve, más, Joppában maradtakkal együtt.

A Mindenszentek ünnepe előtti szerdán [október 30.], amikor a király Ramla síkján kalandozott, megpillantott néhány szaracén kémet és bátran rájuk rontott. Egy vadkan gyorsaságával villámként ütött rajtuk,

azonnal szétszórta őket, majd néhányukat feldarabolta. Ezek között fejét vette egy igen nemes emírnek, a törökök pedig elmenekültek.

Következő nap, Mindenszentek előestéjén [október 31.] a király és a sereg nem messze ettől a helytől a napi menetet rövidre vágva felverte sátrait s letáborozott a Síkságok *casal*-ja és Maen *casal*-ja között. A török sereg ekkor Ramlában volt, ahonnan gyakran indítottak hirtelen támadásokat a mieink zaklatására. Seregünk tizenöt napig, vagy annál is tovább maradt a két említett *casal* között, amíg a király teljesen újjáépítette Maen *casal*-ját. Továbbá a templomosok is helyreállították a Síkságok *casal*-ját, miközben a törökök állandóan fenyegették őket és úgy okoztak kellemetlenséget nekik, ahogy csak tudtak.

Egy napon rengeteg török majd 1000 lovassal azon volt, hogy seregünkre rontson. A király és emberei sietve lóra ültek és kilovagoltak, hogy megütközzenek velük. Seregünk összezavarodott, és miközben mindenki a fegyvereiért rohant, a törökök megfordultak és elmenekültek. Huszonhatot öltek meg közülük, tizenhatot élve fogtak el. Ugyanakkor nem fogtak el többet, mivel azok fürgébb lovaikon elvágtattak, bár a király nagy állhatatossággal üldözte őket, amíg meg nem látta Ramlát, ahol a törökök serege táborozott. Így aztán minden emberünk megfordult és visszatért a sereghez.

XXX. Richard király és emberei az abrakoltató fegyverhordozóikat védve hihetetlen győzelmet aratnak.

Öt nappal Mindenszentek ünnepe után, azaz Szent Lénárd napján [november 6.] fegyveresek és fegyverhordozók vonultak ki a környékre, hogy füvet és takarmányt keressenek lovaiknak és málhás állataiknak. A templomosok voltak felelősek a fegyverhordozók védelméért, miközben azok a völgyekben kóboroltak és füves helyeket kerestek. Keresgélés közben szétszóródtak, ahogyan szoktak, de néhányan életükkel fizettek azért, hogy ezt kellő elővigyázatosság nélkül cselekedték.

Mint már elmondatott, a templomosok figyeltek a fegyverhordozókra. Ekkor majdnem 4000 török lovas - illően négy csapatba rendeződve - előretört Bombrac felől és öntelten a templomosokra rontott! Egyszerre körülzárták és bekerítették őket, s szüntelenül nyomultak feléjük, hogy elpusztítsák vagy foglyul ejtsék őket. A törökök sokasága folyton nőtt, ahogy egyre többen csatlakoztak hozzájuk. Mikor a támadók összeszorították őket, a templomosok ráébredtek, hogy latba kell vetni minden bátorságukat. Gyorsan leszálltak lovaikról, társaikkal egymásnak hátat vetve keményen felálltak és szembenéztek az ellenséggel, derekasan védték magukat. De a törökök rohamoztak és három templomos lovagot azonnal megöltek.

Ekkor kezdetét vette az ádáz küzdelem. Erős csapásokat mértek, sisakok csörögtek, a kardok összecsapásakor szikrák szálltak szerteszét,

vértek zörögtek, harsogott a sebesültek ordításának és kiáltásának zaja. A törökök derekasan nyomultak előre, a templomosok eltökélten verték őket vissza; az egyik oldalon támadtak, a másik oldalon védekeztek; a törökök vakmerő rohamot indítottak, a templomosok fáradhatatlanul védték magukat. Végül betört a szaracénok sokasága és kinyújtották karjaikat, hogy megragadják a templomosokat, akik összezúzódtak oly sok támadójuk szívós csapásai közepette. Ekkor André de Chavigny felfedezte, hogy mi történik, s kíséretének tizenöt lovagjával gyors vágtában a segítségükre sietett és az erősen szorongatott templomosokat kiszabadította ellenségeik karmai közül.

Ez az André kiválóan viselte magát ebben az összecsapásban, ahogyan kísérete is. Rárontottak a törökök tömegére és megfutamították őket. Mégis, a törökök sokasága állandóan növelte számát; egyik pillanatban még menekültek, a következőben már üldöztek, és ahogyan mindkét fél összecsapott, mindig csatlakoztak hozzájuk frissen érkezettek. Ezalatt Richard király fáradhatatlan figyelmét *Casal* Maen felújítására fordította. Hallván a viaskodó sebesültek hangos kiáltásait, megparancsolta St. Pol grófjának és Leicester earljének, hogy gyorsan vágtassanak a templomosokhoz és nyújtsanak nekik segítséget. Velük küldte Guillaume de Cageu-t és Odo de Trasinges-t is.

Ahogyan elindultak, már hallották a kiáltásokat: az említett fegyverhordozók kértek segítséget. Ekkor a király megsürgette a grófot és az earlt, hogy siessenek, s ő maga is rohant, hogy amilyen gyorsan tud, felfegyverkezzen és sebes vágtában kövesse őket. A gróf és az earl gyorsan lovagoltak, de ekkor majd 4000 török, két alakulatra osztva hirtelen előrontott folyó melletti rejtekhelyéről! 2000 támadta az említett templomosokat és másik 2000 vette az irányt a gróf, az earl és a velük lévők felé. Amikor azok meglátták ezt, illően rendbe szedték csapataikat és csatasorba álltak.

Ekkor St. Pol grófja egy dicstelen javaslatot tett Leicester nemes earljének, vagyis azt, hogy a gróf ütközzön meg az ellenséggel, miközben az earl oldalról figyeli a csata kimenetelét, készen arra, hogy szükség esetén segítsen; vagy fordítva, Leicester earlje ütközzön meg a törökkel, miközben St. Pol grófja figyeli azt oldalról. Szóval vagy tétlenül álldogál, vagy felelősséget vállal a harcban. Leicester earlje azt választotta, hogy megütközik az ellenséggel, mivel tűrhetetlennek találta, hogy tétlenül nézze az összecsapást. Így elválasztotta csapatait a gróféitól és nagy erővel megrohamozta a törökök tömegét ott, ahol azt a legsűrűbbnek látta. Derekasan kiragadott az ellenség kezéből két lovagot, akiket azok elfogtak és akikkel gonoszan bántak. Nagyon nagy vitézséggel és konokul harcolt, letaszítván ezeket, lenyakazván azokat, úgyhogy ettől a naptól kezdve katonai érdemei miatt nagyot nőtt dicsősége és hírneve.

Az összecsapás roppant hevessé vált mindkét oldalon. A zűrzavarban már mindenki nagyon összezavarodott, amikor üvöltve megérkezett Richard király. Mióta kisszámú kísérete ügyelt rá, hogy a király a maga részéről mindig csak annyi erőfeszítést tegyen, amennyit az ellenség száma megkövetel, valaki ezt mondta neki:

„Uram királyom! Úgy véljük, nem volna illő olyasmibe kezdeni, amit csak nehezen lehet befejezni! Jelenleg nem ítéljük biztonságosnak, hogy ilyen kevés emberrel megütközzön egy ilyen nagy ellenséges erővel szemben. Ha azt gondolná, hogy ezt meg lehetne kockáztatni, nem volna képes ellenállni az ellenség támadásainak. Azt is gondolhatná, hogy szükséges segítséget nyújtani azoknak, akik erre rászorulnak, de Felséged nem érné el a kívánt célt, mert erőnk nem elegendő ilyen sok katona ellen! Úgy hisszük, kevésbé lenne ártalmas, ha azok, akiket az ellenség bekerített, magukban vesznének el, mintsem lehetővé tegyük a töröknek, hogy Önt is magukkal ragadják, mivel ezzel a keresztény világ reménye foszlana szét és biztonsága pusztulna el. Úgy ítéljük meg, tanácsosabb volna biztonságban maradni, és amíg csak lehetséges, elkerülni a veszélyt."

A király elvörösödött, felforrt a vére, és így válaszolt a győzködésükre: „Szeretett bajnokaimat arra kértem, hogy menjenek előre a csatába, és ünnepélyesen ígéretet tettem, hogy követni fogom őket. Ha megszegném eskümet és nem lennék ott, hogy megvédjem azokat, akik bíznak bennem, s Isten ments, meghalnának, mert távol voltam és nemtörődöm vagyok, akkor sohasem lehetnék többé méltó a királyi címre." Minden további szó nélkül megsarkantyúzta lovát és leírhatatlan dühvel – már majdnem őrültséget írtam – a törökökre rontott, erőteljes csapásaival szétbontotta szorosan zárt soraikat, villámként hatolt át rajtuk és egyetlen csapásával sokakat taszított a földre. Eztán kivonta kardját, visszatért közéjük és mindet megfutamította, oda-vissza vágtatva le s fel, mint egy oroszlán, senkitől sem félve. Akármerre fordult, mindenütt menekültek előle, miközben itt egy kezet, amott egy fejet vagy kart vágott le.

Többek között keresztülvágott és megölt egy nagyon hatalmas és ismert emírt is, név szerint Aralchaist, akit párbajra hívott. Minek részletezzem? Mindenkit legyőztek, néhányan elmenekültek, másokat megöltek vagy elfogtak. Egy ideig üldözték a szökevényeket, majd nagyszámú fogolylyal visszatértek embereinkhez. Ezen a napon ilyen tetteket vittek véghez, teljesen egyedül, a franciák segítsége nélkül.

Ugyanezen a napon talán halálfélelemből, három, üres babonaságukat megvető, hitehagyott török áttért a keresztény hitre és behódolt Richard királynak.

XXXI. Saladin trükkökkel és ígéretekkel némi időt kérve megtéveszti Richard királyt. Eléri a királynál a háború leállítását abban a reményben, hogy átadja neki a Szentföldet, miközben bizonyos várakat elpusztít.

Mostanra már a két korábban említett *casal*-t részben helyreállították. Richard király rájött, hogy serege ki nem állhatja a törökök gőgösségét és teljes szívéből gyűlöli őket, s miután az ismétlődő csatákban legyőzték és megfutamították őket, vagy Isten segedelmével nagy veszteséget okoztak az ellenségnek – miként azok meg is érdemelték –, már nem is féltek tőle. Így hát megbízható nemeseket küldött Saladinhoz és fivéréhez, Saphadinhoz, és Szíria egész királyságát követelte tőlük, annak minden járadékával, ahogyan korábban azt a leprás király [IV. Baldwin] birtokolta. Emellett jóvátételt követelt Babilóniától, mivel elődei, a királyok időnként már birtokolták azt. Ezzel mindent visszakövetelt, ami Jeruzsálem földjének királyságához tartozott, ahogyan az illő is volt tőle örökösödése okán, hisz rokona volt azoknak, akik megszerezték és birtokolták ezeket a területeket.[73]

A követek elindultak feladatuk teljesítésére, megtalálták Saladint, és az összes királyi követelést felsorolták neki. Saladin nem egyezett bele: „Királyotok azt követeli, ami nem az övé – mondta –, mi ezt nem fogadhatjuk el a pogányság dicsőségének megsértése nélkül. Ennek ellenére üzenetet küldök királyotoknak fivéremen, Saphadinon keresztül, hogy feltétel nélkül átadom neki Jeruzsálem egész földjét, erőszak vagy bármilyen megszorítás nélkül a Jordán-folyótól a Nyugati-tengerig [Földközi-tenger], azzal az egy feltétellel, hogy Ascalon városát sem keresztények, sem szaracénok nem építhetik soha újjá."

Így Saphadin eljött és előadta ezt Richard királynak [november 7.]. A király nem akart vele eznap beszélni, mert éppen ekkor vágtak rajta eret.[74] Mégis, a király parancsára Stephen de Turnham különböző ízletes fogásokat szolgált fel vacsorára Saphadinnak. Ezen a napon a Templom *casal*-ja [Yāzūr] és Jozafát *casal*-ja [as-Safiriya] közötti síkon vacsorázott.

A következő napon Saphadin hét értékes tevét és egy kiváló sátrat küldött Richard királynak. Eztán a király elé járult és előadta Saladin üzenetét. Richard végiggondolta – figyelembe véve a zavaró tényezőket –, hogy a háború kimenetele az erőegyensúlyon nyugszik, és úgy ítélte meg, hogy az elkövetkezendőkben várni fog, és majd meglátja, mi sül ki a dologból, mi válik majd a javára. De jaj, meggondolatlan volt, nem ismerte fel csalárdságukat! Nem látta előre, hogy kerteléssel rászedték, hogy így több időt nyerjenek a városok, várak és az ország erődítményeinek lerombolásához. Saphadin ravaszságával becsapta és hízelgő szavakkal úgy megtévesztette a túlzottan hiszékeny királyt, hogy végül olybá tűnt, kölcsönös barátsági szerződést kötnek. A király boldog volt a Saphadintól kapott ajándékok miatt, és folyton hírnökök rohantak közöttük oda-visz-

sza, kis ajándékokat vívc Saphadintól Richard királynak. Emberei úgy érezték, hogy a király eléggé megértő a bírálatokhoz, és azt mondták neki, bűnös dolog a hitetlenekkel barátkozni. Mégis, Saphadin azt állította, aggódik az igaz béke és a közöttük fennálló szilárd egyetértés miatt. A király ezért állandóan ezekkel foglalkozott. Úgy tűnt számára, tanácsos volna tisztességes békét kötni velük, amely megnövelné és kiterjesztené a keresztény világ határait. Ő aggódott a legjobban a békéért, mivel a francia király már elment, és ezért félt megbízhatatlanságától és tisztességtelenségétől, mert már gyakran fedezte fel jelét, hogy barátsága csak színlelt és bizonytalan.

Mint már elmondatott, úgy tűnt, Saphadin a követek útján küldött ajándékokkal meggyőzte Richard királyt, de ő végül rájött, hogy a biztosítékok csak üres szavak, és a tárgyalások nem vezetnek a kívánt eredményre. Továbbá vita volt közöttük Crac de Montréal [Shaubak] felett is, mivel a király a béke egyik feltételeként követelte annak lerombolását is, így nem egyezhettek meg. Eztán már nem volt több dolga velük.

Amikor híre ment, hogy a béke és egyetértés nem jött létre, látnod kellett volna a törököket, miként jobbról és balról sűrű támadásokat indítottak. Richard király gyakran megütközött velük. Eltávolítandó a magán esett szégyenfoltot, számtalan ellenséges fejet küldött vissza, hogy bebizonyítsa, tévesen vádolták: az ajándékok nem bátortalanították el az ellenség megtámadásától. Mégis voltak néhányan, akik akadályozták tetteiben és becsmérelték őt, állandóan a pénzére vágytak, hisz csak ritkán lehet olyan embert találni, akit ne vonzana a pénz szaga.

XXXII. A kellemetlenségek, melyeket embereink voltak kénytelenek elviselni az esőtől és az ellenségtől, amíg Szent György és Ramla között, illetve Ramlában tartózkodtak.

Amikor a két *casal*-t felújították és őrséget helyeztek beléjük, a király illő rendbe felállítva Ramla felé indította a sereget. Ahogy Saladin ezt meghallotta, bár nem merte megkockáztatni a csatát, elrendelte Ramla városának földig rombolását, de mindenekelőtt elhagyta ezt a térséget és Darum felé ment, mert sokkal biztonságosabbnak vélte a hegyeket. Seregünk Szent György és Ramla között vert tábort, s ott maradt huszonkét napig az emberek és a búza érkezésére várva. Itt el kellett viselniük az ellenség legveszélyesebb támadásait és a táborunkra zúduló esőt is, ezért Jeruzsálem királya és az emberek Szent Györgybe és Ramlába költöztek be. St. Pol grófja a Fürdők *casal*-jába [Yāzūr] ment.

Nagyjából hat hétig maradtunk Ramlában, mindenféle fényűzés nélkül – bár az édes vég kárpótolt a nehéz kezdetért. Amíg ott tartózkodtunk, állandó török támadásoktól szenvedtünk. Sajnálták tőlünk a nyugalmat, ezért gyakran rontottak ránk, zaklattak és dárdákat is sokszor hajigáltak. Boldog Tamás Apostol ünnepének előestéjén [december 20.]

Richard király egy kis kísérettel elhagyta a tábort és a Blanchegarde nevű *casal* felé ment, hogy csapdát állítson a törököknek. Mégis, mivel veszélyt érzett, felhagyott ezen tervével és visszatért a táborba. Úgy hitték, ezt isteni hatásra cselekedte, mert ugyanebben az órában két, fogolyként magával vitt szaracén tájékoztatta, hogy nem sokkal korábban Saladin 300 válogatott fegyverest küldött Blanchegarde-ba, ahova a király is menni szándékozott!

Ugyanezen a napon Guido király elindult Akkonba. Stephen de Turnham három nappal később szintén elindult. Aprószentek Éjszakájának közepén [december 28.] az ispotályosok és templomosok elhagyták a tábort, és hajnalban visszatértek Ramlába zsákmányaikkal: 200 marhával, melyeket a jeruzsálemi hegyekben tereltek össze és onnan hoztak el.

XXXIII. Leiceseter earljének csodálatos viadala a törökökkel és végső győzelme, amikor a mieink megsegítik.

Történt aztán egy nap, hogy Leicester nemes earlje mindössze pár emberével rátámadt a törökök egy nagyobb csapatára, akik öntelten közeledtek, s megpróbálta elűzni őket. Gyorsan menekülni kezdtek, és az earl kíséretéből három lovag, kik gyorsabbak voltak a többieknél, üldözte őket. Mégis, amikor balga módon rájuk vetették magukat, hogy végezzenek velük, a törökök fogságába estek és elvezettettek.

Amikor az earl megtudta, hogy mi történt, elhatározta, nem tűr tovább, megsarkantyúzta lovát és nekirohant a több mint 100 töröknek, hogy megmentse bajnokait. Miközben a folyón keresztül üldözte a szaracénokat, oldalról nagyjából 400 török lovas jelent meg, mind könnyű lándzsával és íjjal felszerelve. Gyors rohammal hátulról elvágták a seregtől az earlt és maroknyi bajnokát, így azok nem tudtak visszatérni; körbevették őket és eltökélték, hogy mindannyiukat elfogják.

Hamarosan le is rántották lováról Warin fitz Geraldot, és a földön vasbuzogányokkal ütlegelték. Nagyon heves volt a küzdelem, lándzsatörés hangja szólt, kardok csattantak a sisakokon, mindkét oldalon csapások visszhangzottak. Nem sokkal később Drogo de la Fontenele de Putrell és Robert Neal is lataszíttattak lovaikról! Oly nagyszámú török és perzsa rohant oda, hogy körbevegye és elfogja az earlt, hogy végül nagy nehézségek árán, számos sérülést okozva neki, sikerült őt kivetni lova nyergéből. A zűrzavarban majdnem a folyóba fojtották. Látván, hogy a szükség kényszeríti, forgatni kezdte kardját jobbról és balról sújtva a rá támadó törökökre. Ebben a szorult helyzetben segítette meg Henry fitz Nicholas és valaki, akit még érdemes megemlíteni: Robert de Newburgh, kinek halhatatlan nagylelkűsége örök hírnevet szerzett számára. Látván az earl izzasztó helyzetét, hogy kegyetlenül verik és oly kétségbeesetten csatározik sok ellenséges kézzel, leszállt lováról, felajánlotta az earlnek, hogy ülje meg, mivel tudta, hogy az earl biztonsága többet ér a

[illegible] Attól tartok, csak nagyon kevesen követték volna őt ily cselekedet véghezvitelében – hát persze hogy nem, bár a gonosz cselekedeteket mindig utánozzák! Így Robert, e nemes férfi ezen dicső tettével megmentette önmagát és az earlt is.

Ezek mellett Raoul de Ste-Marie, Arnald de Bois, Henri de Mailoc, Guillaume és Saul de Bruil voltak ott, de kik voltak ők oly sok ellenség között! Sokáig derekasan védték magukat, de a kevesek vitézsége nem volt elegendő a számtalan ellenséggel szemben. Hosszasan folytatódott a csata, friss törökök álltak a fáradtak helyébe, állandóan támadva az earlt és maroknyi kompániáját, szívós kitartásukkal meg is rettentették őket. Amikor már nem tudták tovább állni a csata elviselhetetlen súlyát, rákapaszkodtak lovaik nyakára és mozdulatlanul viselték a pörölyök csapásait. Amikor már majdnem eszméletükön kívül voltak, és nem tudtak tovább ellenállni, a törökök fogolyként elvezették őket Darum felé.

Óh, milyen jó is az Úrban reménykedni! Mivel *„nem aluszik az Izráelnek őrizője”*[75] és nem hagyja őket feljebb kísérttetni annál, amit elszenvedhetnek.[76] Amikor seregünk értesült ezen eseményekről, a lovagok felfegyverkeztek és nagy buzgalommal üldözvén a törököket elindultak, rájuk támadtak, szétzavarták s darabokra szabdalták őket. Ezek mind a mi országunkból jöttek: André de Chavigny, Henri de Gray, Pierre des Préaux és sok más, vitézségéről nevezetes ember. Már az első rohammal sok törököt öltek meg. Az a török, akire Pierre des Préaux támadt, olyan bátor és erős volt, hogy sem Pierre maga, sem sok társa nem volt elég erős ahhoz, hogy egy darabban elfogja s élve elvezesse: csak nagyon nehezen gyűrték le, és végül megölték. André de Chavigny leszúrt egy emírt, akire éppen rátámadott, s halálosan megsebesítve kilökte nyergéből, hogy ne okozzon több gondot. Ugyanez a török vékony lándzsájával mégis átdöfte és eltörte André karját. Ahogy az emír elesett, a törökök összeseregle ttek és tüzesen küzdöttek, hogy megmenthessék, de az meghalt.

Mégis a törökök keményen támadták embereinket, csapásaikat ismételgették, vashegyű lándzsáikkal visszaszorították mieinket. Nekik kellett volna győzedelmeskedniük, de erőnk megnövekedett, ahogy az erősítés megérkezésének láttán a fáradt küzdők vitézsége újra fellobbant. Ekkor kegyetlen csata kezdődött. Az earl támadt és rá is támadtak, letaszított törököket és őt is csapások érték. Sok támadója nyakát metszette el. Sok csapást kapott sokaktól, mégis úgy vágott vissza, hogy már nem volt szükség második vágásra. Két lovat öltek meg alatta. Azt mondták, hogy ilyen ifjú nem vitt még véghez ily hatalmas cselekedetet!

Kiváló lovagok olyan óriási serege verődött össze az earl megsegítésére, hogy még ebben a nagy zűrzavarban sem halt meg egyikük sem. A törököket legyőzték és minden irányba szétzavarták. A mieink addig üldözték a szökevényeket, míg el nem fáradtak, majd békésen visszatértek a sereghez.

XXXIV. A kellemetlenségek, melyeket embereink tapasztalnak az esőtől, viharoktól és ellenséges támadásoktól, miközben keresztülhaladnak Betenopolison Jeruzsálem felé.

Ezalatt Saladin tudomására jutott, hogy a mieink készen állnak a menetelésre Jeruzsálem Szent városa felé, és már két mérföldre megközelítették seregét. Mivel úgy gondolta, nem biztonságos a keresztényekkel harcolni, elrendelte, hogy Darum[77] tornyait és falait földig kell rombolni és onnan Jeruzsálembe kell menekülni [december 12.]. A törökök elhagyták a mezőket és a hegyekbe vonultak.

Amikor az ellenség visszavonult, egy kikiáltó kihirdette seregünknek, hogy most a hegyek lábai felé tartanak, így amikor ügyeiket elintézték és a sereget zászlóaljakba rendezték, illő rendben elindultak a Betenopolis [Bait Nūbā] nevű *casal*-ig. Ekkor nagyon heves eső zúdult ránk és különösen erős viharok törtek ki, melyekben rengeteg málhás állatunk elpusztult. Ebben a szörnyű viharban zápor, jégeső és szél támadt olyan hevesen, hogy feltépte a sátorszegeket és messzire hajította őket. Lovak pusztultak el, mert hideg és nedves volt az idő, az élelem nagyrésze is tönkrement - a nyirkosságtól összemorzsolódott a kétszersült, és a disznóhús, melyet közkeletűen „szalonnának" neveznek, megrohadt. A legtöbb páncélinget és vértet rozsda borította, s csak hosszas súrolással lehetett visszaállítani korábbi fényességüket, a ruhák pedig szétmállottak. Sok ember elkeseredett és lesoványodott a nyomorúság járványától, mivel az időjárás természetellenes volt. Csak az volt megnyugtató, hogy abban reménykedtek, hamarosan látni fogják az Úr Sírját, mivel leírhatatlan vágyat éreztek Jeruzsálemet látni és teljesíteni zarándoklatukat.

Mindenki annyi élelmet adott össze, amennyire az ostrom ideje alatt szükség lehetett. Csak azt láthattad volna, miként gyűlnek össze az emberek mindenfelől boldogan és elszántan, hogy véghezvigyenek bármit, ami a Jeruzsálembe jutáshoz szükséges. Azok, akik Joppánál betegek lettek, szalmazsákokon és hordágyakon a sereghez vitették magukat, remélvén, hogy eljutnak Jeruzsálemig. Így egy hatalmas sereg verődött össze mindenfelől, hogy együtt látogathassák meg az Úr Sírját. Egyedül a remény gyűrte le minden más nyomorúságukat.

Mégis, miközben így szállították a betegeket, a törökök rájuk rontottak, a betegekkel együtt megölték a hordozókat, mivel úgy ítélték meg, hogy egyik ellenfelüket sem kímélhetik. Mit is mondhatnánk? „*Az igaznak azonban, ha időnap előtt hal is meg, nyugalomban lesz része*",[78] így hát azok, akik ilyen nemes ügyért érdemelték ki a mártíromságot, különösen megbecsültek lesznek a mártírok között. Habár ellenségeik gonosz szándékkal halált hoztak rájuk, ez előnyükre vált, mivel „*aki korán tökéletes lett, nagy kort ért meg*".[79]

XXXV. Az emberek előkészítették a fegyvereiket és örvendeztek a jeruzsálemi zarándoklatnak. A templomosok és a bölcsebbek óvtak ettől, de az emberek nem hallgattak tanácsukra.

Az egész sereg roppant mód örvendezett, mert remélték, hogy hamarosan elérhetnek a rég látni óhajtott Szent Sírhoz. Hogy megóvják a rozsdától, fényesítgették páncélingjeiket, rongyokkal súrolták sisakjaikat, így fényük nem lett tompa vagy maszatos; ruhadarabokkal szárazra törölték kardjaik élét, így a nyirkosság nem ronthatta meg ragyogásukat. De miért soroljak fel mindent? Mindenki sietett, hogy elindulhasson, és sem akadály, sem ellenséges támadás nem tudta volna késleltetni őket. Sokat dicsekedtek és előre gondoltak zarándoklatuk teljesítésére, ahogyan korábban már megfogadták; ha tetszik az a szaracénoknak, ha nem.

Mégis, a bölcsebbek nem osztoztak a közemberekkel elhamarkodott örömükben. A templomosok, ispotályosok és a *poulain*-ok,[80] az ország lakói, akik sokkal tisztábban látták a jövőbeni teendőket, azt tanácsolták Richard királynak, hogy ebben a helyzetben ne menjen Jeruzsálembe. Érveik elsősorban ezek voltak: feltételezvén, hogy megostromolják a várost és minden erejükkel Saladint és a vele együtt körbezártakat támadják, a kívül lévő török sereg, mely nem messze onnan, a hegyekben állomásozik, hirtelen támadásokkal rajtaüthet az ostromlókon, és a külső erők által minden oldalról fenyegetve egy veszélyes csatát kockáztatnának meg, mivel a másik oldalról az ostromlottak kitörhetnek a városból.

Másodszor, feltételezvén, hogy minden az elvártak szerint halad és elfoglalják Jeruzsálem városát, még ez sem tűnik előnyösnek, hacsak azonnal ki nem nevezik a város őrzésére a legbátrabb embereket, de ugyanakkor beismerhetik, hogy ez nem lesz egyszerű, különösen ha rádöbbennek, hogy a közemberek mennyire óhajtják már teljesíteni zarándoklatukat, és késlekedés nélkül haza akarnak térni, mivel az utazás feszültsége teljesen kimerítette őket.

Megfontolván mindezeket, azt ajánlották, hogy a jeruzsálemi utat szándékosan halasszák el annak érdekében, hogy megőrizzék katonai erejüket és megtartsák a közemberek erőit. Csak addig maradhatnak együtt, amíg a zarándoklatot nem teljesítik, mert mihelyt teljesül a fogadalom, a sereg felbomlik.

Ennek ellenére nem szenteltek elegendő figyelmet erre.

XXXVI. Az említett út alatt Jeruzsálem felé Richard király és emberei a Fürdők *casal*-jánál lesben állnak pár törökre várva, és meg is ölik őket.

Megkezdődött az újév, azaz Urunk 1192. esztendeje. Ez szökőév volt.

Az Úr körülmetélése utáni harmadik napon [1192. január 3.] seregünk gondos előkészületeket tett az induláshoz. Előző éjjel egy csapat torz alakú török rejtőzött el a Síkságok *casal*-ja melletti bozótosokban,

hogy szemmel tartsák az utat, amelyen seregünk végig szándékozott haladni. Hajnal hasadtával előrontottak rejtekükből, rátámadtak két első emberünkre, akik reggel elindultak, és azonnal megölték őket. Mégis, Isten elrendelte, hogy megbosszulják halálukat. Richard királyt már korábban tájékoztatták az ott bujkáló törökökről, ezért ő is elrendelte, hogy a mieink közül is rejtőzzenek el a Fürdők *casal*-jánál; azaz csapdát állított a csapdaállítóknak. Reggel, amikor felfigyelt a török támadásra, előjött és nagy sietséggel rájuk rontott, remélvén, hogy megmentheti az említett fegyvereseket karmaik közül, de hiába, mert addigra már lefejezték őket.

Amikor a törökök a közeledő zászlóról felismerték a királyt, azonnal elmenekültek. Majdnem százan voltak. A király üldözte azokat, akik a hegyekbe menekültek előle, és közülük hetet megölt vagy elfogott. Nyolcvan török Mirabel felé menekült. Megülvén pej ciprusi lovát, a király gyorsan vágtatott és utolérte őket. Az elkövetkező összecsapásban lovaikról letaszítva azonnal lenyakazott kettőt, még mielőtt bármelyik társa képes lett volna őt beérni. Természetesen ennek a pej lónak nem volt párja gyorsaságban. Többek közt ott volt ekkor Geoffroy de Lusignan is. A többiek is megöltek és elfogtak ezekből húszat, de ha a szökevényeket nagyobb erővel és tovább üldözték volna, természetesen sokkal többet is fogságba ejthettek volna.

Vége a negyedik könyvnek, kezdődik az ötödik könyv.

Ötödik könyv

I. Az említett templomosok tanácsára és a közemberek akarata ellenére seregünk megszakítja a zarándoklatát Jeruzsálembe és előbb Ascalon újjáépítésével foglalatoskodnak.

Az Úr 1192. évében, nem sokkal Vízkereszt napja után [január 6.] összehívtak egy tanácsot. A bölcsek és az ország többi éleseszű lakója úgy döntött, hogy egy újabb megbeszélést kell tartaniuk arról, előnyösebb-e tovább nyomulni és megtámadni Jeruzsálemet, vagy inkább forduljanak más felé, ahogyan azt már fentebb elmondtam. A templomosok, az ispotályosok és a korábban már említett *poulain*-ok azon a határozott véleményen voltak, hogy teljesen hagyjunk fel az előrenyomulással és erőnket Ascalon városának helyreállítására kellene fordítanunk. Ezt különféle érvekkel is alátámasztották: onnan figyelni lehetne a Jeruzsálembe élelmet szállító, Babilóniából érkező törökökre. A vezetők teljes mértékben beleegyeztek ebbe, abban a hitben, hogy pillanatnyilag a legelőnyösebb cselekedet a törököktől megmenteni, újjáépíteni és felügyelni Ascalont, hogy a szaracénok többé ne élvezhessék ott az akadálytalan átjárást.

Mégis, amikor a sereget tájékoztatták a döntésről, az emberek leírhatatlan szomorúsággal epekedtek Jeruzsálem után. Mindenki sóhajtozott és nyögött, mert mélyen átérzett reményük az Úr Sírjának meglátogatására hirtelen szertefoszlott. Bánat lebegett felettük, mely teljesen elnyelte korábbi, a zarándokút miatt érzett örömüket. A hallottak utáni kétségbeesés kiszakította szívükből a korábbi reménykedést. A nagy bajukban minden rosszat kívántak azoknak, akik meghozták ezt a döntést, és hogy ezért esküjük véghezvitele késedelmet szenved, és átkozták azokat, akik az ő elképzelésükkel szemben így alakították a dolgok menetét.

Ha ezeket az embereket jobban tájékoztatták volna a Jeruzsálemben lévő cudar állapotokról, talán kevésbé zavarta volna őket az aggodalom, és megnyugtatta volna őket ellenfeleik nyomora. A Jeruzsálembe bezárkózott törökök valóban szörnyű helyzetben voltak. Először sűrű hóesés és jégeső sújtotta őket, majd amikor az elolvadt, árvíz zúdult le a hegyekből, elmosta rengeteg lovukat és málhás állatukat, miközben a többi a kemény hidegtől pusztult el. Ezektől annyira lecsökkent az erejük és annyira megfogyatkoztak javaikban, hogy ha a mieink ismerték volna a törökök valós állapotát és hogy milyen sanyarúan érintette őket a viharos időjárás, kevés munkával és erőfeszítéssel elfoghatták volna mindőjüket. Kétségtelen, hogy Jeruzsálem hőn áhított városát könnyen meg lehetett volna szerezni. Azonban nem bírták volna sokáig megtartani, mert amikor zarándoklatukat teljesítik, az emberek hazatérnek, és nem maradna senki, aki megvédje azt.

II. Az emberek hihetetlenül nehéz helyzetben vannak és szörnyen bánatosak, mivel fel kell hagyni jeruzsálemi zarándoklatukkal és vissza kell térniük Ramlába.

Szent Hilárius ünnepe [január 13.] közeledett. Embereinket annyira lesújtotta az aggodalom és a visszatérés feletti bánat, hogy nagyon sokan már majdnem elhagyták keresztény hitüket. Átkozták születésük napját és megvetették életüket, mert ilyen kétségekbe kellett kerülniük. Sokakat a betegség és a szegénység gyengített le annyira, hogy útjukat csak nehezen, komoly erőfeszítéssel, nagy munkával lettek volna képesek teljesíteni, és még saját élelmük szállítását sem tudták megoldani. Lovaik és málhás állataik szintén annyira legyengültek a kemény hidegtől és a jégesőtől, hogy térdük gyakorta megremegett, erejük elhagyta őket és összeestek. Nehezen haladtak a sárban, s a kevés ételtől legyengülve gyakran megbotlottak terheik alatt. Ha csak hallottad volna azt, ahogyan hajcsárjaik sóhajtoznak, vagy láttad volna, amint kezeiket tördelik, vagy arcukat csapkodják, és hogyan zúdítanak ki ajkaikon már-már istenkáromló szavakat elkeseredettségükben! Tudvalevő volt, hogy soha senki nem volt kénytelen elszenvedni ilyen, vagy ehhez hasonló szörnyű állapotot, még a bűnözők sem, akik gazságukért lakolnak. Soha senkit nem viselt még meg ennyire ilyen sok kínzó körülmény, mint őket, hisz majdnem mindannyiukat halálra gyötörte. Jaj a fiatal harcosoknak, kik számtalan briliáns cselekedetükről voltak híresek! Jaj a lovagoknak, kik oly sok bajban bizonyítottak már! Most a bánattal és a kétségükkel csak gyengeségük növekedett, és majdnem elsorvadtak bele. Az embereink számtalan sokasága kétszeresen is megviseltetett: fizikai gyengeségük mellett - ami ennél is rosszabb - szívük is eltelt aggállyal.

Rengeteg beteg meg is halt volna, ha nincs Richard király, mivel nem tudtak magukról gondoskodni és nem volt senki, aki vigyázzon rájuk. Az

isteni irgalomnak szóló tisztelettel ő mindenkinek gondját viselte, hírnököket küldött mindenhová, hogy megnézzék, kik a betegek. Nagy jóságában összegyűjtötte a haldoklókat, és amikor mindannyian megjelentek, úgy intézte, hogy magával viszi őket Ramlába. Az egész sereg rendben odavonult, habár nem sokkal korábban hagyták el azt.

III. A nagy megpróbáltatások és a leírhatatlan bánat, amely a seregen eluralkodott Ramla és Ascalon között, illően az út veszélyeihez, a viharos időjáráshoz és a franciák távozásához.

Amíg a sereg nagy szomorúságban Ramlában állomásozott, rengeteg ember kezdte saját akaratából, a parancsoknak ellenszegülve elhagyni a tábort, mert menekült a nehézségek elől. Ennek eredményeként a sereg sokkal kisebb lett, hiszen a franciák többsége is elment, mert dühösek voltak a dolgok ilyetén alakulása miatt, és ezért egy jó ideig tétlenül Joppában lézengtek. Néhányan Akkonba mentek, ahol nem volt élelemhiány. Mások Tyrosba, hogy ott a márkihoz csatlakozzanak, aki erre erősen buzdította is őket. Dühükben, a sereg maradék részének ellenzésével szemben, néhányan Burgundia hercegével együtt elvonultak a Síkságok *casal*-jához, ahol nyolc napig maradtak.

Richard király rettenetesen dühös lett emiatt, de unokaöccsével, Henrikkel, Champagne grófjával és a sereg maradék, lecsökkent részével továbbindult Ibelin [Yibnā] felé. Az út annyira sáros volt, hogy amikor elérkezett az idő az elszállásolásra, már olyan fáradtak voltak, hogy csak pihenni akartak. A sereg a bánattól feldúlva és a munkától kifáradva Ibelinben töltötte az éjszakát. Toll le nem írhatja, sem szó el nem mondhatja nagy megpróbáltatásaikat és nagy szenvedéseiket. Hajnalhasadtával a sátrak felállításával megbízottak előrementek, majd a felfegyverzett sereg rendben követte őket. Szinte lehetetlen leírni, hogy a napi utazás fáradalmai miatt az előző napi nehézségek milyen mértékben fokozódtak. Miközben teljesen kimerülve meneteltek, jégeső vágott arcukba, jégvihar csapott le rájuk, zuhogó eső borította be őket, mintha az egész égbolt halálra akarta volna őket gyötörni. De még a sáros föld is besüppedt a menetelők lába alatt, annyira, hogy a szekerek, lovak és emberek is belecsúsztak a pocsolyákba. Ahogyan minden erejükkel eszeveszetten küzdöttek a kijutásért, csak még reménytelenebb helyzetbe kerültek, és képtelenek voltak a sárból kijutni.

Ki tudná leírni ezen nap kegyetlenségeit? Kit tudná elmondani kétségbeesésük súlyát, vagy felmérni a szerencsétlen emberek boldogtalanságát, sóhajait és nyögéseit? Még a legrezzenéstelenebb arc is megnedvesedik a záporozó könnyektől. Félelemmel teli szenvedéseiktől megbénulva belefáradtak az életbe. A málhásállatok mindenütt összerogytak és elpusztultak, az általuk cipelt élelmet elmosta a leömlő esővíz, vagy belesüllyedt a sárba. Így hát összetörten, próbára téve, kimerülve, gyakran

átkozva születésük napját és ütlegelve magukat, végül elérték Ascalon városát. Úgy találták, ahogyan volt: a szaracénok teljesen a földig rombolták, annyira, hogy már rengeteg erőbe tellett a kapuk kőhalmain is átjutni. Ez volt január 20-a. Ezen az éjjelen mindenki azt csinálhatott, amit akart, ki-ki lehetőségeinek megfelelően.

IV. Ismét a kellemetlenségekről, melyeket a sereg Ascalonban szenvedett el a viharos időtől és az élelemhiánytól.

Ascalon városa a Görög-tenger [Földközi-tenger] mellett helyezkedik el. A legjobb és legvédhetőbb helyen feküdne a legszebb külvárosokkal, ha a hajók számára megfelelő kikötője volna. Van egy ugyan, de ez veszélyes, mert az örökkön viharos tengeren hánykolódva gyakran összetörnek a bárkák. A sereg rossz időben ért ide, mivel a viharok fenyegetése miatt nyolc napig egyetlen élelemszállító gálya sem mert kikötni Ascalonban, így a hadnak nagy inséget kellett átélnie. Ez alatt a nyolc nap alatt sem ember, sem málhás állat nem ehetett egyebet azon a kevesen kívül, amit magával vitt, de élelmet keresni sem volt biztonságos a térségben tartózkodó törökök rajtaütései miatt.

Végül egy hosszabb, nyugodt időjárású időszakban néhány, élelmiszerrel megrakott hajó jött a városba, de rögtön ezután a viharok ismét megújultak, és a sereg újból kezdett kifogyni az élelemből. Az uszályok és gályák, amiket élelemért küldtek, összetörtek és elsüllyedtek az erős szélben, és majdnem minden rajtuk tartózkodó ember megfulladt. A királyi *snecká*-k és a többi hajók szintén összeroncsolódtak. Anyagaikból a király hosszú hajókat készíttetett, amelyekkel a tengeren akart átkelni, de ez nem valósult meg.[81]

V. Saladin hírét veszi, hogy seregünk kénytelen lett visszafordulni és szétszóródott, így hercegeit és seregét egészen májusig hazaengedte.

Amikor meghallotta, hogy embereink a part mentén szétszóródtak és hadunk részben felbomlott, Saladin engedélyezte serege összes hercegének, hogy erőikkel hazatérhessenek, így mindannyian házkörüli ügyeikkel foglalatoskodhattak. Szabadok lehettek május hónapjáig, azaz addig az évszakig, amely alkalmas a hadjáratok megindítására. Ezalatt a törökök, akik négy éven keresztül buzgón harcoltak Saladin parancsnoksága alatt, önként visszatértek erődjeikbe, hogy újból láthassák vágyott családtagjaikat.

Ha csak azt hallanád, mennyi sok emírből, hercegből és nagyúrból állt össze ez a baljós sereg! Lesújtotta őket szerencsétlenségük, mert korábban győztesen kerültek ki minden ütközetből, szétzúzták ellenfeleiket és felprédálták poggyászukat, de most már hosszú ideje semmit sem nyertek, és számos okból rengeteg rokonukat is elvesztették a csaták-

ban, valamint súlyos személyes veszteségeket is szenvedtek. Emellett vigasztalhatatlanok voltak azon hercegek, emírek és mások elvesztése miatt, akiket Saladin nem váltott ki, és kivégzésüket még Akkonban rendelte el Richard király, ahogyan korábban azt már leírtam. Emiatt állandó gyűlölettel és ellenségességgel éreztek Saladin iránt.

Saladin serege sírva és zokogva visszavonult egy időre.

VI. Richard király visszatérésre bír annyi franciát, amennyit csak tud. Közös megegyezéssel újjáépítik Ascalont.

Mostanra már január vége volt és jobb idő közeledett. A király a sereg szétszóródásán felháborodva követeket küldött, hogy meggyőzzék a franciákat a visszatérésről. Így, egyesült szövetségben az egész sereg megerősödhetne, és mindenki dönthetne arról, hogy mi a leghasznosabb teendő.

„Az volna a legjobb – mondta –, ha az egész had jelen volna, így illő mérlegeléssel tudnánk megvitatni ezen dolgokat. Máskülönben – Isten irgalmazzon – ellenségeskedés támadhatna, és a vészben kölcsönös segítség nélkül maradhatnánk, kétségbeesett állapotba kerülnénk, és hitszegő ellenségeink legyőznének."

A franciák tudatták a királlyal, hogy természetesen készek engedelmeskedni parancsainak, de csak Húsvétig és csak azzal a feltétellel, hogy ha szeretnének Húsvét előtt távozni, azt szabadon megtehetik, bármilyen akadályozás vagy beavatkozás nélkül, ő engedélyt és kíséretet ad nekik távozásukhoz. Felismervén, hogy a hátralévő időre a körülmények arra kényszerítik, hogy eltűrje viselkedésüket, a király mindenbe beleegyezett. Így a franciák visszatértek és a sereg egyesült.

Közösen úgy határoztak, hogy meg kellene javítaniuk Ascalon falait és újjáépíteni a várost, bár a vezérek és a hatalmasságok már annyira elszegényedtek, hogy nem igazán volt pénzük semmire sem. Ennek ellenére megkezdték a munkát, mindenki a saját lehetőségei szerint. Kidobtak egy halom kőtörmeléket, és az alapokat keresve mélyre ástak a nagyobb kapuk egyikénél, amíg meg nem találták a szilárd alapzatot. Látnod kellett volna, ahogy mindenki együtt dolgozik, nagyurak, nemesek, lovagok, fegyverhordozók és fegyveresek kézről-kézre adták a köveket és sziklákat! Nem volt különbség klerikus és laikus, nemes és közember, szolga és herceg között! Mindenki egyenlően dolgozott együtt, azonos munkában, és így rövid idő alatt úgy haladtak, hogy maguk a munkások is elámultak rajta.

Amikor kőműveseket is találtak, felfogadták őket *„s lángol a munka"*[82] és a falak gyorsan emelkedtek. Ascalon városának sok tornyát a földdel tették teljesen egyenlővé: a sok kicsi és alacsony torony mellett ötvenhárom volt csak a magasabbak és erősebbek száma. Ezen tornyok közül ötöt az alapítóikról neveztek el.

Az ősi tudásra és általános hagyományokra hivatkozva az első és leghatalmasabb a híres Noé fiai közül Hám volt, ő harminckét fiút nemzett, akik utána uralkodtak és megépítették Ascalon városát. A hagyomány szerint a város felépítéséhez a birodalom minden részéről hívtak segítőket. Azt tartják, hogy a Leányok Tornyát olyan leányok építették, akik el akarták nyerni kegyeiket és az örökös hírnevet; hasonló módon a Pajzsok Tornyát lovagok építették. A Véres Tornyot állítólag néhány bűnöző építette büntetésből. Azért hívják Véres Toronynak, mert ezen szolgálat vállalásával váltották meg életük vérét, bűneiknek megfelelő vezeklésként. A negyediket Emírek Tornyának hívták, valószínűleg, mert emírek építették. Az ötödiket Beduinok Tornyának, és ezt beduinok építették. Ezen öt tornyot állítólag ezek az emberek húzták fel, és illő módon tőlük ered elnevezésük.

Amikor bevonták a kőművesmestereket is, a munka sokkal gyorsabban haladt. A király ebben is, ahogyan minden feladatban, kiemelkedő szerepet játszott. Saját kezével építkezve másokat is lelkesített, és pénzt osztva segítette a munka sokkal gyorsabb haladását. Buzdítására az összes vezér és nagyúr felelősséget vállalt, hogy befejezi az építkezés egy-egy szakaszát, mindenki saját vagyoni helyzetének megfelelően. Ha valaki közülük pénzhiány miatt abbahagyta a munkát, a nemes lelkű király, akinek szíve nagyobb volt rangjánál is, saját költségére adományozott nekik bármit, amire szükségük volt. Ezért hát rendelkezésére, rábeszélésére, erőfeszítéseire és kiadásaira úgy haladt a munka, hogy állítólag ő volt a felelős három további városnegyed felépítéséért is.

VII. Richard király Darum mellett megment a törököktől 1200 keresztény foglyot, akiket Babilóniába vittek.

Ezalatt Saladin elrendelte, hogy 1200 keresztény foglyot, azaz franciákat és helybélieket Babilóniába vigyenek. Saladin személyes szolgái kísérték őket egészen a Darum nevű várig, ahol az éjszakát töltötték azzal a szándékkal, hogy a következő nap továbbállnak. Mégis – úgy hiszik – isteni rendelésre Richard király megmentette őket a szolgaságtól.

Úgy történt, hogy ezen a napon Richard király lovagok egy válogatott csapatával kivonult, hogy megnézze, miként lehetne elfoglalni Darum várát, mert a töröknek itt futott egy fontos útvonala, amelyen utánpótlást és élelmet szállítottak Babilónia és Jeruzsálem között. A törökök éppen napnyugta előtt érték el Darumot. Amikor a közeledő zászlóból látták, hogy a király jön, nagyon megrémültek. Életüket féltvén a vár legnagyobb tornyába menekültek, foglyaikat pedig kinn hagyták. Az utóbbiak gyorsan menedéket találtak egy közeli templomban. Amikor a király odaért, elengedte őket és hagyta, hogy sértetlenül távozzanak. Ezután rengeteg törököt, bárkit, aki az ő vagy emberei keze közé került, szétszaggatott. Sok értékes lovat is szerzett. Azokon kívül, akiket megölt, a húsz legfontosabb törököt élve fogta el.

Ki kételkedhetne abban, hogy Isten rendelkezett így a király érkezéséről, éppen akkor, amikor az olyannyira szükséges volt a foglyoknak? Ha ő és emberei nem akkor érkeznek oda, a törökök karmai közül kimentett összes ember kétségtelenül örökös rabszolgaságra kárhoztatott volna.

VIII. Richard király a márkiért küldet, de ő elutasítja.

Ezen hőstettek után Richard király követeket küldött a gyakran emlegetett márkihoz, ahogyan sokszor tette azt már korábban is. Utasította, hogy jöjjön Ascalonba a sereghez, és kötelességeit komolyan véve végezze el azokat a királyság javára, amelyre úgy vágyakozott; és azon hűségesküje értelmében is így cselekedjen, amit korábban Franciahon királyának tett, és ami ezt parancsolja neki. A romlott életű márki durva és sértő választ adott. Azt állította, hogy ha előbb nem tanácskozhat Richard királlyal, egy lépést sem tesz a sereg felé. Így megegyeztek, hogy majd *Casal* Imbertnél találkoznak és megbeszélik a további teendőket.

IX. Burgundia hercege, akit Richard király Ascalonba hívott, Akkonba ment, mert a király nem volt hajlandó pénzt küldeni neki.

Amíg a király és a többiek minden erejüket Ascalon falainak helyreállítására fordították, a király és Burgundia hercege között a rivalizálás miatt viszály támadt. A legtöbb élelmet már elfogyasztották, és már majdnem mindenkinek teljesen kiürült az összes forrása. Ekkor a franciák elkezdték követelni bérüket a burgundi hercegtől, amivel az tartozott nekik, és azt állították, hogy anélkül nem képesek tovább a táborban szolgálni. Nyomás alá helyezték a herceget, de neki nem volt elég pénze arra, hogy fizessen. Mégis azt hitte, Richard király beleegyezik kérésébe és ad neki kölcsön, mert már Akkonban is adott pénzt, ahogy az fentebb már leíratott. Ezt az Akkonnál elfogott törökök váltságdíjából kellett volna visszafizetni. Nos, ebből nem lett semmi, mert nem fizettek a rabokért váltságdíjat, hacsak nem azok fejét, így aztán Richard király most nem tett eleget a herceg kérésének.

Ebből az okból és a viszály más magvai miatt a herceg megsértődött és idegesen távozott. Dacára annak, hogy nem fizette ki őket, a franciák vele együtt kerekedtek fel és siettek Akkon felé.

X. Akkonban a Guido királyt támogató pisaiak harcolnak a márkit és a franciákat támogató genovaiakkal. A pisaiak kivetik nyergéből Burgundia hercegét, aki a márkival együtt Tyrosba menekül. Richard királyért küldetnek, aki békét teremt.

Akkonba érve azt látták, hogy a genovaiak parázs vitába keveredtek a pisaiakkal. A pisaiak nagylelkűen és az igaz ügyre való tekintettel Guido királyt támogatták, míg a genovaiak a márki oldalára álltak a hűségeskü miatt, amit a márki fogadott a francia királynak. Ebből az okból viszály

támadt, vért ontottak és támadásokat indítottak egymás ellen, így aztán polgárháború és általános zűrzavar támadt, az egész város felbolydult.

Amikor a franciák már közeledtek a városhoz, nagy ricsajt hallottak: emberek kiáltoztak és harcra buzdították egymást. A herceg és a franciák gyorsan felvértezték magukat s fegyveresen előre vágtattak, remélvén, hogy megsegíthetik a genovaiakat. Érkezésük azokat még konokabb önteltségre buzdította, de amikor a pisaiak rájöttek, hogy másfelől is támadás alatt állnak, rendkívül dühösek lettek. Kivonultak, hogy megütközzenek a franciákkal, és miután harcra készen megjelentek, bátran fogadták őket. Burgundia hercegére összpontosították támadásukat, aki az ellenséges sereg vezére volt. Heves rohamot indítottak, körbevették és egy lándzsával megdöfve azonnal kilökték lova nyergéből. Ezután visszavonultak a városba és erősen elzárták, bebarikádozták a kapukat a további támadások kivédése érdekében. A pisaiak már tudták, hogy a genovaiak tájékoztatták a márkit és segítségét kérték Akkon városának megostromlásához, megfogadván, hogy átadják neki a várost, így magukra maradtak az ilyen trükkökkel szemben a város és önmaguk megvédelmezésére.

Gályáin egy nagy fegyveres sereggel a márki azonnal eljött, remélvén, hogy a meglepetés erejével képes lesz elfoglalni a várost. Érkezésekor a pisaiak kőhajítókat és mangoneleket használva erős ellenállást tanúsítottak, így három napig vitézségükben és a jó ügyben bízva távol tartották támadóikat. Derekasan küzdöttek egymás erejét méregetve, miközben a pisaiak értesítették a történtekről Richard királyt és kérték, hogy jöjjön mihamarabb.

Ekkoriban a király Caesareában tartózkodott, úton lévén a tanácskozásra, amire a márkival kellett volna sort kerítenie. Az említett követek a király elé járultak és előadták, miként állnak az ügyek, majd könyörögtek neki, hogy jöjjön gyorsan és mentse meg Akkont. Eztán az éj leple alatt visszatértek a városba. Amikor azonban a márki megtudta, hogy Richard király már feléje tart, késlekedés nélkül visszatért Tyrosba, mintha csak aggódott volna a király érkezése miatt, mivel tudta, hogy rosszat cselekedett. Hasonló módon Burgundia hercege is Tyrosba ment a franciákkal.

A király egy nappal Hamvazószerda után [február 20.] érkezett meg Akkonba, már felkészülten az őt fogadó rendbontásra. Következő nap magára vette minden ügy lebonyolításának felelősségét, mivel most már szinte ő volt az egyetlen az országban, aki ezt megtehette. Összehívta az embereket, meggyőző beszédet tartott, ahol találóan így érvelt:

„Társak között semmi sem tiszteletre méltóbb, mint a barátság, semmi sem vidítóbb, mint a szövetség, semmi sem édesebb, mint az egyetértés és a harmónia. Másrészt semmi sem pusztítóbb a rivalizálásnál. Semmi sem veszélyesebb ennél az egység és béke elpusztításában, mert beszeny-

nyezi a szeretet szövetségét. Akármit is teremtett meg a kölcsönös szeretet köteléke és erősített meg a barátság nagylelkűsége, azt az irigység zavargása szétoszlatja."

Ilyen kijelentésekkel a király visszaállította a genovaiak és pisaiak egységét a békére és harmóniára. Korábbi szövetségük helyreállt a béke csókjaival.

XI. Richard király tanácskozást tart a márkival *Casal* Imbertnél és utasítja őt, hogy térjen vissza az egyesített erejű sereghez. Mivel ő ezt nem volt hajlandó megtenni, a neki ígért földektől és jövedelmektől megfosztják.

Amikor a béke megköttetett, Richard király instrukciókat küldött a márkinak, hogy jöjjön tanácskozásra *Casal* Imbertbe. Ha isteni gondviselés által megegyezésre jutottak volna, sokkal hatásosabban tudnának eljárni ügyeikben, és egyesített hatalmukkal az egész királyságot sokkal hatékonyabban igazgathatták volna. Így hát találkoztak és hosszasan vitáztak, de nem nagyon haladtak előre, mert a márki tetszetős kibúvókhoz folyamodva kivonta magát minden, a sereggel kapcsolatos dolog alól, és rámutatott, hogy Burgundia hercege és a franciák már eltávoztak. Elhagyván a katonai tábort visszatért Tyrosba, és a franciák távollétét hozván fel mentségére, a hitvesi ágynak szentelte magát.

Richard király kijelentette, hogy Burgundia hercege, a márki és a franciák azzal, hogy saját akaratukból elhagyták a sereget, most már bizonyosan megszegték a szerződött feltételeket. Sokáig bizonytalan volt abban, hogy egy ilyen krízissel szemben mit lehetne tenni, ezért egy titkos tanácsot tartott a leghatalmasabb és legbölcsebb emberekkel, hogy kiderítse, véleményük szerint mi a leghelyesebb teendő, és amikor sikerült jól megfontolt döntésre jutniuk, közzétették ítéletüket: Figyelembe véve, hogy a márki megszegte kötelességeit, meg kell fosztani fentebb már leírt javadalmaitól és a korábban törvényesen neki ítélt Jeruzsálemi Királyság jövedelmeitől.

Ez volt a forrása az állhatatos viszálynak a francia nagyurak és Richard király között, különösen pedig a király és a márki között. Erre a márki, mint korábban már oly gyakran, ismét arra buzdította a franciákat, hogy menjenek vele Ascalonból Tyrosba. Az egész királyság és ország olyan zűrzavarba került, hogy Richard király, aki már felkészült a márki trükkjeire, ettől a Hamvazószerda utáni naptól kezdve egészen a Húsvét előtti keddig [február 20. - március 31.] nem hagyta el Akkon városát. Bölcs dolognak tűnt azt védeni, még egy ilyen aláváló ellenséggel szemben is.

XII. Amíg Richard király Akkonban van, embereink kivonulnak Joppából és Ascalonból, és óriási mennyiségű zsákmánnyal térnek vissza. Akkonban a király lovaggá üti Saphadin fiát.

A Virágvasárnap előtti harmadik napon [március 27.] fiatal harcosok nagy tömege vonult ki Joppából Mirabelbe és zsákmányként temérdek állatot hoztak vissza. Harminc törököt megöltek, ötvenet a hatalmas zsákmánnyal együtt élve vezettek vissza. A felét a város őrzésével megbízott grófnak adták, a másik felét 8000 szaracén *bezant*-ért[83] adták el, jó érmékben számítva.

A következő napon, a Virágvasárnap előtti szombaton [március 28.] mindenki, akinek lova volt, kilovagolt Ascalonból és keresztülvonult az egész vidéken. Azok szerint, akik velük voltak, négy mérföldet tettek meg Darumon túl Egyiptom felé. Rengeteg állatot szereztek zsákmányként, méneket és kancákat, húsz szamarat, harminc tevét, 700 birkát és más jószágokat. Magukkal hoztak még 200 szaracént, nőkkel és gyermekekkel együtt, s gyorsan visszatértek Ascalonba.

Virágvasárnap Akkonban Richard király roppant mód megtisztelte Saphadin fiát, neki adván a lovagság övét. Ebből a célból küldték őt el Richard királyhoz.

XIII. Irigykedvén Richard király sikereire, Burgundia hercege és a márki a Richard királlyal lévő, valamint Ascalonban és Joppában tartózkodó franciákért küldetnek.

Ezalatt Burgundia hercege és a márki, féltékenységtől feltüzelve, ami mindig próbálja aláásni a hatalmasabb erejét, követeket küldtek Tyrosból Ascalonba, utasítván az ott maradt franciákat, hogy siessenek hozzájuk, amilyen gyorsan csak tudnak, és engedelmeskedjenek parancsuknak, mondván, a francia királynak tett korábbi esküjük szerint egy közös célt kellene követniük.

Tisztán láthatóvá vált, hogy a márki fundálta ki a megtévesztő cselszövéseket, amikor megállapodott Franciaország királyával és a franciákkal, hogy a király távozása után a franciák őt támogassák, és így érhesse el az oly szorgosan eltervezett vágyait. Mióta a franciák csak neki engedelmeskedtek, ki akarta vonni őket a hadjáratból, hogy ezáltal Richard király ne tudja olyan hatékonyan intézni a királyság ügyeit.

XIV. Richard király visszatér Ascalonba, a franciák, azaz 700 lovag elhagyja a királyt és Tyrosba megy, amikor Burgundia hercege és a márki visszahívja őket.

A Húsvét előtti kedden [március 31.] a király nagyon szomorúan és feldúltan visszatért a sereghez Akkonból Ascalonba. Következő nap, szerdán [április 1.] a franciák vezetői a király elé járultak és kérték, hogy lássa el őket kísérőkkel és menlevéllel, ahogyan azt egyezségük pontjai

előírták. A király azonnal beleegyezett, és sok bajnokot nevezett ki útjuk biztosítására, azaz templomosokat, ispotályosokat, Henriket, Champagne grófját és sokan másokat. Nem hagyván ki semmilyen formaiságot, indulásukkor elkísérte őket, könnyekkel, hízelgéssel kérlelve és könyörögve nekik, hogy csak még egy kicsivel tovább maradjanak, ráadásul az ő saját költségére, mivel így segíteni tudnának a sivár országon, már amennyire az lehetséges. Ezt teljes mértékben elutasították. Így hát elbocsátotta őket és visszatért Ascalonba, ahonnan rögvest teljes sebességgel követet küldött Akkonba, utasítván a város parancsnokait, ne engedjék meg a franciáknak, hogy a városban megszálljanak. Így nem okozhatnak semmilyen sérelmet vagy zavargást, amelyből botrány vagy bármi más vita kerekedhetne. Így amikor a franciák megérkeztek, a városon kívül szállásolták el magukat.

XV. Hallván a franciák visszavonulásáról, Saladin a seregéért küldet. Jönnek.

Nagypénteken a sereg teljesen fel volt dúlva a franciák távozása miatt, ami nagymértékben lecsökkentette erejüket. Majdnem 700, a fegyverek dolgában vitéz, tetterős és briliáns cselekedeteikről híres francia lovag vonult el. A nép elszomorodott és siránkozott távozásuk s a sereg fogyása miatt. Könnyeztek és bánatosan sóvárogtak utánuk.

Ezzel ellentétben, amikor a törökök hallottak a történtekről, örvendeztek és tájékoztatták a dolgokról Saladint. Ő azonnal követeket és hírvivőket küldött el azzal a paranccsal, hogy összes alattvalója és emírje minden késlekedést mellőzve gyorsan térjen vissza Jeruzsálem földjére.

„Mivel – mondta – rivalizálás támadt a frankok között és visszavonultak, az ország majdnem teljesen védelem nélkül maradt, a keresztény sereg vitézsége és ereje összeomlott. Így hát nem lehet kétséges, hogy az egész ország és főbb városai, mint Akkon és Tyros, könnyen és gyorsan elfoglalható."

A törökök visszatértek a szultán parancsára, de nem jó szívvel, ugyanis nem feledkeztek meg a múltról. Seregük kisebb volt, mint korábban, de a mi kis hadunkhoz viszonyítva számuk még így is hatalmas volt.

XVI. Ahogyan az megszokott, az Úr Sírjánál mennyei tüzek meggyújtanak egy lámpást. Ezt látva Saladin háromszor rendeli el annak kioltását, de az mindig újból meggyullad.

Húsvét előestéjén [április 4.] Saladin kíséretével körülvéve elment az Úr Szent Sírjához Jeruzsálembe. Az volt a célja, hogy kiderítse az igazságot a mennyei tűzről, ami a hagyomány szerint isteni csoda hatására ereszkedik le minden évnek ugyanezen napján, és meggyújt egy lámpást. Egy ideig Saladin és más törökök figyelmesen nézték ott a sok béklyóba vert keresztény fogoly áhítatát, ahogy könnyes szemmel Isten irgalmá-

ért könyörögtek. Hirtelen a szemük láttára lejött az isteni tűz, meggyújtotta a lámpást, és az azonnal fényesen égni kezdett.

Amikor ezt mindannyian látták, az emberek roppantmód megindultak. A keresztények örvendeztek és hangos szavakkal dicsérték az Úr nagyságát, míg a szaracénok megdöbbentek egy ilyen nyilvánvaló csodán, tagadták a látottakat és azt állították, hogy a tűz csak cseles szemfényvesztés, amit az ő megtévesztésükre eszeltek ki. Biztosnak óhajtván lenni a dologban, Saladin elrendelte a csodálatosan meggyújtott lámpás kioltását. Amikor ezt megtették, az isteni hatásra azonnal újból meggyulladt. A hitetlen elrendelte, hogy másodjára is oltsák el, de az másodjára is újból meggyulladt; harmadszor is eloltották és harmadszor is meggyulladt.

Óh, Isten hatalmas ereje! Mi volna képes ellenállni a legyőzhetetlennek? Semmi sem állhat ellen az Úr akaratának.

A szultánt lenyűgözte és fájdalmasan megindította ennek a csodának a látványa, valamint a keresztények hite és áhítata. Prófétai szellemtől inspirálva, hangosan kijelentette: „Kétségtelen, hogy vagy én halok meg hamarosan, vagy a várost veszítem el." Ez a jóslat nem csalta meg, mivel Saladin a következő Nagyböjt ideje alatt meghalt [1193. március 4.].

XVII. Richard király Ascalonban tartja Húsvét napjának ünnepét.

Richard király Húsvét ünnepét Ascalonban töltötte, ami április 5-ére esett, és mindenkit, aki csak akarta, ellátott ennivalóval és itallal. Az Ascalon körüli mezőkön verette fel sátrait és úgy rendelkezett, hogy minden félretett élelmet nagy mennyiségben osszanak szét emberei között, hogy így sokkal méltóságteljesebben tudják megtartani az ünnepet. Semmi sem volt dicsőbb látvány, mint saját szándékos nagylelkűsége, amikor a nemes tetteket szíve jóságával egészített ki.

„Mióta az előkelő szív és a nagyszerű tettek együtt járnak,
Nem méltó egy gonosz szívnek visszahúzni a karokat, miket kitártak.
Talán a kezek követik adakozásban a nagylelkű szívet."

XVIII. Ascalon újjáépítését királyi költségen befejezik.

Húsvét hetének hétfőjén [április 6.] a király lelkesen visszatért a városfalak újjáépítéséhez, és a többieket is erre a munkára buzdította. Szervezésével és együttműködésével, munkája és kiadásai után a vállalkozás hamarosan bevégeztetett. Mindent bevégeztek anélkül, hogy bármilyen módon is zavarták volna emiatt a franciákat, akik visszavonultak ugyan, de kötelességük lett volna, hogy kivegyék egyenlő részüket a munkából.

XIX. Richard király kilovagol, hogy felderítse Gázát és Darumot.

Húsvét hetének keddjén [április 7.] a király kilovagolt pár társával, hogy kikémleljék Gázát. Ugyanígy szerdán Darumba vonult. Körbejárta és figyelmesen megvizsgálta, mely része a legalkalmasabb egy támadás-

ra. A törökök, akik bezárkóztak Darumba, íjaikból és számszeríjaikból rengeteg lövedéket zúdítottak a királyra és embereire, sértéseikkel együtt, habár ezek érthetetlenek voltak. Amikor a király mindent alaposan megfontolt, visszatért Ascalonba.

XX. Miután visszahívatnak Ascalonból Tyrosba, a franciák fényűzően élnek és kocsmákban vesztegetik idejüket.

Mint már elmondatott, a franciák távoztak. Miközben azok, akik a király parancsára elkísérték őket Akkonig, már visszafelé tartottak a sereghez Ascalonba, a franciák megérkeztek Tyrosba. Helyénvaló volna most leírni azokat a foglalatosságokat és cselekedeteket, amelyekkel itt idejüket vesztegették. Mert bár áhítatuk vezette őket a Szentföldre igaz zarándoklatban, elhagyták a katonai életet és a szerelem rabjaivá lettek. Nőkről daloltak és trágár lakomákat tartottak. A szemtanúk beszámolói szerint táncos lányokkal mulattak. A fényes ruhák további bizonyítékul szolgáltak az általuk folytatott, elpuhult életmódra: szoros ruhaujjaik szegélyét tekervényes csipkékkel varrták ki, míg ruháik laza oldalát díszes övekkel kötötték össze, hogy a rájuk nézőknek felfedjék, tisztán redőzött öltözetük mennyire illik rájuk. Köpenyüket fordítva hordták, karjaik alatt összeborítva és testük elé csavarva. Szóval azok a ruhák, melyek eredetileg a hátsó részek fedésére voltak kitalálva, most a test más részeit takarták: köpenyeik hasukat fedték el hátuk helyett.

Nyakukban láncok *„csillogtak, ragyogó ékkövekkel csillagként ragyogtak”*. Virágokból font füzéreket raktak fejükre. Kezeik kardok helyett edényeket fogtak. Az ivócimborákkal álmatlanul töltötték az éjszakákat, és a bortól a lányok iránti vágyra feltüzelve gyakorta látogattak bordélyházakat. Ha az ajtókat bezárva találták, betörték azokat, és szörnyű szavakat, valamint jól ismert francia szokás szerint átkokat zúdítottak szörnyen megrémült hallgatóságukra.

Mit mondhatnék még? Viselkedésük bebizonyította, hogy nem vették komolyan zarándoklatukat. Mégis, biztosíthatunk felőle, hogy nem mindegyiküket ragadta magával ez az őrült viselkedés, természetesen voltak olyanok is, akik nagyon felháborodtak a romlott életvitelen, és akiket elszomorított a köztük és a király közt fennálló viszály.

XXI. Példák bizonyítják, hogy a Szentföldön a keresztények között kitört vitákhoz hasonlóak még sohasem történtek meg korábban.

A hatalmas Nagy Károly, aki nevéről és tetteiről híres, sok földet elfoglalt és sok királyságot vetett alá hatalmának. Mégis, sosem mondták, hogy mikor Hispánia meghódítására indult, versengés osztotta volna meg seregét, de akkor sem, amikor Szászország elfoglalására indított hadjáratot, ahol nevezetes tetteket vitt véghez, és ahol elpusztította a notórius Witedint.[84] Akkor sem volt vita a vezérek között, amikor Rómán vonultak keresztül, hogy megütközzenek és csatát vívjanak a leghatal-

masabb Agulanddal – Aguland egy calabriai város, Reggio mellett tanyázott egy olyan erős szaracén sereggel, ami az emberi erő számára legyőzhetetlen lett volna, ha Isten meg nem segíti a keresztényeket.[85]

Jeruzsálem földjét is oly gyakran rázták meg a háborúk, amelyek a hitetlen ellenség soraiban oly sok mészárláshoz és számtalan, a keresztények számára sikeres kimenetelű csatához vezettek; vagy bármely más országban, bármely más, régen élt fejedelmet szolgálva vívtak háborúkat, egyetlen vezér vezetése alatt egyetlen sereg sem oszlott fel viszálykodás miatt, azokat a messzi földeken sem szakította szét a versengő rivalizálás. Akik egy fejedelem hatalma alatt cselekednek, féltékenység által sosem oszttathatnak meg; sosem volt sértés vagy gúnyolódás közöttük. Nem: mindenki kölcsönös tiszteletet és barátságot mutatott a másik iránt és egy népnek mondattak, mivel lelkük egy volt, és nem robbanhatott ki közöttük viszály. Így aztán a frankok azonnal legyőzték az összes többi népet. Érdemesnek tűnhetne, hogy a mai franciák is kövessék a régiek példáját.

XXII. Hereford perjelét követként küldik Angliából a Szentföldre. Arra kéri a királyt, hogy az ott kitört nyugtalanság miatt térjen vissza országába.

Amikor a Húsvét véget ért és a tengeri átkelésre alkalmasabbá vált az idő, egy hírnök jött Richard királyhoz, aki nagy felbolydulást okozott az egész seregben. Ő egy perjel volt, egy bizonyos herefordi, angliai rendházból. Levelet hozott a királynak az elyi William püspök [William Longchamp] kérésére, aki a király kancellárja volt, és arról tájékoztatta a királyt, hogy ő és mások, akiket Richard a távollétére kijelölt Anglia kormányzására, száműzettek az ország váraiból, valamint néhány hívét a nyugtalanság közepette meg is ölték, amit a perjel is tanúsított, mivel saját szemeivel látta. A király fivérének, János grófnak a ténykedése folytán a király kancellárját száműzték Angliából, és nem maradt pénz sem a királyi kincstárban, sem máshol, kivéve egy keveset, amelyet csak nagy nehézségek árán tudtak a templomokban elrejteni.

A perjel hozzátette, hogy sok bonyodalom és sérelem után a kancellár, pap, püspök és az egész királyság elöljárója [William Longchamp] kénytelen volt Normandiába menekülni; és hogy az említett gróf keményen követelte az earlöktől és a királyság nemeseitől hűségesküjüket, behódolásukat és a várak átadását. Kinyújtotta kezét azért is, hogy elbitorolja a királyi kincstár éves bevételeit, amit az *„exchequer”* kamara jövedelmének hívnak.

„És emiatt – mondta a perjel –, hacsak nem döntesz hazatérted mellett, amilyen sebesen csak lehet, hogy bosszút állj önmagadért a neked okozott sérelmek miatt, még rosszabb is bekövetkezhet, és nem fogod tudni újból visszaállítani uralmadat háború nélkül.”

A hallottak oly erősen lesújtották a királyt, hogy sokáig szinte semmit sem szólt: sok dolgot forgatott fejében. Majdnem hihetetlennek találta a híreket; ily hatalmas bűnök már-már elképzelhetetlennek tűntek. Mégis, ki tudná nyugalmasan viselni annak látványát, hogy a tulajdonát felprédálják? Ki tudja a sérelmeket egykedvűen elbírni? Egyébként is, ha rossz hírek jönnek, még ha bizonytalanok is, aggasztó félelmet ébresztenek, mert mi van akkor, ha mégis igazak.

Amikor másokat is tájékoztattak a gondokról, ők is megzavarodtak és elméjük egyre csak járt, azt fontolgatták, hogyan támadhattak ilyen zavaros ügyek és mily könyörtelen a vita a fejedelmek közt. Rádöbbentek, ha Richard király elmegy, akkor nem tudnak találni senkit, aki az országban marad, mivel féltékenység és pörlekedés dúlt az ascaloniak és a tyrosiak között. Szóval kétségtelen, hogy az egész elhagyatott ország örökre a törökök kezére kerülne.

XXIII. A titkos híreket hallván, amiket a király kapott a követtől, és tudomást szerezve arról, hogy hazatérni szándékozik, a sereg elhatározza, hogy királyt választ magának. Jobban akarják a márkit, mint Guidót.

A következő nap Richard összehívta a sereg vezéreit és eléjük tárta a gondokat úgy, ahogyan ő is hallotta: visszamondta a perjel szavait és azt állította, szükséges hazatérnie. Mégis, biztosította őket, hogy ha elmegy, a hadjáratot saját költségére 300 lovaggal és 2000 kiváló gyalogossal támogatja. Így hát megkérdezte, ki akar most visszatérni vele és ki kíván az országban maradni. Senkit sem tudott semmire kényszeríteni, saját választásukra bízta a dolgot. Szabadon választhatták azt, amit akartak. Amikor egy ideje már ezt beszélték, a bölcsebbjei ezt a választ adták a király kérdésére: amiért az országot pörlekedés és viszály dúlja, s a végkimenetel még mindig bizonytalan, mivel Guido király oly sikertelen volt a királyság elnyerésének dolgában, úgy gondolták, a leghasznosabb dolog egy új király megtétele volna, akinek mindenki engedelmeskedne, akire rá lehetne bízni az országot, aki pénzelné az emberek háborúit és akit az egész sereg követne. Kijelentették, hogy ha ez nem történik meg Richard király távozása előtt, akkor mind elmennek, mivel magukban képtelenek megóvni az országot. A király azonnal válaszolt erre, megkérdezvén, hogy a kettő közül kit kívánnak megválasztani: Guido királyt vagy a márkit. Most minden ember, kicsi és nagy térdre borult, könyörgött és esedezett neki, hogy a márkit tegye fejedelmükké és védelmezőjükké, mivel úgy vélték, hogy ereje folytán jobban a királyság hasznára volna. A király tisztelettel viseltetett az egyöntetű javaslat iránt, de álhatatlanságuk miatt kritikus is volt, mert régebben gyakorta rágalmazták a márkit.

XXIV. A király, hogy az embereket kielégítse, a márkiért küldet, még ha az egy felforgató is, és emellett szövetségben áll Saladinnal.

Megfontolván az egyetemes kérelmet a márki támogatásáról, Richard király beleegyezett és elrendelte, hogy nemes embereket küldjenek Tyrosba, akik illő megbecsüléssel hozzák vissza a márkit. A király hozzájárulásával közösen eldöntötték, hogy az alább következő, tanult és nemes férfiakat küldjék el a márki tájékoztatására arról, hogy mindenki megválasztotta őt: Henriket, Champagne grófját, Odo de Transinges-t és Guillaume de Cayen-t. Ezek felvették sisakjaikat és sietve elindultak kíséretükkel Tyrosba, hogy elvigyék a nagyszerű, régóta várt híreket.

De ahogyan a közmondás is tartja, „*ne igyál előre a medve bőrére*"! Talán Isten találta a márkit méltatlannak a királyságra. Erre a következő bizonyíték hozható fel: miután a franciák eltávoztak, mint már korábban is, Richard király sokszor kért tőle segítséget a királyság meghódításához, ahogyan azt már korábban megírtuk, de ő mindig dölyfösen visszautasította ezt és ezért kiérdemelte a büntetést. Mindezek mellett egy a királyi korona és az ascaloni sereg elleni összeesküvésben is érintett volt. Ezen pontokban kötött békét Saladinnal: Saladinhoz mehet és megesküdhet, hogy mostantól tekintettel lesz a közöttük megkötött békére, ezért cserébe megkaphatja és meg is tarthatja Jeruzsálem városának felét, Bejrút és Sidon várait és az ország felét a Jordán-folyón innen. Saladin megelégedett ezekkel a feltételekkel, bár testvére Saphadin következetesen ellenezte őket. Később azt is hallottuk, hogy próbálta lebeszélni Saladint arról, hogy bármilyen békefeltételekről egyeztessen bármilyen keresztiénnyel Richard király beleegyezése nélkül.

„Nem találsz nála jobb keresztényt - mondta -, de még csak hozzá hasonlót sem. Nem tartom tanácsosnak és nem is fogok beleegyezni, hogy akármiről is bármilyen békét köss az ő tudomása és jóváhagyása nélkül."

Így a gonosz terv megbukott és az árulás nem hozott gyümölcsöt.

Ezt a szégyent később a legtisztább bizonyítékok fedték fel. Követek mentek oda-vissza Saladin és a márki között ebben az ügyben, s úgy történt, hogy amikor Jeruzsálemből, Saladintól indultak el, Stephen de Turnham találkozott velük. Mindegyikük notóriusan rossz hírű volt: az egyiküket Ibelini Baliannak, a másikukat Sidoni Reginaldnak hívták. De nem is kellene róluk hosszabban beszélni. Minden munkájuk és irigy buzgalmuk jogosan vált semmivé, mint a szélbe szórt por.

XXV. Amikor a márki tudomására jut megválasztásának híre, őt és minden emberét eltölti az öröm. Előkészítik fegyvereiket és más, a koronázáshoz szükséges dolgokat.

A hírnökök, akiket a márki elhívására küldtek, megérkeztek Tyrosba, teljesítették feladatukat, beszámoltak a márkinak arról, hogy nagy egyetértésben mindenki őt választotta királlyá, és ebbe Richard király

is beleegyezett. A királyság koronája megadatott neki azzal a feltétellel, hogy seregével csatlakozik, s derekasan magára vállalja a királyság kötelezettségeit, bosszút áll a törökökön, és Jeruzsálem királyságának irányítására szenteli magát, mivel az már az övé.

Amikor ezt a márki meghallotta, állítólag szíve nagy örömében az ég felé nyújtotta kezét és így imádkozott: „Uram, Isten, ki engem teremtettél és lelket leheltél testembe, és aki az igaz és üdvös király vagy, könyörgök Uram, biztosíts felőle, hogy érdemesnek ítélsz Királyságod kormányzására, engedd, hogy láthassam magam megkoronázva! De ha másként gondolsz rám, Uram, akkor ne engedd, hogy én lehessek a király!"

Amikor köztudomásúvá vált Tyrosban, hogy a márkit megkoronázzák, nagy lett az emberek öröme. Mindenki készülődött és buzgó munkával mindent előkészített, ami illőnek látszott a koronázás megünneplésére. Pénzt kértek kölcsön, hogy díszes ruhákat és vérteket ölthessenek, így megjelenésük kimutatná az urukra ruházott nagyságot és megnövekedett hatalmat. Szorgosan dolgoztak fegyvereiken, eltávolították a rozsdát, élesítették a kardokat, fényesítették a páncélingeket. Lovagok és ifjak viaskodtak tettetett csatákban tüzes összecsapásokat imitálva és kérkedve, mintha csak a törökök szétzúzására indulnának. És valóban nagyon vitéz férfiak lettek volna, hacsak az isteni segedelem cserben nem hagyta volna őket. Így hát örömük miatt, ami legalább annyira volt alkalmatlan, amennyire szertelen, mind elpusztultak. Ahogyan a közmondás tartja *„ne vigadj előre, s akkor bánkódnod sem kell majd"*[86] – mivel minden kicsapongás megtoroltatik.

XXVI. Két fiatal asszaszin, akiket a Hegy Öreg Embere küldött, leszúrja a márkit.

Küldetésüket teljesítve Henrik gróf, a többi követ és társaik elindultak Akkon városába, hogy sokkal illőbben szerelhessék fel magukat. Vissza akartak térni a sereghez Ascalonba, amikor Tyrosban a halál váratlanul elragadta a márkit.

Egy nap a beauvais-i püspök barátian meghívta a márkit vacsorára, és ő békésen, boldogan és jó kedélyűen tért vissza a lakomáról. Már elért a Vámházig, amikor két fiatal asszaszin,[87] köpenyüket levetve nagy sebesen rárontottak, a kezeikben lévő két kést kitartották, halálosan megsebesítve több oldalról gyomron szúrták, majd gyors iramban elrohantak!

A márki haldokolva zuhant le lováról. Az egyik gyilkosát ott helyben lefejezték. A másik rögtön egy templomba menekült, de kirángatták onnan, és arra kárhoztatott, hogy a város közepén addig vonszolják, amíg lelkét kilehelvén meg nem hal, amiért ilyen nagy árulást követett el.

Mégis, mielőtt meghalt volna, kifaggatták és megkérdezték tőle, hogy kinek a felbujtására, vagy miért tették ezt. Azt vallotta, hogy már sokkal korábban elküldték őket a feladat végrehajtására, és azért tették meg, mert felettesük ezt parancsolta és mert engedelmességükkel megváltást

nyerhetnek. Ez igaz válasznak tűnt. Ezek az ifjak már régóta a márki szolgálatában álltak, de csak a kellő pillanatra vártak, hogy véghezvihessék tettüket. Azt állították, hogy a Hegy Öreg Embere [Rashīd al-Dīn Sinān[88]] küldte őket, aki úgy ítélte meg, a márkinak meg kell halnia, s elrendelte, hogy egy bizonyos időn belül öljék meg. A Hegy Öreg Embere ugyanígy intézte el mindazok halálát, akiket méltatlannak talált az életre.

Az volt a megszokott gyakorlata, hogy sok nemes fiút visz fel palotájába, ahol őt szolgálják. Megtanítja őket mindenféle bölcsességre, tudásra és különböző nyelvekre, így aztán tolmácsolás nélkül lesz ismerős nekik minden nép és minden föld. Hitvallásuk különösen kegyetlen és sötét. A szabályokat nagyon szigorúan figyelembe kell venniük és nagy állhatatossággal követniük. Amikor az Öreg Ember látja, hogy felnőttkorba értek, bebocsátást enged nekik a színe elé. Rájuk parancsol, hogy bűneik megváltásáért bármely hatalmasságot vagy fejedelmet, akit név szerint említ nekik, meg kell ölniük, és mindegyiküknek ad egy szörnyen hosszú, éles kést, hogy azzal végezzék el szolgálatukat. Az elhivatottak engedelmességtől hajtva, késlekedés nélkül elindulnak parancsára, amíg el nem érnek a nevezett fejedelemhez, legyen az akárki. A szolgálatában maradnak egy ideig, amíg alkalmat nem találnak feladatuk végrehajtására abban a reményben, hogy szolgálataikért mennyei dicsőséget szereznek. A márki gyilkosai is természetesen ehhez a szektához tartoztak.

A márki már az utolsókat nyögte, amikor kísérői körülvették, óvatosan karjaikra vették és vigasztalhatatlanul búsulva és sírva elvitték a palotába, s az öröm, amit nem sokkal korábban éreztek, hamar véget ért. Megkapta a hívők utolsó kenetét és keményen utasította feleségét [Izabella], hogy éberen őrködjön Tyros városa felett, s ne adja át senki másnak, csak Richard királynak, vagy annak, akit öröklés útján a királyság megillet. Ekkor hirtelen meghalt, és nagy siratással az ispotályban [Jeruzsálemi Szent János Ispotályban] temették el.

Így hát túlcsorduló, ujjongó örömük rövidre szabatott. A főhatalom, amelyre oly régóta vágyott, most teljesen eltűnt, és nem ízlelhette meg. Az elhagyatott ország várt vigasztalása elragadtatott, korábbi örömüket felváltotta az új gondok sokasága.

XXVII. Néhány francia féltékenységből megrágalmazza Richard királyt a márki meggyilkolásával.

Az emberek között kitört zűrzavar olyan nagy volt, mintha ellenség szította volna, s úgy támadt fel, mint a búzát beszennyező konkoly.[89] Szárnyra kelt egy híresztelés egy bizonyos francia szájából, aki úgy remélte, hogy ezzel a kitalációval leplezheti saját népének aljasságát. Mérges nyelvével álnok módon megalkotta és az emberek fülébe sziszegte szüleményeit: alávaló módon Richard királyt vádolta meg a márki meggyilkolásával. Azt mondta, ő fogadott fel pénzen asszaszinokat, és kül-

detett két gyilkost, hogy megtegyék, amit kell. Óh, aljas rosszindulat! Állandóan rágalmaz és felemészti a jó dolgokat, mivel féltékeny rájuk, és ha nem képes a nagyszerű tetteket kioltani, hát megpróbálja befeketíteni őket. És az irigy nem elégedett meg azzal, hogy Richard királyt a világ ezen része előtt megrágalmazta! A francia királynak is üzenetet küldött, hogy óvakodjon az asszaszinoktól, a Hegy Öreg Emberének szolgálóitól, mert a márkival már végeztek, és Richard király további négyet küldött Franciaországba a király megöletésére.

Milyen büntetést érdemelnének ezen koholmány alkotói? Miattuk oly sok *„országok megindultak"*[90] és szörnyen megrázta ez a tartományokat. Ezek a rosszhírű emberek úgy gondolták, ezzel erejüket növelik, és rosszindulatú kitalációjukkal elleplezik gonosz csalárdságukat.

XXVIII. A franciák Tyrosban Henrik grófot választják meg királynak. Richard király tájékoztatására követeket küldenek ezzel és a márki megölésével kapcsolatban.

Amikor a márkit eltemették, a majdnem 10.000 francia, akik a városon kívül táboroztak, most mind összegyűltek. Egy ideig a helyzetről tanácskoztak, majd megparancsolták a márki feleségének, hogy késlekedés és visszakozás nélkül adja át nekik a várost, így ők azt megőrzik a francia király számára. Ő azt válaszolta, hogy ha Richard király eljön őt meglátogatni, akkor neki adja át a várost, de senki másnak, mivel haldokló ura erre utasította.

„Nincs senki más – mondta –, aki többet dolgozott volna azon, hogy az országot kiragadja a törökök karmaiból és visszaadja eredeti szabadságát. Neki van a legtöbb joga a királyságban rendezkedni aszerint, ahogyan a legjobbnak látja."

Válaszán a franciák nagyon feldühödtek és felháborodtak.

Mialatt így tusakodtak a város irányításáért, a hallottakon megdöbbenve Henrik gróf Tyrosba jött. Ahogyan az emberek látták őt maguk között járni – mintha csak Isten küldte volna –, azonnal fejedelmükké és urukká választották. Eléje járulva szorgosan győzködni kezdték, hogy fogadja el a királyi koronát és ne utasítsa el vagy keressen kifogásokat. Arra is kérték, hogy vegye feleségül a márki özvegyét, akihez a királyság örökletesen tartozik. A gróf rögtön azt válaszolta, hogy az ügyben kikéri nagybátyjának, a királynak a tanácsát arról, hogy miként döntsön ebben az Isten által elé állított kérdésben. Késlekedés nélkül követeket küldtek Richard királyhoz, hogy tájékoztassák arról, mindenki egyhangúlag a grófot választotta meg, és tudtára adták a márki szörnyű meggyilkolásának hírét is.

XXIX. Richard király állhatatosságáról a mindennapos támadások során, amikor gyilkolja és elfogja a törököket.

Eközben, még mielőtt ez említett követek Richard királyhoz értek volna Tyrosból, a dúló téli hónapok utáni tisztább idő közeledtével Richard király fáradhatatlanul folytatta harcát, szüntelenül és állhatatosan üldözte a törököket. Az országban senki sem volt hozzá hasonló, de olyan sem akadt, akitől a törökök jobban féltek volna, mivel olyan gyakran támadta és fárasztotta őket, sőt, sokszor majdnem teljesen egyedül rontott rájuk. Majdnem minden nap intézett támadást a törökök ellen, tízet, tizenkettőt, húszat vagy harmincat hozva vissza ellenségei fejéből. Élve is hozott foglyokat, attól függően, hogy mit látott jobbnak. A kereszténység napjaiban egyetlen ember soha ennyi szaracént nem pusztított el.

XXX. Mestocot kiváltják és távozik. Néhány kinn takarmányozó fegyverhordozónkat elfogják a törökök.

A Szent Alphege ünnepének napja előtti csütörtökön [április 16.] Mestocot, akit másokkal együtt Akkon városában fogtak el, ahogyan az fentebb elmondatott, kiváltották. Szabadon távozhatott. Nem sokkal később fegyverhordozóink és szolgáink kimentek takarmányt keresni a málhás állatoknak, és elővigyázatlanul túl messzire merészkedtek. Szaracénok törtek elő rejtekhelyeikről, néhányukat megölték, másokat fogolyként vezettek el. Sok lovat is zsákmányoltak.

XXXI. Küzdelem Richard király és egy vadkan között, ami a király életére tört.

A Szent Márk evangélista ünnepe előtti szerdán [április 22.] a király kivonult seregével Blanchegarde felé, de senkit sem talált ott, mert közeledtére az ellenség elmenekült. Amikor visszafelé tartott, egy roppant tüzes vadkanba botlott, aminek nagyon hosszú agyarai voltak. A király ordítására egy kissé hátralépett, majd megállt, hogy szembenézzen támadójával. A dühtől feltüzelve, habzó szájából kimeredő agyarakkal, felborzolt szőrrel és felemelt füllel olybá tűnt, gyűlöletre buzdítja és tovább dühíti magát, hogy erősebb legyen az összecsapásban.

A király újból ordított, de az állat nem mozdult többet. Ehelyett tartotta helyét, körbe-körbe forgott, hogy mindvégig szembe nézhessen a körülötte lovagló, őt vizslató királlyal. A király támadott, beledöfte kopjáját, mintha az vadászgerely volna. Eztán oldalára sújtott, miközben a vadkan egyre közelebb jött és próbált visszatámadni. Hatalmas teste a félénkek szemében iszonyatosnak tűnhetett. A lándzsát keményen az oldalába állították, de az nem bírta és kettétört.

A vadkan majd' megőrült sebétől, durván a királyra rohant. Ő, mivel csak kevés helye és ideje volt a manőverezéshez, megsarkantyúzta lovát és egyenesen keresztülugratott a vadkanon, így sértetlenül megmene-

kült. A vadkan csak a ló szerszámait bírta megrongálni, mivel a gyors ugrás megzavarta támadását és az oldalából kiálló lándzsadarab megakadályozta, hogy közelebb jusson.

Újból egymásnak támadtak. A vadkan rárohant a királyra, aki a kardját forgatta, és ahogyan az közeledett, a tarkójára csapott és belevágott. Amíg a vadkan megtorpant az ütéstől, a király gyorsan mozogva újból megfordította lovát, és elvágta a bestia torkát. Eztán a legyőzött állatot vadászai gondjaira bízta.

XXXII. Embereink elfognak néhány törököt.

A Szent Fülöp és Jakab apostolok ünnepe előtti kedden [április 28.] Roger de Glanville elindult társaival Blanchegarde-ból és elment Jeruzsálem kapuja előtt. Néhány elfogott szaracént láncra veretett és fogolyként visszavitte magával. A következő szerdán Richard király szintén pár szaracénra lelt Blanchegarde és Gáza között. Hármukat megölte, ötüket elfogta és Ascalonba küldte.

XXXIII. A király ismét törököket fog el Furbiánál, a templomosok ugyanezt teszik Darumnál.

Szent Fülöp és Jakab apostolok ünnepének napján [május 1.] és az azt követő éjjel a király pár emberével Furbiában töltötte az éjszakát. Hajnalhasadtával törökök rontottak rájuk azt gondolván, hogy teljesen felkészületlenül érik a mieinket, és el tudják őket fogni, vagy végezhetnek velük. A király ugrott ki elsőként takarója alól. Csupán egy pajzsot és egy kardot megragadva indult el megütközni a támadókkal: hét törököt elfogott, négyet megölt, a többi elmenekült előle.

Később, amikor a király elküldte a templomosokat és *turcopol*-okat a Darum nevű vár körüli vidék felderítésére, húsz szaracénra leltek, akik a várból jöttek ki és árpát arattak. Elfogták, majd Ascalonba küldték őket.

XXXIV. Hírnökök jönnek Tyrosból, értesítik a királyt a márki haláláról és Henrik megválasztásáról. A király örül a választásnak és megad a grófnak mindent, amit kér.

Mialatt Richard király a törököket támadta Ramla mezején és menekültükben üldözte őket, megjelentek az említett követek, akiket Tyrosból küldtek hozzá. Tájékoztatták a helyzetről, a márki haláláról s Henrik gróf királlyá választásáról, de hozzátették, hogy a gróf nem meri elfogadni a tisztséget az ő hozzájárulása és tanácsa nélkül.

Amikor a király értesült a márki elhunytáról, hosszú ideig ült csendben, megrökönyödve egy ilyen szokatlan és váratlan halálon. Mégis, nagyon megörült, hogy unokaöccsét választották meg, és a királyi hatalmat egyhangúlag rá ruházták, mivel tudta, hogy emberei nagyon vágytak erre.

„Mondtad, hogy a márki találkozott elkerülhetetlen végzetével – szólt –, de mit hoz a gyász az élők számára? Hogyan tudná a gyász a holtak lelkét segíteni? Ezért inkább örvendek Henrik gróf megválasztásának, és ha ez Isten akarata, akkor legfőbb vágyam az, hogy miután az országot teljesen meghódítjuk, őt nevezzék ki a királyság kormányzására. Nem tartom tanácsosnak, hogy feleségül vegye a márki özvegyét, mert a márki jogtalanul ragadta őt el, amikor férje még életben volt,[91] és ezáltal házasságtörést követett el. Mégis, a grófnak el kell fogadnia a királyságot. Megadom neki az uralmat Akkon városa és a hozzátartozó javak felett, hogy azt mindörökké megtartsa, valamint Tyrost, Joppát és minden földet, amit Isten segedelmével elnyerhetünk. Mondd meg neki, hogy azt üzenem, oly gyorsan térjen vissza hozzánk egy hadjáratra, amilyen gyorsan csak tud és hozza magával az összes franciát, mert el akarom foglalni Darumot, ha van ott még olyan török, aki ellen mer állni."

Ezután a király visszatért Ascalonba.

XXXV. Az említett követek visszatérnek Tyrosba és előadják a király óhajait. Mindenki örömére a márkiné hozzámegy a grófhoz. Tyros és más várak átadatnak neki.

Miután a követek végighallgatták a királyt, visszatértek Tyrosba a grófhoz, a leendő királyoz és tolmácsolták neki Richard szavait. Ekkor mindenki örvendezett és ujjongott. Támogatói arra ösztökélték a grófot, hogy vegye el a királyság örökösnőjét, de ő ettől össze volt zavarodva, hisz nem szándékozott Richard király akarata ellenére cselekedni. A franciák és a királyság nagyurai azt állították, hogy a házassággal csak saját pozícióit erősíti meg, és ezért ennek megkötésére buzdították. Miközben ezen buzgólkodtak, a márkiné saját önszántából a gróf elé járult és felajánlotta neki a város kulcsait.

A franciák most már izgatottan siettették a dolgokat. Állhatatosságuk hatására Henrik gróf és a márkiné azonnal ünnepélyes házasságot kötöttek az egyház színe előtt, nagyon sok klerikus és laikus jelenlétében [május 5.]. Szerintem azoknak, akik erre ösztökélték a grófot, nem kellett sokat dolgozniuk, hisz nem kell azt erőltetni, amire amúgy is van szándék!

Az esküvőt királyi méltósággal ünnepelték, és mindenki örvendezett, hogy terveik szerint alakulnak a dolgok. A franciák ujjongtak, a normannok vigadtak. Mindannyian egyformán elégedettek voltak, mert a gróf egyaránt unokaöccse volt a francia és az angol királynak is. Remélték, hogy ezen frigyből fakadóan boldogabb idők jönnek és a közöttük lévő viszály békességre vált.

Amikor az esküvői ünnepségnek vége lett, a gróf embereket küldött ki, hogy vegyék át az ő nevében Akkon, Joppa és más városok és várak őrizetét szerte az országban, s helyezzék azokat az irányítása alá, így

uralmat nyer mindegyik felett, és mostantól uruknak hívhatják őt. Ezután kihirdette: mindenki késlekedés nélkül készüljön fel az indulásra, hogy egy hadjárattal elfoglalják Darum várát.

XXXVI. Henrik gróf Burgundia hercegével és seregével Ascalon felé tart Richard király megsegítésére. Akkonban nagy örömmel fogadják.

Amikor megbízható őröket helyezett Tyros városának és az ország erősségeinek felügyeletére, Henrik gróf és Burgundia hercege seregükkel Akkon felé vonultak, hogy elrendezhessék a hadjárat előkészületeit és beszerezzék a szükséges készleteket. A gróf magával vitte feleségét, mivel még nem tudott elszakadni tőle. Amikor az Akkonban maradottak értesültek a gróf közeledtéről, kivonultak üdvözlésére. Nagy örömükben vigadva és táncolva, hódolattal és tisztelettel fogadták új urukat.

Körülvették és a városba vezették. Látnod kellett volna: az úgy fel volt díszítve, mint egy templom, minden oldalon függők és selyemszövetek voltak kifeszítve, a város utcái és terei megteltek a tömjén illatával. A nők táncot lejtettek, s a sokaság megvadult örömében és ujjongásában. Minek részletezzem? Hatalmas számú fegyveres, valami 60.000-en vonultak ki köszöntésére, elismervén, hogy ő az új királyuk - így bizonyították, hogy szabad akaratukból fogadták el őt uruknak.

A klerikusok kézenfogva vezették a templomi oltárhoz, s megmutatták a Szent Keresztnek és más ereklyéknek, hogy megcsókolhassa azokat. Itt ő és sokan mások számos értékes ajándékot ajánlottak fel, ezután a királyi palotához kísérték, ahol elrendelte, hogy készüljenek fel egy hatalmas lakomára. Mindenki saját lehetősége szerint igyekezett kifejezni tiszteletét a leendő királynak.

XXXVII. Richard király a szánalomtól megindítva, vitézségének elismeréséül és kárpótlásként királysága elvesztéséért, Guido királynak adja Ciprus szigetét.

Mégis, amikor valaki felemelkedik, szinte biztos, hogy másvalaki viszszaesik - más szavakkal, az egyik ember vesztesége a másiknak nyereség. Henrik gróf büszke volt rá, hogy megszerezte a királyságot, amit Guido királytól elvettek, és amiért az oly sok csatát vívott, oly sok munkával és verejtékkel felépített és védelmezett.

Most olyanná lett, mint egy városi polgár - nem azért, mert nem lett volna méltó a királyságra, hisz egy király sem volt nála nemesebb természetű -, hanem azért, mert őszinte férfi volt és nem elég ravasz. Hiszen a jelvények, melyeknek jog szerint tiszteletet kellett volna nyerniük számára, csak megvetést hoztak rá.

Nagyon bátor lovag volt. Amikor a szaracénok először elfoglalták Akkont, ő félelmetes erővel ostromolta meg azt. És bár sokáig támadta, a törökök száma fokozatosan nőtt, így erőit arra fordította, hogy a tengerről

foglalhassák el a várost. Valójában, ahogyan azt már korábban megjegyeztük, erre még két király is csak nehezen volt képes.

Igazából egyenes személyiségének nem kellett volna meggátolnia jogos jussának megszerzésében. A világ értékei felborulnak, amikor a rossz emberek tetteit nagyobb tisztelet övezi, mint a jókét. Amíg ennek a világnak a rendje uralkodik, addig a ravaszságot megbecsülik és az egyenes őszinteség gyalázatba süllyed. Így járt hát Guido, a királyság nélküli király!

Mégis, Richard király a szánalomtól és Guido király jó hírétől megindítva, a semmiért cserébe ráruházta Ciprus szigetének kormányzását, habár azt már korábban a templomosokra bízta. Így hát a templomosok szerzeményének feltételei megváltoztak és Guido lett Ciprus szigetének császára.

XXXVIII. Gyakorta jönnek követek Angliából a királyhoz különböző üzenetekkel, amelyektől Richard király elbizonytalanodik.

Akkoriban, amikor a márkit megölték - ahogyan azt fentebb már leírtam - gyakran jöttek hírnökök Richard királyhoz és könyörögtek neki, hogy térjen haza. Néhányan azt állították, hogy minden rendben van; mások azt, hogy Anglia királyságát el akarják foglalni; néhányan arról győzködték, hogy hazatérjen; mások arról, hogy itteni zarándoklatát helyezze előtérbe. Különböző tanácsaikkal annyira összezavarták, hogy nem tudta, kinek is higgyen. Emellett korábbi tapasztalatai alapján ismerte a francia király személyét. Ahogyan a közmondás tartja: *„rossz szomszéddal rossz lesz a reggel”*.[92]

XXXIX. Arról, hogy miként foglalta el Richard király Darum várát csak saját erőire támaszkodva, a franciák segítsége nélkül négy nap leforgása alatt, és hogyan fogott el itt 300 törököt.

Amíg Henrik gróf és a franciák óvatos előkészületeket tettek Akkonban Darum elfoglalására, Richard király, aki nem tudott tovább várni, seregével kivonult Ascalonból, és kőhajítóit részekre bontva hajókra rakatta, hogy elszállítsák Darum felé.

A király embereket jelölt ki Ascalon védelmére és rengeteg pénzt költött a legvitézebb fegyveresek felfogadására, akiket a környező várak őrzésére küldött. Az volt a feladatuk, hogy nappal a közlekedési utakat figyeljék és éjjel őrködjenek, hogy a törökök ne legyenek képesek szabadon Darum felé vonulni, mint korábban. Így aztán sem utánpótlást nem szállíthatnak, sem fegyvereket, sem bármi mást, amiről a szaracénok úgy vélték, hogy seregüknek szüksége volna rá Jeruzsálemben; és Darumban se legyen többé biztos menedékük, amikor áthaladnak, s ahonnan gyakorta szoktak támadásokat indítani a mieink ellen. Amikor a király ezen dolgokat mind elrendezte, felfegyverkezve kilovagolt Darum várához, mindössze csak saját kísérete volt vele. Egy vasárnap érkeztek oda

és sátraikat nem messze onnan verték fel. Mégis, mivel csak kevesen voltak, bizonytalankodtak afelől, hogy a vár mely részét kellene megtámadniuk, hiszen kevés emberrel nem lehet minden oldalról támadást indítani. Ha ezt tennék és szétválnának, nem tudnának ellenállni a törökök rajtaütésének, sem az ellenséget nem volnának képesek megostromolni. Így hát együtt maradtak a város közelében lévő síkságon.

Megvetvén ilyen kevés ember támadását, a törökök kitörtek a várból. Egy ideig zaklatták embereinket, próbáltak csatát kezdeményezni és közben felbecsülték erejüket. Végül visszavonultak a várba, erősen eltorlaszolták a kapukat és felkészültek a védekezésre.

Ekkor, szinte majdnem egyszerre, megérkeztek a király kőhajítói, amelyeket hajón hozatott. Láttuk, ahogy a király, a vezérek és nemesek a vállukra véve vitték a kőhajító részeit gyalog, rengeteg verejtékkel, a parttól egy jó mérföldnyi távolságra. Majd amikor a kőhajítókat összerakták és felállították, felügyeletükre őröket helyeztek el, és az egyiket, amelyik a legfőbb tornyot támadta, maga a király irányította. A normannok kezeltek egy másikat, a poitouiak egy harmadikat. Mindhárom folyamatosan bombázta a várat.

Amikor a törökök látták, hogy közeledik a végzetük, félelem jártra át szívüket, de férfiasan próbálták védeni magukat. A király a kőhajítókkal állandóan, éjjel és nappal szüntelenül lövetett.

Tizenhét nagyon erős és jól épített torony magasodott Darum vára fölé. Az egyik magasabb és erősebb volt a többinél, és kívülről egy még mélyebb árok vette körül. Ezt az árkot egyik oldalán falazással erősítették meg, míg másik oldalát a természetes sziklából faragták ki. A király parancsot adott az árkászoknak, hogy ügyesen ássanak alagutat, törjék át a kikövezést és aknázzák alá az építményt. Ekkor az álnok nép annyira megdermed majd a félelemtől, hogy nem tudnak majd sem hatékonyan védekezni, sem elmenekülni. A kőhajítók folyton lőttek, és ismétlődő csapásaik szétzúzták a törökök egyik mangoneljét, ami a főtoronyban állt. A törököket ez nagyon elkeserítette.

Először köveket dobálva, íjjal és számszeríjjal nyilazva szorították vissza a mieinket; a kövek és nyilak sűrűn záporoztak. Mégis, számszeríjászaink állandóan lesték az alkalmat, hogy elpusztítsák ellenségünket, és amikor megpillantottak egyet kitűnni a bástyák mögül, azonnal nyilakat zúdítottak rá. Sokukat megsebezték és megölték, a többi pedig moccanni is alig mert.

Rossz volt a helyzetük. A vár kapuját szétzúzták a király kőhajítói, felégette a tűz és elpusztult. A folyamatos megpróbáltatásoktól kétségbeesve a törökök nem voltak elég erősek a védekezés folytatásához, mivel sokan elestek, sokan pedig sebesültek voltak. Továbbá felismerték, hogy Richard király teljesen eltökélt mindenben, amibe belekezd, és nem is győzhetik őt le, mivel sosem hagyott alább az aláaknázással és a kőhají-

tók tüzelésével. Ekkor kijött három szaracén és békéért esedezve a király elé járult. A város megadását ajánlották azért cserébe, hogy mindenüket hátrahagyva mindenki szabadon távozhasson. A király nem egyezett bele. Azt mondta, védjék magukat, ahogyan csak tudják.

Amint visszatértek a várba, a király kőhajítói erősebben dolgoztak, mint valaha. Egy pillanatra sem álltak meg. Az egyik torony a folyamatos lövésektől szinte azonnal megrázkódott és szörnyű robajjal összeomlott. A király árkászainak aknái már meggyengítették. A mieink üldözték a romokból menekülő törököket, és akik nem tudtak ellenállni, azokkal végeztek. A törökök a főtoronyban leltek menedéket, de előbb átvágták lovaik térdszalagját, hogy azokat senki más ne használhassa - ez volt az ördögi szokásuk. Mialatt menekültek, embereink behatoltak a várba. Az első Seguin Barrez volt Ospiard nevű fegyverhordozójával. A második Pierre de Gascogne, de őket még sokan mások követték, akiknek neveit már elfeledte az emlékezet. Stephen Longchamp zászlaját tűzték ki elsőként a falra. A második Leicester earljéé, a harmadik André de Chavigny-é, a negyedik Raymund fitz Prince-é[93] volt. Eztán a genovaiak és pisaiak tűzték ki a falakra különféle zászlóikat. Így hát a mi jelvényeinket felállították és a törökökéit lehajították.

Látnod kellett volna, hogyan futnak gyorsan a törökök a torony felé, vagy azt, ahogy rájuk sújt a kard, vagy nyíltól átlőve zuhannak a földre és meghalnak, még mielőtt elérték volna a tornyot. Embereink találtak még néhányat a bástyákon és kidobálták őket a semmibe, hogy a földön zúzódjanak szét. Hatvan törököt öltek meg a vár különböző részein. Akik a toronyba menekültek, látták, hogy már elvesztek. A vár már elesett, a tornyot pedig le akarták rombolni, mivel a király parancsára már bátor férfiak kezdtek dolgozni a lebontásán. Rájöttek, hogy a királynak ellenállva nincs esélyük a túlélésre. Mivel a helyzetük reménytelen volt, a Pünkösd előtti pénteken [május 22.] a király irgalmára bízták magukat és átadták magukat az örökös szolgaságnak. Legfőképp azért voltak kénytelenek ezt megtenni, mert a hatalmas emír, név szerint Caysac, akit a vár védelmével megbíztak, nem tudott a segítségükre sietni.

Amikor Darumot elfoglalták, majdnem negyven keresztényt találtak láncra verve. Elengedték őket, így azok visszanyerték szabadságukat. A következő éjjelen a király őrségbe állította embereit a törökök felett, akik még mindig a toronyban maradtak egészen szombat reggelig. Ekkor Pünkösd előestéjén előjöttek, és a király parancsára szíjakkal oly szorosan összekötötték kezeiket a hátuk mögött, hogy a kötelek a bőrükbe vágtak. Háromszázan voltak, köztük nők és gyerekek.

Így Richard király ügyes ostrommal, mindössze négy nap alatt, egyedül csak saját kíséretére támaszkodva, a franciák megérkezése előtt elfoglalta Darumot. Természetesen ezért embereink keményen megdolgoztak, de nagyobb dicsőséget is szereztek.

XL. Amikor Henrik gróf megérkezik Darumhoz, Richard király átadja neki a várat, majd távozik és Furbiába megy.

Amikor Darumot elfoglalták, nagy sietséggel megérkezett Henrik gróf a franciákkal és Burgundia hercegével, így jelen lehettek a vár elfoglalásánál, de addigra annak már majdnem vége lett. A gróf közeledtével a király kivonult köszöntésére és kitörő örömmel fogadta. A várba kísérte és sokak jelenlétében azt átadta neki, annak minden tartozékával együtt – azokkal, amit már megszereztek, és azokkal, amit még meg fognak szerezni. Ezen ajándékok jelképezték a meghódítandó királyság első gyümölcseit.

Pünkösd nagy ünnepének napján [május 24.] mindenki Darum várában maradt. Hétfőn a gróf őrséget hagyott hátra, majd elindultak Ascalon felé, keresztülvonulva Gáza közepén egészen Furbiáig, ahol a király három napig maradt. A többiek azonban Ascalonba mentek, ahol a franciák a Pünkösdöt ülték.

XLI. Hallván, hogy Caysac emír és 1000 török megerősíti a Fügevárat, Richard király odamegy, hogy megostromolja azt, de mindenki elmenekül előle.

A király egy kémje visszatért Furbiába a Füge-vár [Burj al-Bayyara] környékéről és jelentette, hogy 1000 szaracén, vagy még annál is több állomásozik ott Caysac emírrel, és buzgón foglalatoskodnak a vár megerősítésén arra az esetre, ha a keresztények arra mennének. Amikor ezt meghallotta, a király elindult ebbe az irányba, és a sereg követte őt. Az első éjszakát egy Arundinetum [„Nádas"] nevű *casal*-ban, más néven a Seregélyek Nádtörőjében [Uyūn al-Qaşşāba] töltötték. Hajnalban elindultak az említett Füge-várhoz, ahogyan azt tervezték, és amit állítólag a törökök ellenük erősítettek meg. De nem találtak itt senkit, csak két szaracént, akiket fogolyként magukkal vittek. Visszavonuláskor a törökök földig rombolták a vár kapuit. Megtudván hogy Richard király és serege feléjük közelít, nagyon sebesen menekültek, mert szörnyen megrémültek Darum elfoglalásának hírétől. Emlékezvén az odabenn lévők elvesztésére, saját biztonságuk érdekében óvintézkedéseket tettek, hogy ők maguk ne kerüljenek hasonló helyzetbe. Így mikor a sereg elhagyatottan találta a várat, felmásztak a legmagasabb bástyára és körülnéztek, hogy lehet-e valahol látni ellenséget, akit meg tudnának támadni. Mivel nem találtak senkit, visszamentek és az éjszakát a Seregélyek *casal*-jában töltötték.

XLII. Amikor tájékoztatták a felfordulásról, amit országában testvére, János gróf okozott, a király nagyon megrendült és úgy nyilatkozott, hogy haza óhajt térni.

A Seregélyek *casal*-jánál egy Angliából küldött hírnök járult a király elé, egy klerikus, név szerint Jean d'Alençon.[94] Jelentette, hogy János gróf, a király fivére zűrzavarba taszította Angliát, és már anyja, a királyné sem tud többé hatni rá, sem senki más, kizárólag saját szeszélyei szerint cselekszik. A francia király bátorította fel, a követek oda-vissza járkálnak közöttük. Azt is jelentette, hogy a dolgok már annyira elfajultak, hogy ha valami ezt a borzalmas árulást nem fékezi meg, fennáll a veszélye, hogy Anglia hamarosan kicsúszik Richard király uralma alól.

A királyt feldúlták ezen hírek, és sokáig csak csendben ült, forgatta fejében a dolgokat, s felmérte, mit lehetne tenni. Végül beismerte, hogy valóban haza kellene mennie, nehogy jogtalanul száműzzék szülőföldjéről és atyái királyságából, mint egy számkivetettet. Mégis, mivel a király gondolatát még sokan nem ismerték, néhányan ezt mondták: „A király biztosan menni fog." De mások azt mondták: „Nem, folytatni fogja a hadjáratot. Bizonytalan jelentések nem szólíthatják el egy ilyen istenfélő vállalkozás befejezésétől. Ez megakadályozná abban, hogy az országot elfoglalja, és így nem nyerhetne magának dicsőséget."

XLIII. Az egész sereg egyöntetűen beleegyezett, hogy mennek és megostromolják Jeruzsálemet, ha hazamegy Richard király, ha nem.

Míg a különböző emberek különböző véleményen voltak Richard király indulásáról, a sereg vezetői és vezérei egybegyűltek: franciák, normannok, angolok, poitouiak, maine-iek és anjouiak. Mindannyian ígéretet tettek egymásnak, hogy ha megy a király, ha marad, semmi sem állíthatja meg őket abban, hogy Jeruzsálemet megostromolják. Amikor a sereg ezt megtudta, az embereket leírhatatlan öröm töltötte el. Mindenki együtt örvendezett, gazdag és szegény, kicsi és nagy, s nem volt olyan teremtett lélek a seregben, aki a maga módján ne mutatta volna külső jelét szíve belső örömének. Rengeteg gyertyát gyújtottak, táncoltak és éjfélig különböző dalokat énekeltek együtt „*tapssal, ébren töltve a hosszú éjszakát*".

Csak a király elméjét nyomasztották gondok. Mélyen elgondolkodott a hallottakon, egymás után eltűnődött mindenen, amíg a problémák súlyától kimerülve, dühösen az ágyba vetette magát. Most már megkezdődött június hónapja, és az egész seregben mindenki várta az indulást.

XLIV. Ibelinnél a *cincenell*-eknek hívott legyek támadják fullánkjukkal a katonák arcát, akik emiatt úgy néznek ki, mint a leprások.

A király és a sereg a Seregélyek Nádasából kiindulva, fürgén menetelve vonult a síkságon keresztül az ispotályosok Ibelinje [Bait Jibrīn] felé, Hebron mellett, közel ahhoz a völgyhöz, ahol Szent Anna, Máriá-

nak, Isten Szent Anyjának anyja született. A sereg itt pihenőt tartott. Nagyon boldogok voltak a Jeruzsálem felé vonulástól. Itt aztán bizonyos apró legyek támadtak a seregre. Olyanok voltak, mint a pattogó szikrák, és *cincenell*-eknek hívták őket. A környék mindenütt tele volt velük. Szakadatlanul a zarándokok körül nyüzsögtek, kezeiket, nyakukat, torkukat, homlokukat, arcukat, vagy bármely fedetlen testrészüket csipkedték. A csípést rögtön égető duzzanat követte, így akiket megcsíptek, mind úgy néztek ki, mint a leprások. Zavaró támadásaiktól alig tudtak némi védelmet nyerni azzal, hogy ruhákat csavartak nyakuk és fejük köré.

Ennek ellenére tele voltak reménnyel és vidámsággal, ezért bátrabban tudták viselni a viszontagságokat. Mindenki összegyűlt és lelket öntöttek egymásba azzal, hogy Jeruzsálem ostromára indulnak. Csak a király volt a hallottak miatt aggódó és nyugtalan.

XLV. A király egyik káplánja meggyőző beszédet tart a királynak. Ez megindítja Richardot, így elhalasztja hazatérését.

Egy nap Richard király magányosan elmélkedve ült sátrában, és tekintetét a földre szegezte. Egy bizonyos poitoui káplán, név szerint Guillaume, őt látva nagyon elszomorodott, de mivel tudta, hogy a királyt a követek jelentései zavarják, nem mert csatlakozni hozzá, hogy elméjét megkönnyítse a zaklató dolgoktól. Így hát együttérző szemekkel tekintett a királyra, keservesen sírt, de semmit sem szólt. Amikor a király felismerte vágyakozó mozdulataiból, hogy vele óhajt beszélni, ezt mondta neki: „Káplán úr, kérlek téged a nekem tartozó hűségednél fogva, hogy ne hezitálj vagy kertelj! Mondd el, miért sírsz, ha bánatodnak oka velem kapcsolatos!"

Könnyekkel teli szemekkel, halk hangon a káplán így válaszolt: „Nem beszélek, amíg fenséged meg nem ígéri, hogy nem büntet meg azért, amit mondok." A király esküvel fogadta, hogy nem esik bántódása.

Most már magabiztosan, a káplán így kezdett beszélni: „Uram, királyom! Mivel siet hazatérni, a seregben mindenki becsmérli önt, különösen azok, akik legközelebb állnak önhöz, és leginkább óhajtják megbecsülését. Isten ments, hogy bizonytalan híresztelések eltérítsék az elhagyatott ország elfoglalásától. Úgy véljük, ez hozna önnek örök dicsőséget. Oly nagyszerűen kezdett bele, ne engedje hát, hogy egy gyors visszavonulás elhomályosítsa eddig elnyert dicsőségét; ne mondhassák önről a jövőben, hogy félbehagyván ügyeit, gyáván visszakozott. Mennyire másképpen végződik minden, mint azt elgondoltuk, ha a vég nem méltó a kezdethez! Könyörgöm, vigyázzon erre a megkezdett, dicső értékre, hogy ne mocskolódhasson be az utókor szemében azáltal, hogy elhagyja vitézsége.

Uram, királyom, emlékezzen, Isten mennyi mindent tett önért! Felvirágoztatta tetteit, hogy arra mindörökké emlékezzenek majd. Egy király sem végzett annál dicsőbb dolgokat az ön korában, mint amiket ön már

véghezvitt. Óh, Király, emlékezzen most, hogy amikor Poitou grófja volt, nem volt oly vitéz szomszédja, sem támadó ellensége, aki ne hódolt volna be erejének és adta volna meg magát! Óh, Király, emlékezzen a nagy harcokra és felfordulásokra, amit a *brabançon*-ok okoztak,[95] akiket oly sok alkalommal, oly kis sereggel legyőzött és szétkergetett! Óh, Király, emlékezzen, mily dicsőségesen győzedelmeskedett, amikor felszabadította St. Gilles grófjának [V. Raymond, Toulouse grófja] ostroma alól Hautefort-t és szégyenteljes menekülésre bírva elűzte őt. Óh, Király, emlékezzen királyságára, amit szabadon, pajzsok és sisakok, vita és ellenzés nélkül szerzett. Óh, Király, emlékezzen vitéz nagy tettére, hogy hány nagy nemzetet igázott le, hogy miként foglalta el bátran Messina városát, miként mutatta meg vitézségét, amikor visszatartotta a kihívó és önre támadni merészelő görög népet! Isteni irgalom szabadította ki kezeik közül, s ők legyőzettek és elpusztíttattak. Emlékezzen, óh, Király a vitézség jeleire, amelyekkel Isten megajándékozta önt *kegyelmének gazdagságában,*[96] amikor elfoglalta Ciprus szigetét, amit soha, senki sem mert ön előtt megtenni, de ön Isten segedelmével tizenöt nap alatt képes volt azt meghódítani, és még a császárt is elfogta. Aztán találkozott a különös hajóval, ami a szembeszél miatt nem tudott bejutni Akkon kikötőjébe, gályáival legyőzte azt és rajta a 800 fegyveres törököt, amikor a kígyókat elnyelték a tenger hullámai. Emlékezzen Uram, Királyom Akkon ostromára és hogy hogyan ért oda éppen jókor az elfoglaláshoz, és hogy amikor megtámadta, az megadta magát. Nagyon beteg volt az *arnoldia* nevű betegséggel, de Isten kegyelméből felépült, holott abba már sok más fejedelem belehalt. Óh, Király, emlékezzen a földre, melyet Isten az ön védelmére bízott, egyedül csak az ön felelősségére, mert a francia király gyáva módon eltávozott. Óh, Király emlékezzen a keresztény foglyokra, akiket láncaiktól szabadított meg Darumban és akiket a törökök béklyókba vertek, hogy fogságba vessék őket, de Isten elküldte önt a megmentésükre. Imádkozzon, szívében mélyen megfontolva, miképpen tüntette ki és tette önt naggyá az Isten megszámlálhatatlan győzelemmel és sikerrel, hogy már nincs olyan király vagy fejedelem, aki önnek ellen tudna állni. Nem felejthette el, hogy éppen most hogyan foglalta el vitézségével és kitartásával négy nap alatt Darum várát! És mit gondolhatnánk arról, amikor meggondolatlanul elaludt és majdnem elfogták a gaz hitetlenek, de Isten mégis sértetlenül ragadta ki karmaiból!

Kell-e még többet mondanom? Említsek-e más ellenségeket más országokból, amelyeket kemény kézzel végül alávetett, vagy városokat, melyeket lerombolt, amikor boldogan győzedelmeskedett minden elvállalt ügyében? Emlékezzen, hogy mióta elindult a nyugati világból, mostanáig mindenütt győzedelmes volt! Ellenségei a lábai elé vetik magukat, hogy láncra verhesse őket, és ön előtt Antaeus sem érhetne el semmit azzal, hogy a földre bukik, se a hidra azzal, hogy növekszik.[97] A szultán megreme-

gett ön előtt. Babilónia a velejéig reszket. A vad törökök megrettentek. Mit mondhatnék még? Mindenki egyetért abban, hogy ön, mindenkinek atyja, a kereszténység patrónusa és védelmezője, ha elhagyja az országot, az olyan lenne, mintha hagyná, hogy ellenségei elpusztítsák!

Óh, nagy király, hatalmas!
Ahogy kezdted, tovább folytasd!
Segítsd meg az embereket,
Kik figyelmesen bíznak benned
Mint védőjükben! És Krisztus segítsen,
Hogy folytasd utad új erőben!"

XLVI. Ennek hatására a király közzéteszi a seregben, hogy a következő Húsvétig nem tér haza.

A király csüngött a káplán szavain, csendben sok mindent megforgatott fejében és mérlegelte a szavak súlyát. Amíg a káplán beszélt, a király csendben maradt, és akik vele voltak a sátorban, azoknak *„arcuk figyelőn odafordult"*.[98]

A király szívét teljesen megváltoztatta ez a beszéd. Megerősítette elképzeléseit, alátámasztotta és kitisztította meggyőződését, így a következő nap a kilencedik órában [15 óra] a király és az egész sereg visszatért és megállt az Ascalon melletti gyümölcsösökben. Mindenki azt gondolta, hogy a király biztos el akart menni, és már siet az indulásra. De valójában Isten kegyelmének ösztönzésére és a káplán beszédének hatására meggondolta magát, s elmondta unokaöccsének, Henrik grófnak, Burgundia hercegének és más vezéreknek, hogy nem fogja Húsvét előtt elhagyni az országot, és nem törődik vele, hogy milyen kéréseket, híreszteléseket vagy érveléseket hoznak neki a hírnökök. Így június 4-én, amely a Szentháromság hetében volt, hívatta heroldját, Philipet, és elrendelte, hirdesse ki a seregben, hogy Richard király kétségtelenül az országban marad a következő Húsvétig, s lehetősége szerint mindenki szerelje fel magát és készüljön fel Jeruzsálem ostromára!

XLVII. Amikor meghallják, hogy a király mit óhajt, az emberek felvidulnak és felkészítik magukat Jeruzsálem megtámadására.

Amikor hallották a herold szavát, mindenki köszönetet mondott, ahogyan a madarak is napfelkeltekor, ezután késedelem nélkül mindannyian felszerelték magukat és útra készen összecsomagolták mindenüket. Égbe nyújtott kezekkel így szóltak:

„Dicsőítünk Téged, Mindenható Isten és köszönetet mondunk, mert most láthatjuk majd városod, amelyben túl sokáig lakoztak már a törökök! Mily boldog lett hosszú várakozásunk! Mily áldott a reménység! Mily jól megérdemeltek a próbák és szenvedések, melyeket megtapasztaltunk,

mivel ennek eredményeként most láthatjuk a rég óhajtott várost." Mindenki ilyeneket és ehhez hasonlókat mondott. Minden vágyuk az volt, hogy induljanak. A reménytől sokkal vidámabban az alázatos közemberek sokasága hátára vette élelmes zsákját és mindenki azt állította, hogy biztos abban, egy hónapra is elegendő élelmet visznek, mert annyira akarnak már Jeruzsálem felé menni. Nincs olyan dolog, amin az akaratteli elme ne tudna felülkerekedni, és emellett Isten szolgálatában a nehéz dolgok is egyszerűbbé válnak.

XLVIII. Ascalonból Jeruzsálembe tartva a király és a sereg Blanchegarde-hoz ér, ahol két emberünk meghal kígyómarástól.

Tehát, ahogyan az elmondatott, mindenki felszerelte magát az útra. Általános jókedvükben úgy tűnt nekik, hogy minden jól halad. A király és a sereg Ascalonon kívül táborozott. Mindent elkészítettek a menetre és a Szentháromság ünnepe utáni első vasárnap [június 7.] még kora reggel elhagyták Ascalont és Jeruzsálem felé indultak. Az emberek eme kitűnően felszerelt, kiváló serege a hőség miatt lassan haladt. Az erősebbek együttérezetek a gyengébbekkel, elhatározták, hogy saját jószántukból segítségükre lesznek és jámbor szolgálatot tesznek nekik. Alázattal támogatták a gyalogosokat és vitték őket. Azok, akiknek lovai vagy bármilyen málhás állatuk volt, átadták azokat a szegényebb zarándokoknak, hogy őket és málhájukat vigyék, mialatt ők maguk - a fürge, fiatal harcosok elég erősek a meneteléshez - önként mentek utánuk gyalogosan.

Látnod kellett volna a szélben lobogó számtalan híres zászlót, a sokféle szalagot, a sok országból jött sok atyafit, a sokféle fegyvert, ékkövekkel díszes koronákat és sisakokat, ragyogó páncélingeket, harcos oroszlánokkal vagy repülő arany sárkányokkal ékített pajzsokat. Voltak vágtára vágyó magas lovak, melyek méltatlankodtak, mert visszatartották őket, és habzó szájjal rágták a zablát; rengeteg öszvér és sok szúrós hegyű, ragyogó lándzsa. A levegő fénylett a csillogó kardoktól, oly sok vitéz és kiváló lovag volt ott, hogy szerintem elegen, vagy ha nem, több mint elegen voltak a török horda elpusztítására, vagy legalább is, hogy ellenálljanak nekik.

Így hát oly messzire haladtak az úton, hogy miután átkeltek az édesvizű folyón, megérkeztek Blachegarde-ba. Gyorsan felverték sátraikat a városon kívüli mezőn és ott töltötték az éjszakát.

Ezen az első éjjelen egy lovag és fegyverhordozója is meghalt két kígyó marásától. Tán Isten feloldozza lelküket, hisz az Úr szolgálatában álltak. A sereg itt maradt két napig.

XLIX. Három nap alatt a király és a sereg Blanchegarde-ból Betenopolisba ér, a király itt tartózkodik egy hónapig az emberekre várva, és ezalatt sok figyelemre méltó dolgot tesz.

A harmadik napon, azaz június 9-én a sereg egésze harci menetben előre ment és megérkezett Toron des Chevaliers-be [al-Naṭrūn], anélkül, hogy bármi akadályba vagy ellenállásba ütközött volna. Ezen az éjjelen embereink elfogtak tizennégy pártust, akik a hegyekből jöttek le fosztogatni. Következő nap, reggeli után tovább indult a sereg. A király udvartartásának kíséretével előrement Arnald vára felé. Elrendelte, hogy sátrait magasabban, a vár jobb kéz felőli oldalán verjék fel. Következő nap megjöttek a franciák, és az egész sereg elindult Betenopolis felé.

A sereg egy darabig itt maradt, hogy várjon Henrik grófra, akit a király Akkonba küldött az ott lévő és ott lézengő emberek visszahozatalára, hogy ők is részt vegyenek a hadjáratban. Ezért az egész sereg ott maradt egy hónapig, vagy még tovább azon hegy lábánál, amelyen a zarándokok át szoktak kelni a Szent Városba tartva.

Amíg a sereg abban a völgyben maradt, ahol letáborozott, sok minden történt, amik felett úgy véljük, nem mehetünk el szótlanul.

A Szent Barnabás ünnepe utáni napon [június 12.], ami péntek volt, a király felderítői jelentették, hogy törökök vannak a völgyekben, és elrejtőztek, hogy rajtaüssenek az áthaladókon. Korán reggel a király a törököket keresve elindult a hegyek felé. Elment egészen az Emmausz-forrásig [Amwas] és amint felkelt a nap, s felkészülten érte őket, rájuk rontott, húszat megölt, a többieket megfutamította. Elfogta Saladin heroldját is, aki ki szokta hirdetni rendeleteit: csak őt kímélte meg. Emellett elfogott három tevét, lovakat, öszvéreket és gyönyörű *turcoman*-okat.[99] Továbbá zsákmányolt két kiváló nőstény öszvért, a legdrágább selyemruhákkal, sokféle fűszerrel, aloéval és sok más egyébbel megrakva.

Sebesen üldözve a szaracénokat, átkelt a hegyeken, menekülésük közben ölve meg őket. Az egyikkel a völgyben ütközött meg, átrohant rajta és halálos sebet okozva kilökte azt lovának nyergéből. Miután végzett vele, a király körülnézett és a távolban meglátta Jeruzsálem városát.

L. Hallván, hogy a király közeledik, a jeruzsálemi törökök menekülnek félelmükben, és maga Saladin is erre készül.

Amikor a menekülő törököktől tájékozódtak a Jeruzsálemben lévők, hogy jön Richard király, annyira megrémültek, hogy ha a király egész seregével éppen akkor vonul oda, amikor azok pánikba esnek, a szaracénok elhagyták volna Jeruzsálem városát, hogy a keresztények szabadon és vitathatatlanul lakhassák. Minden török gyorsan elhagyta a várost és menekült, így hát nem maradt ott senki, aki azt védeni merte volna, vagy ott mert volna élni. A szultán fenyegetése nem tántorította el őket, de pénzzel sem tudta rávenni a maradásra. Maga Saladin is a legjobb lovát

kérte, és elrendelte, adjanak neki egy gyors csataménet, hogy el tudjon menekülni Richard király elől, mert nem merte bevárni érkezését.

LI. Szintén azalatt, amíg Betenopolisban tartózkodnak, a franciák harcolnak 200 törökkel és legyőzetnének, ha Salisbury püspöke nem siet a segítségükre.

Ugyanezen a napon, amíg a király az üldözéssel volt elfoglalva, 200 szaracén jött le a hegyekből a síkságra és a franciák sátrai felé haladt. Az egész sereg összezavarodott, már végeztek két fegyveresünkkel, akik túl messzire mentek a málhás állatoknak takarmányt keresni, és amikor hallották ennek a kettőnek a kiáltását, a franciák, a templomosok és az ispotályosok felugrottak és a törökökre rontottak. A hegy lábánál a szaracénok derekasan ellenálltak embereinknek és bátran visszaverték őket. Igen, amikor a törökök a mezőn rajtaütöttek embereinken, nagyon gyorsan elrohantak, de a hegy lejtőjén szembefordultak velük és hirtelen kilökték nyergéből egyik lovagunkat. A franciák nem kis szégyenben maradtak.

Volt egy bizonyos lovag, akinek vitézsége hírnevet szerzett volna számára, ha nem szegi meg rendje szabályzatát, mégis úgy tűnt, azt hitte, merész vitézségéért megbocsájtják majd cselekedetét. Ez a férfi egy ispotályos lovag volt, név szerint Brügge-i Robert. Elhagyta a királyi lobogót és odament a királyhoz. Mivel már vágyott megütközni az ellenséggel, a szabályokat megszegve megsarkantyúzta kiváló lovát, elhagyta társai sorát, mielőtt a többiek csatarendben odaértek volna és teljesen egyedül rárontott az ellenségre.

Meglátván egy jól felfegyverzett törököt, gyors vágtában megközelítette. A török kemény vértezete semmit sem ért az általa tartott erős lándzsával szemben, és középütt úgy keresztüldöfte azt, hogy a lándzsa annak hátán jött ki. A török a földre zuhant, de testét nem hagyták ott heverni. Egyszerre minden emberünk az ellenségre rontott.

Ekkor az ispotályosok mestere, Garnier azt mondta az említett Brügge-i Robertnek, hogy szálljon le lováról és várja ki a rend fenyítését. A testvér engedelmeskedett neki, és gyalogosan tért vissza a harctérről a sátrakhoz. Itt türelmesen várt, amíg erős és nemes férfiak térden csúszva nem járultak Garnier mester elé és megbocsátást nem nyertek Robert testvér kihágásáért, de csak azzal a feltétellel, hogy ügyel rá, a jövőben ne kövessen el többé ilyet.

Hosszú ideig az ütközet eldöntetlen volt, mindkét oldalon verejtékeztek, mindenki egyforma elszántsággal támadta ellenségét. A mennyek megremegtek a csatában, a föld iszamos lett a vértől. Kardok csörögtek ahogy összecsaptak, pajzsok csattogtak. Az egyik oldal telve volt dühvel, a másik vadsággal. A mieink már kezdtek kimerülni a csata súlyától és már-már megingottak, amikor az isteni gondviselés odavezényelte Per-

che grófját, aki meghallotta a csata zaját. Mégis, ő félénken viselkedett, és ha Salisbury püspöke és csapatai nem siettek volna sebesen a segítségükre, aznap legyőzték volna őket.

LII. Szintén azalatt, míg itt tartózkodnak, legvitézebb lovagjaink, akiket a Joppából a sereghez tartó karaván kíséretére neveztek ki, szörnyű rajtaütést kell elviseljenek a törököktől, akik nagyon keményen sújtanak le buzogányaikkal. Teljesen elpusztíttatnának, ha Leicester earlje nem sietne segítségükre.

Június 17-én, tehát Szent Botolph napján, ami szerda volt, karavánunk elhagyta Joppát, s élelemmel és más szükséges csomagokkal megrakva a sereghez indult. Ezen a napon a karaván kísérésének feladatával Ferric de Vienne volt megbízva. Ő Henrik gróf palotájában tevékenykedett, akinek a hátvédet kellett volna biztosítani, de Akkonba küldték. Ferric megkérte Baldwin Carront és Clarembald de Mont-Chablont, hogy védjék helyette eznap a karavánt, és menet közben tartsák egyben az embereket, ne hagyják, hogy leszakadozzanak. Ennek ellenére végig elővigyázatlanul kóboroltak, s gondatlanságukért és hanyagságukért keservesen megfizettek.

Ott volt Manessier de l'Isle, Richard d'Orques és Thierry, Philip és Baldwin Carron néhány társa, Odo és sok fegyverhordozójuk, rokonuk és barátaik, akiknek barátságát próbára tette a szükség. Elől gyorsan haladtak, míg hátul sokkal lassabban követték őket, végig csak botorkálva. Ekkor hirtelen Ramlától nem messze török lovasok ugrottak elő rejtekhelyeikről és nagy sietséggel, egymás előtt tolongva rárontottak hátvédjeinkre. A leggyorsabb lovúak betörtek utolsó egységeink közé és átrohantak rajtuk. Baldwin Carront kitaszították nyergéből, de ő azonnal kihúzta kardját, forgatni kezdte, folyamatosan csapásokat mérve ellenségeire, hogy hozzá sem mertek érni. Ebben az ütközetben Richard d'Orques-t és Thierry-t is letaszították lovaikról. Baldwin bátran küzdött addig, amíg emberei nem adtak neki egy talált lovat és fel nem ültették rá.

Látnod kellett volna ezt az elkeseredett csatát: nagyon ügyes harcosok, jól irányzott csapások, ragyogó karddöfések, fáradhatatlan támadások csaptak össze rendíthetetlen ellenállással. Számtalan ló kóborolt lovas nélkül, a szaracénok támadtak, a mieink eltökélten folytatták a küzdelmet. Amikor a törökök levetettek valakit a földre, mások ugrottak a csata sűrűjébe, kiemelték és lóra ültették azt. Kölcsönösen sok segítséget nyújtottak egymásnak.

Mégis, a mieink komoly hátrányban voltak. Ahogyan a heves harcban keservesen viaskodtak az ellenséggel, igencsak szétszóródtak egymástól, így nem látták egymást az ellenség óriási tömegében. A rengeteg török bekerítette embereinket, így hát nem meglepő, hogy még a legmoz-

dulatlanabbakat is földre taszították, hisz azok nem tudtak ellenállni oly sok ellenfélnek. Sűrűn záporoztak a török gerelyek, megsebezvén és nagyon meggyengítvén a lovakat. Továbbá Baldwint is újból kilökték a nyeregből. Azonnal megparancsolta egyik fegyverhordozójának, hogy szálljon le a lováról és azt adja át neki. A fegyverhordozó nagy vitézségről tett tanúbizonyságot, amíg lóháton volt, de amint Baldwin felült a lóra, látta, hogy fegyverhordozójának a fejét veszik.

A mieink védekeztek és tartották magukat. Baldwin társát, Philipet elfogták, a csatában ő volt a legkiválóbb harcos. Philippel együtt elfogtak egy kiváló fegyverhordozót is, és megölték Richard testvérét. Egy másik, ehhez hasonló ütközet borzalmas látvány volna a gyáváknak. Baldwin és társai kardjukat forgatva minden erejükkel küzdöttek. Clarembald de Mont-Chablon már elhagyta őket: gyorsan elmenekült, amikor látta, hogy a törökök száma csak egyre nő.

Ahogy a parázs csata újból elkezdődött, Baldwint harmadik lováról is levetették és oly keményen sújtották buzogányaikkal, hogy majdnem teljesen tehetetlenné lett. Vér folyt orrából és szájából, kardjának éle kicsorbult és az az állandó csapásoktól használhatatlan lett. Ahogyan rátörtek az ellenséges tömegek, egy kiváló lovagért, Manessier de l'Isleért kiáltott, aki minden törököt megölt: „Óh, Manessier, hát elhagytál engem?"

Amikor ezt Manessier meghallotta, gyorsan Baldwin megmentésére sietett a törökök hatalmas nyomása alól, de túl sok volt a szaracén ahhoz, hogy ketten mindet legyőzhessék. Egy ideig csak ők harcoltak a rájuk zúduló megszámlálhatatlan horda ellen. Manessiert is kivetették nyergéből, vasfokú buzogányaikkal kegyetlen csapásokat mértek rá, és ahogyan a földön hevert, fölé állva gyötörték őt, ütötték és oly kegyetlenül szétzúzták testét, hogy eltörtek lábának csontjai. Így Baldwin és Manessier elsüllyedt az ellenség tömegében, embereink elvesztették őket szemük elől és nem tudták, mi történt velük.

Ekkor Isten felszabadítót és védelmezőt küldött nekik – Leicester kiváló earljét, aki felfigyelt helyzetükre. Nagy rohammal jött, és az első törököt, akivel megütközött, letaszította lováról. Stephen Longchamp társa, Anscon levágta a török fejét és elhajította azt; maga Stephen is derekasan viselkedett minden helyzetben. A mieink ereje megnőtt, a törökök bátorsága pedig megcsappant: megfordultak és gyors vágtában a hegyek felé menekültek, kivéve azokat, akik épp embereinkkel küzdöttek. Eztán óvatosan feltették a lovakra a sebesülteket és elesetteket, majd visszatértek velük a sereghez.

Tehát úgy gondolom, hogy ami aznap történt, méltó a megemlékezésre: hogyan győzte le Leicester earlje a törököket, néhányukat megölve, másokat elfogva.

LIII. Szintén, amíg ott tartózkodtak, Szent György szíriai püspöke elhozza és Richard királynak adja az Úr Keresztjének egy darabját.

Amikor a szaracénok először jöttek Jeruzsálem környékére és pusztították el azt, Szent György szíriai püspöke váltságdíjat fizetett Saladinnak önmagáért és embereiért. Most népének nagy sokaságával, férfiakkal és asszonyokkal Richard király elé járult a Szent Kereszt egy darabjával, és azt odaadta a királynak.

LIV. Ismét itt tartózkodásuk alatt egy apát elmondja a királynak, hogy egy bizonyos helyre elrejtette a Szent Kereszt egy darabját. A király elmegy az apáttal, megtalálja és visszahozza azt, majd a sereggel együtt imádja.

Három nappal Keresztelő Szent János ünnepe előtt, Szent Albin napján [június 22.] az egész sereget megnyugtatták a királyról érkezett hírek. Ezek szerint egy kegyes apát járult a király elé. Arca mutatta szentségét: hosszú szakálla, hófehér haja és tiszteletre méltó megjelenése volt. Ő volt Szent Éliás kolostorának apátja.

Azt mondta a királynak, hogy sokáig birtokában volt a Szent Kereszt egy darabja, elrejtve, várván az időt, amikor Isten segedelmével a Szentföld felszabadul a törököktől és a korábbi rend helyreáll. Azt állította, hogy csak ő tudja, hol van eltemetve a kincs. Azt is mondta, hogy Saladin gyakran szorongatta és vallatta kitartó kérdésekkel, hogy mutassa meg a kereszt eme darabját, de kétértelmű válaszaival és hazug feleletekkel mindig bizonytalanságban hagyta és becsapta vallatóját. Saladin elrendelte, hogy szorosan kötözzék meg, hogy kikérdezhesse, de az apát állhatatosan kitartott amellett, hogy Jeruzsálem elfoglalásakor elvesztette a kereszt ezen darabját. Így hát minden óvatos kifaggatóját félrevezette.

Amikor ezt hallotta a király, ő és sok embere illő rendben kivonult az apáttal együtt arra a helyre, amelyről az beszélt. Kivették helyéről a kereszt darabját, majd gyorsan és illő tisztelettel visszavitték a sereghez. Ott az emberek nagy áhítattal imádták, buzgón csókolgatták és közben sok jámbor könnyet hullattak.

Vége az ötödik könyvnek, kezdődik a hatodik.

Hatodik könyv

I. A franciák szeretnének Jeruzsálembe menni, de Richard király ebbe csak akkor egyezik bele, ha a templomosok, az ispotályosok és az ország lakói is így gondolják.

Így hát a sereg egy ideig örvendezett a Szent Keresztnek és imádta azt. Ekkor az egyszerű emberek panaszkodni kezdtek: „Uram, Isten, mit kellene most tennünk? Biztos, hogy nem kell még Jeruzsálembe mennünk? Mi más teendőnk maradt még? Addig kell folytatnunk az utazást, amíg a zarándoklatot be nem fejezzük." Sok volt a morgolódás és panaszkodás.

A király és a keresztesek vezetői összegyűltek, hogy megvitassák, előnyös volna-e vagy sem előre menni és megostromolni Jeruzsálemet. A franciák könyörögtek és rendíthetetlenül győzködték a királyt, hogy vonuljon fel ostromra készen, mert ez tűnt számukra a leghelyénvalóbbnak. Mégis, a király azt válaszolta, hogy ezt nem lehet megtenni: „Én nem fogom vezetni az embereket ebben a vállalkozásban – válaszolta –, mivel az hiba volna és szégyent hozna rám. Siettetek, hogy meggyőzzetek engem erről a merészségről. Ha most mindenáron Jeruzsálem felé akartok menni, nem hagylak titeket cserben. Társatok leszek, de vezetőtök nem. Követni foglak, de nem irányítani. Tudjátok azt is, hogy Saladin mindenről tudomást szerez, ami a seregben történik. Ismeri erőnket, tudja, hogy mire vagyunk képesek. Messze vagyunk a parttól. Jó esély van arra, hogy Saladin és emberei lejönnek majd Ramla mezejére, figyelik és elzárják a szokásos útvonalakat, és így nem juthat el hozzánk az utánpótlás. Nem gondoljátok úgy, hogy ez végzetes következményekhez vezethet az ostromlók számára? És akkor már túl késő lenne bármit is tenni.

Emellett tudjuk, hogy Jeruzsálem városa igen nagy területű. Kicsiny seregünk, ha mindenfelől egyformán akarná megtámadni, számában elégtelen lenne hozzá, és emellett még azokat is meg kellene védeni, akik élelmiszer-utánpótlásunkat hozzák, nehogy a törökök rajtuk üssenek. Nem! Mindenkit könnyedén és teljesen elpusztítanának, mert nem lenne számukra segítség.

Ha én volnék eme elhamarkodott vakmerőség szerzője, és mialatt én vezetem, mindezen bajok megesnének a sereggel, amitől Isten mentsen, egyedül engem vádolnának bolondsággal. Már most, ha én vezetném a sereget Jeruzsálem ostromára, engem okolnának azzal, hogy mindenkit veszélybe sodortam. Emellett teljesen biztos vagyok abban is, hogy vannak olyanok itt és Franciaországban is, akikről tudom, hogy régóta és még most is roppant mód vágynak rá, hogy ilyesféle elhamarkodott vállalkozásra pazaroljam el erőimet és olyan hadműveleteket hajtsak végre, amelyet aztán kárhoztathatnának, és így szörnyen nagy szégyent hoznék fejemre. Ezért most úgy ítélem meg a helyzetet, hogy nem kellene előre sietnünk egy elhamarkodott, nehéz vállalkozással, amelynek kimenetele egyébként is bizonytalan.

Ezek mellett mi és embereink idegenek vagyunk itt, és semmit sem tudunk erről a helyről, sem útjairól, sem ösvényeiről. Ha ismernénk őket, sokkal biztonságosabban és óvatosabban tudnánk haladni s elérhetnénk az áhított sikert. Véleményem szerint biztonságosabb lenne azon helybeliek tanácsára cselekedni, akik vissza akarják nyerni korábbi földjeiket és örökségüket, és aszerint tenni dolgainkat, ami számukra a leghelyénvalóbbnak tűnik, lévén hogy jobban ismerik a tájat. Úgy vélem, követnünk kellene a templomosokat és az ispotályosokat, s illően megfontolni és eldönteni, hogy mire vállalkozzunk: vonuljunk-e Jeruzsálem ostromára, vagy inkább menjünk Babilóniába, Bejrútba vagy Damaszkuszba. Ha az ő döntéseiknek megfelelően cselekszünk, akkor seregünk nem szakadhat szét a viszályoktól, mint ahogyan az most történik."

II. Közös megegyezéssel húsz bölcs férfit választanak, és mindenki az ő tanácsukhoz tartja magát. Megesküdnek erre. A bölcsek inkább Babilónia, mint Jeruzsálem ellen javasolnak hadjáratot. A király ebbe beleegyezik, de a franciák ellenzik.

Így a király bíztatására mindenki beleegyezett, hogy húsz becsületes bírának kellene döntenie a teendőkről, és azokba mindenkinek ellenkezés nélkül, egyöntetűen bele kellene törődnie. Így aztán a következőket választották meg a döntéshozásra: öt templomost, öt ispotályost, öt helyi lakost Szíriából és öt francia vezért. Ezek húszan összegyűltek, s megvitatván az említett dolgokat, kis idő múlva azt válaszolták, hogy kétségtelenül az volna a legelőnyösebb, ha Babilónia ostromára indulnánk. Amikor ezt a franciák meghallották, határozottan ellenezték, tiltakoz-

tak és kijelentették, hogy nem mennek sehová, csak Jeruzsálem ostromára.

Amikor a király felfigyelt arra, hogy a franciák milyen durvák és engedetlenek lettek, dühbe gurult: „Ha a franciák megfogadnák tanácsomat – mondta –, tartanák magukat esküjükhöz és beleegyeznének Babilónia megostromlásába, akkor lám, rendelkezésükre bocsátanám jól felszerelt flottámat Akkonban, ami az élelmiszerutánpótlásunkat és minden más szükségleti cikkünket szállítaná, miközben a sereg biztosan tudna végigvonulni a part mentén. Én is vezetnék a saját költségemre Isten nevében 700 lovagot és 2000 fegyverest. Emellett ha bárki is rászorulna segítségemre vagy pénzemre, vagy bármimre, amim van, természetesen ellátnám szüksége szerint.

Mégis, mivel úgy gondolják, hogy másképp kellene cselekednünk, nem tagadom meg, hogy velük menjek, de csak saját kíséretemet vezetem. Nem fogok idegeneknek is parancsolni."

Eztán rögtön elrendelte, hogy emberei gyűljenek össze az ispotályosok sátraiban, és derítsék ki, hogy ki-ki mennyivel tud hozzájárulni az ostromhoz és hány embert kellene ellátniuk. Így hát jöttek és itt – ahogyan az fentebb elmondatott – a nagyurak és mindenki más megfogadták, hogy komoly felajánlásokkal járulnak hozzá az ostromhoz. Még azok is ezt tették, akiknek csak nagyon kevés pénz volt az erszényében. De különösen meggondolatlannak és merésznek tűnt ilyen tettre vágyakozni egy ennyire megkérdőjelezhető és bizonytalan helyzetben, nem is szólva Jeruzsálem ostromának tervéről, miközben a bírák annak annyira ellene voltak.

III. Szintén itt tartózkodásuk alatt Bernard, a király kémje jelenti, hogy hatalmas karavánok tartanak errefelé Babilóniából. A király és a franciák felkerekednek, hogy kézrekerítsék őket, míg a másik oldalról Saladin lovagokat küld megvédésükre.

Így hát, amíg buzgón lejegyezték, ki mennyivel tud hozzájárulni az ostromhoz, megjött Bernard, a király kémje két másik társával. Mindannyian helyiek voltak és szaracén ruhát viseltek. Babilóniából jöttek, külsejükben nem különböztek a szaracénoktól, és egyedüli feladatuk az volt, hogy Richard királyt tájékoztassák a szaracénok mozgásáról. Jobban beszélték a szaracén nyelvet, mint bárki más. Szolgálatukért cserébe korábban már mindhárman kaptak Richard királytól 100 ezüst márkát. Hát ez a három tudatta Richard királlyal, hogy ő és emberei azonnal induljanak és fogják el a Babilóniából jövő karavánokat, valamint megígérték, hogy hozzájuk vezetik őket.

A király nagyon megörült ennek hallatán s utasította Burgundia hercegét, hogy gyorsan kísérje el őt vállalkozására és hozza magával a franciákat is. Ő így is tett, de a franciák csak azzal a feltétellel mentek vele, hogy megkapják a zsákmány harmadát. A király beleegyezett.

Így aztán késlekedés nélkül 500 jól felfegyverzett lovag vonult ki. A király is vezetett 1000 nagyon vitéz fizetett fegyverest. Már kezdett leszállni az este, amikor kivonultak. Richard király a többiek előtt haladt. Egész éjjel holdfénynél meneteltek, egészen Galatiáig [Qaratayyā]. Itt megpihentek és Ascalonba küldettek élelemért. Ezalatt, amíg az élelemért küldött szolgák visszatértek, elővigyázatosságból óvatosan felöltötték vértjüket.

Azt mondják, hogy amikor a mieink először elindultak a karavánok megszerzésére, egy kém azonnal jelentette Saladinnak Jeruzsálemben, hogy látta Richard királyt az embereivel a karavánok felé sietni, és így *„titkolt szándékaira fény derült"*. Saladin ekkor azonnal 500 kiváló török harcost küldött a karavánok védelmére. Íjakkal és nyilakkal voltak felszerelve. Amikor csatlakoztak a karavánok eredetileg kijelölt kísérőihez, összesen 2000 lovast tettek ki, s emellett nagyszámú gyalogság is volt velük.

IV. Richard király és serege derekasan harcol a törökökkel és elfog egy karavánt felbecsülhetetlen javakkal, számtalan tevével, dromedárral, lóval, öszvérrel és szamárral.

Amíg Richárd király és emberei Galatiában időztek, eléje járult egy kém, aki tájékoztatta, hogy az egyik említett karaván a Kerek Ciszterna [Tell-Khuwailifa] mellett halad el, és azt tanácsolta neki, gyorsan siessen elfogására. Ezalatt a seregnek együtt kellene maradnia. „Akárki is fogja el ezt a karavánt, nagy nyereségre tesz szert" – mondta. Mégis, mivel ez a kém helybéli volt, a király nem vélte tanácsosnak, hogy teljes mértékben megbízzon benne. Így hát elküldött egy beduint és két roppant bölcs helyi *turcopolier*-t, hogy nézzenek utána a dolgoknak és derítsék ki az igazságot; továbbá azt is elrendelte, hogy öltözzenek úgy, mint a beduinok, hogy szaracénnak nézzenek ki.

Éjjel indultak útnak, keresztülmentek az őrtornyokkal teli dombokon, a túloldalon leereszkedtek, amíg meg nem látták maguk előtt néhány szaracént. Ők is megfigyelők voltak, és elrejtőzvén az ott elhaladókra vártak. Amikor beduinunk óvatosan megközelítette őket, hogy felmérhesse helyzetüket, a szaracénok elővigyázatos kérdéseket tettek fel, hogy honnan jön és hová tart. Két társának jelt adott, hogy maradjanak csendben, így nem lehet majd felismerni őket az akcentusukról. A beduin azt válaszolta, hogy Ascalon környékéről térnek vissza, ahol fosztogatni voltak.

„Nem. Azért jöttetek, hogy rajtunk üssetek, nyomorultak – mondta az egyik szaracén –, mert az angolok királyával vagytok."

„Hazudsz" – mondta a beduin, és ezzel gyorsan a karaván felé indult.

A törökök egy darabig üldözték őket, nyilaztak rájuk és erősen támadták őket, amíg meg nem unták, majd felhagytak az üldözéssel, mivel gya-

nították, hogy mégis inkább velük vannak, mint az idegenekkel. Így aztán, amikor kémeink kiderítették és megerősítették az igazságot az említett karavánokról, késlekedés nélkül visszatértek Richard királyhoz és jelentették, hogy biztosan el tudja fogni őket, feltéve ha gyorsan cselekszik. Amikor a király ezt megtudta, elrendelte, hogy azonnal etessék meg s készítsék fel a lovakat, hogy aztán embereivel gyorsan elindulhasson. Egész éjjel meneteltek, amíg elértek annak a helynek a közelébe, ahol a karaván állomásozott, amíg őrei pihentek. A király és társai nem messze onnan megálltak, gyorsan felfegyverezték magukat és csapatról csapatra csatasorba rendeződtek: a király állt az első sorban, a franciák az utolsóban. Egy herold kihirdette, hogy a király megtilt minden fosztogatást, és ehelyett mindenki derekasan a törökök csatasorainak szétzúzására törekedjen.

Már felkelt a nap, és buzgón zászlóaljakba álltak, amikor gyors vágtában egy másik követ érkezett. Tájékoztatta a királyt, hogy hajnalhasadta óta a karaván sietve távozni készül, mivel az őrök észrevették a királyt és seregét. Amikor Richard ezt meghallotta, azonnal elrendelte a könnyűfegyverzetű számszeríjászoknak és íjászoknak, hogy késleltessék a törököket és megjelenésükkel csatát kezdeményezve tartsák fel őket. Így azok lelassulnak, s embereink gyorsabban tudnak rajtuk ütni.

Amíg a törökök az egyre gyakoribb támadások miatt késlekedtek, arcvonalaink gyorsan közeledtek feléjük. Amikor a szaracénok látták jöttüket, egy közeli hegy oldalán leltek menedékre és összegyűltek, hogy közösen biztosítsák a magaslatot, csapatokba állították seregüket, de öntelt-ségük kisebb volt a megszokottnál. Így aztán csatasorunk támadott, a törökök nagyon sűrűn nyilaztak és dárdákat dobáltak rájuk. A lövedékek harmatként hulltak a földre, miközben a karaván egyhelyben várakozott. A király két részre osztotta seregét. Hirtelen rárontott a törökökre, ő és az ő seregrésze keményen átverekedte magát a törökök első sorain, s legyőzte őket. Oly hevesen támadt rájuk és tapodta le őket, hogy még azok is, akikre le sem sújtott, a földre borultak s a szélrózsa minden irányába menekültek előle. Lecsaptak a menekülőkre is, így már nem volt senki, aki ellenállt volna nekik, kivéve azokat, akik dárdákat hajigáltak és menekülés közben hátrafelé nyilaztak. Mindenki oly sebesen menekült, mint nyulak a kutyák elől; mind szerteszét szaladtak.

A karaván védtelen maradt. A mieink fáradhatatlanul, folyamatosan az ellent kaszabolva mentek tovább. Nem hagytak fel az üldözéssel, törökök hullottak mindenhol, jobb és bal felől, de voltak olyanok is, akik később haltak szomjan a száraz sivatagban. Mindazokat, akiket lovagjaink üldöztek és kilöktek lovaik nyergéből, a fegyverhordozók gyilkolták le. Felfordultak a nyergek, és a legyőzötteket szörnyen, keservesen elpusztították.

A király emberei kivételesen jól harcoltak és a franciák is nagyon felbátorodtak, miután megtapasztalták a csatát. Maga Richard király is páratlan volt. Nagyságával, dicső kiválóságával kiragyogott a többiek közül. Magas lován egyedül támadt az ellenségre - amíg előreszegezett kőrisfa lándzsája el nem vékonyodott, hisz túl sok alkalommal döfött vele vadul az ellenségbe, míg az sok, vérfoltos szilánkká nem zúzódott szét. Ekkor azonnal kihúzta és forgatni kezdte a kardját, amivel legyőzte, elfogta, a földre taszította a szökevényeket, lekaszabolta a hátramaradottakat és levágta az utolsókat. Valósággal erőt öntött a lassabb közemberekbe, kivált, ahogy darabokra szaggatta a menekülőket. Mindenkire lesújtott, akit csak ért, és csapásának nem állhatott ellen semmilyen páncélzat, meztelen kardjának pengéjével a fejük tetejétől a fogaikig hasította szét őket. Letaszította lovaikról és üldözőbe vette a menekülőket, miként farkas kergeti az elrohanó bárányokat.

Mégis, amíg a király fáradhatatlanul pusztította a törököket, mindenki, aki még életben maradt, szétszóródott. Gyors vágtában a király elfogta a legelöl járókat is, miközben azok a hegyeken keresztül menekültek. Közülük néhányan, bízván abban, hogy megmenekülhetnek kezei közül, kanyargós kerülőt téve egy keskeny ösvényen tértek ki előle, és mindkét oldalról visszafordultak a hátvédünk felé. Azt remélték, inkább lesznek képesek a király távollétében, a többiekkel szemben elérni valamit, hiszen az ő jelenlétében bátorságuk elhalványult. A királyt látva halálra rémültek; és jó okkal, mivel életük és haláluk az ő kezében volt.[100]

Tehát nagyjából 30 török menekülés közben megfordult és heves rohamot indított Roger de Toony ellen, akinek a lovát azonnal megölték. Már őt magát is majdnem elfogták, amikor egyik társa, Maine-i Jokelin jött, hogy kimentse őt kezeik közül. Őt is azonnal kivetették lova nyergéből, de Roger de Toony, aki gyalog is eltökélten védte magát, felkelt és kiszabadította társát. Ezalatt embereink felkerekedtek: Leicester earlje jobbról és balról tiporta a szaracénokat; megérkezett négy társával Gilbert Malmain és nagyjából húsz másik lovaggal Alexander Arsic is. Stephen Longchamp szintén nagylelkű szolgálatot tett Roger de Toony-nak, amikor adott neki egy lovat, hogy megülje a harcias törökök között.

Ekkor újból megkezdődött a mészárlás, a csata zajától megremegett az ég, a kardok villanásától fénylett a levegő, a föld vérben ázott, a fegyverek egymásnak ütődve csattogtak, testek szakadtak szét végtagról végtagra. Mindenütt levágott karok, kezek, lábak és fejek hevertek. Némely fejet a rájuk mért csapások a szemekig, a szájig vagy a torokig hasítottak szét: a csapás ereje a hiten vagy az ütközet hevességén múlott. A törökök holttestei oly sűrűn hevertek a környéken, hogy gátolták embereinket a menetelésben, és a frissen lefejezettek testei felbuktatták őket. A poitouiak, franciák, normannok és anjouiak is kiválóan harcoltak, de Richard király, a bátorság virága és a lovagság koronája „*elnyert minden elismerést*" és a legnagyobb megbecsülést.

Ha csak a törökök hatalmas mészárlását láthattad volna! Nagyobb volt, mint bármi, amit korábban őseink végignézhettek! Szétszóródtak ebben a nagy zűrzavarban, és olyannyira legyőzettek, hogy még egy gyönge fiúcska is meg tudott volna ölni közülük legalább tízet, vagy bárkit, akire lesújtott volna. A törökök büszkesége semmivé lett, gőgjük elpusztíttatott és ugyan megbizonyosodhattunk „vakmerőségükről”, de a mieink a karaván birtokába jutottak.

A kocsikat és a megrakott málhás állatokat őrző törökök önszántukból megadták magukat lovagjainknak és fegyverhordozóinknak. Kinyújtván kezeiket, esedezve könyörögtek kegyelemért és szánalomért, úgy gondolván, hogy semmi sem számít, csak életüket kíméljék meg. Odaadtak nekik igáslovakat, kötőfékjüknél vezetett, megpakolt tevéket, öszvérkancákat és csődöröket, melyek mindenféle értékes fűszerrel meg voltak pakolva, rengeteg aranyat és ezüstöt, selyem és bíbor ruhát, köntösöket és bíborfestéket, sokféle szövetet, ezek mellett rengetegféle fegyvert, díszes mellvérteket, melyeket közkeletűen *casigan*-oknak neveztek,[101] amelyet sok rétegből szőttek és gazdagon díszítettek. Ezek mellett mestermívű takarókat, sátrakat és nagyon értékes pavilonokat, kétszersültet, búzát, árpát és lisztet, rengeteg szíverősítőt és gyógyszert, üstöket, palackokat, sakktáblákat, ezüst edényeket és gyertyatartókat, borsot, fahéjat, cukrot, viaszt, mindenféle válogatott fűszereket, megszámlálhatatlanul sok pénzt és rengeteg más mindent. Oly sok és annyiféle jó volt itt, hogy azt mondták, soha egyetlen csatában sem szereztek még ekkora zsákmányt, de még csak ehhez hasonlót sem.

V. Arról, hogy hány tevét és dromedárt zsákmányoltak, és hány törököt öltek meg.

Amikor a hitetlenek legyilkolása befejeződött és a karaván elfoglaltatott, embereinknek új feladata akadt, ami alaposan próbára tette őket: össze kellett terelniük a kóborló tevéket és dromedárokat. Ez összezavarta a teljes sereget. Amikor lovasaink üldözték őket és megpróbálták elfogni, azok olyan gyorsan és olyan sebesen futottak, ahogyan állatot még nem láttál. Egy szarvas vagy őz, vagy bármely üldözött állat lomhának és lassúnak tűnne mellettük, hisz ezek az állatok már nagyon rövid távon is képesek voltak vágtázni.

Amikor végül más tevék segítségével egybeterelték őket, összesen körülbelül 4700 tevét és dromedárt számoltak össze. Emellett zsákmányoltak rengeteg öszvérkancát, csődört és málhás szamarat, melyeket már összeszámolni sem tudtak, és mind rengeteg mindennel volt megpakolva. Emellett 1700 török lovast öltek meg a nap folyamán a különböző helyeken és megszámlálhatatlanul sok gyalogost tapodtak halálra.

VI. A király visszatér a zsákmánnyal Betenopolisba, ahonnan elindult.[102] Henrik gróf jön üdvözlésére Akkonból azzal a sereggel, amelynek összeszedéséért elküldték.

Amikor mindezt megtették és felpakolták a málhát a visszaútra, a király és a sereg a sok zsákmánnyal kényelmes tempóban visszafelé indult. Előre meghatározott szakaszokban haladva visszatértek Bethavenbe, ami négymérföldnyire van Joppától. Itt szétosztották a zsákmányt és a szerzeményeket. Onnan a következő napon [június 26.] Ramlába mentek.

Ezalatt Henrik gróf megérkezett Akkonból Ramlába a nagy sereghez azzal a haddal, amit onnan hozott. Ramlából mindannyian Betenopolisba mentek, ahonnan eredetileg elindultak.

Így mindenki együtt örvendezett és csodálták a málhás állatok sokaságát, amivel tele volt a sereg. Itt a bőkezű király szétosztotta lovagjainak a valaha látott legjobb a tevéket. Azok, akik a tábor őrzésére hátramaradtak, ugyanazt a részt kapták, mint azok, akik a hadjáratra elmentek. Ebben teljesen a hatalmas harcost, Dávid királyt utánozta: a tartalékot őrzők ugyanannyit kell hogy kapjanak, mint akik a csatában részt vesznek.[103] A fegyveresek között szétosztotta az összes szamarat. A sereg annyira eltelt tevékkel, szamarakkal és más málhás állatokkal, hogy csak nehezen tudták irányítani azokat. A katonák boldogan fogyasztották a fiatal tevék húsát zsírban sütve: a hús fehér volt és igen ízletes.

VII. Az emberek elszomorodnak, mivel a bölcs tanács és okos érvelés megakadályozza, hogy Jeruzsálem felé menjenek.

Az emberek hamar elunták magukat a sok málhás állat szétosztásán és panaszkodni kezdtek, hogy azok túl sok búzát és árpát fogyasztanak. Emiatt megnőtt a gabona ára. Azért is elkezdtek jajgatni és panaszkodni, hogy nem dolgoznak ki újabb terveket Jeruzsálem megostromlására, ahogyan azt a katonák óhajtották. Ez azért volt, mert miként fentebb elmondtuk, a döntésre kinevezett húsz bíra ellenezte az ostromot. Azzal érveltek, hogy ez roppant nehéz lenne, ha ugyan nem teljesen lehetetlen, a víz hiánya miatt. Víz nélkül az emberek és málhás állatok nem lehetnek meg; különösen azért, mert Szent János ünnepe [június 24.] gyorsan közeledett,[104] amikor a nyári hőség megnövekedésével természetszerűleg minden száraz lesz, különösen a hegyekben fekvő Jeruzsálem körül. Emellett a törökök a városban mindenhol elzárták az összes ciszternát, így annak kétmérföldes körzetében nincs ivóvíz, és emiatt a seregnek nagyon nagy nehézségei volnának. Miután az ostrom megkezdődne, nem volna biztonságos túl messzire menni a vízért. A kis patak, amely az Olajfák hegyének lábától ered, nem volna elég egy ilyen nagy seregnek – ez Siloám vize.[105] Ezen okokból Jeruzsálem ostroma ellen határoztak.

Amikor a sereg megtudta, hogy nem mehet Jeruzsálem ostromára, sőt, vissza fognak fordulni, igencsak elszomorodott. Nagy bánatukban

elkezdték átkozni késlekedésüket. Azt mondták, csak addig óhajtanak élni, amíg a keresztények elfoglalják Jeruzsálemet és megbizonyosodnak arról, hogy a szent dolgok nem kerülnek idegenek kezébe. Mégis Isten, az Igaz Bíra, az emberek számára kifürkészhetetlenül rendelkezik korokról és évszakokról. Úgy hiszik, az Ő kegyelme és irgalma megbünteti a vétkeseket és *„bosszút állat az ő cselekedetekért"*.[106]

VIII. Féltékenységük miatt a franciák gyötrik és rágalmazzák egymást és kiválnak embereink közül. Henrik [Hugó], Burgundia hercege egy sértő dalt költ Richard királyról.

Nem meglepő, hogy a zarándokok erre nyugtalanok lettek, elszomorította őket, hogy nem úgy alakultak a dolgok, ahogyan ők azt kívánták, ezért hát súlyos viszály támadt közöttük. A céltalan és állhatatlan természetű franciák kiszámíthatatlan viselkedésükkel elkülönültek a többiektől. Bármikor, bárhová is haladt a sereg, amikor leszállt az est, a franciák éjszakára egybegyűltek, gyakran eltávolodva a többiektől, és egy bizonyos távolságra, más helyeken vertek tábort, mintha megvetnék a többiek társaságát. Nem elégedvén meg összesen csak ezzel a különválással, maguk között is viszálykodtak, utálattal és sértően szellemes megjegyzésekkel teli, gúnyos szavakat zúdítottak egymásra. Néha obszcén sértéseket is egymáshoz vágtak, mindenki a saját felsőbbrendűségével dicsekedett és becsmérelte mások gyávaságát.

Mindezt megtetézve Henrik [III. Hugó], Burgundia hercege a hasztalan önhittség szellemétől sarkallva, vagy talán a legilletlenebb rosszindulatú irigységtől vezérelve, szerzett egy dalt, hogy azt nyilvánosan énekeljék. Soha ily szégyenletes szavakat nem lehetett volna közzétenni, ha szerzőinek maradt volna bármi érzéke az illemhez, mivel nem úgy szóltak ebben, mint igaz férfiak, hanem mint férfiak, kik nőket becsmérelnek.[107]

Azok, akik ily fertelmes és balga tettekre fecsérlik erőiket, bizonyára nyilvánvalóvá teszik és felfedik szívük rejtett vágyait, ahogyan a patakok is olyanok, mint forrásaik: zavarosak vagy tiszták. Ezt a bosszantó dalt az egész seregben énekelték. A király nagyon felháborodott ezen és ezért azzal büntette őket, hogy a saját módjukon vágott vissza nekik: ő is énekelt valamit róluk, és ezt nem volt nehéz megalkotni, mert rengeteg minden állt rendelkezésére. Hát mi van akkor, ha a sok koholmányra és gúnyra némi igazsággal válaszolt? Richard király hírneve kivételes hőstettei alapján megkérdőjelezhetetlen maradt; de mivel riválisai képtelenek voltak felérni vitézségével, minden meglévő gyűlöletükkel támadták azt.

Ezek nem olyanok voltak, mint az antiochiai hadjárat zarándokai,[108] amely várost embereink egy híres győzelemmel kemény ostrom után elfoglaltak, s amit még mindig emlegetnek Bohemond, Tancred, Godfrey de

Bouillon és más kiváló vezetők tettei között, akik oly dicső győzelmekben diadalmaskodtak, s akiknek hőstetteiből táplálkozik az elbeszélő. Mivel szolgálatukat szabadon és teljes szívükből Istennek ajánlották, Isten *„az igazaknak megadta a jutalmat fáradozásaikért”*[109] és magasztalta nagyszerű tetteiket, így emlékük örökké fennmarad, és minden leszármazottjukat is elegendő tisztelettel dicsőíti majd.

IX. A keresztények visszatérnek Betenopolisból.

A karaván elfogása után a sereg pár napig szomorúan Betenopolisban maradt. Nagyon levertek voltak, mivel intették őket a Jeruzsálembe meneteltől, holott az már csak négymérföldnyire volt tőlük, hogy ott meglátogassák az Úr Sírját. Így a legnagyobb bánattal voltak kénytelenek elviselni a visszafordulást. Soha korábban még fáradtság nem viselt meg egy ilyen kiváló sereget.

Amikor zászlóaljakba rendeződtek, a sereg elindult útjára, de a törökök rájuk rontottak a hegyekből és megtámadták a hátvédet, a roham folyamán meg is ölték néhány fegyveresünket. Mégis, a gyors lovú lovasság keményen ellenállt nekik és szétkergette őket.

Így vonulva elértek egy helyre Szent György és Ramla között, ahol a sereg az éjszakát töltötte. A franciák a bal, míg a király és emberei a jobb oldalon helyezkedtek el. A következő nap szintén ugyanilyen felosztásban utaztak. Következő éjjel, július 6-án *Casal* Mediumnál [*Casal* Maen] pihentek le. Itt néhányan elhagyták a sereget a szörnyű körülmények és a hadjárat során elszenvedett éhség miatt, és Joppa felé folytatták útjukat.

X. Saladin megtudja, hogy a keresztények viszálykodnak és lemondanak a támadásról, ezért számtalan törököt hív össze.

Amikor Saladint tájékoztatták seregünk állapotáról és arról, hogy tanácsunk a visszavonulás mellett döntött, reménye feléledt, és vigadó örömében megnyugodott. Azonnal gyors hírnököket küldött saját pecsétjével lezárt levelekkel minden emírjéhez, hercegéhez, szatrapájához és elöljárójához a fennhatósága alatt álló területeken, tájékoztatva őket, hogy a viszályokban a keresztények szétszóródnak, szétválnak és távoznak, ezért aztán mindenki, aki az ő zsoldjában akar szolgálni, késlekedés nélkül jöjjön el hozzá Jeruzsálembe.

Azonnal rengeteg török sereglett egybe, 20.000-re tartották a fegyveres lovasok számát, és annyi volt a gyalogos, hogy még összeszámolni is nehéz lett volna.

XI. Amikor Richard király látja, hogy serege feloszlik, ismét a korábban ajánlott fegyverszünetet kéri a törököktől, de azok elutasítják, így hát elpusztítja Darumot, megerősíti Ascalont, és Joppán keresztül Akkonba megy.

Ezalatt embereink fokozatosan szétszéledtek, néhányuk visszavonult Joppába, így amikor a király ráébredt, hogy már nem egyesíti őket a cél és képtelen tovább összetartani a hadat, úgy cselekedett, ahogy a legjobbnak ítélte. Utasította Saphadint, hogy fogadtassa el Saladinnal a fegyverszünetet a Ramla mezején ajánlott feltételekkel, hogy úgy tarthassák meg a dolgokat, ahogyan azok voltak, amíg ő visszatér saját országába. Saphadin elmondhatná neki azt is, hogy mivel lehetne felgyorsítani a tárgyalásokat. Mégis, Saladin elől nem volt rejtve seregünk állapota és felfigyelt rá, hogy erőnk fokozatosan gyengül, így aztán csak azzal a feltétellel egyezett volna bele, hogy Ascalont porig rombolják.

Amikor a hírnökök visszatértek és tájékoztatták erről a királyt, ő rendíthetetlennek mutatkozott és arcizma sem rezzent. Azonnal megparancsolta a templomosoknak, ispotályosoknak és másoknak is, hogy összesen 300 lovag üljön lóra, s menjenek lerombolni és összezúzni Darum várát, amennyire csak lehet, erősítsék meg Ascalont és állítsanak oda őröket. Azok siettek végrehajtani a király parancsait, porig rombolták Darum várát, majd visszatértek a sereghez.

Ezt követően a had szorongva és nehéz szívvel visszatért Joppába. Onnan a király a többiekkel együtt azonnal elindult Akkonba, habár sokan, egészségesek és betegek egyaránt Joppában maradtak. Így hát a sereg visszatért Akkonba, leírhatatlanul letörten és csüggedten, hisz oly sok minden ellenükre játszott. Nyilvánvalóan Isten még azt fontolgatta, hogy erényeik méltatlanok jóindulatú üdvösségének adományára.

XII. A sereg, mellyel Saladin Joppába jött.

Meghallván, hogy a joppaiak a király védelme nélkül maradtak, Saladin felkészítette seregét az indulásra, remélvén hogy Richard király távollétében könnyen el tudja majd foglalni a várost. Így hát elindította seregét, ami nagyszámú, összevont erőkből állt: volt 20.000 lovas Bila [al-Bīra] nagyhatalmú emírjének, az asszaszin fiának vezetésével, valamint ott volt 107 emír és megszámlálhatatlanul sok gyalogos a hegyekből, akik sáskaként borították be a földet. A sereg elindult Jeruzsálemből, s nagy zajjal és büszkeséggel Ramla mezejére vonult. Csapatokban és *cohors*okban[110] rohantak előre, mintha fúriák üldöznék őket, és megfogadták, hogy kiirtják a keresztényeket.

XIII. Saladin olyan erővel támadta meg Joppát, hogy el is foglalta volna, ha az ostromlottak nem kértek voltak volna fegyverszünetet a következő napig.

Ugyanezen a napon, ami a Vasas Szent Péter napja előtti vasárnap [július 26.] volt, és amikor Richard király elérte hadával Akkont, Saladin és serege megközelítette a megostromolni kívánt Joppát. A következő héten megkezdték az ostromot. Azok, akik a városban voltak, kirohantak a falakon kívüli külvárosba és egész nap harcoltak velük, így a törökök nem tudták megközelíteni a falakat. Még kedden sem voltak képesek előre haladni, sem pedig szerdán, amikor ugyanígy folyt a harc. A szükségből vitézséget kovácsolva a mieink keményen védték magukat és feltartóztatták a törököket.

Csütörtökre a szaracénok elcsüggedtek attól, hogy ily állhatatosan visszaverték őket, és semmit sem tudtak előre jutni. Dühük csak nőtt, az ostrom pedig egyre keményebb lett. Saladin parancsára négy nagyon hatékony és nehéz kőhajítót állítottak fel, valamint két könnyen kezelhető mangonelt. Mily siránkozást hallhattál volna az ostromlottaktól! A gyengékkel együtt több mint 5000 ember mind sírt és ezt mondogatta: „Hadak ura, milyen menedék maradt számunkra? Jaj, Anglia királya, vezetőnk és védelmezőnk, mi vitt téged Akkonba? Keresztények, ha meggyengültök, már el is pusztítanak benneteket!"

Ezalatt a törökök vadul nyomultak előre. Nagy erővel támadták a várost. Az ostromlottak keményen ellenálltak. Bárkit könnyekre fakasztott volna nagy irgalmában, ha látta volna őket összezavarodni, fel-le rohangálni mindenfelé a bástyákon, hogy különböző feladataikat teljesítsék.

A kőhajítók és mangonelek megállás nélkül lőttek. Természetesen a városban lévőknek is voltak kőhajítói, de nem voltak elég tapasztaltak a használatukhoz. Végül pénteken, a törökök állandó lövéseinek köszönhetően a Jeruzsálem felé néző kapu betört és a jobb kéz felőli oldalon a fal két *perche* hosszan[111] összeomlott.

Mily ádáz küzdelem volt! Az ostromlottak ellenálltak a törököknek, és amint azok bejutottak, visszaverték őket. Mégis, a törökök serege nőtt és erősödött, a keresztényeket visszaverték a bejárattól, bejutottak és a fellegvárba űzték embereinket.

Jaj, hogyan mészárolták a betegeket! Kimerülten hevertek ágyaikban a város házaiban, és a törökök különböző módokon halálra kínozták őket. Számtalan sokat megöltek, akik minden bizonnyal mártírokká lettek. Néhány emberünk a tengerpartra menekült a közeledő törökök vad kegyetlensége elől. Ezalatt a törökök átkutatták a házakat, felprédálták a búzát, szétzúzták a boroshordókat és kiöntötték a bort. Az ellenséges sereg egy része megtámadta az erőd fellegvárát, míg másik része azokat üldözte, akik, hogy magukat mentsék, a hajókra menekültek. Sokakat, akik lemaradtak, megöltek. Aubrey de Reims, akinek az erőd védelme volt a fel-

adata, egy hajón lelt menedéket, mert el akart menekülni a halál elől. Milyen szégyen! Nagy félelme szégyent hozott népére. Hátramaradt társai ócsárolták, inkább bátorságra ösztökélték, s azt mondták neki, hogy viselkedjen férfiként, majd erőszakkal visszarángatták a fellegvárba. Nem látván maga körül mást, csak veszélyt, ezt mondta: „Most meg kell halnunk Istenért, mivel mást úgysem tehetünk!"

Mindenfelől nyomultak a törökök és pusztították a fellegvárat. A dárdák és nyilak jégesőként záporoztak, beterítették az eget. Az ostromlottak nem tudták, melyik oldalról is védjék magukat.

Az ostrom egész nap megállás nélkül folytatódott. Erejük talán legyőzte volna a bent rekedteket, és megnyílt volna előttük az út, ha nem lett volna ott Isten akaratából az újonnan kinevezett pátriárka [Ralph, Betlehem püspöke], akit nem rémített meg a halálfélelem, és a súlyos veszéllyel szemben sem szállt inába a bátorsága. A szükség képzett tárgyalóvá tette: üzenetet küldött Saladinnak és könyörgött testvérének, Saphadinnak, hogy nagylelkű fegyverszünetet kaphassanak a következő napig, azzal a feltétellel, hogy ha a kilencedik óra [15 óra] előtt nem jön valahonnan segítség hozzájuk, minden férfi, aki a fellegvárban maradt, 10 arany *bezant*-ot fizet Saladinnak, minden nő 5-öt és minden fiú 3-at, kárpótlásul azért, hogy ilyen hosszú fegyvernyugvást biztosított számukra. A pátriárka önmagát ajánlotta fel túsznak más nemesekkel együtt, hogy ezen feltételeket hűségesen betartják. A következő nap kilencedik órájáig láncra verhették őket.

Saladin beleegyezett, és rítusaik szerint zálogot adtak, hogy betartják a tűzszünet feltételét - túszokat küldtek: a pátriárkát, Aubrey de Reims-t, Theobald de Troyest, Augustine de Londont, Osbert Waldint, Henry de St. Johnt és másokat, akiknek neve nem ismeretes. Az ostromlottak már reménykedtek abban, hogy a király felmenti őket, mivel már akkor Akkonba küldettek érte, amikor Saladin megérkezett.

XIV. Habár Richard király már azon van, hogy hajóra szálljon és hazamenjen, s bár a franciák elutasítják a segítséget, amikor a joppaiak hírnökei hívják őt, azonnal a segítségükre siet gályáival, a szárazföldön pedig lovagokat küld.

Ezalatt Richard király sietett távozni Akkonból, hogy gyorsan hazaérhessen. Hajóit teljesen felszerelték és ő is a fedélzetre akart szállni. Már elbúcsúzott a templomosoktól és az ispotályosoktól, s áldásaikat fogadta. Mivel útja Bejrúton keresztül vezetett, odaküldött hét gályát tele fegyveresekkel, azzal a szándékkal, hogy figyelmeztesse jöttéről a várban lévőket, mintha csak ütközetre hívná őket, de azok megrémültek és elmenekültek. Amíg - ahogyan azt mondtam - a király a sátrában volt és embereivel együtt tervezte az utazását, berontottak az ostromlott joppaiak által küldött követek. Tépett ruháikban megálltak a király előtt

és tájékoztatták, hogy Joppa és vele együtt minden a szaracénok kezére került, a túlélőket a fellegvárban vették ostrom alá, és a fentebb említett egyezmény feltételei szerint az ostromlottak már bizonyára pusztulásra kárhoztatnak, hacsak gyorsan nem siet a segítségükre.[112] Egyedül őrajta áll mindenkinek az élete és halála.

Amikor hallotta, hogy a halál veszélye fenyegeti őket, a királyt irgalom töltötte el és félbeszakította a hírnököket: „Az élő Istenre! – mondta – Az Ő vezetésével megteszek mindet, amit csak tudok." Kikiáltójával azonnal kihirdette a rendeletet, hogy egybehívja seregét egy hadjáratra. Mégis, a franciák nem méltatták válaszra a királyt. Dölyfösen csak azt ismételgették, hogy nem mennek vele sehová. Valójában sem vele, sem senki mással nem vonultak tovább, mivel nem sokkal később szörnyű halálukat lelték.[113]

Mégis, a többi országból valók, *„kiknek Isten az ő szíveket felindította vala"*[114] és akiket megindított a szomszédaik bánatán való irgalom, siettek vele együtt elindulni. Templomosok, ispotályosok és sok más igen vitéz lovag gyorsan elindult a szárazföldön Caesareaba. Mégis, a dicső király, aki *„az ő lelkét markában hordozta"*,[115] a tengeren utazott jól felszerelt gályáival. Vele mentek társai: Leiceser earlje, André de Chavigny, Roger de Saty, Jorden de Hommet, Raoul de Mauleon, Ancon de Fay, a Préaux család tagjai és más híres férfiak, genovaiak és pisaiak egyaránt.

Azok, akik Caesareaba mentek, ott kellett maradjanak egy darabig, mintha ostrom alatt állnának, ugyanis megtudták, hogy Saladin elrendelte, üssenek rajta mindenkin, aki csak az úton halad. Nem volt más lehetőség, mivel a partmenti útvonalakat Caesarea és Arsur között az asszaszin fia felügyelte. Emellett szembeszél is fújt, így a király hajói Cayphasnál három napig mozdulatlanok maradtak. A király tűrhetetlennek találta az időtlen várakozást.

„Uram, Isten! – fohászkodott mélyen sóhajtva. – Miért tartasz vissza minket? Mérlegelj! Vészhelyzetben vagyunk és ezért vagyunk kénytelenek másként cselekedni, mint ahogy irántad érzett elhivatottságunk szerint kellene."

Isten segedelmével azonnal kedvező szél támadt és a következő szerdán az éj leple alatt biztonságosan eljuttatta a flottát Joppa kikötőjébe. Az említett váltságdíj kifizetésének határideje a következő szombat kilencedik órája volt, amikor a feltételek szerint minden embert átadtak volna. Óh, a hitetlenek jó szerencséje és az árulók árulása! Ezen szombaton kora reggel, ami Vasas Szent Péter napja [augusztus 1.] volt, az ostromlottakat kényszerítették a törökök, hogy fizessék ki a megállapított váltságdíjat. Így aztán már kora reggel arra kényszerítették őket, hogy odaadják a *bezant*-ok egy részét, holott azt csak a kilencedik órára ígérték. Ekkor az aláválo törökök, akik vadabbak voltak a vadállatoknál és híján voltak minden emberi érzésnek, habár fizettek, mégis lefejezték a kereszt-

tényeket. Már hét, fej nélküli testet dobtak az árokba, amikor a fellegvárban lévők rájöttek, hogy mi is folyik itt. Megrémülve és megrettenve jajveszékelni kezdtek, könnyekkel zokogtak. Hogy gyászolták elkerülhetetlen halálukat! Könnyezve mind térdre borultak imádkozni, mellkasukat ütlegelték és elkövetett bűneiket gyónták meg. Mivel úgy hitték, meg fognak halni, felhagytak testük megmentésével és lelkükre figyeltek, tudván, hogy csak az éli túl e szerencsétlenséget.

Mindenki olyan messzire menekült, amilyen messze csak tudott, hogy ha csak egy kicsivel is, de meghosszabbítsa életét. Még a legrettenthetetlenebb embert is bizonyosan megrémíti a közeledő halál félelme, így hát mindegyikük buzgón a fellegvár belső erődjébe vette be magát, hogy ha csak egy kicsivel is, de elhalaszthassa halálát. Már a harcosok is várták, hogy mártírként fejezzék be életüket. Mindegyikük *„velejében a rettenet villámcsapása”*.[116] A legmélyebb belsőből fakadó keserves könnyek bőségesen folytak.

Így hát isteni irgalmat nyertek, mivel az isteni gondviselés gyorsan kiengesztelődött ezen áldozatoktól és egy felszabadítót küldött, aki megmenti őket. Már látták Richard király flottáját megérkezni a kikötőbe, és hogy a gondosan felfegyverkezett lovagok már készen állnak a partraszállásra.

XV. Egy nagy csatában a király megszerzi a partot és felszabadítja azokat, akik be voltak zárva, valamint megszerzi Joppa fellegvárát is.

Amikor a törökök látták a királyi gályákat és a hajókat közeledni, rengetegen rohantak ki a partokra, kis és nagy pajzsokkal egyaránt. Hogy feltartóztassák őket, dárdákat, gerelyeket, lándzsákat és nyilakat lövöldöztek oly sűrűn, hogy nem volt szabad hely a partraszállásra. A partszakasz kavargott, annyira megtelt az ellenség tömegeivel, hogy nem maradt egy tenyérnyi üres hely sem. Nem várták meg, hogy a mieink partra szálljanak, hanem lövedékeket zúdítottak a hajókra és a gályákra, amikor azok még kinn álltak a nyílt tengeren, és eközben lovasaik is berontottak a vízbe, amennyire csak tudtak, így próbálták a lehető legjobb eredménnyel ellőni nyilaikat, hogy meggátolják a part elfoglalását.

A király összetereltette hajóit és tanácsot tartott. „Kiváló lovagjaim, akik mindeneteket megosztottátok velem, most mondjátok meg, mitévők legyünk! E gyáva csőcselék nem fog elriasztani bennünket a partraszállástól! Vagy talán saját életünket fontosabbnak kellene tartanunk azokénál, akik távollétünkben elpusztulnak? Mi a véleményetek?”

Néhányan úgy feleltek, hogy hasztalanok volnának a további kísérletek, mivel úgy gondolják, már senki sem maradt ott, akit meg kellene menteni és emellett a partraszállás is nagyon nehéz lenne a sokezernyi ellenség között. Ekkor a király, akinek pásztázó tekintete figyelmesen megvizsgált mindent, látta, ahogy a városból egy pap a tengerbe veti

magát, hogy hozzá úszhasson. Zihálva és dobogó szívvel a királyi gályára vitték.

„Dicső király - mondta -, embereink maradéka már nagyon vágyja érkezését. Fedetlen nyakakkal már kivégzőik kivont kardját várják, *mint a leményszárlandó juhok.*[117] Jelen pillanatban úgy vélik, hogy ha általatok isteni segítség nem érkezik, akkor a biztos halál vár rájuk."

„Biztos, hogy nem kímélnek meg senkit? - kérdezte a király. - Hol vannak?"

„Még most is be vannak zárva a toronyba - válaszolta a pap -, hogy ott haljanak meg."

Amikor a király ezt meghallotta, azt mondta: „Ha ez kiengeszteli Istent, akinek szolgálatában és vezérletével ide jöttünk, akkor itt pusztulunk testvéreinkkel, és halál azokra, akik nem tartanak velünk!"

Így hát a király parancsára a gályákat a part felé kormányozták. Vértezetlen lábakkal elsőként ő vetette magát a tengerbe, ágyékáig ért a víz, majd határozottan utat tört magának a szárazföldig. A király után Geoffroy du Bois és Pierre des Préaux következtek. A többiek őket követték, beleugrottak a tengerbe és gyalog haladtak tovább. Bátran támadták a törököket, akikkel az egész tengerpart tele volt és makacsul ellenálltak nekik. A kiváló király kivétel nélkül lőtte őket számszeríjával, amelyet mindig magánál tartott, vitéz társai pedig üldözték és gyilkolták a parton keresztül menekülő törököket. Meglátván a királyt, azokat elhagyta az erő és nem merték még megközelíteni sem.

A király csupasz kardját forgatva sebesen üldözte és követte őket. Egyiküknek sem volt ideje önmagát védeni. Futottak súlyos csapásai elől. Hasonló módon a király társai is folyamatosan támadták a szökevényeket, rájuk rohanva, zúzva, hasítva, lenyakazva és tiporva őket, amíg minden törököt kegyetlenül el nem űztek a partról, és azt szabadon nem hagyták. Ezután rönköket, hordókat, úsztatott fákat, széles deszkákat és más alkalmas anyagokat vittek a partra a régi hajókról és gályákról, és egyfajta erődítményt készítettek belőle a maguk számára az ellenség támadásaival szemben. A király lovagokat, szolgákat és számszeríjászokat jelölt ki, hogy védjék azt és tartsák távol a szaracénokat. Amint viszszavonultak a parttól, a törökök elteltek vad jajgatással és ordítással, mivel semmilyen más módon nem tudták embereinket feltartóztatni.

A király jutott be először a városba. Egyedül ment fel egy csigalépcsőn, amit a templomosok házánál vett észre. Itt több mint 3000 törököt talált, amint azok fosztogatnak, átkutatják és felprédálják a házakat. Lám, a legyőzhetetlen király bátorsága! Amint belépett a város falain belülre, egy magas pontra kitűzte kibontott zászlaját, hogy a fellegvárban ostrom alatt álló keresztények láthassák. Azok a látványtól elmondhatatlanul felvidulva magabiztosak lettek, megragadták fegyvereiket s lejöttek a fellegvárból, hogy találkozhassanak a királlyal.

Amikor a török sereg rájött, hogy mi történik, összezavarodott. A király kivont karddal rontott rájuk, üldözte, lefejezte és megölte őket. Menekültek előle és közben sűrű tömegben hulltak mindenfelől. Ekkor azok, akik lejöttek a fellegvárból, nagy mészárlást végeztek a törökök között, az utcák megteltek fej nélküli hullákkal. De miért időzzek el a részleteken? Mindenkit, aki a várban volt, késlekedés nélkül darabokra szabdaltak, kivéve azokat, akik elég szerencsések voltak, hogy elszökjenek, mivel gyorsabban futottak másoknál. Így a korábbi győzteseket utolérte jól megérdemelt pusztulásuk. Ahogyan kirohantak a városból, a király üldözte és pusztította őket, mint erős szél a hajókat.[118] Azt hitte, sikeresen folytatnia kell az üldözést, hogy ne vádolhassák azzal: Krisztus keresztjének ellenségeit, akiket Isten már a kezére adott, megkíméli. Emellett nála jobban soha senki nem gyűlölte a hitetleneket.

XVI. A király az ostromból ismét csatába kényszeríti Saladint, és ott veri fel sátrait, ahol a szultánéi voltak.

Ekkor a királynak mindössze három lova volt. Mit számít három oly sok között? Sosem volt oly kiváló harcos sem bátorságban, sem bármilyen küldetésen, sem az ősök cselekedeteiben, sem a mesemondók regéiben, sem a régi történelmi írásokban, mint aznap Richard király. Tette példa nélküli volt. Ahogyan kijött a városból, a törökök meglátták a magasban fenséges zászlaját: jobbról és balról szörnyű üvöltés hangzott fel, miközben a király az ellenség sorai közé rontott. Az ég sosem volt még olyan sötét a ködtől vagy esőtől, mint akkor, amikor a törökök dárdái repültek rajta keresztül. Habár sütött a nap, a kilőtt nyilak elsötétítették az eget. Saladin hallotta, hogy megérkezett a király és tudomást szerzett róla, milyen jól harcolt törökjeivel és miként vágta darabokra válogatás nélkül az összest, akit csak ért. Hirtelen félelmek törtek rá, mivel nagyon félénk természetű volt, és olyan lett, mint egy megrémült nyúl. Sietve tábort bontott, megsarkantyúzta lovát és menekült Richard király elől, nem akarván, hogy az megláthassa. A király és lovagjai állhatatosan üldözték, közben állandóan letaszították lovaikról és gyilkolták az ellenséget. A király számszeríjászai is nagy mészárlást végeztek a szökevények lovai között, és a törökök sietve több mint kétmérföldnyit futottak.

Később a király, nem figyelvén az egybeesésre, elrendelte, hogy sátrait ott verjék fel, ahonnan nem sokkal korábban Saladin félve szedte fel sajátjait és elmenekült. Így aztán Isten segedelmével egy kevés ember megfutamította a nagy török sereget.

Saladin összehívta legnemesebb emírjeit és megkérdezte őket: „Ki háborgat hát minket? – panaszkodott. – Az Akkonból visszatért keresztény sereg bizonyosan nem zavarhat, üldözhet és győzhet le minket. Akárkik is legyenek, milyen felszerelésük van, hogy ily dolgokat mernek megkísérelni? Legyenek gyalog vagy lóháton, hogy lehet az, hogy seregünk képtelen ellenállni nekik?”

Egy bizonyos csavaros észjárású személy, aki felfigyelt seregünk állapotára, így felelt: „Uram, nem úgy van, ahogy képzeli. Nincsenek lovaik, sem semmiféle málhás állatuk, kivéve három lovat, amelyet az a csodás férfi, a dicső király talált Joppában. Mégis az a véleményem, könnyű feladat volna elfogni őt, mivel kimerülten, majdnem teljesen egyedül fekszik sátrában. Aki elfogja őt, az megoldja minden problémákat és ezzel elintézne mindent."

„*Kiméne azért e beszéd*"[119] a törökök közé, hogy pár ember rajtaütése egy ilyen hatalmas seregen, ami több ezer törökből állt, Joppa heves ostroma és elfoglalása után szégyent és rossz hírt hozna számukra, így hát maguk között zavartan morgolódtak és zsörtölődtek arról, hogy a keresztények mit vittek véghez.

XVII. Arról, hogy mit tettek a keresztényekkel, a törökökkel és a disznókkal a városban.

Amikor a törökök - átok rájuk - elfoglalták Joppát, sok beteget mészároltak le, és legyilkolták az ott talált néhány disznót is. Része a mohamedán babonának, hogy ne egyenek disznót: természetesen tisztátalannak tartják, mivel azok állítólag felfalták Mohamedet.[120] Így aztán, hogy megsértsék a keresztényeket, a törökök a disznók tetemeit a megölt emberek testével egy helyre gyűjtötték. Végül a keresztények békésen eltemették övéiket, de a törökök hulláit a disznókéival együtt hajították ki, hogy ott rohadjanak.

XVIII. Joppa falainak megjavítása.

Következő nap, vasárnap a király igen figyelmesen döntést hozott a lerombolt falak felújításáról. Ezek szerint hétfőn és kedden a falakon lévő réseket javították, így lett némi erődítésük. A javításokat mész és cement nélkül kellett, hogy elvégezzék, de ez szükséges volt, mivel hatalmas török sereg fenyegette őket nagyon közelről.

XIX. Néhány török, akiket mamelukoknak és kurdoknak neveznek[121] azzal dicsekedik, hogy elfogják a királyt, amíg az elővigyázatlanul alszik sátrában.

Ezalatt a szaracénok egy tisztességtelen fajtája, amelyet mameluknak hívnak, illetve kurdok érkeztek Aleppóból, akik fürge, fiatal harcosok voltak. Egybegyűltek, hogy megvitassák, mit kellene tenni a jelen helyzetben. Azt állították, hogy szégyen volt egy ilyen nagy seregnek elhagynia Joppát olyanok miatt, akiknek még lova sem volt. Gyávasággal vádolták magukat és azt mondták, szégyenkezniük kellene restségükért. Így hát megállapodtak, egymás között öntelten dicsekedve, hogy saját sátrában fogják el Richard királyt és Saladin elé viszik, aki nagyon hálásan jutalmat ad majd nekik.

XX. Henrik gróf érkezése Caesareából Joppába, és a vele lévő sereg létszáma.

Ezalatt Henrik gróf és társai megérkeztek egy gályán Caesareából. Mivel seregünk többi része akarata ellenére még mindig ott kellett, hogy maradjon, tudatában annak, hogy rajtaütő törökök rejtőzködnek várakozva az utaknál és hidaknál, a király ebben a helyzetben nem tudta összegyűjteni seregét, kivéve nagyjából ötvenöt lovagot és legfeljebb 2000 nagyon bátor gyalogost, számszeríjászt és fegyverest, genovaiakat, pisaiakat és másokat. Különböző helyekről tizenöt lovat szerzett, jókat és rosszakat egyaránt.

XXI. Az említett mamelukok és kurdok elfogták volna a királyt, ahogyan dicsekedtek is vele, ha egy bizonyos genovai nem veszi észre őket és nem kelti fel a királyt.

Ezalatt az ellenség felkészült a figyelmetlen és felfegyverezetlen király megölésére. Éjfélkor az említett mamelukok és kurdok elindultak a hold fényénél, miközben maguk között a terv véghezvitelének legjobb módján tanakodtak. Óh, váratlan közeledése a hitetleneknek! Az ellenség részletesen megvitatta, hogyan fogják majd el Krisztus engedelmes lovagját, mialatt ő alszik. Sok fegyveres ront majd rá, hogy elfogja a fegyvertelen, a veszélyről mit sem sejtő embert. Már nem voltak messze a királyi sátortól és felkészültek az elfogására is, de az irgalmas Isten, aki csodás módon munkálkodik még azokkal is, akik nem ismerik el őt, és megvetik azokat, akik benne hisznek, elküldte hozzájuk a viszály szellemét.

A kurdok azt mondták: „Ti gyalog mentek elfogni a királyt és embereit, miközben mi lóhátról őrködünk, hogy ne tudjanak az erődbe menekülni."

„Nektek kellene gyalog mennetek – válaszolták a mamelukok –, mert mi magasabb rangúak vagyunk. A mi kötelességünk a lovaglás, míg hozzátok sokkal illőbb a gyaloglás."

Egy ideig így késlekedtek dolgukban, mialatt szót váltottak és makacsul versengtek azon, *„melyik láttatnék köztök nagyobbnak lenni"*.[122] Végül nagy nehezen egyezségre jutottak, hogyan kellene véghezvinni ezt az árulást. Ahogyan egyenesen előrerohantak, rájuk hajnalodott, ami a nappal előfutára. Ez a Vasas Szent Péter ünnepe utáni szerdán [augusztus 5.] volt.

Mármost Isten gondoskodott arról, hogy megakadályozza, hogy eme korcs hitetlenek alvás közben meglephessék az Ő nagy bajnokát, aki az Ő szolgálatára esküdött fel. Arra ösztökélt egy bizonyos genovait, hogy hajnalban menjen ki a környező vidékre. Ahogyan sietve visszatért, felfigyelt a közeledők zajára és a patadobogásra. Szemét meresztve a távolban sisakok csillogását vette észre. Amint ezt látta, hangosan ordítva visszarohant a táborba, újból és újból elismételve, hogy mindenki ragad-

jon fegyvert. Hallván a zajt, a király felébredt és a nagy riadalomra kiugrott ágyából. Felvette az áthatolhatatlan láncszövetből szőtt páncélingét és késedelem nélkül felkeltette kísérő lovagjait.

XXII. A király bámulatos harca, amely örökké ámulatba fog ejteni mindenkit.

Seregek ura! Ki tudna mozdulatlan maradni egy ilyen hirtelen zűrzavarban és riadtságban? Az ellenség váratlanul rontott rájuk, fegyverrel a fegyvertelenekre, nagy sokaság a kevesekre. Nem volt idejük fegyvert ragadni, de még felöltözni sem. Ezért a király és sokan mások a zűrzavarban és a pillanat szükségében mezítláb indultak csatába, míg voltak olyanok is, akik alsóöltözet[123] nélkül kerekedtek fel. Egész nap azzal harcoltak, amivel tudtak és azzal fegyverkeztek fel, amit éppen meg tudtak ragadni.

Embereink sietve kapkodtak fegyverért, de a törökök már rajtuk voltak. A király lóra ült. Rajta kívül csak tíz társának volt lova: Henrik grófnak, Leicester earljének, Bartholomew de Mortimernek, Raoul de Mauleonnak, André de Chavignynek, Gerard de Furnivalnak, Roger de Sacynak [Saty], Guillaume de l'Étang-nak, a nagyon vitéz Hugh de Nevillenek és Henry Teutonnak, a király zászlóvivőjének. Csak nekik voltak lovaik, és ezek között természetesen rossz állapotban lévők, gyengék is voltak, amelyek nem voltak hozzászokva a fegyverzet viseléséhez. A zászlóaljak és csapatok bölcsen sorokba és alakulatokba rendeződve felálltak, és mindegyik irányítására külön parancsnokot rendeltek. A lovagokat közelebb küldték a tengerparthoz, nem messze Szent Miklós templomától, annak bal oldalán, mivel a sokkal szorosabban összeállt törökök abba az irányba indultak. A külvárosi kertek területének védelmére ismét a pisaiak, genovaiak és más különböző népek fiai lettek kijelölve.

Ki tudná teljesebben leírni a hitetlenek kemény támadásait? A törökök először szörnyű ordítással rohantak le, üvölteni kezdtek és gerelyeket dobálni, dárdákat hajítottak és sűrűn nyilaztak. Embereink a lehető legjobb módon rendezkedtek el borzalmas csapásaik fogadására. Így aztán, hogy sokkal erősebbek és felkészültebbek tudjanak maradni, jobb térdével mindenki a földre térdelt, jobb lábujjait a földbe nyomta és miközben jobb lábát behajlította, bal lábát egyenesen hátra nyújtotta, bal kezével nagy vagy kis kerek pajzsot tartott maga elé, vagy valami mást. Jobb kezükben lándzsát szorongattak, tompa végét a földhöz szorították, hegye a támadó ellenség felé meredt.[124]

A király, aki járatos volt a hadakozás művészetében, minden olyan két ember közé, akik pajzzsal védték magukat, egy számszeríjászt és egy másik embert állíttatott, aki gyorsan újratöltötte a számszeríjat, így egy embernek az íj megtöltése, a másiknak a lövés volt a feladata. Ez nagy hasznára volt harcosainknak és súlyos veszteséget okozott az ellenségnek.

Így, amikor mindenki elrendeződött – már amennyire a szűk idő, illetve a kis létszám engedte –, a király fel-alá vágtatott közöttük, ahogyan azt szokta, szorgosan buzdítva a harcosokat. Feltüzelte őket, hogy legyenek kitartóak, átkozta és dicstelenítette azokat, akiknek lelke meggyengült a félelemtől vagy a gyávaságtól. „Erős és rettenthetetlen szellemmel álljatok ellen az ellenségnek – mondta –, engedjétek, hogy bátorság töltse el a szíveteket, hogy kiállhassátok a harcias törökök támadását és megmeneküljetek a sors viharaitól! Tanuljátok meg elviselni a viszontagságokat, mert akinek bátor a szíve, az mindent elbír! A veszély felfedi, a jólét elfedi az erényeket. Legyen az égető szükség bátorságotok táptalaja. Az igaz ember vagy bátran győzedelmeskedik, vagy dicsőn hal. Fogadjuk hálás szívvel a közeledő mártírhalált! De még mielőtt elpusztulunk és amíg élet van bennünk, bosszuljuk meg halálunkat és adjunk hálát Istennek mártírságunkért olyan halállal, amilyenre vágyunk! Ez munkánk jutalma, életünk és csatáink vége."

Alig mondta el beszédét, amikor az ellenség serege minden önteltségével egyenesen rájuk rontott. Hét csatasorba és csapatba rendeződtek, mindegyik nagyjából 1000 lovasból állt. A mieink, összeszedvén magukat, felkészültek becsapódásukra, jobb lábukat a homokba dugták, hogy mozdulatlanok maradhassanak, és előre tartották lándzsáik hegyét, amikor azok rájuk rohantak. Ha ebben a pillanatban embereink engedtek volna nekik, a törökök bizonyára keresztültörtek volna rajtuk. Közeledett a szaracénok első sora és már a mieinkre akartak rohanni, de mivel embereink mozdulatlanul vártak, ők hirtelen meghátráltak és elfordultak. Ahogyan a törökök visszavonultak, számszeríjászaink lövedékeik sűrű záporával üldözték őket, amellyel rengeteg embert és lovat elpusztítottak.

Azonnal a következő csatasor következett. Rádöbbenve, hogy nem tudnak keresztültörni embereinken, lévén azok mozdulatlanok, ugyanúgy elfordultak, ahogyan az első csatasor is tette. Ilyen módon a törökök forgószélként jöttek, remélvén, hogy embereink saját maguktól szétszóródnak a jól kiötölt támadás elől, majd csatába bocsátkoznak velük. Mégis, amint látták, hogy már-már közelharcba keverednének, ügyes ravaszsággal meghúzták a kantárt és más irányba fordították lovaikat.

A király és emberei látták, hogy nem fognak mást tenni. Amikor már nem bírták tovább ezt a kitérő stratégiát, a király és akiknek lova volt, megsarkantyúzták azokat és lándzsáikat előreszegezve hevesen az ellenség sűrűjébe rontottak, jobbra és balra taszították őket, kiütötték nyergükből a lovasokat, néhányukat át is döfték. Rohamuk olyan erős volt, hogy hevességük átvitte őket a törökök sorain keresztül egészen a legutolsóig. A király visszanézett egy kicsit, és a távolban meglátta, hogy Leicester nemes earljét levetették lováról. Amikor a legyőzhetetlen király látta, hogy az kiválóan védi magát, erősen nekirohant támadóinak és

megmentette őt gonosz elnyomóinak karmai közül, s felajánlotta, hogy segít számára lovat szerezni.

Mily harsány csata bontakozott ott ki! Törökök nagy tömege sereglett egybe és nyomult előre minden erejével, hogy eltiporhasson ily kevés embert. Elszomorodva a mieink sikereitől, tovább folytatták az oroszlános királyi lobogó rohamozását, és a király életét óhajtották 1000 másikkal szemben.

Eztán Richard azonnal meglátta, hogy Raoul de Mauleon elbukott a küzdelemben és a törökök fogolyként hurcolják el. Gyors vágtában utánuk eredt, hogy kiragadja őt kezeik közül. Nagy erővel elűzte a törököket és megmentette Raoult. Olyan volt a csatában, mint egy kiváló, bátorságáról híres óriás. Oly sok ezer ellenség között oly bátran viselkedett, és bár majdnem teljesen egyedül volt, így is kivételesen jól harcolt. Tettei önmagukban is mind-mind példátlanok. Még egy nagyhatalmú embert, egy bátor és harcias fejedelmet sem lehet nála magasabb rendűnek tekinteni – már emberi gondolkodás szerint.

Ezen a napon oly derekasan viselte magát az ordító törökök tömegében, és villogó kardjával oly sokukat szabdalta szét, fejük tetejétől fogaikig hasítva őket, vagy vágta le fejüket, karjukat vagy más testrészüket, hogy jobb kezén ledörzsölődött a bőr, mert megsértette az állandó kardforgatás. Ekkor, mivel a király ily hihetetlen munkát végzett a küzdelemben, egy török vágtatott felé gyors iramban egy magas, tajtékzó lóval. Az árkádiai Saphadin küldte, Saladin testvére, egy nagyon nemes és bőkezű férfi, akit érdemes volna a legnagyszerűbb férfiakhoz hasonlítani, ha nem vetette volna el a keresztény vallás küldetését és hitét. Ez a Saphadin két nagyon nemes arab lovat küldött a királynak vitézsége elismeréséül. A maga részéről arra kérte, hogy legyen oly nagylelkű és fogadja el őket, hisz úgy tűnik, ez alkalommal híján van a lovaknak. Ha az isteni gondviselés épen és egészségesen megóvja őt a veszedelemben, azzal fizetheti vissza, amivel akarja és akkor, amikor majd visszaemlékszik eme szolgálatra. A király elfogadta a lovakat, és később nagylelkűen visszafizette ezt a szívességet.

A bátorság dicsőítendő még az ellenségnél is! Így a török úgy ítélte meg, kivételes vitézségéért meg kell tisztelni a királyt. A király nem utasította vissza az ajánlatot, különösen ilyen veszélyes helyzetben. Kijelentette, hogy abban a pillanatban több lovat is elfogadna ezeknél rosszabb ellenségtől is, hisz azok oly fontosak a csatában.

Ekkor az ütközet sokkal komolyabban folytatódott. Újból rengetegen támadtak kevesekre, az egész földet úgy beterítették a hitetlenek dárdái és nyilai, hogy egyetlen markolással össze lehetett volna szedni egy tegezre valót. Számtalan embert megsebesítettek velük. Ahogy a csata súlya egyre elviselhetetlenebb lett a mieinknek, az evezősök menekültek és visszarohantak a gályákra, melyekről jöttek. Milyen szégyen! Csak ők menekültek biztonságba, csak ők veszítették el kitartó bátorságukat!

Ez alatt a város elfoglalásáért küzdő törökök hangosan ordítottak. Mindenfelől betörtek a városba, remélvén, hogy találnak ott embereket és elpusztíthatják őket. Amikor a király hallotta ezt, mindössze két lovag és néhány számszeríjász kíséretében gyorsan oda rohant. A város utcáin összetalálkozott három nemesen felszerelkezett törökkel, királyi módra rájuk rontott, darabokra szabdalta a lovasokat és szerzett két lovat. Kardját forgatva elűzte a török ellenállás városban maradt maradékát. Azok megrémülve különböző irányba futottak, menedéket keresve, holott nem volt számukra kiút. A király elrendelte, hogy a falak repedéseit azonnal tömjék be és állítsanak őröket a török portyázás ellen.

XXIII. Ismét a király lenyűgöző harcáról, amely mindörökre megdöbbentő marad, s amelyben az ellenség tízezreit tiporja el isteni segedelemmel, majd sértetlenül visszatér közülük embereihez.

Amikor elrendezte ezeket a dolgokat, a király sietve a tengerpartra lovagolt, ahol sokak reszkető szíve vágyódott a gályákra menekülni. A király visszahívta őket és felhasznált minden hatásos érvelést, hogy harcra és társaik melletti kiállásra buzdítsa őket, amíg van bennük élet. Bátorítására mind visszatértek, önként elfogadva az Istentől kapott végzetet. A király csak öt őrt hagyott minden egyes gályán, a többiekkel viszszasietett a harcba, hogy segítsen a nagy nyomás alatt álló seregeinek.

Amikor megérkezett, oly vad szellemmel és oly tüzes rohammal vetette be magát a küzdő törökök tömegébe, hogy mindet szétzavarva ment rajtuk keresztül. Még a tőle távol lévő emberek is, akiket soha nem ért el, a földre zuhantak, és ahogyan elestek, magukkal rántottak másokat is. Soha nem vitt még véghez egyetlen lovag ilyen dicső támadást.

Vitéz harcosként viselte magát, elérte az ellenséges sereg közepét, és a törökök azonnal bekerítették, elzárták, s megpróbálták összezúzni. Ezalatt a mieink ráébredtek, hogy sehol sem látják a királyt. Szívük megremegett és a legrosszabbtól tartottak: mivel nem látták őt, azt hitték, meghalt. Néhányan úgy vélték, keresniük kellene. Csatasoraink alig tudtak egyben maradni; de ha rendezett soraink megtörtek vagy megnyíltak volna, akkor kétségtelenül mindenki életét vesztette volna.

Mi a király, egyetlen ember a sok ezer között? Az ujjak megremegnek ennek leírása közben, és az elme elcsodálkozik, ha rá gondol. Ki hallott már hozzá hasonlóról? Bátorsága mindig szilárd volt az élet *„mélységes mély hullámaival hadakozva”*,[125] mindig tele volt bátorsággal, és hogy pár szóban összefoglaljam, háborúiban mindig vitézül és fáradhatatlanul cselekedett. Mit mondhatnék még? A történet szerint a mesés Antaeus újból visszanyerte erejét, ha elesett, és legyőzhetetlen volt, amíg a földhöz ért; de ez az Antaeus meghalt, amikor felemelték, és egy hosszú küzdelemben a föld felett tartották. Hektór legyőzőjének, Akhilleusznak teste állítólag sebezhetetlen volt, mivel a Styx-folyóba mártották; de lándzsa járta át, mikor annak hegye eltalálta a sarkát, mely egyetlen sebezhető

pontja volt. A makedón Sándornak becsvágya vértezte fel heves büszkeségét, hogy elfoglalja az egész világot. Természetesen kockázatos, nehéz feladatokat vállalt és számtalan csatát nyert meg válogatott lovagjai erejével; mégis, minden ereje roppant seregében volt. Mindenki beszél a hatalmas Júdás Makkabeus csatáiról. Sok emlékezetes ütközetet vívott, amiket örökké csodálni fognak, de amikor emberei cserbenhagyták a harcban, ő kis csapatával sok ezer idegennel ütközött meg, s nem messze onnan testvéreivel együtt el is esett és meghalt.

Mégis, Richard királyt zsenge éveitől csatákra edzették. Az ő erejéhez mérve Rolandot gyengének találnánk. Nem is tudom, hogyan maradt legyőzhetetlen és sebezhetetlen minden ellensége között, talán csak Isten óvta őt. Teste olyan volt, mint az acél, nem hajlott meg semmilyen fegyvertől. Jobb keze sebes csapásokkal forgatta kardját, keresztülszelvén a támadó ellenséget, kettévágva őket, ahogyan rájuk sújtott, egyszer erről, másszor arról. Leírhatatlan erővel és emberfeletti bátorsággal tartotta magát a törökök tömegében, senki előtt meg nem futamodott,[126] szétvágott és szétzúzott mindenkit, akivel szembekerült. *„Úgy kaszálta kardjával az ellenséget, mintha sarlóval aratna"*. Jogosan lehet elmondani emlékezetes csapásairól, hogy akárkit is ért el valamelyik, nem volt szükség másodikra! Ahogy dühöngött, úgy tűnt, mintha szilaj bátorsága örvendezett volna, hogy kimutathatja magát. Erős jobb kezétől hajtva kardja pusztította a húst,[127] akárhová fordult. Lovasokat vágott ketté fejük tetejétől lefelé, sőt, még lovakat is, válogatás nélkül. Továbbá minél jobban eltávolodott társaitól, annál inkább buzdította magát a harcara. Minél inkább próbálta az ellenség a dárdáival elpusztítani, neki annál inkább nőtt bátorsága, s attól feltüzelve cselekedett.

Sok más kiváló hőstett között, amit ezen alkalommal vitt véghez, egyetlen megdöbbentő vágással megölt egy bizonyos emírt is. Ez az emír sokkal kiválóbb volt a többinél, figyelemre méltó felszerelése volt, délceg tartása korábbi, nagy hőstettek véghezviteléről árulkodott; mihaszna gyávaságukért becsmérelt másokat. Megsarkantyúzta lovát és gyors vágtában megindult az ellenség irányából, hogy megütközzön a királlyal és kivesse lova nyergéből. Mégis, a király, ahogy az rohant, kitartotta felé kardját és levágta vassisakos fejét jobb karjával és vállával együtt.

Amikor ezt látták, a többi törökben nem maradt bátorság. Minden oldalról messze elkerülték, és még csak távolról, nyíllal rálőni sem merészeltek. Így biztonságban visszatért az ellenség sűrűjéből, s gyorsan indult embereit bátorítani. Hogy felvirágzott bátorságuk a kétségbeesés mélységeiből, amikor látták kiemelkedni a királyt az ellenség közül! Mindeddig kételkedtek és nem tudták, mitévők legyenek, mivel ha meghalt volna, a keresztények minden erőfeszítése a semmibe veszik.

A király testét teljesen beborították a lövedékek, melyek úgy meredtek ki, mint a sündisznó tüskéi. Lova is tele volt számtalan nyíllal, ame-

lyek díszes szerszámaiba akadtak bele. Így tért vissza az ütközetből ez a különleges lovag.

A csata kora reggeltől késő estig tartott, és azt mondhatom, hogy igen kegyetlen s nagyon nehéz összecsapás volt. Így hát csodálatosnak és talán hihetetlennek tűnne, hogy ilyen sokáig voltak képesek állni ezt az egyenlőtlen küzdelmet. Kétségtelen, hogy csak az Irgalom Atyjának segítségével tudták ezt véghezvinni. Csak egy vagy két emberünk esett el ezen a gyilkos napon, de azt mondják, több mint 1500 halott török ló hevert szétszabdalva szerte a mezőn, és több mint 700 törököt öltek meg. Azok még így sem tudtak megfelelni dicsekvésüknek és átadni a királyt Saladinnak! Ehelyett maga a király és társai, lovagjai, akik briliáns módon tapasztaltak voltak a harcban, vittek véghez rengeteg hőstettet a szemük láttára, hogy az ellenségnek még a haja is az égnek állt!

XXIV. Saladin gúnyolódik emberei azon dicsekvésén, hogy elfogják Richard királyt. Azzal védik túlzott önbizalmukat, hogy sosem láttak még ennyire fürge lovagot.

Így Isten irgalmából embereink sértetlenek maradtak, a török sereg visszavonult.

Állítólag Saladin gúnyolódott azok gyávaságán, akik dicsekedve ígéreteket tettek, kérdezvén: „Hol vannak hát azok, akik fogolyként hozzák elő *Melech*[128] Richardot? Ki fogta el elsőként? Hol van, kérdem én? Nem fogjátok bemutatni?"

Az egyik, világ végéről jött török válaszolt: „Igazából Uram, ez a *melech*, akiről kérdez, nem olyan, mint az emberek. Nincs ilyen lovag *„öröktől fogva"*,[129] ily kitartó, ily vitéz, a harcban ily járatos. Ő az első minden összecsapásban. Egyedülálló minden vállalkozásban. Ő vezeti a támadást és ő az utolsó, aki visszavonul. Minden tudásunkkal azon voltunk, hogy elfogjuk, de mindhiába. Senki sem állt meg kardja előtt, vagy úszta meg sértetlenül szörnyű rohamát. Támadása a halállal egyenlő. Hőstettei emberfelettiek."

XXV. A király megbetegszik a csatában tett erőfeszítéstől és kimerültségtől.

Richard királyt és embereinket teljesen kifárasztotta a nap feszültsége és a csata súlya. A király megbetegedett a kimerültségtől és a hullák bűzétől, ami annyira beszennyezte a helyet, hogy majdnem mindenki belehalt.

XXVI. Saladin tájékoztatja a beteg királyt, hogy elfogására jön. A király Caesareába küldet a franciákért, akik nem jönnek.

Ezalatt Saladin tájékoztatta a királyt, hogy jön törökjeivel és elfogja őt, ha meg meri várni érkezését. A király azonnal válaszolt, hogy természetesen ott fog várni rá. Semmi esetre sem fog elmenni onnan egy tapod-

tat sem, amíg él, s amíg lábain állva vagy legalább térdre rogyva ellen tud neki állni. A királyi bátorságot nem törheti meg a szerencsétlenség. De Richard király tudta, hogy betegség gyötri, és ahogyan tanakodott a jelen veszélyről és a dolgok állásáról, tudván, hogy nem nyugodhat, amíg a kígyó a közelben van, úgy döntött, elküldi Henrik grófot Caesareába, parancsolja meg a franciáknak, akik korábban oda mentek, hogy jöjjenek hozzá és segítsenek neki megvédelmezni az országot. Figyelmeztette őket arra is, hogy nagyon beteg, és emellett tájékoztatta őket Saladin üzenetéről.

Mégis, a franciák megtagadtak tőle minden segítséget, még a legcsekélyebbet is. Ha rajtuk múlott volna, elhagyták és kitették volna az ellenséges hordáknak, hogy ott pusztuljon, ha nem kötött volna fegyverszünetet, még ha néhányan ezt zokon is vették. Mit is mondhatnék? Milyen menedéke van ily kevésnek - nem is említve a betegeket - a törökök oly nagy tömege között? Ebben a pillanatban sokkal tanácsosabbnak látszott Ascalon elpusztítása, mintsem a bizonytalanra bízni magukat. Mivel, ha az ellenség mindenféle ellenállás nélkül elfogta volna a beteg királyt, ahogyan ágyában fekszik, akadálytalanul le tudták volna rohanni Ascalont, és következésképp majd Tyrost és Akkont fenyegetnék.

XXVII. A király vissza kíván térni Akkonba, hogy felépüljön, de az emberek ezt keményen ellenzik. Így a király három évre fegyverszünetet kér és köt.

A király éppen nem csillapodó betegségével törődött, amikor a dolgok végül egyensúlyba kerültek. Megparancsolta rokonának, Henrik grófnak, a templomosoknak és ispotályosoknak, hogy járuljanak színe elé. Elmondta nekik, hogy gyengélkedik és kijelentette, hogy amiért a környék fertőzött és katonailag nem kellően biztos, el akarja hagyni azt. Kijelölte néhányukat Ascalon őrzésére, s másokat, hogy maradjanak ott és vegyék át Joppa őrzését. Ő maga visszatérne Akkonba, hogy gyógyszerekhez jusson és felépüljön. Azt mondta, ezen kívül nem lehet mást tenni. Egyöntetűen, azonos álláspontot foglalva mindegyikük ellenezte a javaslatát. Azt állították, hogy semmilyen körülmények között sem fognak egyik erődítményben sem őrködni az ő távollétében, és keményen kitartottak ezen álláspontjuk mellet, teljes mértékben elutasítva, hogy bármely várat őrizzék. Ezt mondva *„hátra állnak, és azután nem járnak vala ővele”*.[130]

A királyt elkeserítette és bántotta ez a válasz. Visszautasításuk nagyon elszomorította, mert nem talált többé senkit, aki belegyezett volna terveibe és kívánságaiba. Így egy darabig habozott azon, mit kellene tennie, azon tanakodott, mi volna a legjobb. Mégis, miután gondolatai mindenfelé jártak, arra jutott, hogy senki sincs, aki *szánná őt közöllük*.[131] Végül, mivel tekintettel volt arra, hogy mindenki elvágyódik, és senki sem törő-

dik egy cseppet sem a közös érdekkel, elrendelte, hogy tegyék közzé, mindenki, aki azt akarja, hogy a király fogadja fel és fizesse, gyűljön össze megsegítésére. 200 gyalogos és ötven lovag jött össze késlekedés nélkül.

Mégis, a király betegsége most már annyira komolyra fordult, hogy abban is kételkedett, hogy visszanyeri-e valaha egykori egészségét. Nagyon aggódott emiatt, ahogyan másokért is. Okos elméje sok lehetőséget megfontolt, de a legjobb választás végül a legkellemetlenebb lett: fegyverszünetet kellett kérnie. Másik lehetősége az volt, hogy befejezetlenül hagyja a hadjáratot és otthagyja az országot a pusztulásnak, ahogyan mindenki más, akik korábban tömegével hajóztak el.

Így megzavarodva és nem tudván, mi mást lehetne tenni, üzenetet küldött Saphadinnak, Saladin testvérének, melyben felkérte őt a közvetítésre és a lehető legtisztességesebb feltételű fegyverszünet kieszközlésére. Saphadin kivételesen nagyvonalú férfi volt, aki gyakran ki is mutatta, hogy a királyt egyedülálló vitézsége miatt igen nagyra becsüli. Most gondoskodott a kért fegyverszünet megkötéséről. A feltételek a következők voltak:

Ascalont, amely állandó fenyegetést jelent Saladin hatalmára mindaddig, amíg sértetlen marad, le kell rombolni. A következő Húsvéttól kezdve három évig senki sem építheti újjá. De három év elteltével át kell engedni annak, aki elfoglalja, függetlenül attól, hogy kinek van nagyobb ereje.

Saladin abba is beleegyezett, hogy a keresztények újjáépíthetik Joppát. Szabadon és békében lakhatják a körülötte fekvő tengerparti és hegyvidéki földekkel együtt.

Kihirdet egy megsérthetetlen békét keresztények és szaracénok között. Mindketten békében és szabadon járhatnak mindenhol, s erőszak nélkül eljuthatnak az Úr Szent Sírjához, valamint a kereskedők is szabadon közlekedhetnek az egész országban, ahogyan a kereskedelmet is mindenhol szabadon gyakorolhatják.

Ezeket a feltételeket írásban rögzítették, majd felolvasták Richard királynak, aki elfogadta őket [1192. szeptember 2.]. Nem remélhetett jobbat, mivel beteg volt és kevesen voltak a megsegítésére, s nem volt messzebb az ellenség állásaitól, mint kétmérföldnyire. Akárki is, aki másképp vélekedne a békeegyezségről, az érdemes arra, hogy hitszegőnek nevezzék.

XXVIII. Richard király és Saladin követek útján békésen társalognak.

Így tettek a szükséges helyzetben. A király, akinek nagy szelleme, vállalván a nehézségeket, a csúcsra vágyva mindig magasabbra tört, követeket küldött Saladinhoz. Miközben Saladin sok szatrapája hallgatta őket, a követek azt mondták, a király éppen ilyen fegyverszünetre vágyott

három évig, mivel vissza akar térni országába, hogy több embert és pénzt szerezzen. Ezután visszatérne és Jeruzsálem egész királyságát kiszakítaná uralma alól –, akkor is, ha Saladin valóban úgy véli, hogy sikeresen képes ellenállni neki. Saladin erre válaszul követeket küldött. Tanújául hívta a törvényt és a Mindenható Istent, hogy oly nagyra tartja Richard király vitézségét, nemes szellemét és fensőbbségét, hogy ha életében el kell veszítenie az országot, jobban szeretné, ha kiemelkedő erényei miatt Richard király foglalná el azt, mint bármely más fejedelem. Milyen mély vakság homályosítja el az emberek értelmét! Hosszú időre előre terveztek, de nem tudták, hogy *„mit hoz a holnap"*.[132] Így a király éles elméje túlságosan is előre gondolt, lelkileg felkészült a jövőre, remélvén, hogy valaha is megszerezheti az Úr Sírját, de teljesen figyelmen kívül hagyta, hogy *„vékony hajszálon függ mind, ami emberi érték"*.[133]

XXIX. A király Cayphasba megy, hogy jobban legyen.

Amikor a fegyvernyugvást írásban és esküteséssel is megerősítették, a király elrendelte, hogy vigyék Cayphasba, hogy jobban legyen és életet adó gyógyszerekhez juthasson, s visszanyerje egészségét.

XXX. A király elrendeli, hogy a franciáknak gonosz viselkedésük miatt tiltsák meg az Úr Sírjának meglátogatását. A többiek látogathatják.

Ezalatt a franciák Akkonban pihentek, és már javában készülődtek a hazatérésre. Habár erősen bírálták az említett fegyverszünetet, beleegyeztek, hogy mielőtt hazatérnek, sokkal teljesebben fejezik be zarándoklatukat azzal, ha ellátogatnak az Úr Sírjához. Richard király emlékezett rá, hogy mennyire restek voltak és nem voltak hajlandóak segíteni neki Joppa visszafoglalásában és sok más korábbi szükséghelyzetben, ahogy fentebb már elmondatott, de most mégis kíséretet követelnek, hogy a Szent Sírhoz mehessenek! Így hát gyors követeket küldött, utasította Saladint és fivérét, Saphadint, hogy senkit se engedjenek a jeruzsálemi Szent Sírhoz, hacsak nincs levele tőle vagy Henrik gróftól, ezek közül akármelyik megfelel. Ez biztosította, hogy betartják az említett egyezményt.

A franciákat ez nagyon megdöbbentette és elkeserítette. Ráébredve, hogy semmit sem nyerhetnek, nem sokkal később feldúltan visszatértek hazájukba, nem vívén magukkal mást, csak hálátlan káromkodásokat. Amikor a király hallotta, hogy a franciák nagyobb része, akik becsmérlői voltak, hazamentek és *„bédugattatik a hazugság szólóknak szájok"*[134] – ahogyan írva vagyon, *„ha kiveted házadból a csúfolót, együtt kimegyen a háborgás is"*[135] – ő tartózkodott attól, hogy *„a kevesek helyett mindenkire szétszórja kifogásait"*[136] ezen fertőző emberekről. Elhatározta, hogy tegyék közzé: az emberek, akik meg akarják látogatni az Úr

Sírját, most megtehetik, és megtehetik felajánlásaikat is Joppának, hogy annak falai újraépüljenek.

XXXI. Az első társaság zarándoklata Jeruzsálembe. André de Chavigny vezeti őket. Félelmük, ami abból ered, hogy meggondolatlanul indulnak útnak.

Az embereket elrendezték és három csoportra osztották. Mindegyik részt egy önálló vezér vezetésére bízták: az elsőé André de Chavigny, a másodiké Ralph Taissun, a harmadiké Hubert, Salisbury püspöke volt. Az első, André vezetésével rendben indult el egy királyi levéllel, de majdnem nagyon nagy bajba keveredtek, talán bűneik hatalmassága miatt.

Ahogyan utaztak, elérték Ramla mezejét. Itt közös megegyezésre, jövetelükről tájékoztatandó, követeket küldtek Saladinhoz Jeruzsálembe egy levéllel Richard királytól, és beleegyezését kérték biztos odautazásukhoz és visszatérésükhöz. Akik ebben a követségben benne voltak, természetesen nemes és tettrekész férfiak, de ezen alkalomból jó hírüket nemtörődömségükkel majdnem tönkretették. Az egyikük Guillaume des Roches, a másikuk Gerard de Furnival, harmadikuk Pierre des Préaux volt. Amikor ez a három küldött elérte Toron des Chevalierst, megálltak ott és mielőtt tovább indultak volna, várták a Saladin által küldött kísérők biztosítását. Amíg ott vártak, álom tört rájuk és *„elszunnyadának mindnyájan és elaluvának”*.[137]

Napnyugtakor mindenki, aki őket követnek előre küldte, elhaladt mellettük, miközben ők még mindig aludtak. A csoport rendben haladt, átkelt a mezőn és már a hegyekhez közlekedett, amikor André de Chavigny és a többiek hátranéztek, és látták az említett követeiket, akik most utánuk siettek! Amikor felismerték őket, teljesen megrémülve megálltak. Néhányan azt mondták: „Uram, Isten, segíts meg, mert elvesztünk, olyanok vagyunk, mint a *megmetszendő juhok,*[138] ha a szaracénok észreveszik sietős jöttünket, hiszen seregük még nem oszlott fel. Lám, hírnökeink, akikben reménykedtünk, hogy elrendezték már biztonságos visszatérésünket, mögöttünk vannak! Leszáll a sötétség, fegyvertelenek vagyunk, és a közelgő halál környékez bennünket.”

Végül a követek utolérték a csapatot, akik keményen leszidták őket figyelmetlenségükért. Állandó imákkal küldték el őket, ösztökélvén, hogy siessenek. Gyorsan utazva elérték Jeruzsálemet, és ott sátrakban táborozva a város körül találtak majd' 2000 törököt. Saphadint keresték, végül megtalálták és elérték céljukat. Ő nagyon nyersen megdorgálta az utazás vezetőit bolondságukért. Azzal vádolta őket, hogy veszélynek tették ki életüket, mert bármilyen kíséret vagy biztosítás nélkül mind ellenségek között jártak, miután leszállt az éj.

Amíg ők így beszéltek, napnyugtakor fegyvertelenül és tanácstalanul megjött az említett zarándokok csapata. A törökök morogtak érkezésük

miatt, figyelték őket és vad tekintettel néztek rájuk, ahogy elhaladtak mellettük. Arcuk tisztán mutatta a gonosz megvetést, ami bennük mozgolódott, mivel az elme gondolata gyakran megmutatkozik az arckifejezésben. Erre még a legrendíthetetlenebb embereink is megrettentek, és eltelve bizonytalan izgalommal, ebben a pillanatban inkább lettek volna megint biztonságban Tyrosban, vagy mentek volna Akkonba. A zarándokok nagy félelemben töltötték az éjszakát nem messze innen a bizonyos hegy [fal] mellett.

XXXII. A törökök bosszút akarnak állni zarándokainkon. Saladin és a szatrapák nem engedik.

A következő napon a törökök Saladin elé járultak és térdre borultak, győzködvén arról, hogy engedélyezze számukra, hadd töltsék ki bosszújukat a közelben tartózkodó keresztényeken, atyáik és testvéreik, fiaik és rokonaik halála miatt, akik először Akkonban, majd később egyebütt megölettek. Állították, hogy most jött el az alkalom. Saladin megparancsolta, hogy hívják össze a török vezéreket, és adjanak neki tanácsot ezen kéréssel kapcsolatban.

Mestoc, Saphadin és Bedredin Dordern [Badr al-Dīn Dildirim al-Yārūqī ibn Bahā' al-Daula, Tell Bāshir ura] voltak jelen. Megvitatván maguk között a javaslatot végül arra az egyhangú döntésre jutottak, hogy a keresztényeknek szabadon kellene jönni és menni, mindenfelé akadály és ártalom nélkül. „Mert – mondták Saladinnak –, súlyosan becsmérelné hírnevünket, ha megszegnénk az egyezséget, ami ön és az angol király között köttetett, és az emiatt felbomlana. Megfogadtuk, hogy jóhiszeműnek kell lennünk bármely nemzet fiaival, függetlenül hitüktől. Szavunkat joggal tartanák semmit sem érőnek."

Amint a szatrapák ilyen és ehhez hasonló szavakat ismételtek, Saladin késlekedés nélkül elrendelte kísérőinek, hogy vállalják a felelősséget a keresztények városba kíséréséért és gondoskodjanak arról, hogy ne zaklassák őket, majd kísérjék is vissza békében. Saphadint nevezte ki ennek a feladatnak a végrehajtására, és ő ezt örömmel elvállalta. Elrendezte a zarándokoknak, hogy szabadon és békésen meglátogassák a hőn áhított Szent Sírt, és hatalma nagyvonalúságával ragyogóan gondjukat viselte. Amikor véghezvitték zarándoklatukat, ahogyan kívánták, gyorsan visszatértek Akkonba.

XXXIII. A második csoport zarándoklata Jeruzsálembe, Ralph Taissun vezeti őket.

Amíg ezek visszatérőben voltak, Arnald vára és Ramla között találkoztak a zarándokok második csapatával, amit Ralph Taissun vezetett. Ahogyan elmondatott, Saladin elrendelte embereinek, hogy gondosan vigyázzanak az utakra és ösvényekre, amikor zarándokok utaznak Jeru-

zsálem felé. Így hát szabadon és akadály nélkül utaztunk tova. Átkelvén a hegyeken, elértük a Boldogság-hegyet [an-Nabi Samu'il], ahonnan a távolban megláttuk Jeruzsálem városát. Kivételes örömmel borultunk térdre, és alázatosan köszönetet mondtunk Istennek, ahogyan az szokás. Innen láthattuk az Olajfák hegyét is.

Később mindenki gyorsan tovább ment. Akiknek voltak lovai, sietve előrementek, hogy óhajuk szerint sokkal szabadabban csókolhassák meg az Úr Sírját. Továbbá akik lóháton előrementek, elmondták nekünk, hogy Saladinnál van az Úr Igaz Keresztje, amit csatába szokás vinni, megmutatták nekik, megcsókolhatták és imádhatták. Mégis azok, akik gyalog voltak hátul, szintén látták, amit mi, azaz az Úr Keresztjének szilánkját. Sok adományt tettek ott, de mivel a szaracénok elvitték azokat, nem hagytunk ott többet, ehelyett szétosztottuk azt a francia és szíriai rabok között, akiket ott láttunk szolgaságukban, láncra verve dolgozni.

Onnan jobbfelé mentünk tovább a Kálvária-hegyre, ahol az Urat megfeszítették, s ahol szétrepedt a szikla, amelyre az Úr Keresztjét állították a Golgotán. Miután megcsókoltuk ezt a helyet is, továbbmentünk a Sion-hegyi templomba. Bal kéz felől van az a hely, ahonnan Szűz Mária, Istennek Szent Anyja elhagyta ezt a világot, hogy az Atyához menjen. Könnyekkel csókoltuk ezt a helyet is, majd tovább siettünk, és mentünk megtekinteni a szent asztalt, amelynél Krisztus tört kenyeret. Sietve megcsókoltuk azt, majd késedelem nélkül, csoportokban távoztunk, mivel az istentelenek rajtaütései miatt nem volt biztonságos egyedül járni. Amikor a zarándokok szétszóródva vándoroltak, a törökök elragadták őket a pince-bejáratokban, most hármat, máskor négyet, és titokban megfojtották őket.

Onnan egyenesen Máriának, Isten Szent Anyjának Sírjához siettünk Jozafát [Jehoshapat] völgyének közepén, Siloám tava mellett, s áhítatosan, bűnbánó szívvel megcsókoltuk. Onnan veszélyes módon, külön-külön mentünk fel azon boltíves szobába, amelyben állítólag Urunkat és Megváltónkat tartották a megfeszítés előtti éjszakán. Jámbor könnyeket hullattunk és szerető csókokat hagytuk e helyen. Ezután, mivel a törökök kizavartak minket, gyorsan elmentünk. Nagy fájdalmat éreztünk a szent helyek pogány beszennyezése és a lovak miatt, amelyeket a hitetlen törökök szégyentelenül itt istállóztattak. Elhagyván Jeruzsálemet Akkonba érkeztünk.

XXXIV. A harmadik csoport zarándoklata Jeruzsálembe, Hubert Walter, Salisbury püspöke vezeti őket. Saladin nagy megtiszteltetéssel fogadja és minden kívánságát teljesíti.

Reggel a harmadik csoport már nem volt messze Jeruzsálemtől. Salisbury püspöke vezette őket. Saladin elküldte embereit, hogy tisztességes fogadtatást biztosítsanak a püspöknek és kísérjék őket végig a szent helye-

ken, ahogy kívánja. Mivel Saladinnak már tudomása volt dicséretes jelleméről, bölcsességéről és híres érdemeiről, felajánlotta neki, hogy saját palotájában fogadja, hogy az ő költségére érezze jól magát. A püspök elutasította. „Lehetetlen – mondta –, mivel zarándok vagyok."

Saladin megparancsolta szolgáinak, hogy mutassanak tiszteletet a püspök és emberei felé. Sok gondosan készített ajándékot is küldött neki, és később meghívta őt egy beszélgetésre, hogy megismerhesse személyét és érdemeit. Megmutatta neki a Szent Keresztet is, majd együtt leültek és barátságosan beszélgettek egy ideig.

Saladin érdeklődött az angol király személyéről, és hogy a keresztények mit tartanak a szaracénokról. „Igazán mit is mondhatnék uramról, a királyról – válaszolt a püspök – és lehet-e megindokolva azt mondani, hogy nincs széles e világon oly lovag, aki vele egyenlő volna katonai dolgokban, kiváló bátorságban, vagy nagylelkű adakozásban? Természetesen dicséretes jelleme minden kegyességben figyelemre méltó. Mit mondhatnék még? Félretéve Őszultánsága minden bűnét, véleményem szerint, ha valaki egyesíteni tudná az Ön erényeit Richard királyéval és szétosztaná kettejük között, úgy mindketten mindkettejük tulajdonságával bírnának, és két oly fejedelmet nem lehetne találni sehol a világon."

Saladin türelmesen hallgatta a püspököt és végül azt mondta: „Jól tudjuk, hogy a királyé a legnagyobb vitézség és bátorság, de állandóan veszélybe sodorja magát balga módon – majdnem bolondot mondtam! Túlzottan szertelen az életével. Ha bárhol és bármely országban én volnék a kitüntetett fejedelem, inkább kívánnék a bölcsesség bőségével és mértékletességével együtt gazdag lenni, mintsem vakmerőséggel és az önuralom hiányával."

Ezután széleskörű és barátságos társalgást folytattak tolmácsokon keresztül. Saladin azt mondta, hogy a püspök olyan ajándékot kérhet, amilyet csak akar, és az megadatik neki. Amikor a püspök köszönetekkel viszonozta, másnapig gondolkodási időt kért. Így hát következő nap a püspök azt kérte, hogy két latin pap és ugyanannyi latin diakónus celebrálhasson misét az Úr Sírjánál, amit meglátogatott. A barbár szíriai szokások szerint aligha mutattak ott még be misét. A latin papokat és diakónusokat az említett szíriaiakkal együtt elláthatnák a zarándokok felajánlásaival. Ugyanennyit kért ugyanilyen célra Betlehembe és Názáretbe. Valóban nagy kérés volt ez, és valószínűleg nagyon tetsző Istennek. A szultán beleegyezett a kérésbe. Ezzel a püspök, mivel engedélye volt rá, papokat talált és beiktatta őket az említett helyek mindegyikébe a diakónusokkal együtt, ott téve szolgálatot Istennek, ahol még soha korábban.

És így búcsút vettek, elhagyták Jeruzsálemet és visszatértek Akkonba.

XXXV. Akik teljesítvén zarándoklatukat hazatérnek, sok hajótörést és más veszélyeket szenvednek el.

Amint az emberek teljesítették zarándoklati esküjüket, felkészítették a hajókat a hazatérésre. Kedvező szelekkel vitorlát bontottak és mindenki útra kelt. A különféle szelek azonban elválasztották őket egymástól, így különböző irányokba sodródtak. A zarándokok messze hánykódtak a tenger tajtékain. Néhányukat különféle kikötőkbe sodorta az ár és sértetlenül megmenekültek; mások szétszórattak és a hajótörés veszélye fenyegette őket; megint mások útközben a tengerben haltak meg, kijelölt temetőjük a tenger végtelensége lett. Másokat gyógyíthatatlan járvány támadt meg és sosem gyógyultak fel, még otthon sem. Megint mások, habár sértetlenül megmenekültek, elég keserves mártírságot viseltek atyáik és fiaik, családtagjaik és barátaik elvesztéséért, akiket vagy fegyver, vagy betegség ragadott el. Szívüket a mindenféle szenvedéstől a bánat kardja járta át. Valószínűleg mindegyikük elmondaná, hogy miféle szörnyű szenvedéseket kellett elviselniük. Becsületes szívvel és áhítattal Isten szerelmére kitették maguk a zarándoklat veszélyeinek.

Később néhányan ki is gúnyolták őket, és dőre módon folyton azt mondogatták, hogy a zarándokok mily kevés dolgot értek el Jeruzsálem földjén, hisz nem foglalták el azt. Nem tudták, mit beszélnek, mert olyan dolgokat bíráltak, amelyeket nem tapasztaltak meg és amikről semmit sem tudtak. Úgy gondoljuk, hogy hinni kell nekünk, mert mi láttuk és megtapasztaltuk a megpróbáltatásokat és nehézségeket, amelyeket ők elviseltek. És bátran kijelenthetjük, hallván azokat, akik jelen voltak, hogy 100.000 keresztény halt meg a zarándoklatban, mindössze mert reménykedtek az isteni jutalomban, és ezért távol tartották magukat a nőktől, tudván, hogy gonosz dolog feláldozván tisztaságukat a testi egészséget választani.[139] Türelmesen szenvedték testük megromlását a végsőkig tűrve, hogy így lelkük szüzessége szennyezetlen maradjon.

Azt is tudjuk, hogy 300.000, vagy annál is több zarándok halt meg fertőzésektől és éhségtől, mind Akkon ostroma alatt, mind később a városban.

Emellett ki kételkedhet a nemes, jólelkű emberek megváltásában, akik minden nap saját káplánjaiktól hallgattak misét? Bizton hihető, hogy ők megmenekülnek.

XXXVI. Mielőtt elkészül a hazaútra, a király kiváltja Guillaume des Préaux-t, akit helyette fogtak el, amikor azt állította a csatában, hogy ő a király. Richard a tíz legnemesebb törököt adja érte cserébe.

Ezalatt Richard király utazását előkészítették, minden szükséges ellátmányt és fegyvert elrendeztek és bepakoltak a visszatéréshez. Ekkor a király nagylelkűségével és fényes, nemes elméjének erényével kiváltotta Guillaume des Préaux-t. Tíz nemes törököt engedett szabadon érte cse-

rébe. Ahogyan fentebb elmondatott, Guillaume-ot korábban fogták el a király helyett. A törökök szándékosan rengeteg pénzt kértek, hogy megtarthassák Guillaume-ot, de a király briliáns és fennkölt lelke nem hagyhatta, hogy ilyen módon bárhogy is befeketíthessék, ezért kiváltotta őt.

XXXVII. Richard király hazatér. Utazása és szerencsétlenségei.

Amikor minden elkészült és a király készen állt hajóra szállni, elhatározta, hogy nyoma sem maradhat semminek, ami nagy hőstettei tökéletességét bemocskolhatná. Így hát egy kikiáltóval kihirdettette, hogy minden hitelezője járuljon színe elé, mivel minden adósságát visszafizeti, sőt még annál is többet ad. Ezzel bebizonyosodna, hogy nem marad indok megrágalmazására, vagy arra, hogy ezen, a királyi hatalomnál fogva kért és elvett dolgok felett később panaszkodni kezdjenek.

Szent Mihály napján [szeptember 29.] a két királyné, Richard király felesége, Berengaria és Johanna, Szicília özvegy királynéja, Richard király testvére hajóra szálltak Akkonban. Szent Dénes napján [október 9.] Richard király is hajóra szállt, hogy visszatérjen Angliába. Amikor a királyi flotta felhúzta a horgonyt, mennyi sóhaj tört fel a szerető szívekből, mialatt sűrűn hullottak a könnyek! Áldást és ügyeihez boldogulást kívántak neki. Megemlékeztek a vitézségről és a rengeteg erényről, amelyek ebbe az egyetlen emberbe szorultak. A siránkozást sírás szakította meg; számtalan hang jajveszékelt és mondta: „Óh, Jeruzsálem földje, most elhagyott minden segítség! Mily nagy védelmezőt veszítettél! Ki fog támadóidtól megvédeni, ha a fegyverszünetet megszegik, most, hogy Richard király elmegy?" Könnyes szemekkel mindannyian ilyeneket és ehhez hasonlókat ismételgettek.

A király még nem nyerte vissza teljesen egészségét, de mindenki imádkozott a gyógyulásáért. Felhúzták a vitorlát, és ő elindult tervezett utazására.

A csillagok szerint tájékozódva egész éjjel hajóztak. Ahogyan másnap felkelt a Nap, a király szerető szívvel visszanézett az elhagyott földre. Sokáig gondolkodott és imádkozott: „Óh, Szentföld, Istennek ajánllak! Szerető gondviselésében talán olyan hosszú életet ad nekem, hogy megsegíthetlek az Ő akarata szerint. Természetesen remélem, hogy valamikor a jövőben elhozhatom neked a tervezett segítséget." Sokan hallották, amikor ezt mondta.

Miután elmondta ezeket, megsürgette a tengerészeket, hogy jobban feszítsék ki a vitorlát a szélben, s így gyorsabban kelhessenek át a morajló tengeren. Nem tudhatta, mennyi megpróbáltatás és nehézség vár még rá, s mennyi viszontagságot kell megtapasztalnia, amit Franciahonban eszeltek ki, ahol eredetileg eltervezték, hogy aláváló módon elfogják egy rajtaütés során. Semmi ilyesmire nem számított, amíg Isten szolgálatában a zarándoklat megmérettetéseit állta ki.

Hosszú hánykódás után a viharos tengeren, Szent Márton ünnepe [november 11.] körül Richard királynak már elege lett az utazásból és olyan gyorsan tartott az első megpillantott szárazföld felé, amennyire csak tudott. Ez a vidék a Konstantinápolyi [Bizánci] Birodalom része volt, a neve Korfu. De nem akarta, hogy őt itt lássák, mivel jogosan gyanakodott a görögök ravasz császárára a korábban már említett ügyek miatt. Így bölcsen arra az egyezségre jutott néhány kalózzal, akiket itt talált, hogy annyi pénzt ad nekik, amennyit kérnek, cserébe azért, hogy egy kellemesebb országba vigyék. Így hát otthagyta a királyi flottát, álruhába bújt és rettenthetetlenül a kalózokra bízta sorsát. Külseje megváltozott, de természete nem, mivel Richard király lelkében nem volt más a merészségen túl: *„a nemes férfi nem álcázhatja veleszületett bátorságát"*.

Csak négy társától kísérve Szlavóniába vitték. Innen indulva átkelt Aquileián, s megérkezett [V.] Lipót osztrák herceg földjére, ahol Bécs városában, december 20-án elfogták.

Mily tisztességtelenül fizették vissza jótéteményeit! Szívvel-lélekkel dolgozott a közös ügyért, mégis Normandiában szörnyű módon megtámadták várait, és örökségeit már el is foglalták. Riválisai ok nélkül, kegyetlenül rátámadtak, és nem engedték el jogtalan bebörtönzéséből, amíg ki nem váltották. Ausztria hercege és Henrik, a német császár osztoztak a pénzen. Azért, hogy kifizethessék a váltságdíj összegét, sok adót szedtek be az emberektől, és mindenfélét elrekviráltak. Elvitték a templomokból a serlegeket, arany és ezüst tálakat, amiket egyházi használatra felszenteltek [és a kolostoroknak nélkülük kellett meglenniük]. Őseink törvényei szerint ez mégsem volt jogtalan, mivel ez szükséghelyzetnek bizonyult.

Miután sok híres és dicső győzelmet aratott a törökök felett, Richard királyt saját hittestvérei csalták csapdába; azok fogták el, akik állítólag osztoztak keresztény hitvallásában – bárcsak igaz lett volna! Igaz, hogy a rejtett árulás félelmetesebb a nyílt viszálynál, ahogyan írva vagyon: *„könnyebb megszökni egy vitából, mint elkerülni a cselfogást"*. Mily megdöbbentő dolog történt! Habár egyik ellensége sem tudott ellenállni neki a csatában, alattomos emberek bezárják! Habár Saladin egész birodalmának egyesített erői sem voltak elég erősek legyőzésére, Németországban fogva tartják! Mily álnok fordulat! A híres királyt szégyenletesen becsapták, és bár nem volt láncra verve, illetlen módon őrei voltak! Természetesen semmi sem zavaróbb a királyi vérnek, mintsem hogy érdemtelen emberek hatalmának legyen alávetve és ellenségeinek kiszolgáltatottan álljon. A szabadon született aggódva kerül mindent, ami számára ellenszenves és rendellenes. Mindenesetre igaz, hogy a támadások sokkal pusztítóbbak akkor, amikor nem számítanak rájuk.

Néhány vádlója állíthatta volna, hogy Richard király megérdemelte ezt a rossz bánásmódot, mivel bűnös a márki meggyilkolásában, de van

egy erős bizonyíték ártatlansága mellett, és ez a védelem ráadásul egy idegentől eredt, s ez állt szemben egy irigy ember rágalmazásával, amit másvalaki sugallott. Amíg Lipót osztrák herceg fogva tartotta a királyt, talán a gyanakvás egyedüli csírája miatt, talán mert bizonyos tisztességtelen emberek [Fülöp király és János gróf] erre kérték, kapott egy levelet a márki haláláról. A következő állt benne:

„A Hegyek Öreg Embere Lipótnak, Ausztria hercegének üdvözletét küldi.

Mivel a tengerentúlon oly sok király és fejedelem Richardot, Anglia urát és királyát vádolja a márki halálával, Istenre esküszöm, aki örökkön uralkodik az általa tartott törvényeknél fogva, hogy nem bűnös a [márki] halálában. Valójában ez volt a márki halálának oka: egy testvérünk hajón Salthayából [Antalya] tengeren a mi vidékünkre jött, de egy vihar Tyrosba vetette. A márki elfogatta, megölette és sok pénzt szerzett tőle. Követeket küldtünk a márkihoz és utasítottuk, hogy adja vissza fivérünk pénzét és kössön velünk békét. Ő nem szándékozott ezt megtenni, elküldte követeinket, és fivérünk halálával Sidoni Reginald urat vádolta. De barátaink útján kiderítettük az igazságot: ő ölette meg és vette el a pénzét.

Egy másik hírnököt is küldtünk hozzá, név szerint Edrisust, akit a tengerbe akart fojtani; de barátaink segítettek neki gyorsan elhagyni Tyrost, ő sietve hozzánk jött és tájékoztatott minket a történtekről. Ettől az órától kezdve vágytunk a márki megölésére. Eztán elküldtük két fivérünket Tyrosba, akik nyíltan, Tyros minden lakosának szeme láttára végeztek vele.

Ez volt a márki halálának oka, és biztosíthatunk róla, hogy Richard úr, Anglia királya nem bűnös a márki halálában. Ha akárki is bántalmazná emiatt Anglia urát és királyát, jogtalanul és ok nélkül cselekedne. Bizonyosan tudnia kellene, hogy soha senkit e világon nem ölünk meg jutalomért vagy pénzért, ha az korábban nem volt sérelmünkre.

Tudnia kell, hogy eme levelet házunkban írtuk, Messiac várában, szeptember közepén, fivéreink jelenlétében és lezártuk pecsétünkkel a Sándor utáni 1505. évben."[140]

Ez kétségtelenül bizonyítja, hogy a király ártatlan volt, mivel az önkéntes vallomás jogosan kerül fölébe egy hamisan kieszelt gyanúsítgatásnak. Mégis, úgy tűnik, nincs hely az érveknek, amikor a szándékot a saját, változó benyomások irányítják; és *„nem bűn az, aminek megtételére jó ok van"*.

Végül Isten irgalmából, saját erőfeszítéseivel és azoknak az intézkedésével, akik hűek hozzá, a királyt kiengedték fogságából – habár sokan kellett, hogy kivegyék a részüket a tárgyalásokból [hogy eredményre jussanak], mivel [fogvatartói] tudták, hogy többet is képes fizetni. Így sza-

badon engedték. Sikeres utazás után Sandwichnél elérte Angliát [március 13 vagy 20.], négy nappal később elért Londonba. A város örömmámorban úszott, s klerikusok és laikusok menetével boldogan fogadták Szent Pál templomában. Eztán három napig itt maradt westminsteri palotájában. Onnan elzarándokolt Bury St. Edmunds-ba, ahol felajánlásként átadta a drága zászlót, ami Ciprus császáráé volt. Onnan Nottingham felé fordult, s három nap alatt megadásra bírta a védőket.[141] Northamptonban töltötte a Húsvétot. A Húsvét utáni vasárnap megkoronázták Winchesterben. Hubert, Canterbury érseke végezte a misét, ahol jelen volt Vilmos, Skócia királya is. Rövid idő alatt lecsendesítette az ellenszegülőket, ahogyan azt mindig is óhajtotta.

Később [1194. május 12.] átkelt Normandiába és felkészült, hogy visszaverje ellenfele, azaz a francia király jogtalan és féktelen betöréseit. Ismétlődő ellentámadásaival megfékezte rohamait, és erővel, leginkább lándzsával és karddal, visszaszerezte elidegenített jogait.

Richard királyban három bámulatos és figyelemre méltó erény testesült meg, amiket csak nagyon ritkán lehet együtt, egy személyben megtalálni. Igen buzgó volt a fegyverek dolgában, előrelátóan adott tanácsot és jól bánt a szavakkal. Ezek természetesen magukban is dicsővé tesznek egy embert, de ő mindhárommal meg volt áldva. Mindegyiket a körülményeknek megfelelően alkalmazta: fegyvereket az ellenségei ellen használt, tanácsaival barátait látta el, szavaival pedig mindenkihez szólott.

Soha egyik fejedelem sem volt nála készebb kegyet és tiszteletet mutatni a klérus és az egyház felé. Sőt, senki sem volt nála éleselméjűbb, így eleve felismerte az emberek személyiségét, így hát érdemtelen vagy aljas személyek, vagy annál is rosszabbak, kiknek a lelkiismerete bűnös, nem bírták elviselni a király jelenlétét. Megtanulta, hogy a külső megjelenés gyakran felfedi a belső állapotát, és hogy az emberi kifejezéseket a gondolatok irányítják. Így választotta ki azokat, akik kiváló jellemükkel vagy egyedülálló vitézségükkel méltónak tűntek barátságára. Valóban, mi is tudná egyesíteni hatásosabban az egyenlők szellemét, mint a jellembeli hasonlóság? Csak azon lovagok társaságában érezte jól magát, akik hozzá hasonlóak voltak.

Ezen témával kapcsolatban azt mondják Caesar Augustusról, hogy két embert avatott barátságába és kegyébe, főként személyes erényeik miatt, amiket felismert bennük: Maecenast szerény csendessége és Agrippát türelmes, kemény munkája miatt. Senki sem uralkodott kedvezőbb időben ennél a Caesarnál, hiszen a Mindenség Ura ekkor méltóztatott megszületni! Társai és barátai lévén, akiket kitűntetett kiváló személyiségük, Richard király sem különbözött ettől a Caesartól. Nemes lelke sosem tűrte a tétlenséget; és bár akik féltékenyek voltak a Sikerre, és gyakran vágyódtak jutalmai után, nem tudták megfosztani mostohaanyjukat dicső hírétől.[142]

Amikor elengedték börtönéből és visszatért Angliába, királyi hírével törődött. Ezért gondosan azon volt, hogy hasznára legyen az utókornak, annál is inkább, mivel előtte járt annak. Úgy hitte, ilyen módon egyszerre szolgálhatja Istent s tehet jót népének és királyságának, ahogyan a bölcs férfi írja: *„Egy büszke király népének horgonya"*.[143] Úgy akarta, hogy azonnal és törvényesen arra alkalmas személyeket nevezzenek ki a megüresedett püspökségek és apátságok élére.

Továbbá, amint megérkezett az országba, kibocsátott egy parancsot, melyben elrendelte, hogy őrizzék a tengeri kikötőket, hogy sem az idegen, sem a hazai hajók ne vihessenek más királyságba sem gabonát, sem másfajta élelmiszert, ahogyan tették azt korábban. Ezzel az volt a célja, hogy Angliát ne fosszák meg saját terményeinek bő készleteitől.

Ismét meghatározta, hogy egységesen a *quarter*-t [negyedfont], a vékát és más mértékegységeket használjanak a gabona eladásánál, mivel ebben az időben ez helyenként nagyon eltérő volt, így a királyságon belül egységesíteni kellett azokat. Aztán, hogy senki se tudja lekicsinyíteni vagy bármi módon megcsalni, elrendelte, hogy vasgyűrűket rögzítsenek ezen mérőedények belső peremére. Hasonlóképpen törvénybe iktatta, hogy a dézsáknál, vödröknél és hordóknál a közönséges gallon legyen a törvényes mértékegység. Ilyen királyi mértékegységet minden megyei hivatalnoknál és városi elöljárónál tartottak, hogy igazolhassák a helyes mértéket és észrevehessék a hibákat.

Szintén elrendelte, hogy minden szövet teljes hosszában két rőf[144] széles legyen a szegélyek között, amiket közkeletűen posztószélnek hívnak. Továbbá a szövetet teljesen sűrűre kell szőni, csalárdságok nélkül. Ha bármi hibát találnak, vagy más anyagot szőnek bele, vagy a szövéssel hibáznak, akár itt készítették, akár máshonnan hozták be, a királyi hivatalnokoknak nyilvánosan el kell égetniük, figyelmen kívül hagyva akárkinek is a befolyását vagy hatalmát. Így senki sem remélhet semmi hasznot a csalásból. Korábban az eladók bódéiban a legjobb színű anyagok egymással szemben lógtak, így az azonos minőségű színek visszatükröződése miatt egy hamis színt nem lehetett tisztán látni, és az jobbnak látszott, mint amilyen valójában volt. De mivel ez csak a hamis színek látszata volt az árnyékos helyek megvilágításakor, az eladók túljártak vásárlóik eszén.

A király megparancsolta, hogy minden megtévesztő takarást el kell távolítani, így a szövetek anyagát és formáját úgy lehetett látni, amilyennek a napfényben lenniük kellett. Elrendelte azt is, hogy készítsenek vas rőföket, amiket nem lehet megrövidíteni.

Tisztviselőt állíttatott a zsidóknak is, aki igazságot tett közöttük és határozni tudott, ha vita támadt keresztények és zsidók között. Felfedezve a gyakori panaszokból, hogy a zsidók cselesen okleveleket hamisítanak, elrendelte, hogy katolikusok és zsidók nem köthetnek titkos egyezségeket. Szerződést csak ünnepélyesen, bizonyos erre kijelölt emberek

tájékoztatásával és tanúságával lehet kötni, és annak szövegét három másolatban rögzíteni kell. Az egyiket a kincstári hivatalnoknál kell tartani, a másikat egy érdemes ember megbízható őrizetében, a harmadikat a zsidó hitelezőnél. Így semmit sem lehet megmásítani, mint régen, mert bebizonyosodna a csalás, amikor előveszik a szerződés többieknél tartott másolatait.

Szintén, hogy keresztényt ne lehessen uzsoráskodásért elfogni, nem lehetett megegyezni a visszafizetésről többen, mint amennyit kölcsönadtak. Ha bárki a másiktól biztosíték fejében bérletet, földet, vagy bármi mást elvett, ami éves jövedelmet hoz, és az már megkapta az adósság összegét, az elzálogosított tulajdont vissza kell szolgáltatni eredeti tulajdonosának, akkor is, ha a szerződés más kikötött feltételeit még nem teljesítették. Ha bárkire rábizonyosodik, hogy ezen rendelet ellen cselekszik, fösvénység bűnében egy év és egy nap börtönbüntetéssel bűnhődjék, majd részesüljön királyi kegyelemben.

Ezeket és más, ehhez hasonló, az ország népének nagyon szükséges törvényeket rendelt el az igazság iránti buzgalmában, és teljes uralkodása alatt felügyelte pontos betartásukat.

Továbbá, amint partra szállt Normandiában, találkozott fivérével, Jánossal, aki ekkor még gróf volt. Ez utóbbi a király lábai elé vetette magát és elkövetett bűneiért kegyelemért esdekelt. A király azonnal megbocsátott neki. Kiváló szelleme nem méltóztatott megbüntetni egy alattvalót, úgy vélvén, elegendő hogy erejével megbosszulta magát.

Továbbá észrevette, hogy néhány vidéki templomnak nincs ezüst kelyhe. Mikor tudomására jutott, hogy ezeket korábban az ő váltságdíja miatt vették el, magát hibáztatta, hiszen így a miséket nem tudják illően celebrálni. Elrendelte, hogy különböző helyeken sok-sok kelyhet készítsenek, mivel szét akarta osztani azokat a rászoruló templomok között. Mégis, korai halála megakadályozta ebben és más dolgok helyreállításában. Az ügyek a személyek változásával mindig együtt változtak, akárki is bocsátott ki valamit, halálával a megbízás semmissé lett.

Így aztán, hogy nincs több elegendő anyag az ékesszóláshoz, úgy döntöttünk, félretesszük tollunk a további írástól, amíg úgy nem találtatik, hogy eme munkát folytatni kell annak érdekében, hogy még több nagyszerű tettet mondjon el, melyek méltónak vagy dicséretes emlékűnek találtatnak, s amelyekben Isten segedelmével az Ő nevét visszhangozzák.

Itt végződik a Zarándokok útja és Richard király tettei. *Talán az Ő szerető kegyessége, aki úgy kívánja, hogy senki se vesszen el, irgalmaz lelkének: a Világ Megmentője, Urunk, Jézus Krisztus, akié az Ország, a Hatalom és a Dicsőség mindörökké. Ámen.*

Jegyzetek

[1] Az egyházi naptárban a hét napjai A-tól G-ig ciklikusan váltakoztak, az év első napja mindig az 'A' volt.

[2] A középkor folyamán gyakran került sor a zsidók bántalmazására bizonyos ünnepségek kapcsán.

[3] Vergilius: *Aeneis*. X. 284.

[4] V.ö. Horatius: *Epistolae*. I. 2. 22.

[5] *Fidelitatis securitate.*

[6] Főbíró.

[7] Lucanus: *Pharsalia*. I. 283.

[8] Péld 16,9. (itt és a továbbiakban: Károli Gáspár Bibliafordítása.)

[9] Péld 21,1.

[10] Lk 11,17.

[11] A szerző itt áttér a többes szám első személyű narráció használatára. Nem tisztázott, hogy a krónikás valóban részt vett-e a hadjáratban, vagy csupán „átéli" az elbeszélést, mindazonáltal az előbbi feltételezés a valószínűbb.

[12] Agoland Afrika királya, aki elfoglalta Calabriát a *Le Chanson d'Aspremont* szerint. A szerző itt téved, szerinte azt Nagy Károly adományozta számára.

[13] A szicíliai muzulmánok, de a szerző általánosan használja minden keresztényre is, aki a sereg ellenfelévé vált.

[14] *Tel te voi, tel t'espoir.* Régi francia közmondás.

[15] V.ö.: Lucanus: *Pharsalia*. I.98.

[16] *Communa civitatis*: lehet városvezetés is.

[17] Ti. a normannok.

[18] Messina parancsnokai voltak, a konfliktus alatt mindketten elmenekültek a városból.

[19] Vergilius: *Aeneis*. I.150.

[20] Zsolt 7,14.
[21] 1194-ben Fülöp támadást indított Richard normandiai birtokai ellen.
[22] *Griffon*-ölő.
[23] Persius: *Szatírák*. V.117.
[24] A krónika a „palesztin" jelzőt a helyi zsidókra és arabokra használja.
[25] Jer 10,13.
[26] Egyfajta teherhajó.
[27] Az Átkozott Torony - ahogyan a keresztesek nevezték - az akkoni vár védelmének gerincét képezte, annak legnagyobb bástyája volt.
[28] Zsolt 107,34.
[29] Ganelon Rolandot és Olivert árulta el Nagy Károly hispániai hadjáratában a *Le Chanson de Roland* szerint.
[30] A lovagok számára kancán ülni szégyennek számított.
[31] Tengeri mérföld, kb. 9,6 kilométer.
[32] Feltételezhetően egy vízhatlan szövet.
[33] *Casal*: falu.
[34] ApCsel 2,5.
[35] V.ö. Ézs 55,12.
[36] Agg 2:9.
[37] Fúvós hangszer.
[38] A betegség a haj és körmök elvesztését okozta. Megtámadta a szájat és az ajkakat, valamint vaksághoz is vezethetett.
[39] Speciális, görög-római eredetű kőhajító szerkezet, kisebb méretű, mint a szövegben kőhajítóként szereplő trebuchet, és működési mechanizmusa is más.
[40] 1Sám 18,17.
[41] Kb. 10 méter.
[42] Kör alakú, hordozható, sátorszerű kunyhó.
[43] Kettős hőség: utalás arra, hogy a harc tüze mellett a nyár forrósága is tombolt.
[44] *Armigeri*: fegyverhordozó vagy fegyvertárs.
[45] Létezett egy Babilon nevű város Egyiptomban is, ez okozhatta a szerző zavarát. A továbbiakban következetesen használja Egyiptomra a Babilónia elnevezést.
[46] *Molan*: Egyiptom kalifája.
[47] Zsolt 48,5.
[48] Tartományi tisztségviselők állandó megnevezése a Közel-Keleten a Babiloni Birodalomtól kezdve.
[49] *Jure belli*.
[50] Mt 12,45.
[51] A középkori bencés kolostorok egy része július 11-én megünnepelte az eseményt, amikor Nursiai Szent Benedek relikviáit áthelyezték a St. Benoit-sur-Loire-i rendházba. Ez volt Szent Benedek áthelyezésének ünnepe, mely a

Római Kalendáriumok változtatásai után Szent Benedek hivatalos ünnepe lett a korábbi, Benedek haláláról megemlékező március 21-i időpont helyett.

[52] V.ö. Lk 1,58.

[53] Lk 1,68.

[54] V.ö. Szent Gergely: *XL Humiliarium in Evangelica Liber.* I.9.1.

[55] Lk 12,48.

[56] Ézs 11,10.

[57] Júdás Makkabeus a Kr.e. 2. század híres zsidó vezére. Megtévesztő a filiszteusok megnevezés, ugyanis az említett háború már nem az ősi filiszteus nép ellen, hanem az egyesített görög-szír seregek ellen zajlott.

[58] Ez a középkorban a kígyómarások ellen általánosan használt gyógynövényfőzet.

[59] Ez tévedés, Jézus Caesarea Philippiben tett csodákat.

[60] Tévedésről van szó, a törökök nem fedték el a folyót, hanem a mérsékelt és hideg égövhöz szokott keresztesek nem ismerték a meleg égövi folyók alkalmi eltűnésének jelenségét. Valószínűleg sikerült elég mélyre ásniuk és megtalálniuk a vizet.

[61] Az elit lovagok alkotta hátvéd valószínűleg nem az egész keresztes sereg, csupán a lovagi egységekből álló, elől haladó csapatok sorait zárta. A gyalogosok külön haladtak a lovagok után.

[62] *Nigri.*

[63] A mártírok koronája.

[64] V.ö. Mt 20,12.

[65] Zsolt 129,3.

[66] Az ispotályosok mestere.

[67] Horatius: *de Arte Poetica,* 344.

[68] Vergilius: *Aeneis.* VIII. 224.

[69] Zsolt 34,20.

[70] Helyi törökökből álló segédcsapatok katonái.

[71] Zsolt 78,9.

[72] A műben a szaracénok következetesen frankoknak nevezik a keresztényeket.

[73] Richard király dédapja, Fulk, Anjou grófja kétszer házasodott. Első házasságával az angliai Plantagenetek őse lett, második házasságával Jeruzsálem királya, Sybilla királynő nagyapja. A királynő meghalt Akkon ostromában, és féltestvére, Izabella Konrád márki felesége lett. Mivel őt a Fülöp és Richard közötti szerződésben megfosztották öröklési jogától, a soron következő örökös Richard lett.

[74] Az érvágást csak nagyon komoly betegségeknél alkalmazták.

[75] Zsolt 121,4.

[76] 1Kor 10,13.

[77] Tévedés, valójában Toron des Chevaliers.

[78] Bölcs 4:7.

[79] Bölcs 4:13.
[80] Európai származású helybeliek.
[81] Richard királynak szándékában állt az élelemben gazdag Egyiptom elfoglalása.
[82] Vergilius: *Aeneis*. I.436.
[83] 1 *bezant* = 7 *sou*.
[84] Widukind szász vezér, aki a frankok elleni szász felkelést (783–786) vezette.
[85] Ld: 2. könyv XI.
[86] „*Nul dur sordoleir ne nule joye sorjoyr.*" Régi francia közmondás.
[87] Az asszaszinok egy síita iszlám hitű harcos szekta volt, mely az 1070-es években alakult meg a Fátimida Kalifátus belharcaiban, de igazán jelentőssé a keresztes háborúk idején vált, amikor egyaránt harcolva a keresztények és törökök ellen komoly hírnevet szereztek. Kialakulásuk viszontagságainak következtében – lévén sokáig üldözött csoportnak számítottak – hagyományuk részét képezte, hogy egy-egy várban rendezték be főhadiszállásukat és aszimmetrikus, úgymond gerilla-hadviselést dolgoztak ki. A profi gyilkosoknak kiképzett, úgynevezett fedajin-asszaszinok jól megtervezett és kivitelezett merényleteikkel hamar rettegetté tették magukat mind Európában, mind a Közel-Keleten.
[88] Rashīd al-Dīn Sinān a masyafi várat birtokló asszaszinok vezére volt 1164 és 1192 között. Mind a keresztényekkel, mind a törökökkel hadban állt, legfőbb ellenségének mégis Saladint tartotta, mivel az 1176-ban megostromolta Masyafot, hogy kiűzze onnan őt és embereit.
[89] Mt 13,24–30.
[90] Zsolt 46,7.
[91] Izabella jeruzsálemi régenskirálynő első férje IV. Onfroy volt, Toron és Kerak ura, a Jeruzsálemi Királyság egyik hatalmassága. Onfroy mindvégig hű maradt Lusignani Guido királyhoz, ellenben Jeruzsálem városának elvesztése után felesége családja elpártolt attól, és Montferrati Konrád (a márki) oldalára állt. Hogy új szövetségüket házassággal is megpecsételhessék, az Onfroy-val kötött frigyet – arra hivatkozva, hogy az esküvő idején Izabella még túl fiatal volt – felbontották, bár ez nem ment zökkenőmentesen, hiszen ehhez Izabellát (egyébként akarata és leghevesebb tiltakozása ellenére) el kellett raboltatniuk.
[92] „*Qui a mal voisin si a mal matin.*"
[93] III. Bohemond antiochiai fejedelem (*princeps*) fia.
[94] Lisieux fődékánja, Anglia alkancellárja.
[95] 1176 májusában Richard leverte a brabanti zsoldosok hadát, akiket a rebellis angoumoisi és limousini bárók béreltek fel.
[96] Ef 1,7.
[97] Hivatkozás a görög mitológia Herkules-történeteire. Antaeus óriás abból nyerte erejét, hogy kapcsolatban maradt a földdel, így amikor elgyengült, a

földre vetette magát és visszanyerte erejét. A hidra minden levágott feje után két másikat növesztett. Mindkettővel Herkules végzett.

[98] Vergilius: *Aeneis.* II.1.

[99] Török lófajta.

[100] Úgy tűnik, a törökök egy tettetett visszavonulás után visszafordulva, két oldalról akartak a hátramaradt keresztesekre támadni.

[101] *Kesagenda*: szaracén mellvért.

[102] Elindulás alatt a szerző a hosszabb hadjáratra való indulást érti, nem a karaván elfogására irányulót, mely Galatiából indult.

[103] V.ö. 1Sám 30,24.

[104] A datálás helytelen, már elmúlt Szent János ünnepe, ugyanis ahogyan a hatodik caputban is leíratott, az aktuális dátum június 26.

[105] Jn 9,7.

[106] Zsolt 99,8.

[107] Nehezen érthető, romlott sorok.

[108] Antiochia elfoglalására az első keresztes háború folyamán került sor 1098-1099-ben.

[109] Bölcs 10,17.

[110] Régi római taktikai egység, tíz *cohors* alkotott egy legiót.

[111] 10 méter.

[112] Itt valószínűleg tévedésről van szó, ugyanis ha a követeket még az első nap elküldték, azok nem szerezhettek tudomást az időközben megkötött fegyverszünetről és annak feltételeiről.

[113] Nem sokkal később ugyanis betegségben elhunyt Burgundia hercege, Raoul de Coucy és Picquigny grófja, Gerard is, a franciák vezető emberei.

[114] 1Sám 10,26.

[115] 1Sám 19,5.

[116] Claudianus: *de Raptu Proserpinae.* III.152.

[117] Zsolt 44,23.

[118] Zsolt 48,8.

[119] Jn 21,23.

[120] A középkorban a keresztények között elterjedt monda volt, hogy Mohamed egyszer berúgott, elaludt és eközben felfalták a disznók. Ezzel magyarázták azt, hogy a muzulmánok nem fogyasztanak sem alkoholt, sem disznóhúst.

[121] *Menelones et cordini.*

[122] Lk 22,24.

[123] *Feminalibus.*

[124] Egy jellegzetesen lovas roham ellen felállított falanx elrendezése.

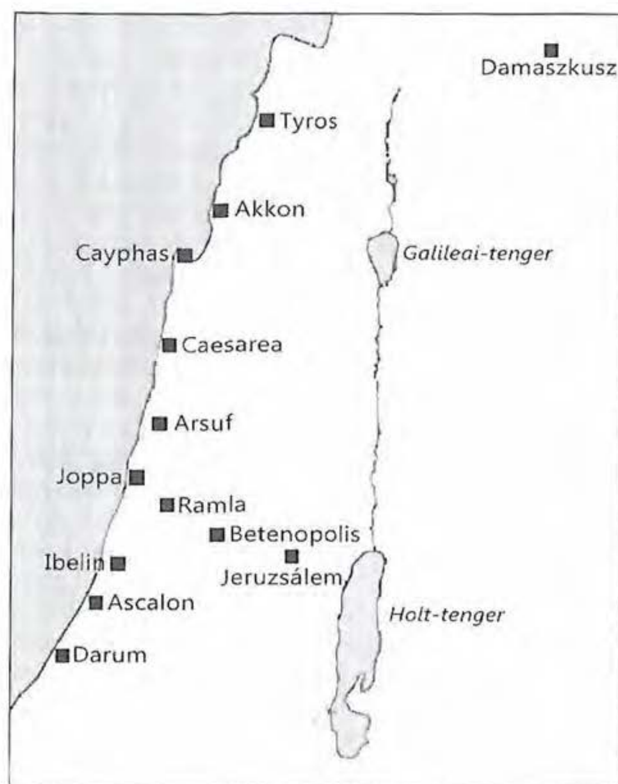
[125] V.ö. Horatius: *Epistolae.* I.2.22.

[126] V.ö. Péld 30,30.

[127] V.ö. 5Móz 32,42.

[128] Lásd: 4. XXII. és XXVIII.

[129] Jn 9,32.
[130] Jn 6,66.
[131] 1Sám 22,8.
[132] Péld 27,1.
[133] Ovidius: *Epistolae ex Ponto.* A Hálátlanhoz. III.35.
[134] Zsolt 63,12.
[135] Péld 22,10.
[136] Ovidius: *Ars Amatoria.* III.9.
[137] Mt 25,5.
[138] Zsolt 44,23.
[139] A 100.000-es szám meglehetősen nagynak és irreálisnak tűnik, főként ezen indoklás tükrében. Inkább valószínű, hogy a szerző bizonyos betegségek kialakulását egyszerűen a nemi élet megtartóztatásával hozta összefüggésbe, innen nyerte ezt a hatalmas számot.
[140] Azaz 1193. szeptember. Az asszaszinok a szeleukida naptárat használták, és ez Kr.e. 312-ben kezdődött, amikor Szeleukosz Nikator visszafoglalta Babilon városát.
[141] Nottinghamet János gróf emberei birtokolták, akik nem ismerték el Richard király hatalmát.
[142] Azaz féltékenységgel nem lehet elnyerni a hírnevet.
[143] Bölcs 6,24.
[144] Nagyjából 230 cm.

Damaszkusz
Tyros
Akkon
Cayphas
Galileai-tenger
Caesarea
Arsuf
Joppa
Ramla
Betenopolis
Ibelin
Jeruzsálem
Ascalon
Holt-tenger
Darum

A FORDÍTÓ UTÓSZAVA

1185-re a szentföldi keresztes államok helyzete meglehetősen ingataggá vált: meghalt a Jeruzsálemi Királyság ura, IV. Baldwin (1174–1185) és a királyság élén unokaöccse, a gyermekkorú V. Baldwin követte, de ő sem maradt sokáig a trónon, ugyanis kilencedik születésnapja sem érkezett még el, amikor 1186 augusztusában elragadta a halál, így helyette anyja, Sybilla (1186–1190) és annak második férje, Lusignani Guido (1186–1192) vette kezébe a jeruzsálemi keresztény állam sorsát. Miközben a keresztesek ilyen belső problémákkal küszködtek, a szaracénok egyre jobban megerősödtek. A kurd származású Saladin szultán (1174–1193) az Ajjubida-dinasztia alapítója egységet teremtett a Közel-Keleten, megbuktatta a Fatimida-dinasztia uralmát és egy központosított, jól szervezett államot hozott létre, mely Egyiptomtól Mezopotámiáig és Szíriáig terjedt. Látván a keresztesek gyöngeségét, támadást indított a Jeruzsálemi Királyság ellen: hatalmas területeket ragadt el a keresztényektől, s megszerezte a szent várost is, ezzel mintegy semmivé téve az európaiak egy évszázados, véres munkálkodásának eredményét.

III. Orbán pápa (1185–1187) 1187. október 19-én szívrohamot kapott, mikor meghallotta a hírt, hogy Saladin seregei elfoglalták Jeruzsálemet. Utódjára, az egy évig sem regnáló VIII. Gergelyre (1187) várt a feladat, hogy egy keresztes hadjáratot kihirdetve visszaszerezze azt a muzulmán erőktől. Az új pápa nem volt rest, október 29-én már ki is adta *Audita tremendi* kezdetű bulláját, mellyel fegyverbe szólította a keresztény világot egy harmadik keresztes háború (1189–1192) megvívásához. A hívásra először Barbarossa Frigyes (1159–1190) császár válaszolt, aki az 1188. évben már ruhájára is varratta a kereszt jelét s 1189-ben elindult seregével a Szentföldre, hogy visszaszerezhesse Jeruzsálem szent városát. A

német sereg Magyarországon és a Balkánon keresztül vonult a Szentföld felé, de Kis-Ázsiában nem várt tragédia miatt kellett megtorpanniuk: Frigyes császár belefulladt a (mai nevén) Göksu-folyóba. A vezér nélkül maradt sereg viszont nem oszlott fel teljesen - bár száma rendkívül megfogyatkozott, hanem Sváb Frigyes vezetésével továbbvonult a szorongatott helyzetű, a szaracénoknak még ellenálló keresztes államok, az Antiochiai Fejedelemség és a Tripolisi Grófság megsegítésére. A németekből - és mellesleg Géza herceg vezetése alatt magyarokból is - álló segítség nem volt elegendő, így újabb uralkodóknak kellett elindulniuk a szent vállalkozásra: a francia királynak, II. Fülöp Ágostnak (1180-1223) és az angol trón urának, I. Oroszlánszívű Richardnak (1189-1199).

A *Zarándokok útja és Richard király tettei* (*Itinerarium Peregrinorum et Gesta Regis Ricardi*) az ő tetteiknek latin nyelvű, angol szemszögű elbeszélése, mely szerzőjének személyében Richard de Templo-t kell feltételeznünk, a londoni Holy Trinity rendház kanonokját (1222-1248/50). Neve alapján arra kellene következtetnünk, hogy de Templo korábban templomos lovag volt és így első kézből tapasztalhatta meg a krónikában is leírt eseményeket, amit az elbeszélési mód is alátámaszt, ez viszont korántsem tekinthető biztosnak, ugyanis - ahogyan az a műből is kiderül - nincsenek beható ismeretei a lovagrend Szentföldön viselt dolgairól. Bár a hadjáratban való részvétele több mint valószínű, nem csupán saját információira hagyatkozva alkotta meg krónikáját, hanem a korszak szokásaihoz híven más szerzők műveit is felhasználta annak megírásához. A források viszont további kérdéseket vetnek fel a mű keletkezésének idejével és mikéntjével kapcsolatosan:

A munka két jól elhatárolható részből tevődik össze: a krónika első része (1. könyv) az 1187-es szaracén ellentámadás és a német keresztesek útjának leírását tartalmazza, míg a második rész (2-6. könyvek) az angol-francia seregek vonulását és harcait, majd Richard király hazatérését beszéli el. Egyértelmű, hogy a szerző nem támaszkodhatott csupán saját ismereteire, mivel nem lehetett ott egyszerre mindenhol: Jeruzsálem elestenél, a német lovagok között, majd Richard és Fülöp táborában - valószínűleg akkor vált maga is az események résztvevőjévé, amikor az elbeszélési mód többes szám első személyűre változik (II.10.). Ennek megfelelően a mű első része (IP1) különböző forrásokból alkotott, önmagában is létező munka volt, melyet az bizonyít, hogy mind Newburgh-i Vilmos, mind pedig Walesi Gerald saját krónikáik megírásakor azt külön, az *Itinerarium* második részétől függetlenül használták. Az IP1-re jellemző az angol-szemszögű leírási mód, így azt valószínűleg egy, a szentföldi harcokban résztvevő, vagy azoknál jelen lévő angol szerző jegyezte le, melyet aztán kiegészített német leírásokkal és elbeszélésekkel, melyek Frigyes császár utazására vonatkoztak. Az IP1 keletkezése a fentebbiek alapján 1191 augusztusa és 1192 szeptembere közé tehető.

A munka második része (IP2) már Richard de Templo saját tapasztalataiból táplálkozik, de nem azok alkotják az elbeszélés gerincét, hanem egy bizonyos Ambroise nevű francia költő szerzeménye, az *Estoire de la Guerre Sainte*, melyet aztán kibővít Howden-i Roger és Ralph de Diceto krónikáiból származó adatokkal. A terjedelmesebb IP2 keletkezési időpontja az IP1-nél automatikusan későbbre esik, de mindenképpen 1222 előttre, mivel akkor a *Libellius* szerzője már felhasználja azt saját munkájához. A szövegben találhatunk néhány pontot, mely segíthet az időbeni elhelyezésben: Fülöpöt a krónika több helyen is (II.13.; III.21.) a leghatalmasabb keresztény uralkodónak tartja, ez az állítás viszont csak akkor helyes, ha tisztában vagyunk azzal, hogy Fülöp kiterjesztette hatalmát Normandiára, Anjou-ra, Bretagne-ra és Poitou-ra. Ez a helyzet viszont csak 1216-ra állt be, így a mű keletkezési idejét leszűkíthetjük 1216 és 1222 közé. A krónika általános mondanivalója ezt csak még inkább alátámasztja, hiszen vagy a negyedik (1202–1204), vagy az ötödik (1217–1221) keresztes hadjárat résztvevőihez szól, számukra közöl intelmeket. Mivel a negyedik keresztes hadjárat időpontja a fentebbiek tekintetében túl korai, így az ötödik hadjárat előtti időpont a valószínűbb.

Hogy mi is ez a mondanivaló? Nem más, mint a harmadik keresztes hadjárat eseményeinek tükrében bemutatni azt, hogy milyen hibákat nem szabad elkövetni egy keresztes seregnek: a csapatok vezetőinek nem szabad rivalizálni, kifelé és befelé egyaránt egységet kell mutatni, a közösen meghozott döntéseknek engedelmeskedni és a józan észre mindig hallgatni kell. A krónika mindezt úgy teszi meg, hogy választ egy pozitív, a mindig a fentebbieknek megfelelően eljáró hőst, esetünkben Oroszlánszívű Richardot, illetve két negatív, a kellő dolgoknak pontosan ellenkezőjét cselekvő hőst, Fülöpöt és Montferrati Konrád márkit. A jó és a rossz küzdelme az *Itinerarium*-ban olyannyira hangsúlyos, hogy az olvasó inkább érzi a keresztes sereg ellenségének Fülöpöt és Konrádot, mint magát Saladin szultánt. A küzdelemben természetesen a jónak kell győzedelmeskednie, így kerül ki a hadjáratból szinte diadalmasan a „keresztes triumvirátus" egyedüli megmaradottja, Richard király, holott az eredetileg kitűzött célokból, mint amilyen Jeruzsálem visszafoglalása is volt, szinte semmit sem valósított meg.

Az *Itinerarium* a retorikai tartalomtól függetlenül értékes történelmi forrásnak számít, számos olyan fontos és részletes adatot tartalmaz, mely más forrásból nem maradt az utókorra, s még ezek is csak szerencsével, mivel a 15 ismert kéziratból mindösszesen 12 maradt fenn teljes vagy töredékes változatban. Ezekből ismerhetjük meg a Robin Hood történeteknek köszönhetően híressé vált I. Richard szentföldi cselekedeteit, melyekkel kiérdemelte az Oroszlánszívű jelzőt, s a nyugat keresztény lovagkirályának igazi szimbólumává, a kortársak példaképévé vált. Pedig Richard nem volt jó uralkodó: Angliában tíz esztendei uralkodása alatt

csupán csak hónapokat töltött, az ország nyelvét egyáltalán nem ismerte, de még normandiai alattvalóival sem törődött sokat, ahogyan feleségével sem: lovagjai között érezte jól magát és a csaták forgatagában. Mégis ő lett az *Itinerarium* főhőse, a vakmerő, katonái oldalán harcoló, jó stratégának bizonyuló király, míg „valódi ellenfele", Fülöp cselszövőnek és álnok hitszegőnek tűnik. Ennek ellenére Fülöp vitte többre: visszaállította királysága egységét és országát sem semmizte ki úgy, mint Richard. Merthogy Richard volt az, akinek a váltságdíja miatt János olyan könyörtelen sarcokat volt kénytelen kivetni, hogy azok miatt - a későbbi hagyomány szerint - fellázadjanak a Sherwood-i erdő törvényen kívüli kalandorai.

Az *Itinerarium* különösen érdekes lehet a magyar olvasóközönség számára a magyar vonatkozású részek miatt, melyek közül a legjelentősebb az e kötetben meg nem jelenő első könyv 20. fejezete, ezért ezt itt közöljük, de emellett ne feledkezzünk meg Miklós (Nicholaus) grófról sem, aki még Fülöp érkezése előtt sietett az Akkonnál harcolók megsegítésére (I.31).

XX. A magyarok királya fogadja a császárt, az emberek pedig követni kezdik a példáját és felveszik a keresztet.

A magyarok Béla nevű királya [III. Béla, 1172-1196] *örömmel köszöntötte a Caesart* [Frigyes császárt]. *A természet sok jótéteménnyel áldotta meg: magas volt és szép arcú, s ha más tulajdonsága nem is lett volna, már csak arca szépsége miatt is megérdemelt volna egy egész királyságot. A király örömmel a szívében sietett találkozni Krisztus seregével. Vendégszeretően fogadta őket, barátsággal kísérte őket útjukon, s a gyakorlatban is kimutatta feléjük buzgó áhítatát.*

Sok helybéli szívét lobbantotta lángra kiváló példája. Látták a szent sereget és csatlakozni kívántak hozzá. Vágyakoztak a résztvevők jutalmára, s ezért nem rettentek vissza az azért vállalandó munkától sem. Vágyakozásukat fogadalom, majd tett követte. Mindenki számára nyilvánvaló volt, hogy a Szentlélek áldása nem hagyta, hogy tovább késlekedjenek vállalkozásukban.

Az *Itinerarium* első könyve és a második könyv első három fejezete nem szerepel jelen - első magyar nyelvű - kiadásban, mivel ezen kötet célja az Oroszlánszívű Richard király zarándoklatára vonatkozó részek közreadása volt, melyek egyébként teljes egészében lefedik a harmadik keresztes hadjárat szentföldi eseményeit, csatáit, konfliktusait is.

Kiss Sándor

Az idézetek bibliográfiája

Claudianus: *de Raptu Proserpinae*. In: *Claudianus versei*. Ford: Mezei Balázs. Budapest, 1988.

Horatius *Pizókhoz írt levele a költészetről*. (*de Arte Poetica*) Ford: Fábián Gábor. Arad, 1876.

Lucanus: *Farzália, vagy polgárharc*. (*Pharsalia*) Ford: Márki József. Budapest, 1885.

Ovidius: *A szerelem művészete; A szerelem orvosságai*. (*Ars Amatoria*) Ford: Bede Anna. Budapest, 1982.

Ovidius: *Epistolae ex Ponto*. Ford: Kartal Zsuzsa. Budapest, 1991.

Persius: *Szatírák*. Ford: Muraközy Gyula. Budapest, 1977.

Vergilius: *Aeneis*. Ford: Kartal Zsuzsa. Budapest, 1995.

Tartalom